

ARACS 2022/1. (84. SZÁM)

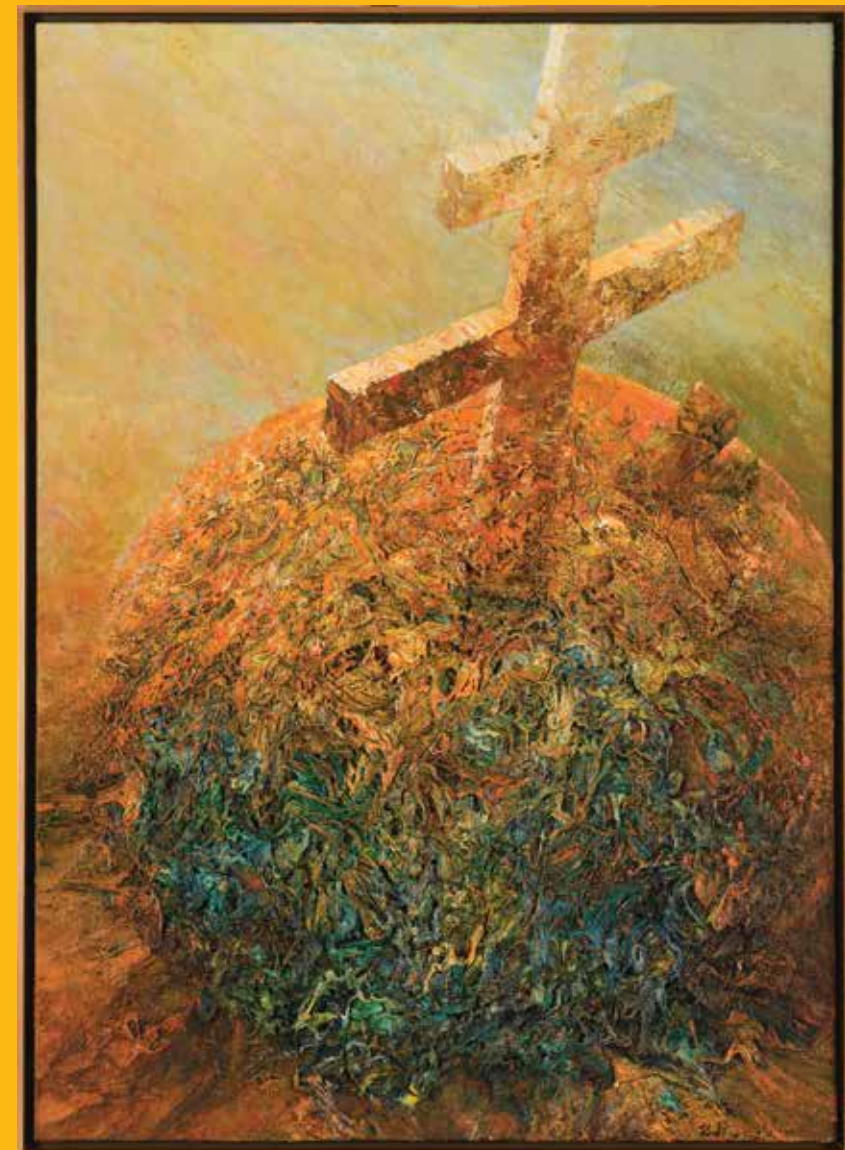
ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2022. március 15.

XXII. évfolyam, 1. sz.

ISSN1451-1762

Művészeti alkotómunkát támogató ösztöndíjpályázat

Ha tehetsége kibontakoztatásához támogatásra van szüksége, ha kiemelkedő eredményei vannak valamely művészeti vagy művészetelméleti ágban, 18 évesnél idősebb, de nem múlt még el 50 éves,

JELENTKEZZEN A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA EGYEDÜLÁLLÓ MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJPROGRAMJÁRA!

Az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram nem pusztán az ösztöndíj elnyerésének lehetőségére és az ösztöndíj folyósítására szorítkozik, hanem a támogatási időszakban az alkotás folyamatát segítő szakmai mentorálásra, valamint utógondozásra, publikációra, bemutatkozásra is lehetőséget biztosít.

**JELENTKEZÉSI IDŐSZAK:
2022. FEBRUÁR 7.–MÁRCIUS 21.**

KIK PÁLYÁZHATNAK?

Minden olyan magyarországi adóazonosító jellel rendelkező természetes személy, aki a támogatási időszak kezdetéig már betöltötte 18. életévét, de még nem töltötte be az 50. életévét. Az esetleges kizáró okokat a pályázati felhívás részletezi.

MIVEL LEHET JELENTKEZNI?

Valamely művészeti vagy művészetelméleti területen végzett kiemelkedő tevékenységgel.

HOGYAN LEHET JELENTKEZNI?

Jelentkezni a pályázati programra való jelentkezésre nyitva álló időintervallumon belül az osztondij.mma-mmki.hu oldalon lehet.

MENNYI A HAVI ÖSZTÖNDÍJ ÖSSZEGE?

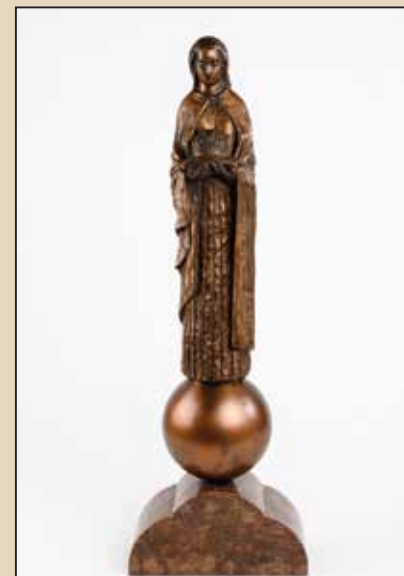
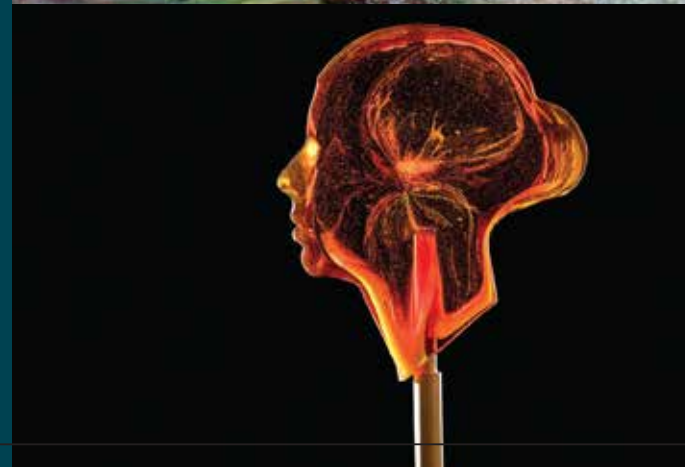
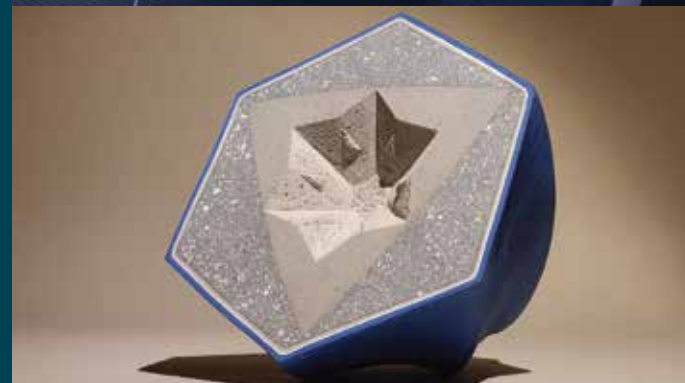
A művészeti ösztöndíj havi összege bruttó 200 000 Ft.

FOLYÓSÍTÁS IDŐTARTAMA

A művészeti ösztöndíj folyósításának időtartama: 36 hónap.

MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJBA RÉSZESÜLHET

Legfeljebb 100 fő/év.

Magyarok Nagyasszonya

Ifj. Hidi Endre (Nagydobrony)
Pálfordulás

Ferenc György (Lelesz)

Hit

A koronázó palást részlete

Matl Péter (Munkács)
Mi lesz veled, Magyarország?

Életfa

Szent István felajánlja
a Szent Koronát

A magyar kereszténység
születése

Cech Gábor (Révkomárom)
Csodaszarvas–Szaka

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2022. március 15.

XXII. évfolyam, 1. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban a *Szent István öröksége* című kiállítás anyagából adunk válogatást. A Kárpát-medencei keresztény magyar alkotóművészeti kiállítást a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus keretében rendezték meg 2021 szeptemberében.

Köszönetet mondunk Józsa Juditnak, a kiállítás kurátorának az anyag hozzáférhetőségéért.

Műtárgyfotók: Gedai Csaba

A válogatásban szereplő képzőművészek neve mellett a szülőhelyük van feltüntetve.

A címlapon: Kuti Botond (Marosvásárhely): Országalma – Pomum

A hátlapon: Mara Kinga Villő (Budapest): Magyarok Nagyasszonya

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

In memoriam Kabdebó Lóránt	5
Molnár V. József	Ordas erők vesznek körbe bennünket 6
Döbrentei Kornél	Versek 7
Konrad Sutarski	A költő XXI. századi szerepe és feladatai 10
W.-Nemessuri Zoltán	Utolsó békeéveinket éljük? 13
Aba Béla	Tévatok 15
Szabó Ferenc SJ	Albert Camus ma is időszerű üzenete 19
Csámpai Ottó	J. A. Comenius intő szavai a magyarsághoz 22
Szalóki István	Ady kritikai megközelítése egy verselemzésből kiindulva 31
Madár János	A múlt jelen ideje 40
Cseresnyésné Kiss Magdolna	Hogy a bűnök ne merüljenek feledésbe! 41
Kránitz Mihály	Emlékezzünk a délvidéki magyarirtás áldozataira! 42
Hódi Sándor	Rossz a délvidéki magyarok közérzete 44
Huszár Zoltán	Utcabeliek – IV. rész 47
Borsányi Katinka	Léna élni akar 52
Tráser László	Cédulák XXXII. 53
Ferencz Orsolya	Meg kell vívni a szellemi háborút – Kondor Katalin interjúja 59
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XVI. 68
Sági Zoltán	A biztos bázisok megtartanak bennünket 71
Lezsák Sándor	Erzsébet, a női ideál – Szigeti Réka interjúja 75
Dalmay Árpád	A Petőfi-bicentenárium remélhetőleg igaz válaszra készíti a tudományt! 78
Diószegi György Antal	Kossuth Lajos hazafisága a XXI. században is egyetemes jelentőségű – I. rész 84
Gyémánt Richárd	Az 1788–1790. évi osztrák–török háború és a Temesi Bánság – I. rész..... 91
Stanyó Tóth Gizella	Havas aranyeső, árvácskával 97
Gutai István	Az életfordulók népi rejtelmek – <i>Beszélgetés Balázs Kovács Sándorral</i> 103
Józsa Judit	Szent István öröksége 107
Papdi Izabella	Az Aracs 2021-es évfolyamának repertóriumra 109
Színes melléklet	 121

E számunkban a *Szent István öröksége* című kiállítás anyagából adunk válogatást.

Dobesch Máté (Budapest)

Szent István országfelajánlása – Boldogasszony hava – január

Kabdebó Lóránt

(1936. augusztus 9., Budapest – 2022. január 24., Budapest)

Fotó: Bata János

A szél most éppen őrjöngve tombol, rázza a fenyők
ágait, a szil, a tölgy, a dió is meghajol előtte.

Ablakok réseiből poloskák és álkaticák bújnak elő –
mondják: inváziós fajok.

Megcsörrennek a tetőcserepek: összerезzenek,
összerезzenek.

Isten veled, kedves Lóránt!

J.

Horgos, 2022. január 30.

Ordas erők vesznek körbe bennünket*

„Ordas erők vesznek körbe bennünket itt, Európában. Ezek az ordas erők kezdettől fogva arra törekedtek, hogy eltűnjünk a földi világ közepéről, mert a Kárpát-haza nemcsak Európának a kellős közepe, hanem a földi világnak a közepe is. Ordas erők tettek arról Trianonban, hogy szétdaraboltassék ez a nemzet, szétdaraboltassék azért, hogy megszüntessék a Kárpát-hazában a magyart. A belső haza is sorvad azóta. Sorvad azóta, különösképpen mostanában, amikor ezek az ordas erők itt belül vannak, itt belül acsarognak, itt belül tesznek meg mindent annak érdekében, hogy csürhévé züllesszenek bennünket. Ilyenkor, ilyen veszett időben, amikor pusztul ez a nemzet, ilyenkor, ilyen veszett időben, amikor zuhanása van ennek a nemzetnek, ebben a veszett időben különösen szüksége van annak, hogy együtt legyünk, hogy összetartsunk, hogy megmutassuk egységünket a Haza dombjában is. Igen, ez a Haza dombja, amely most még ilyen aprócska. Ez a Haza dombja, hasonlóképpen a Királydombhoz, a Haza kicsiben. A

Haza kellős közepe. Ezen a dombon egyelőre, és hangsúlyozom: egyelőre, még nem a magyar király áll Atilla kardjával. Eljön az az idő is. Ezen a dombon képletesen a magyar nemzetnek kell állnia. Igen, ennek a dombnak, a mi édesanyánknak, a mi Földanyánknak az egész nemzetet kell képviselni. Ne felejtsek el, bárhonnan is jöttek, bárhol is élnek, bármilyen, bármilyen módon mar Önökbe az ordas eszme, hogy a haza, Isten akaratából, a Kárpát-haza. A Kárpát-haza volt, van és lesz a Teremtő rendelkezéséből az idők végezetéig. Csak hinnünk kell benne! Hinnünk kell benne, hinnünk kell benne!”

A Haza dombja, Aracs, 2008. június 4.

* A 2007. december 9-én Budapesten, a Haza dombjánál tartott megemlékezésen elhangzott beszéd egy részletével emlékezünk Molnár V. József néplélek- és néprajzkutatóra, 1956-os szabadságharcosra, a Történelmi Vitézi Rend tagjára.

Forrás: internet

Molnár V. József

(1930. március 17., Marcali – 2022. február 21., Budapest)

DÖBRENTÉI KORNÉL

A HAGYATÉK

Tekinteted lett légyen bármily átható,
töprengsz, nem látod, valójában mi a Való,
mit rejteget

önmagán túl s előled, vegetálsz vakon.
Láss hittel! Realizmus, s bár nyútt fogalom,
szül sejteket

a világot hígra kevert, hiteltelen
masszából. Az ember mi végre terem?
Szája görbe,

oázva fölsír, az édesanya öble
elveszejtőn parttalan, elvész a ködbe.
Tejbe köpve

üvölts, tudod, becsapnak, innen a kétely,
Szent Tamás-i, *hiszem, ha látom*, nem métel, életösztön.

A megbizonyulásért szükséges a jel:
Jézus valóban öt sebet szenvedett el,
röghöz kössön,

mint egy csata, hasonlóan megívott testi,
mely a születést s a halált vérrel festi,
ennyi lenni?

Szemléljük, miként múltunk el: bor, harc és nő,
életünk nevel, pusztulásunkhoz felnő.
Énekelni!

Mint a pestis, a kolera, a flekktífusz
Mindig ily láthatatlan ellenségbe futsz,
végez veled.

Pompás a kihívás: férfi férfi ellen.
A kivont szablyád meteorcsóvát serken,
ítéleted

ez. Lecsapott sisakrostély, vírushalmaz
ellen csak vászonból kreált maszk irgalmaz,
miként te sem.

Szemtől szembe elesni más, tán emberibb,
hisszük, akár egy másik végzet szentesít,
azt keresem.

Amikor a látható s a láthatatlan
had egymásba roppan, s kibicsaklik nyakam,
jatagánon,

túllépett árnyékom megposhadó tócsa,
benne állong, szállni készen, nemes kócsag,
a halálom.

Van a létben búcsú utáni pillanat,
egy örökbecsű, kecses ívű mozdulat
marad megint.

Csipkésre horgolt kesztyűjú bodzabokor,
akit árokpartra kietlen sors sodor
viszlátot int.

Fekszem, füttyöm erőtlen, lovam, míg bírom,
ez ősi köldökzsinóron hozzám hívom,
mindenáron!

Lehajol, megnyalint, fölnyerít s elüget,
hátán rezzenetlenül ül az üres nyereg:
hozományom.

Pomáz, 2020. május

UTCAKÉP

Az élet áporodottan tiszta, akár a kiüresített szeméttároló.
 Az utcákon, '56-osok egykori ravatalán, három mitikus halomban
 – elferdített bizsukereszt izzik a túlhevített Napon –
 savanyodva fakul a tartalom, mégis kotorásszák elszánt guberálók,
 kezükbe akad egy ezeréves, látomásos-kómában senyvedő árpádsávós lobogó,
 elnyűttig viseltes kokárda, kardlap- és gumibotnyomoktól maszatoltan,
 színei sebészszike-élesen csak kiütköznek, akár Trianontól kínozott
 lelkünkben az ország igazi határai. Már nincs erőnk megbocsátani,
 megvetésünk határtalan, néhány elhányt konzervdobozban megbüdösödött
 a mélység, miként az EU-ban a késleltetett készség valami üdvös meg- és
 felvilágosodás iránt. Mi magunk hajnalhasadású nép vagyunk, és feltámadunk,
 akkor is, ha nem újít föl, rompalotát épít a hajléktalan, állig gombolt
 magányában ülve egy általa demokratikusan kisajátított közpadon,
 ha nem bennünk otthonos az Isten Háza, emelni minek más?
 Amúgy is nérósan leég Róma, mint később a keresztény Notre-Dame,
 menekvőn, már befelé magaslik mind a torony,
 emlékük óvni a harangok és a szívek félreveretnek.
 És mennyi pocskba dobott Jézus teste kenyér a szemétkben?
 Válaszolj, Mi Atyánk, a mennyekből: ez volna a mindennapi?
 Kenyérdarabok, ostyamisszió helyett sorsuk őket kukaszájakba vetette,
 és fölébük a véletlen (?) kegyelmeként, használhatatlanná enyészett,
 Mária-kék búzavirágokkal tűzdelt vadvirágcsokor dobatott:
 túlcordult vörösségű mezei pipaccsal s fátyolfehér margarétával együtt
 múltanak el, ó, hollywoodi dramaturgia, ahol nem a lét: az életutánc örök.

Arrébb aszályló vodkásüvegbe zárva vitorlás hajók,
 vásznak csüggedt, nem feszíti kolumbuszi mámor:
 ami a tengerre emlékeztet, az a földrésnyi kalózlógós zátony.
 Nem az életért rekedtünk meg, miként Noé bárkája az Araráton?
 „Bús donna barna balkonon” lenéz, míg föl a szoknyája alá
 lesködő, a vágytól megváltatlan, ragyavert arcú kamasz,
 éhét nem csillapítja a falatnyi, csipkés báránnyelű-töredék, mi villanatra
 feldereng, s visszahonol a combközi, lihegtető, képzelet-csihantó homály.
 (Atyaisten, de fáj!) A szentségtől megfosztva mi minden hever itt:
 partra vetett, leharcolt óvszerek s abortusz utáni törlőkendők:
 a megadás kivéreztetett, ronggyá gyúrt, kiábrándult zászlai,
 mantra-sorsú rágógumik, ámítással dúsított tápszerek, zsírpapírban
 főttkolbász-maradvány, egykori kétforintos nosztalgia-műremek, hozzá – egy
 tálból –
 cseresznyepaprika-korszakok, s elmaszatoltan ízek híg reménye a mustár,
 zsigerekig levillámló torma, rá habosan föltajtétkzó, korsó sörök...

Erőszakos-zöld beköpő döglegyek, petéik terhével súlyos zümmögéssel
 töltik be az életteret. Termékenyen landolnak, nyúveik itt legyenek,
 most és mindörökké. Nem angyalszárnysuhogás a szél, ám csodaszarvas-
 iramlással cserkészi be a tájat, útjából arrébb lódít némi szemetet.

NEM ELEGET!

A zsírpapír zörög, mint a kapun kívül rekedtek, kiknek meg sosem nyittatik,
 a kolbászsaft megalvadt, kihűlt alkonya beszínezi a hold elé úszó felleget.
 S a mocsok hegyláncolat – sem kilátó, sem kilátás – legtejején kiszolgált
 kakukkos óra,
 – élethosszan dallamolna még – de ne ő szabja meg, mennyi van még hátra!
 Akik számúzték a fészekidegen madarat, tudják, a hibrid békegalamb párja:
 olajága alatt mindmáig az életösztön-lélegzetnek is robaja van.
 Aki efféle szárnyast hordoz a vállán, azt ne ültessék fehér lóra!

ÁRMÁNNYAL KILÖVIK ALÓLA!

Boldogok a népek, kötelességük, hogy mindent túlélnek, nem örök álmodot
 alszanak, nem halottak, és repesnek, ha senki sem ébreszti őket, csak
 az idő lüktet bennük hangtalan. Akkor miért morajlik föl olykor az ének:
 „Boldogasszony Anyánk...”

Pomáz, 2020. július 2.

*Filep Sándor (Pincehely)
 Boldogasszony*

A költő XXI. századi szerepe és feladatai*

Azt gondolhatnánk, hogy a XIX. századi költészet, a romantika kivételes korszak volt az irodalom történetében. Akkor alkották meg a küldetés fogalmát. A küldetésnek a költő a hordozója, és – alkotásaival és személyiségével – ő juttatja kifejezésre. A cselekvések motorja az ember szabadságának és a másik ember szeretetének eszméjét védelmező szellem lett, valamint a korabeli – akkor még természetes, mert az emberiség természetes jogaival megegyező – liberális eszme, amely a társadalmi szolidaritást, az elnyomott népek függetlenségét, sőt, az általános emberi szolidaritást védte, jóllehet akkor még inkább csak az európai kontinensre szorítkozva. A költő esetében ez azt jelentette, hogy harcba kell szállnia – az emberi jogokért, a közösség javáért. A költő mintegy a nemzet, sőt, az emberiség szellemi vezére lett, aki megmutatja a közösségi cselekvések irányát, és ilyen vezérnek kezdték őt tartani, a látnoknak, aki alkotóereje és tudása által vagy a „titkos ügyekbe” történő behatolás különleges képességével egyedül tudja ezt a vezető szerepet betölteni.

* * *

A XIX. század utolsó évtizedeiben, valamint a XX. század kezdetén elfordultak az egyéniség jelentőségének és szerepének spontán és érzelmi értelmezésétől, amely egyéniség a maga tehetségével hatást gyakorolhat a társadalmi mozgalmak lefolyására, a nemzetek, az emberiség sorsának alakulására. Úgy tetszett, hogy a költő küldetéséről kialakult elképzelések feledésbe merültek, már csak az irodalomtörténeti kutatások tárgyává váltak.

Csak hogy nem így történt.

A XX. század tanúskodik erről. Az I. világháború vége felé (1917) a Szovjet-Oroszországgal átkeresztelt Oroszországban jött létre, majd hamarosan megmutatta brutális erejét a totalitárius kommunista rendszer. Rövidesen utána Németországban keletkezett egy másik totalitárius rendszer, a náciizmus (1933-tól), ahol a hatalmat a nemzetiszocialisták ragadták magukhoz. Az e két

ország által kirobbantott II. világháború következtében szinte egész Európa az uralmuk alá került. A náci Németország meghódította a közép- és nyugat-európai országok többségét, s megszállás alatt tartotta őket egészen az 1945-ben bekövetkezett katonai és politikai vereségéig. A Szovjetunió a II. világháború kitörése előtt a németek szövetségese volt 1939-ben (különösen a Ribbentrop–Molotov-egyezmény alapján), 1941-től viszont a németek legnagyobb ellensége lett, és a II. világháború utolsó szakaszában kiterjesztette uralmát Közép-Kelet-Európa szinte minden országára, s gyilkos szorításban tartotta azokat egészen a bukásig, amely csak 1989–91-ben következett be. A terror és az emberi élet semmibevétele azokban az országokban, amelyekben a kommunista és náci rezsim született, és hatalomra jutott, s ugyan csak azokban is, amelyeket megszállt, tiltakozásokat, nemegyszer pedig fizikai ellenállást váltott ki saját társadalmuk bizonyos csoportjaiból, elsősorban pedig a megszállt nemzetek egészében – például a II. világháborús hatalmas lengyel és jugoszláv németellenes partizánmozgalom, később az állandó szovjetellenes forrongások Lengyelországban (1956-tól az 1989-ben visszaszerzett teljes függetlenségig) vagy a magyarországi 1956-os nagy antikommunista felkelés. Az embertelen állapot az idézett időszakban mindvégig szembe helyezkedő reakciókat váltott ki az irodalom képviselőiből (Ahmatova, Mandelstam, Illyés, Csoóri, Miłosz, Herbert, Havel).

* * *

A kommunizmus bukása után azt lehetett gondolni, hogy a költőknek, íróknak a népek jobb jövőjéért folytatott harca véget ér Kelet-Közép-Európában, hogy a költő társadalmi küldetése itt is értelmét veszti – ahogyan az korábban a kontinens nyugati részén történt –, mert az elnyomó zsarnok megszűnt létezni, és egész Európa számára (vagy talán az egész világ számára) elkezdődik a boldog, a demokrácia biztosította humanizmussal teli korszak.

A valóság ennek épp az ellenkezője.

Egy harmadik totalitárius rendszer jelent meg, és fokozza tevékenységét – a globalizmus, amelyet egy nemzetközi gazdasági-pénzügyi elit irányít, s arra törekszik, hogy hatalmába kerítse az eddigi Európát, maga alá rendelje, miként a világ többi részét, függővé tegye gazdaságilag, elsekélyesítse eddigi kultúráját egy új, látványos, de szellemileg idegen tömegkultúra révén, relativizálja erkölcsi alapelveit, végül pedig összekeverje egészen más hitű és kultúrájú népekkel. Ehhez a támadáshoz kapcsolódik a globalizmus által kihasznált, szintén Európába hatoló – látzólag ugyan fegyverhasználat nélkül, de tömegesen özőnlő – harcoló iszlám. A globalista nyomásnak jól jön Afrika és Ázsia túlnépesedése és az éhínség, jóllehet a legfejlettebb országokban összegyűlt óriási nemzetközi tőkének a világméretű gondok megszüntetésében kellene részt vennie, nem pedig azok növelésében.

Az egyre növekvő fenyegetettség, amely azzal a veszéllyel jár, hogy megsemmisíti a hagyományos, görög-római és keresztény alapokon nyugvó európai civilizációt, megköveteli a szembehelyezkedést, s az európai

paikultúrán nevelkedett népek számára ezt teszi napjaink legfontosabb feladatául. Ez a feladat, napjaink küldetése – szemben a 19. század romantikus nézeteivel – nemcsak a költőket, írókat érinti, hanem az európai nemzetek egész intellektuális vezetőrétegét, mivel minden társadalomban megnövekedett az értelmiségi réteg. Ettől függetlenül az íróknak, költőknek földrészünk civilizációs és erkölcsi értékeinek élenjáró védelmezőiként kell részt venniük ezekben a küzdelmekben, mivel a művészi alkotás folyamatában semmivel sem korlátozott képzelőerővel a lét mélységéig eljutva és az irodalmi nyelvet, a költészet nyelvét használva – mint különleges beszédmódot, amely tele van a világnak virtuálisan átadható összetömörített kifejezőerővel és szellemi dinamittal – éppen ők tudják legeredményesebben megmozdítani az emberek szívét és gondolkodását, erőfeszítésre felszólítani őket.

A kötetben szereplő versek nagy része különböző kulturális folyóiratokban egyesével jelentek meg, de megtalálhatók korábbi kiadványaimban is. Íme két vers és egy idézet.

Ég a Notre-Dame (Płonie Notre Dame)

Ég a Notre-Dame lángol Európa
történelmünk s kereszttek hamvadnak a tűzben
köröttük bámész tömeg tolong tanácstalan
térdre omol nagy keservében
és mormol rég elfeledett imákat
karjait emelve az izzó Isten felé

Hát hol vannak őrzői a szív s lelkiismeretnek
ők már mecseteket emelnek a földből
nemi tudatukat vesztett gyerekeknek sulykolják a
gendert,
hogymég férfitől miként foganhat magzatot
még a leszbikusok is szájátva megállnak

A félhold a sötétlő égen
villámolva „Allah akbar”-t kiált
a föld megreng rémületében
és esővel zúdul ránk őryöngő viharokkal
Istenem bár lángolsz
adjál nekünk erőt

2019. IV.

Fordította Döbrentei Kornél

Mit hozol idő (Co przyniesiesz wieku)

Mit hozol idő
te huszonegyedik század
még mivel készülsz meglepni minket
már most eresztékeiben recseg a föld
vulkánokat robbant tájfunokat mozgat
szerte a világon
erdők égnek a tiltakozás tüzeivel
óceánok vetődnek partokra szökőárral
dühödten ostromolva városokat embereket
a kínai fertőzés vírusai szúnyogfelhők gyanánt
gomolyognak körös-körül
vicsorogva napot eltakarva
marnak harapnak halált hordozva

Mit hozol idő még nekünk
te huszonegyedik század
a félhold új háborúit
együtt lángoló katedrálissal keresztel
riadalmat támasztasz aszályt éhínséget
ázsiai afrikák szívében népeket menekvésre
készítsz
hogymég tömegek vándoroljanak ide
akaszkodjanak Európa cakkos szélű partvidékébe

egymást taposva torlódjanak a Balkánon
szinte behorpasztva a földet maguk alatt
s az ijedt harangok meg-megkondulnak a temp-
lomokban
És mit hozol még
te huszonegyedik század
miként emlékszik majd rád az emberiség a törté-
nelmi távlat

mi támad életre e rettenet zűrzavarából
újból holmi lantot pengető Néró
hogy kedvét lelje Róma lángjaiban
vagy világot hódítani kész Napóleon
ki csupán romokat hagyott hátra

2018

Fordította Sutarski Szabolcs

Idézet a Szent II. János Pál pápa temetése napján írt vers zárósoraiból
(Tornai József fordításában):

Életeddel és haláltusáddal meg tudtad-e győzni
a világ népeit – a vallások papjait és a politikusokat
hogy a megbékélés kövét halálod után is föl kellene
görgetniük a hegyre
mert nem elég hogy a szikla újra legurul
a fák karjukat tördelik és az esők fölzokognak
és nem elég hogy téged majd szent Sziszüphosszá avatnak.

(II. János Pál temetése napján –
W dniupogrzebu Jana Pawła II)

Felhívás

Felhívással fordulok minden magyar irodal-
márhoz, írószervezetek tagjaihoz és szabadúszó
írókhoz. Ne hagyjuk, hogy az államhatárok meg-
osszanak és elválasszanak minket. Inkább fog-
junk össze a közös jövő védelmében, tegyünk a
hagyományos, keresztény Európa megmentése
érdekében ahelyett, hogy a publikumot szóra-
koztatjuk, miközben már Titanic módjára sülly-
yed Európa: léket ütöttek belé az idegen hitek,
az eltérő kultúrák és a Nyugat devianciái. Pusztító
örvény húzza mélybe országainkat, sajátos
arculatuk elvesztése fenyegeti őket. Nekünk,
irodalmároknak küldetésünk van, amely még
a tizenkilencedik századi költők missziójánál is
fontosabb, hiszen egész földrészünk identitását
fenyegeti végzetes veszedelem.

Akik hasonlóképpen gondolkodnak, és szeret-
nének csatlakozni a jelen felhívásban foglaltak-
hoz és tenni az ügy érdekében, azokat kérem,
jelezzék nekem az alábbi címen: 1014 Budapest,
Uri u. 31. II. 1., e-mail: konrad.s@t-online.hu,
mobiltelefon: +36 70 5066626. Visszajelzést fo-
gok adni, hogy tudjuk, ki áll a mi oldalunkon. A
jelentkezési szándék kifejezésre juttatásán túl a
tényleges csatlakozás egy Európa védelmében
írt irodalmi mű (vers vagy prózai szöveg) meg-
küldésével történhet. Szeretnénk egy országos

vagy akár nemzetközi válogatást összeállítani
„Antológia Európa védelmében” címmel.

A konkrét cselekvési akciótervek és a szerve-
zeti formák kidolgozásának később látunk neki a
jelentkezők számának függvényében.

Lengyelországban hasonló felhívást intéztem
a lengyel íróársadalomhoz. A magyarok iránt
baráti érzelmeket tápláló ország szintén mélyen
keresztény elkötelezettségű, és Magyarország-
hoz hasonlóan éles támadások érik a különféle
devianciák irányából.

Fordította: Szenyán Erzsébet

* *A tavalyi év végén jelent meg Konrad Sutarski
verseskötete Mit hozol XXI. század címmel a
Püski Kiadónál, és ugyanezt Lengyelországban
lengyel nyelven is kiadták. A szerző már a kötet
előszavában drámai erejű felhívást intéz költők-
höz, tollforgató művészekhez, hogy közösen áll-
janak ki a keresztény Európa meglévő értékeinek
védelmében, amelyeket etnikai, kulturális és val-
lási értelemben egyaránt a megsemmisülés ve-
szélye fenyeget. A felhívás egésze Az ellenállás
emberi stációi kötetben található (Magyar Napló
Kiadó, Budapest, 2018). A kötet utolsó részében
jelent meg az azonos című esszé, amelynek rö-
vid összefoglalását adjuk közre.*

Utolsó békeéveinket éljük?*

Százötven éve, a kiegyezéskor, 1867-ben leg-
többen úgy vélték, a megállapodás, következé-
sképp a béke örök időre szól. Soká tartott valóban.
Közel ötven esztendőn át képes volt elfogadtatni,
hogy az érdekelletetek túlhaladottak, a boldo-
gulásnak a természeti csapásokon kívül semmi
sem állja útját. Az emberek 1914 tavaszán is azt
hitték, a háborút egyik hatalom sem kockáztatja.
Kítörésekor II. Vilmos német császár a követke-
ző kijelentésre ragadtatta magát: „Mire a faleve-
lek lehullanak, katonáink hazatérnek.” A pusztító
harcok során a média nem átalotta propagálni:
„A háború, amely véget vet minden háborúnak.”
A hadviselő felek arra végképp nem gondoltak,
hogy a világégés véres forradalmakhoz vezet, a
cári rendszer összeomlik, majd Oroszországban
a bolsevikok, Németországban a weimari köz-
társaságot követően a náci jutnak hatalomra. A
nyugati politikusok többsége még 1938-ban is re-
ménykedett, hogy a második világháború elkerül-
hető. Hiába írta meg Ortega y Gasset *A tömegek
lázadását*, Oswald Spengler *A nyugat alkonyát*,
a közöny és a vakhit csekély kivétellel általános
volt. Arra sem gondoltak, hogy Európa kettészak-
kad, s a szembenállás kis híján atomháborúhoz
vezet. A gyarmatbirodalmakban fel sem merült,
hogy afrikai, közel- és távol-keleti uralmuk az
utolsókat rúgja, végül kontinensnyi területek súly-
lyednek káoszba és tömeggyilkos diktatúrákba.

A politikusok – tisztelet a kivételnek – a tanul-
ságot százhárom éve, hetvennyolc éve és ma sem
hajlandók levonni. A nyugat-európai jólét még van
olyan szivárványos, hogy a láthatáron gyüleke-
ző felhőket túlragyogja. A kezdődő haláltáncnak
három éve a kölni szilveszteri utcabálon tomboló
nemi erőszak csak egy epizódja volt. A robban-
tásokat, késeléseket, gázolásokat az átlag euró-
pai már-már éppolyan megszokottnak tekinti, mint
az autóbaleseteket. A józan, anyagias szemléletű
németek, belgák, luxemburgiak, hollandok, dánok,
svédek többségének az sem szúr szemet, hogy
a kevésbé hatásos biztonsági intézkedések és a
menekültek ellátása milliárdokba kerül. A pénzt

reménytelen integrációs programokra fordítják,
ráadásul, ha közvetve is, az embercsempészeket
súlyos összegekkel támogatják. Tízezrek fúlnak a
Földközi-tengerbe. Ki tudja, hányan hálnak meg az
úton, többek közt levegőtlen furgonokban? Ám az
emberi jogi harcosok és légkondicionált irodákban
ücsörgő gazdáik a gerjesztett újkori népvándorlás
áldozatairól tudomást sem vesznek, vagy a hajótö-
rötteket egyenest az olasz partokra szállítják. Kap-
kodó intézkedések, szemforgatás, vádaskodás, a
tények elhallgatása, mind együtt vannak ahhoz,
hogy a választókat újra és újra megtévesszék. Ezek
után abban sincs semmi meglepő, hogy tavalyelőtt
a római kormány a szétbombázott Líbia hatvan (!)
törzsi vezetőjével tárgyalt a migránsok feltartóztat-
ása végett. Bár korábban Angela Merkel kancellár
Erdoğan elnökkel egy megállapodást tető alá
hozott, s a nyomás valamelyest enyhült, azóta az
EU–török viszony mélypontra süllyedt.

A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága
George Soros egy magyar(országi) szervezeté-
nek feljelentése nyomán két bangladesi menekült
javára közel hatmillió kártérítés mellett döntött.
Az ügy szépséghibája: nem tudni, a kedvezmé-
nyezett hol tartózkodnak. A feljelentő eljárási
költségét is a magyar államnak kell kifizetnie. Az
abszurd ítélet szerint jelentős összeg jár a másfél
tucat országon, végül a magyar, illetve a schen-
geni határon jogellenesen átgázolóknak.

Már csak a kérdés: hogy jutott idáig a két
világháborút, a spanyol, majd a jugoszláviai pol-
gárháborút és a nem szűnő ukrainai harcokat el-
szennvedő Európa?

A válasz két hasonló tartalmú kifejezés gyökeres
különbségében rejlik. Szabadelvűség és liberaliz-
mus: a polgári szabadságjogok tizenkilencedik és
kora huszadik századi értelmezése a maival mesz-
sze nem azonos. Előbbi a rendi társadalom meg-
haladását és az emberi jogok kiterjesztését szol-
gálta, utóbbi azok felelőtlen túlterjeszkedését. Nem
véletlen, hogy a bécsi forradalmárok, Kossuthék,
majd Podmaniczky Frigyes és Széll Kálmán pártjai
nevükben is szabadelvűek voltak, míg a jobblétre

* Elhangzott 2022. január 28-án a Magyar Páneurópai Unió által szervezett Merre tart, merre tartson Európa? című konferencián.

szenderült SZDSZ és maradványai, Gyurcsány Ferenc és Fodor Gábor meg a belga Verhofstadt, vagy a talján Gianni Pittella baloldali liberálisok. Zavaros eszmék jelen vannak más ellenzéki pártcskákban és alkalmi szerveződésekben is. Közös nevezőjük a tagadás, marginális csoportok támogatása és törpe kisebbségek szembefordítása az óriási többséggel. Eszköztárukból nem hiányzik az emberi irigység gerjesztése és a demagógia. Az MSZP Fizessenek a gazdagok! jelszava egyszerre jakobinus és rákosista, vagyis az európai história legvéresebb korszakait idézi fel. Ijesztő korlátolt-ságra vall, hogy mind a magyar, mind az európai balosok, zöldek és liberálisok az érték- és toleranciaromboló betelepülést előbb álproblémának nevezik, majd nyíltan támogatják. Ellenfeleiket nácinak, rasszistának, legjobb esetben nacionalistának címkézik – mintha a világ egy óriási átjáróház volna. Erőszakos népboldogítók, akiknek az évezredes európai kultúra, a nemzetek nehezen kivívtatott önállósága és a szerves történelmi fejlődés perspektívája alig jelent valamit, vagy semmit sem.

Többségük nem a mában és a közeljövőben, hanem valamiféle virtuális valóságban él. Elvetik a vallást mint a közösség spirituális összetartásának eszközét, eltorzítják a jogot (az igazságszolgáltatás helyébe jogszolgáltatás lép), és rombolják a törvények végrehajtóját, az államot. A különböző szívárványkoalíciók a népakarat, illetve a választójog paródiájává züllenek. Ez a koncepció nem más, mint civilizációnk, hagyományaink és a családról vallott nézeteink antitézise. A szolgáltató állam kiépülése során a polgárok egyre ritkábban kerülnek olyan helyzetbe, hogy kénytelenek legyenek önmagukról és a közösségről gondoskodni. A fejlett egészségügy – inkább egészségipar – és a túlfeszített szociális háló az egyén válláról leveszi a felelősséget, illetve másokra, jobb híján az államra hárítja. Zsoldos hadseregek feladata, hogy elemi érdekeink védelméről gondoskodjanak. Az egyén elidegenedésének ösztönzője a kultúra elsekélyesedése és a mohó túlköltekezés. A hangadó politikusok többsége a rohamos népességfogyás ellenszereként a migránsok befogadását ajánlgatja, tekintet nélkül annak árára és veszélyeire. Az Ázsiába telepített ipar és a fejlett technológia alkalmazása során európaiak milliói válnak munkanélkülivé, akiket az adófizetőknek a jövevényekkel együtt kell eltartaniuk. Idő kérdése, mikor roppan össze a védekezésre és megújulásra képtelen társadalom.

Ugyanilyen ijesztő a tartósan dologtalan tömegeknek a munkamorálra gyakorolt pusztító hatása és az áldozatokkal szemben a bűnözőknek kedvező jogértelmezés. Az emberi jogok túlhangsúlyozása Európa-szerte hideg polgárháborút idéz elő, melyet a fősodratú média táplál, sőt, az értéktagadó és mindent megengedő nézetek már-már kötelező elfogadását szorgalmazza. Ez az életidegen felfogás a kultúrától az oktatáson át a törvénykezésig, a vallásfelekezetekig és a közigazgatásig szinte mindenüvé befurakodott. Csak remélni lehet, hogy nem késő visszatérni a józan ész talajára, s a humánus és a társadalmi szolidaritást oly módon gyakorolni, hogy értékeinket ne eméssze föl.

A vadliberális politika csak ott működik – egyelőre –, ahol a pénz és a választók jó részének az akarata megvan hozzá. Am ahol hiányoznak, vagyis a kelet-közép-európai térségben – ma már Ausztriában is – kívülről oktrojált, a nemzetek szuverenitását csorbító elképzelés. Mindezek lazítják, időnként rombolják Magyarország és az Európai Unió kapcsolatait, beleértve a hagyományosan építő jellegű baráti magyar–német viszonyt. Az új berlini kormány összetétele számunkra nem sok jót ígér.

A Magyar Páneurópa Unió, amióta létezik, a Nyugattal, elsősorban az Ausztriával és Német Szövetségi Köztársasággal fennálló szoros történelmi kapcsolataink erősítésére és azok kiterjesztésére törekszik mind a gazdaságban, mind a kultúrában. Hazánkban jelentős számú német ajkú vagy származású nemzetiség él, mely saját önkormányzattal és parlamenti képvisellel rendelkezik. Az MPU a diktatúrát követő újjászervezése az egyszerre osztrák és magyar hazafinak, a legeurópaibb politikusnak, a bajor CSU EU-parlamenti képviselőjének, bizottsági alelnökének és korelnökének köszönhető. Együttműködésünket a Nyugattal olyan eredményesen segítette, ami ma is példaadó. Egy elhíresült mondása szerint: „Minden megválasztott politikai párttal szóba kell állni.” Nemcsak erre törekedett, meg is valósította, nálunk és külföldön egyaránt. Igaz, merőben más politikai viszonyok közepette.

A pár éve bekövetkezett stockholmi gázolás négy halálos áldozattal, tizenöt súlyos sebesüléssel és a teljes forgalom lezárásával járt. Stefan Löfven akkori miniszterelnök bejelentette: „Svédországot megtámadták.” Ilyen kijelentés a háború előzményeként hangzik el. Ha egy szociáldemokrata kormányfő így fogalmaz, nincs mit hozzátennünk.

Tévtak*

Tisztelt Barátaink, Vendégeink!

Kedves meghívottunkat, Kondor Katit kell elsősorban köszöntenem, hogy most már sokadszor elvállalta kedves, de őszinte véleménynyilvánítása kíséretében a koordinátor szerepét ilyen illusztris résztvevők között. Legnagyobb tisztelettel köszöntöm Alain Terrenoire elnök urat, aki volt szíves olyan messziről városunkba ellátogatni, hogy gondolatait megossza velünk. Köszöntöm továbbá a szintén igen messziről érkezett barátunkat, Csinta Samu urat Marosvásárhelyről, továbbá Fricz Tamást, Batthyány-Schmidt Margót, Földi László és Nógrádi György prof. urakat, akik ugyan közelebről érkeztek, de gondolataik segítenek a világban eligazodni.

Mikor tagjaink felé egy hónapja felhívást tettem közzé, kérve őket a konferencián való részvételre, a sárvári szervezet elnöke rövid és egy kissé szkeptikus üzenetet küldött, melyet szeretnék felolvasni, hisz ez is hozzátartozik a mai témáinkhoz, különösen azért, mert a második leg-erősebb szervezetünk a sárvári.

„T. Elnök Úr! Köszönöm a meghívást, de azt hiszem, jobb, ha nem megyek el. Álláspontomat a témában ismered – az erős, egyenjogú nemzetállamok konföderációját támogatom. Brüsszel jelen álláspontja ezzel ellentétes, és az alázas többség is az ő oldalukon van. Néhány erős európai állam fog dirigálni háttérben a globalista multi konszernekkel és az ultraliberális világcsendőr USA-val. Az, hogy megkérdezik véleményünket, csak porhintés, áldemokrácia – az ő álláspontjuk fog érvényesülni. Azért eredményes tanácskozást kívánok, álljatok ki a magyar álláspont mellett.

Egyben Istentől áldott boldog karácsonyi ünnepeket, jó egészséget és sikeres boldog 2022-es új évet kívánok a magam és a sárvári szervezet nevében.” (Dr. Illés Gábor elnök)

Meg kell vallanom, én sem érzem alaptalannak a sárvári szervezet elnökének szkepticizmusát, de úgy gondolom, mégis szükséges mindent megtennünk annak érdekében, hogy azon elvek érvényesüljenek, melyek ismeretében Magyarország belépett az unióba 2004-ben.

Azzal kell kezdenem, hogy nem véletlenül alakult meg a Magyar Páneurópa Unió, és Magyarország nem véletlenül lépett be az EU-ba. Ezt ma is fontos elért eredménynek tartjuk. Éppen azért keressük az unió jövőjével kapcsolatos égető kérdésekre a választ – azért gyűltünk ma itt össze –, hogy ezáltal is segítsük a nagyobb országokat és az esetleges balliberális politikusokat is megérteni, hogy mi az, ami számunkra húsba vágó, mert ha valamit úgy akar a brüsszeli vezetés végrehajtani, hogy az ellenkezik a kultúránkkal, a hagyományainkkal, az erkölcsi értékeinkkel, akkor az az együttműködés nem lehet hosszú életű, pedig mi azt szeretnénk, hogy az Európai Unió hosszú életet éljen **Magyarország aktív részvételével!**

A Magyar Páneurópa Unió megalakulásakor Habsburg Ottó sok magyar polgárt győzött meg az unióba való belépés fontosságáról, arról, hogy országunk jövőbeni irányítását a távoli Moszkvától visszavéve vegyük a magunk kezébe, és hogy az unióban, ahol egyenlő partnerek vesznek részt, minden nemzetnek lehetősége lesz az érdekeit érvényesíteni. Ezt ma is hisszük és reméljük.

De vajon az Európai Unió belépésünk óta mennyiben változott, és mit várunk tőle?

Azt érzékelhettük már 1990, az Antall-kormány megalakulása óta is, hogy amikor Magyarország jobboldali vezetést választ, országunk a sajtó jó része és azon európai országok célkeresztjébe kerül, ahol baloldali kormányok vannak. Ezzel tehát kiderült, hogy a szuverenitás már ott sérül, hogy okkal, ok nélkül támadják hazánkat politikai meggyőződésből, meg hát valljuk be,

* Elhangzott 2022. január 28-án a Magyar Páneurópai Unió által szervezett Merre tart, merre tartson Európa? című konferencián.

gazdasági érdekből. Mert a jobboldali vezetés általában nem engedi az országát kismizmizni – ellentétben a baloldali vezetés engedékenysé-
vel. Nyugati partnereink a Kádári-időkben megszokták Magyarországról a kényelmes be-
simulást.

Mindezt tetézte az utóbbi időben két lényeges elem; a migráció erőtetése és ezzel párhuzamosan a társadalmi vonzaspontok, az erkölcsi, vallási és kulturális fellazítás igyekezete a „nyitott társadalom” jelszava alatt.

De mi is a **nyitott társadalom** abból a szempontból, hogy az erre való politikai törekvés milyen eszközöket vet be, és az milyen hatással van a társadalmunkra?

El kell döntenünk, hogy erős Európát akarunk-e, vagy egy atomjaira szedett VILÁGOT!

Mert lássuk be, a világ más nemzetei (oroszkok, kínaiak, törökök stb.) „nem atomjaira szedetten” csinálják a maguk bizniszét, miközben minket a háttérhatalom (ahogy Bogár úr szokott fogalmazni) Brüsszel karján keresztül át akar nevelni.

A német emberek többségének pozitív jellemzője, hogy valami célért akar élni, szeretne lelkesedni, tenni – miközben a II. világháború kudarcát, súlyos presztízsveszteségét talán úgy vélik helyrehozni, hogy elhagyva **német tudatukat**, igyekeznek azt az Európáért való tenni akarással felcserélni. Sajnos azonban ez a tenni akarás könnyen átcsaphat diktátumokká, mert ez is a német tudat egyik jellemzője.

Valóban elgondolkasztató, hogy a történelmi előzmények ismeretében mit tennék én egy német helyében. Nyilván én is azon törném a fejemet, miképpen lehetne a német lelket megmenteni, hogy valami magasztos cél lebegjen a szemem előtt, és ne a múlton rágódjon, annak felejtése nélkül. Mert Európának sem mindegy, hogyan gondolkodik 60-80 millió ember. Erről nemigen szoktunk beszélni. Németországban talán éppen ezen megfontolásból már 1960 körül kiírtak egy pályázatot azzal a címmel, hogy: „**Was tust Du für Europa?**”

Ugyanakkor meggyőződéseim, hogy az ember **csak részben** tudhat egyszerre Európáért és a világért is élni, tenni. Bizonyos pontig lehet persze, mert sok közös érdek van, de egy ponton el kell döntenünk: **mi vagyok én, európai vagy világpolgár?**

Egy művész lehet világpolgár, mert egy megfestett naplemente vagy egy zongorafutam ugyanazt jelenti egy Fülöp-szigetinek, mint egy európainak, de az az üzemi munkás vagy gazdálkodó földműves, akinek a helyi szabályok, a helyi klíma és főleg a helyi szokások szerint kell élnie, és azok szerint akar is élni, soha nem lesz világpolgár. Ezért nem megy, hogy identitásunkat, európai létünket **felcseréljük a müezzinek énekével.**

Mi többségében templomokban esküszünk, és papjaink temetnek el bennünket.

Egyesek, akik a „több unió”-t, vagyis a föderációt szorgalmazzák, azt remélték, hogy az unió tagjait jobban összekovácsolják majd a világjárvány okozta problémák, de tévedtek, ismét kiderült, hogy az önrendelkezés (persze, ha jó kezében van) többet tud tenni, mint egy senkihez, talán egy politikai tömörüléshez húzó hivatalnok. Mert a nemzeti kormányok a saját népüknek tartoznak felelősséggel, nem úgy, mint a brüsszeli bürokraták.

Ismét visszaigazolódott Habsburg Ottó azon többször idézett mondata, hogy „*minél távolabb van a döntéshozatal az érintettektől, annál jobban sérül a szabadság*” (ahol a szabadság behelyettesíthető akár az érdek szóval is).

Német politikusok részéről többször elhangzott intő jelként a „**nemzeti egoizmus**” ostromozása. Egy nagyhatalom esetében ez az elvárás **más értelemmel bír**, mint egy kis ország, mondjuk, Magyarország esetében. Ha mondjuk, egy erős országnak nincs önmérsékletre való készsége, az árt az unió közösségének. Ugyanakkor, ha egy kis ország nem iparkodik saját érdekeit megvédeni, pillanatok alatt azok az értékek, melyek nemzeti sajátosságai vagy gazdasági érdekei, sérülhetnek vagy akár megsemmisülhetnek. **A nemzeti egoizmus elleni fellépést tehát támogatjuk, ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy a kis országokra ez nem vonatkoztatható, joguk kell hogy legyen érdekeik védelmére.**

Mára az Európai Unió jövőjét tekintve fordulóponthoz érkezett. Nem azért gondoljuk ezt, mert ezt a kérdést az európai polgárok felé maga Brüsszel tette fel, hanem mert látjuk, hogy a brüsszeli vezetés minden fontos kérdést igyekszik olyan mederbe terelni, mellyel esetleg elkerülheti a belépéskor rögzített **nemzeti hatásköröket.**

Ilyen pl. az **energiagazdálkodás** ügye, mely egyértelműen nemzeti hatáskör, azonban úgy forogtják a kérdést, hogy átcsúszhasson a környezetvédelem körébe. Úgy gondolhatják, ezzel felülírhatják a nemzeti hatáskört. De idesorolható a migráció kérdése is. Az, hogy kit fogad be egy ország, szintén nemzeti hatáskör, de ha minden illegálisan belépő személyt menekültként jellemeznek, akkor az már rögtön humanitárius kérdéssé válhat.

A gyermekvédelemről már ne is essék szó, az egyszerűen megmagyarázhatatlan, hogy ebből a magától értetődő, teljes mértékben nemzeti hatáskör alá tartozó, a természetes állapotot védő kérdésből miért lehet ügyet kreálni.

Ezeket a hatásköröket elvonó próbálkozásokat határozottan elutasítjuk.

További húsba vágó kérdések, melyeket a hazai baloldal előszeretettel ígérget:

1) **Az egységes minimálbér** – A Magyar Páneurópa Unió állásfoglalásaiban már több alkalommal is kifejtette, hogy ez európai szinten nemcsak hogy kivitelezhetetlen, de **ostobaság, mely esetleg jól hangzik**. Ha csupán Magyarország viszonyait nézem, az alábbi következményekkel kellene számolni az egységes (feltételezhetően magasabb) minimálbér bevezetése után:

– **a költségvetés egy jelentős tételét rögzítené**, tehát a nemzeti költségvetés keretei zsugorodnának, így egészségügyre, oktatásra, infrastruktúra-fejlesztésre kevesebb jutna;

– az egységes minimálbér a többi bért is magasabbra tolná, **azzal arányos gazdasági teljesítmény nélkül**, tehát a magyar gazdaság **versenyképességét és romlását idézné elő**;

– azok a Magyarországra települt cégek, melyek a kedvezőbb bérezés miatt jöttek hozzánk, azonnal szednék a sátorfájukat – s ezzel **több ezer munkavállaló kerülne az utcára**.

2) **Európai Ügyészség** elfogadása – esetén a magyar igazságszolgáltatás kiszolgáltatottá válna; Brüsszel baloldali politikusai jelen állapotban is minden lehetőséget megragadnak Magyarország kivéreztetése érdekében. Az EU ügyészsége újabb eszköz volna az ellenérdekeltek kezében; bármikor bárkire rásüthetnék a korrupció vádját. A korrupció helyzete egyébként semmivel sem rosszabb Magyarországon, mint a többi tagállamban.

3) **A közös valuta bevezetése** – ennek csak akkor lesz létjogosultsága, ha a magyar gaz-

daság versenyképessége legalábbis eléri az **euróövezet átlagát**. Mert látható, hogy míg a forint változó árfolyama lehetővé teszi a gazdaság érdekeinek érvényesítését, addig az eurónak az erős gazdaság által diktált árfolyama – annak bevezetése esetén – a magyar gazdaság versenyképességét rontaná (lásd a déli tagállamok folyamatos eladósodását az erős gazdaságú országok javára).

4) **Naponta előkerülő kérdés a migráció:** Ma Európában azzal érvelnek a **migráció pártolói**, hogy szükség van a munkaerőre, de ez nem igaz, mert a munkanélküliség átlaga az euróövezetben a magyarországinak éppen a kétszerese. Igaz, vannak olyan területek, ahol az őslakosság nem szívesen vállal munkát, de ezt nemigen pótolják a jövevények, mert az integráció nehézkes, ugyanakkor a robotok fejlesztésével a termelés fokozását is meg lehet oldani kevesebb emberrel. – De nézzük a számokat:

Németországban 2016-ban (!) a 82,5 milliós lakosságból **22,5% volt migrációs háttérű**, azaz **18 600 000 fő**. Ez az arány mára kb. **51%-kal nőtt!** De a beáramlott, új hazát keresők nem is igen igyekeznek munkát vállalni; szívesebben veszik fel a segílyt – így talán inkább csak fogyasztóként szolgálják a multik érdekeit. 2017-es felmérések szerint a migránsok 35%-a nem kapott semmilyen képzést, és mindössze 41%-uk rendelkezett középfokú iskolával. A menekültstátuszú lakosok mindössze 18%-a vállalt munkát szintén a 2017-es adatok szerint. Ezek figyelembevételével kimondhatjuk, hogy **a bevándorlás inkább csak egy eszköz, amely eliminálhatja a nemzeti, európai identitást, a családot stb., és amely felbontja a társadalom 1000 éves szövetét.**

Mindeközben:

– **A család szerepét**, a keresztény-konzervatív felfogás értékeit minden módon devalválni, lejáratni igyekeznek a médiában, játékfilmekben, híradásokban.

– **Jól látható, hogy a népességfogyás** kérdését azért nem a családok erősítésével igyekeznek megoldani, mert a migrációval – kimondva-kimondatlanul – egy új, a nemzetekhez **nem kötődő népesség** elérése a cél, mely hagyományok és kötődések nélkül könnyű préda a munkaerőpiacon, a kultúra és a társadalmi szerveződések területén.

5) **Az LMBTQ** egyre sokasodó jeleinek fényében a Magyar Parlament által elfogadott gyermekvédelmi törvényt **helyesnek tartjuk, és támogatjuk** anélkül, hogy bárki nagykorú egyének a magánéletébe bele kívánnánk szólni vagy megszabni identitását, nemi hovatartozását. Ennek tudatában elítélünk minden rosszindulatú hangulatkeltést, mely esetleg a másság ellen irányulna. E tekintetben egyébként Magyarország egyáltalán nem áll rossz helyen.

6) **Civil mozgalmak: Elutasítjuk** minden olyan civilnek látszó mozgalom vagy alapítvány magyarországi működését és beleszólását a hazai politikai küzdelmekbe, melyet **más országokból támogatnak, és ezt a tényt elrejtik a közvélemény elől. – Ha már nyílt társadalmat hirdetnek!**

Sokan vannak, akik a hatékony és erős uniót a még szorosabb, **föderális Európában** látják, de nincsenek kevesen azok sem, akik az „**erős nemzetek Európáját**”, azaz a **konföderatív** együttműködést tartják kívánatosnak.

Az Európai Unió nemzetközi súlyának növelése érdekében – további egyeztetés során – **lehetőségesnek tartjuk és sürgetjük** a tagállamok közötti megállapodást, a közös külpolitika, a titkos szolgálatok és a hadügy jobb összehangolását, elképzelésünk szerint a NATO alcsoportjaként.

Mindezeket mérlegelve: a Magyar Páneurópa Unió 250 fős közössége az Egyesült Szuverén Nemzetek Európája fennmaradásáért száll síkra, és azt támogatja. **A belépéskori szerződések alapján.**

– Az Európai Unió vezetése **szüntesse be a Magyarország ellen folytatott ideológiai harcot** az ország és megválasztott vezetése ellen, és törekedjen a szerződésekben rögzített jogszívtványok betartására.

– Végül óva intjük az Európai Unió hangadóit, médiáját, hogy **tartózkodjanak a magyarországi választásokba való beavatkozástól** – mert láthatóan már a Magyarország által is megsza-
vazott **helyreállítási alap visszatartása** is az erre való törekvésről árulkodik.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Hervai Katalin (Sepsiszentgyörgy)
A bal lator és Jézus

Albert Camus ma is időszerű üzenete

Újraolvastam A pestist a világjárvány idején

1960. január 4-én hunyt el váratlan balesetben Albert Camus (szül. 1913-ban) Nobel-díjas francia író. Barátja, Michel Gallimard sportkocsijában Párizsba utaztak vissza karácsonyi szabadságukról, amikor Petit-Villeblevinnél halálos kimenetelű balesetet szenvedtek: autójuk egy út menti fának csapódott.¹ Az „abszurd ember” abszurd halála, mondták egyesek. Pedig az algériai származású francia író akkor már túl volt fiatalkori abszurd korszakán: humanizmusáért, az emberi jogok védelméért folytatott küzdelméért 1957-ben már átvette az irodalmi Nobel-díjat.² Mi, magyarok azért is megszerettük, mert határozottan kiállt az 1956-os forradalom mellett – eltérően számos francia baloldali értelmiségitől. Ismeretes, hogy Jean-Paul Sartre és Simone de Beauvoir, a híres baloldali írópár éppen kommunizmuskritikája miatt szakított Camus-vel, korábbi egzisztencialista barátjával.³

A pestis sikere

A jelenlegi világjárvány sokak figyelmét Albert Camus járványregényére, *A pestis*re fordította. Az egyik híradásban olvastam, hogy a koronavírus megjelenése óta Camus könyvét igen nagy számban újra felfedezték az olvasók:⁴

Camus „1947-ben született regényét, A pestist már január végén elkezdték vinni a francia olvasók, amikor még csak Kínában tombolt a járvány,

de azóta a világ számos országában újra sláger lett, Japánban egy hónap alatt annyi kelt el belőle, mint a megelőző 31 évben összesen, a brit kiadásból pedig durván egy hónap alatt a tízszeresét adták el a megszokottnak, és ez még csak március végi adat. A sikerre magyarázat lehet, hogy a világirodalom egyik kiemelkedő alakja foglalkozik egy hirtelen aktuálissá váló témával, de A pestis több mint egy járványregény. Camus rendkívül precízen írta meg, hogyan birkóz le egy járvány egy modern várossal; a regény ugyanis a negyvenes években játszódik, az akkor még francia uralom alatt álló, algériai Oranban, ahol abban a hitben él még az orvosok többsége is, hogy a pestis már a múlt.”

Újraolvastam a járványregényt

Ádventben újraolvastam kedvenc írómnak e könyvét,⁵ összevetve a tengerparti Oran városára leszűkített járvány jellemzőit a jelenlegi világjárványéval: meglepően sok hasonlóságot láthatunk. Camus-nél a „pestis” egyrészt a járványos betegség (a testi szenvedés az éppen befejeződött világháború, a francia megszállás miatt), másrészt szimbolizálja a világban pusztító (erkölcsi) Rosszat/Szenvedést, és ezzel kapcsolatban a „gonoszság misztériumának” örök kérdéseit feszegeti. Most különösen erre: a Camus világnézetét/humanizmusát jelző oldalakra fi-

¹ Giovanni Catelli olasz szerző *Albert Camus halála* c. (2011-ben megjelent) könyvében arról ír, hogy Camus sztálini diktatúra elleni írásai indították arra a KGB-t, hogy előidézze a váratlan halálos autóbalesetet. Catelli Jan Zábbrana cseh költő naplójára támaszkodva állítja, hogy szovjet kémekek szervezték meg Camus-ék balesetét: megrongálták Gallimard kocsijának gumiabroncsát, így a jármű gyorsuláskor egy fának csapódott. Lásd: <https://www.babelio.com/livres/Catelli-La-mort-de-Camus/1133213>

² Louvain-ben (1963-ban) megjelent első könyvem (*Világnézetek harca*) első két tanulmánya Camus humanizmusával és különös istentagadásával foglalkozott. Újraközltem: „*Csillag után*”. *Válogatott tanulmányok*. Távlatok, Bp., 1995, 193–211.

³ Később Sartre is bírálta a szovjet rendszert. Élete vége felé pedig közeledett a perszonalistákhoz, amikor testvériségéről és reménységről beszélt két interjúban. Lásd: „*Csillag után*”, Bp., 1995. 249. kk.

⁴ <https://24.hu/kultura/2020/04/19/albert-camus-a-pestis-regeny-jarvany-koronavirus/>

⁵ Albert Camus: *A Pestis, Szisüphosz mítosza*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1991. Az 1947-es francia kiadást volt kedves franciatanárom, Győry János fordította magyarra. Erre, az Európa Diákkönyvtár kiadására hivatkozom.

gyeltem: a jezsuita Paneloux, dr. Rieux és Tarrou eszmecseréire. Az isteni akaratba való beletörődést (fatalizmust) hirdető jezsuitával szemben a nem hívő orvos magatartása példás: lázadás és küzdelem a Rossz ellen, a betegek gyógyítása, a szenvedés enyhítése „anonim keresztényre” vall. A szintén nem hívő Tarrou is ezt az alapvető kérdést feszegeti (229.): „*Lehet-e az ember szent Isten nélkül?*” A pestis „szentjében” a szolidaritás és a felelősség érzése elemi erővel tör fel.

A lázadó ember filozófiája

Albert Camus *L'Homme révolté/A lázadó ember* c. művében (1951) alaposabban kifejtette világnézetét, főleg pedig keményen bírálta a marxista/kommunista rendszert.⁶ Az afrikai író kifejezte könyörtelen gyűlöletét azokkal az áltudományos ideológiákkal szemben, amelyek egy „abszolút történelem” nevében megvetik és szisztematikusan rabságba döntik, lemészárolják az embereket egy eljövendő földi paradicsom illúziójáért. Elítélte azt a forradalmat, amely a régi helyébe új zsarnokságot hoz létre. Előbb a *metafizikai lázadókat* vette szemügyre, akik – az ateista De Sade márkitól Dosztojevszkij Karamazov Ivanjáig és F. Nietzscheig – nemcsak lázadtak Isten ellen, hanem meghirdették „Isten halálát”. Ezután következik a *történelmi lázadás*, a politikai forradalom, amely a metafizikai lázadás következménye. Ha „Isten meghalt”, építeni kell a történelmet, uralomra kell juttatni az embert az időben. A lázadás tragédiája az lesz, hogy az istenek ellen lázadó Prométheusz Cézárrá, diktátorrá változik, tehát a *lázadás forradalom* má fajú. Elfelejtí az igazságosságot, csak az egyén, a faj vagy az osztály, egy párt érdekeit veszi figyelembe. Végül az ilyen forradalmár „önmagának normája lesz”: „*Ha Isten nincs, minden megengedett*” – hirdeti már Dosztojevszkij ateista hőse, és utána Nietzsche/Zarathustra, aki – „túl a jón és a rosszon” – maga szabja meg az *Übermensch* erkölcsi normáját.

Az igazságosság országa helyett végül az egyéni vagy az állami terrorizmus érkezik el. Ez két formában jelentkezik: a *fasizmus-nácizmus* irracionális terror, vele szemben a *bolsevizmus*

racionalis terror. Ez utóbbi azzal az ambícióval lépett fel, hogy megvalósítja a metafizikai lázadás álmát. Az „Isten halála” után megépíti végre az istenített emberek birodalmát. Camus hosszan elemzi a marxizmus–leninizmus elméletét és történelmi megvalósulását, lerántja a leplet a *sztálini diktatúra embertelenségéről*. És ezt az ötvenes évek elején teszi, amikor a francia értelmiség jó része még a kommunizmus híve, és nem ismeri vagy leplezi a Gulag szigetcsoport barbárságát.

Camus joggal bírálta az *ölv hitet* is (az inkvizícióra utalt), vagy azt az ún. „keresztény” szemléletet, amely a földi igazságszolgáltatást a jövőre, az utolsó ítéletre halasztja. Szerinte a forradalmárok és a vallásos emberek mindent feláldoznak az isteni jövőért. A *lázadó ember* tétele világos: „*Az igazi nagylelkűség a jövővel szemben ez: mindent a jelennek adni.*”

Lázadás a fejlődő teremtésben tapasztalt Rossz és szenvedés ellen

Alapvetően a helyes keresztény istenképről van itt szó. A teremtéshit magában foglalja, hogy Isten a Szeretet. (1Jn 4, 7–16). Neki hatalma van valami mást létrehozni, amit saját dinamika és szabadság illet meg. Azáltal, hogy saját („autónóm”) létet engedélyez a fejlődésben levő világnak és a szabad embernek, ezzel pedig véges saját hatalmat is ad neki, amelyet tiszteletben tart, mert nem bábuként kezeli őt. Hangsúlyozom itt a teológia alapvető elvét: *Isten szabadon korlátozza magát és hatalmát a saját hatóerővel felruházott teremtmények (együtt-)működéséhez.* Ezek eredményei sokszor nem felelnek meg az ő (jó)akarátának. A fejlődő teremtés, ahol tapogatózást, selejtet, természeti katasztrófákat tapasztalunk, kockázat és dráma Isten számára. (Teilhard de Chardin)

A teremtett világ és az emberiség történelme nem mutatja meg világosan, hogy van értelme, hogy a jó győzni fog. Ezt reméljük, mert hiszünk a feltámadásban. Hogy a végső értelmet megtaláljuk, szükségünk van a *szeretettel gondoskodókra, akik másokért élnek*, nem várva viszonzást,

⁶ Magyarul csak 1993-ban jelent meg *A lázadó ember* címmel Fázsy Anikó fordításában a Bethlen Gábor Könyvkiadónál.

még hálát sem. Szükségem van rájuk, és arra, hogy magam is közéjük álljak, és a reménység jele legyek. Isten nem egyszerűen együtt szenvedéssel cselekszik, hanem a szenvedés elleni küzdelemmel is, amelyet bensőleg az *agapé* alakít és tölt be, minthogy az *agapé* Istentől van, aki maga az AGAPÉ/SZERETET (1Jn 4,7k, 2, 29; 3, 10). Ahol az emberek a mások iránti szeretetből cselekszenek, szenvednek és halnak meg, ott határozottan lehet Isten jelenlétéről és cselekvéséről beszélni. *A rosszat és a szenvedést nem annyira megérteni kell, hanem inkább harcolni ellenük.*

Egy teremtmény, a galileai Jézus egészen Isten jelenlétéből élt, a végsőig szeretett, úgy tudott szólni és cselekedni, mint aki feltétel nélkül mindenki mellett álló *agapé*. Jézus nem magyarázta a szenvedést, hanem sorsközösséget vállalva velünk, magára vette azt, és kereszthalála, majd feltámadása által a Benne hívőket is bevonja húsvéti misztériumába. Ha Jézus útján, az ő személyében keressük Istent, akkor találjuk meg igazán jelenlétét más teremtményekben, főleg embertársainkban, sőt még a kozmikus folyamatokban is. Elsősorban tehát Jézusra van szükségem, az ő egyértelmű tanúságtételére, aki felvette a szolga alakját, kiüresítette önmagát, engedelmes volt az Atyának egészen a kereszthalálig, és akit az Atya feltámasztott és megdicsőített, mindenek Urává tett. (Fil 2, 6–11)

Camus mának szóló üzenete

A *pestis* egyik hőse, Tarrou már 1947-ben megfogalmazta az alapvető kérdést: „*Lehetséges-e, hogy az ember szent legyen Isten nélkül, ez jelenleg az egyedüli konkrét probléma, ami érdekel.*” Ezt a kérdést feszegette azután Camus 1951-ben *A lázadó emberben*: „*Hogyan lehet kegyelem nélkül élni? – ez a 20. század legfőbb problémája.*” Ez tulajdonképpen minden igazi humanizmus alapkérdése. Mert nem elég a

szabadság, egyenlőség, testvériség elveit/terveit megfogalmazni, ideológiáját kidolgozni, *meg kell azt valósítani. De erre az ember a maga erejéből, Isten kegyelmi segítségével nélkül képtelen.* A történelmet alkotó ember örök kérdése ez: honnan meríti az *erőt* ahhoz, hogy megtegye a meglátott jót, hogy igaz életet éljen. (Vö. Róm 6–8. fejezetek.)

Ez az alapvető igazság áll a keresztényekre is, a keresztény életre és a keresztény szociális elvekre is. Camus-nek igaza van, amikor leleplezi a hazug kommunista messianizmust, amely a jelenben megveti az embert, és a szép új világ építéséért törvényessé teszi a gyilkosságot, megsemmisít emberi egzisztenciákat. De igaza van akkor is, ha olyan álkeresztényekre gondol, akik bezárkóznak önző világukba, jólétükbe, és ölbe tett kézzel nézik a világ nyomorát, akiket nem nyugtalanít az igazságtalan kapitalista gazdasági rendszer, a munkások nyomora; akik az utolsó ítéletre halasztják az igazságosságot.

Végső soron az új világ építése nem program vagy rendszerkérdés, hanem emberkérdés. *Ferenc pápa* megnyilatkozásai (*Laudato si', Fratelli tutti*) állandóan felhívást intéznek hozzánk a teremtett világ védelméért és az egyetemes testvériség megvalósításáért: a világijárvány kegyelmi idő a *megtérésre*: kilépés önző világunkból segítség-re szoruló, szenvedő testvéreink megsegítésére. Szükség van a betegség ellen küzdő Rieux-höz hasonló orvosok, ápolók, önkéntesek példájára, akik testvéri szolidaritást vállalnak a szenvedőkkel. Az utolsó ítéleten az dönti el örök sorsunkat, hogy mit tettünk itt és most legkisebb testvéreinkért, akikkel Krisztus azonosította magát. (Mt 25, 31–46)

Camus kérdésére tehát ez a válaszuk: Valóban nem élhetünk emberhez méltó életet kegyelem nélkül a 21. században sem.

Hisszük azt, hogy a Feltámadt Krisztus Szentlelke ad *erőt* (kegyelmet) ahhoz, hogy tettel és áldozattal szeressük testvéreinket.

Budapest, 2021. december 31.

J. A. Comenius intő szavai a magyarsághoz

(Születésének 430. évfordulójára)

Egy írónak nem ildomos saját könyvéről írnia, de most mégis megteszem. Teszem ezt azért, mert a könyv arról a nagy pedagógusról és reformátorról szól, akinek méltatására a 2020-as év kifejezett ürügyet adott, hiszen ekkor emlékeztünk volna halálának 350. évfordulójára.¹ Sajnos, a járványhelyzet miatt a megemlékezések elmaradtak. Pedig a „*nemzetek tanítómestere*”, *Johannes Amos Comenius* megérdemelte volna a megemlékezést. Az említett évfordulón végigböngésztem az online térben megjelent tartalmakat. A Kárpát-medence területén, beleértve a Felvidéket, több magyar intézmény viseli Comenius nevét. Sajnos, halála kerek évfordulóján egyiknek sem jutott eszébe névadója. Azt, hogy a könyvem megjelenését éppen erre az évfordulóra időzítettem, mégsem bánom. Hiszen főszereplőjének gondolatai talán sosem veszítik el időszerűségüket, nem beszélve arról, hogy néhány nap múlva újra itt a lehetőség, hogy megemlékezzünk róla, hiszen március 28-án ünnepeljük születésének 430. évfordulóját. De nem a könyvről szeretnék írni, hanem az egyik fejezetének újrágondolásáról. Így aztán rákényszerültem, hogy átlapozzam a saját könyvemet.

Ha valaki ismeri Comeniumat, akkor inkább a pedagógiai munkásságára gondol, már kevésbé mint filozófusra, és egyáltalán nem arra a gondolkodóra, akit a szociológia egyik előfutárának tekinthetünk. A szociológia mint tudomány csaknem 170 évvel a halála után jött létre, de az egyik rövid írásában, amely sokak számára teljesen ismeretlen, a *Gentis felicitasban*, a *Nemzet boldogságában*² Comenius olyan szociológiai precizitással elemzi az akkori magyarság lelki állapotát

– erényeivel, hiányaival –, hogy szinte ráta-pint a 21. századi magyarság lelki válságának pulzusára.

A Habsburgok uralomra jutásával mind Magyarország, mind Csehország elvesztette önállóságát, és egy nagy közép-európai birodalom részévé vált. Ez a birodalom saját tulajdonaként rendelkezett az alárendelt országokkal és tartományokkal. Az idegen dinasztia uralma nem a nemzeti fejlődés előmozdítójává, hanem fékező tényezőjévé vált. Bár Róma ekkor már nem egyedül uralta a keresztény világot, a Habsburgok egyházpolitikája egyértelműen a római pápákra támaszkodott. A jó szándékú, elfojtott reformtervek hamar váltak eretnekségekké. Mivel a Habsburgok saját hatalmukat a reformációban és a protestantizmusban veszélyeztetve látták, az elsődleges feladatuknak tekintették ezeknek a mozgalmaknak a megtörését. Ezt könnyörtelesen meg is valósították. Emiatt kellett a Cseh- és Morvaországban élő nem katolikusoknak elhagyniuk hazájukat, emiatt kényszerült számkivettségbe Comenius is.

Comenius Sárospatakra érkezését viszonytárgyos események sorozata előzte meg. A meghívása sem volt olyan egyértelmű, ahogy ezt gondolnánk. Hiszen azt már egyszer elutasította, amikor I. Rákóczi György meghívta őt a gyulafehérvári iskola élére. Pedig I. Rákóczi György annak ellenére, hogy óvatos és körültekintő volt, kinyújthatta volna kezét a királyi korona után, amivel Közép-Európa erőviszonyai bizonyára megváltoztak volna. A korona után nyúlt kezét azonban idejekorán (és talán felesége, Lorántffy Zsuzsanna figyelmeztetésére) visszahúzta. Nem sokára, 1648-ban, 55 éves korában meghalt.

¹ Csámpai Ottó: *Comenius újrafelfedezése*. Heraldika Kiadó, Budapest, 2020, 160 oldal

² Ennek legutóbbi kiadása 1962-ben jelent meg Kováts Gyula fordításában. Lásd: Comenius Johannes Amos: *A nemzet boldogsága tükröképpen bemutatva, akik meg akarják tudni, boldogok-e, és miképpen lehetnek azzá. Rákóczi Györgynek, Erdély fenséges fejedelmének ajánlva*. In: *Comenius Magyarországon – Comenius Sárospatakon írt műveiből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1962, 353–383. old. Könyvünkben az eredeti latin szöveggel egybevetve ezt kritikai szemléletnek vetettük alá.

Comenius 1650-ben bár egyfelől kapott egy udvarias meghívást Lorántffy Zsuzsannától, másfelől inkább kényszerből utazott oda.³ Hiszen csalódott mind az angolokban, mind a svédekben, akiknek Csehország Habsburg-uralom alóli felszabadítása nem volt időszerű feladat, s így egyetlen reménye maradt, a fejedelmi Erdély. Bár pedagógiai és tudományos tevékenysége Sárospatakon nagyon gazdag volt, politikai számításai nem teljesültek. I. Rákóczi György fia, a tehetséges Zsigmond idő előtt meghalt. Comenius számára a remény így aztán Zsigmond bátyja, II. Rákóczi György maradt, aki azonban nemcsak hogy felületes, de becsvágyó is volt. Európa nagypolitikájának szereplője akart lenni, de ez lett a veszte. Hiába kérte őt Comenius, hogy álljon a Habsburg-ellenes mozgalom élére, és szabadítsa fel hazáját, emellett Csehországot is, Rákóczi nem a Habsburgok ellen indított függetlenségi harcot, hanem a lengyel királyi trón megszerzését választotta. Lengyelországi vállalkozása azonban kudarcra végződött, az erdélyi sereg elpusztult, vagy tatár fogságba esett. A hadjárat miatt feldühödött török pedig módszeresen elpusztította a katonaság nélkül maradt Erdélyt. Néhány év alatt tönkrement a virágzó fejedelemség. Legfontosabb határvárai török vagy német kézre kerültek. A kifosztott Erdélybe a szultán nevezett ki fejedelmet, a tehetetlen Apafi Mihályt.

Ezt azonban Comenius még nem sejtette. Bízott a Rákóczi család küldetésében, amelybe beleszötte saját elképzeléseit is Csehország felszabadításával kapcsolatban.

Sárospatak az Erdély és Lengyelország közötti területnek csaknem a középpontjában fekszik. Abban az időben aránylag nagy gazdasági szereppel és súllyal rendelkezett, hiszen a környék ismert volt szarvasmarha-, gabona- és bőrkereskedelméről, nem beszélve a minőségi boráról. Ebbe a városba érkezett Comenius Lorántffy Zsuzsannához, hogy felmérje a helyzetet. Kidolgozott egy tervezetet az iskola megreformálására, és az ősz folyamán véglegesen átköltözött Patakra, azzal az eltökélt szándékkal, hogy megvalósítja a régi álmát is, és panszofista iskolát alapít. A következő évben családja is csatlakozott hozzá.

Pataki tartózkodása alatt behatóan foglalkozott az iskolával, a tanítással, nyomdát alapított, de szeme előtt a Habsburg-uralom felszámolása lebegett. Nem sikerült azonban Lorántffy Zsuzsannát meggyőznie, hogy fiát, Györgyöt rávegye egy Habsburg-ellenes háborúra. Valószínűleg ez lehetett az elsődleges célja a *Gentis felicitas* megírásának és közzétételének, amelyet politikai röpirat helyett az uralkodónak szóló beadványként fogalmazott meg.

A beadványt Comenius legkorábban 1654-ben írhatta, és 1659-ben nyomtatták ki Nagyváradon, emellett bizonyos jelek arra utalnak, hogy talán Amszterdamban látott napvilágot.⁴

A beadvány tartalmához hozzátartozik, hogy Comenius rövid erdélyi tartózkodása alatt nagyon behatóan figyelte és elemezte nemcsak a politikai viszonyokat, hanem a gazdasági és kulturális életet is. A Magyarországon uralkodó viszonyokról csak akkor és úgy nyilatkozott, ha rendelkezett összehasonlítási lehetőséggel. Ez pedig nem volt más, mint hazája, Csehország és Hollandia, amely látványos módon elindult a kapitalizmus útján. A négyéves tartózkodása idején Sárospatakon, illetve Erdély és Magyarország területén valóban volt lehetősége a társadalmi környezet beható vizsgálatára. A beadvány szövegének tartalmi elemzése azt bizonyítja, hogy ismerte az angol, holland és lengyel nemzetgazdasági és állampolitikai elméleteket, megismerkedett Zrínyi Miklós felszabadító mozgalmával és az erdélyi puritánusok törekvéseivel is. Ezért gondolta, hogy az eszmeisége csak akkor valósulhat meg, ha az egyes nemzetek lerázzák magukról az elnyomás béklyóit, és elérnek egy bizonyos civilizációs szintet. Bár a beadványt II. Rákóczi Györgynek mint Erdély fejedelmének címezte, a szövegben mégis mindig Magyarországról ír, az összmagyar viszonyokat taglalja. Ezzel is ki akarta fejezni hódolatát Rákóczi Györgynek mint Magyarország jövőbeli uralkodójának.

Comenius valójában II. Rákóczi György megnyerésére törekedett a *Gentis felicitasszal*, de ebben sok olyan elemet is találunk, amely gondolkodóba ejthetné korunk szakembereit és politikusait is. A benne foglalt gondolatok gazdagítják Come-

³ Erről bővebben: Péter Katalin: *Comenius és a Rákócziak*. In: Comenius és a magyar művelődés (Szerk. Csorba Csaba et al.). Sárospatak, Bibliotheca Comeniana V. 1994, 26–29. old.

⁴ Erről bővebben: Bán Imre: *Comenius és a magyar irodalom*. In: Irodalomtörténet, 4/1950, 103–115. old.

nius „összjavításról” való elképzeléseit is, mivel a társadalmi és gazdasági terveinek a részévé váltak. Szerkezetében a beadvány 140 cikkelyt tartalmaz, amelyek logikusan követik egymást. Ezeknek a megfogalmazása annyira tárgyilagos és egyértelmű, hogy a 21. század embere is megérti.

Az írás fő tárgyköre a nemzet. Sokan azt mondhatnák, hogy a nemzet olyan politikai kategória, amelyet a francia forradalom hozott létre. Tény az, hogy a nyugati felfogás a nemzetet politikai egységként kezeli. A francia forradalom után ezt a felfogást többen finomították, és ha most Comeniusról mint cseh hazafiról szólunk, akkor egy csehországi példával illusztráljuk ennek a nemzetfelfogásnak a lényegét. Bernard Bolzano (1781–1848) a prágai egyetem olasz származású, német nyelven oktató filozófusa volt. Bolzano elutasította az akkoriban népszerű természeti egységként értelmezett nemzetfelfogást. Szerinte a nemzet értelme nem a biológiai, természeti adottságokban rejlik, hanem a jogfosztás elleni védekezésben, az aszociális érzelmek, a társadalmi elnyomás és a kiváltságok elleni harcban. A nemzetet szellemi és erkölcsi közösségnek tekintette, és így pl. feltételezte, hogy Csehországban egységes „politikai” nemzet fog létrejönni, olyan szellemi közösség, amely egymás mellett és közösen két nyelvet fog használni – a csehet és németet. Csaknem ezzel párhuzamosan terjedt el (főleg a német területeken) a másik felfogás, amely a nemzetet kultúrnemzetként értelmezte. Ez a felfogás Johann Gottfried Herder (1744–1803) német filozófus nézetein alapult. Herder a historicista, „organikus” nemzetfelfogásában a földrajzi tényezők és az éghajlati viszonyok hatását hangsúlyozza, hozzáfűzi azonban, hogy az embert emberivé elsősorban a nyelv, a hagyományok, a népi alkotások tették, amelyek összekötik az egyes nemzeteket, és fejlődésük bizonyos fokán nemzeti egységeket alkotnak. Ez a két nemzetfelfogás napjainkban is él, igaz, részleteiben kifinomultabban, alkalmazkodva a mai viszonyokhoz.⁵

Comenius beadványa még a mai módszertan és ismeretelmélet szerint is nagyon jól felépített. A nemzetfogalom tartalmi meghatározásával kezdi, amit aztán egybevet az akkori Magyarország állapotával. **„A nemzet⁶ azon emberek sokasága, akik ugyanazon törzsből származnak, a világnak ugyanazon a helyén (mintegy közös házban, amelyet hazának neveznek) laknak, egy nyelvet beszélnek és ezért a közös szeretet, az összetartás és a közjóra való törekvés fűzik őket össze.”** Bár explicit módon nincs benne a „közösség”, mégis kifejezi mindazt, amit a közösségről a modern szociológia szerint tudunk.⁷ A nemzet mindig is egy eszményi közösség volt, amelynek tagjait a közös célok, közös érdekek, a közös vagy legalább hasonló értékrend és a közösségi tudat kötötték egybe. Comenius meghatározásában mindez kifejeződik a közös szeretetben, az összetartásban és a közjóra való törekvésben. Ezekhez ő hozzákapcsolja a közös származást és a nyelvet, amelyek a kultúrnemzet meghatározói. És ott van a közös terület, amely inkább a politikai nemzetfogalom tartozéka, de zárójelben már ott van a közös területnek az érzelmi töltete: **a közös ház, a haza!**

Összegezve: a nemzetfogalom két említett klasszikusát csaknem százötven évvel megelőzve Comenius tollából egy olyanfajta nemzetmeghatározás fakadt, amely dísze lehetne a mai modern szociológiai tankönyveknek is. Bár inkább a kultúrnemzet jegyeit helyezi előtérbe, mégis egyfajta szimbiózisa a kettőnek. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a két említett és lényegükben eltérő nemzetfelfogás (a politikai és a nyelvi-kulturális) sem a múltban, sem a későbbiek során nem fordult élesen egymással szembe, nem zárta ki egymást. Szigorú szembeállításuk hamis és félrevezető lenne, mert valamely ország nemzeti kultúrájának az érvényesülése, „kulturális nacionalizmusa” szükségsze-

⁵ Bővebben erről és a további nemzetfelfogásokról lásd: Csámpai Ottó: *Nemzet és társadalom – Bevezetés az etnoszociológiába*. Heraldika Kiadó, Budapest, 2005, 104–117. old. Lásd ugyancsak Csámpai Ottó: *Nemzet és nemzetudat*. Aracs, 2004/4. sz. 5–18. old.

⁶ Az eredeti latin szöveg így kezdődik: „Gensseu Natio...”. Comenius valószínűleg mind a két fogalom alatt a nemzetet értette. Abban az időben ez a két fogalom, ugyanúgy, mint más nyelvekben, csak etimológiájában különült el, tartalmában nem. A régi magyar nyelvben is a nemzet szót gyakran vonatkoztatták a tágabban értelmezett nép fogalmára. A *natio* és a *gens* olyasvalamit is kifejezett, amit ma a politikai szervezet és az etnikai jelleg egységének mondhatnánk. A *Gentis felicitas* beadvány tartalma ugyanis teljesen ezt bizonyítja.

⁷ A közösségekről ma már klasszikus műnek számít F. Tönnies (1855–1936) német szociológus *Közösség és társadalom* című munkája. Lásd: Tönnies, Ferdinand: *Közösség és társadalom*. Gondolat, Budapest, 1983

rúen felhasználja az államot és ennek politikáját, ugyanúgy, mint a nemzetpolitika, a „politikai nacionalizmus” szükségszerűen a kulturális identitásra támaszkodik.

Eddig csaknem minden szakember, aki Comenius *Gentis felicitas*ával foglalkozott, kiemelte a boldog nemzet ismérveit, amelyek szerinte a Szentírás, a bölcsék mondásain és az emberiség közmegegyezésén (úgy is mondhatnánk, hogy az emberek józan eszén) alapulnak. Annak ellenére, hogy érthetően megtalálhatók az elemzett munkában, érdemes ezeket külön is felsorolni: I. Népesedés. II. A föld javai. III. Az önmagában való teljesség. IV. Békességes szomszédok. V. Hadviselésben való jártasság. VI. Belső egység. VII. Jó törvények. VIII. A jó előjárók. IX. A legfelsőbb hatalom birtokosainak honi származása. X. A közszabadság. XI. A nép frissessége és serénysége (lelkessedése) minden dologban. XII. Mesterségek és tudományok. XIII. Anyagi gazdagság. XIV. A közbiztonság. XV. Az ifjúság helyes nevelése. XVI. A vallás tisztasága. XVII. Isten jelenlétének rendkívüli jelei. XVIII. A külföldiek csodálata. Azonban hozzáteszi, és ez számunkra is fontos megállapítás, hogy teljes boldogság nem létezik: „A legtöbb nemzet nélküli a boldogságnak már említett legtöbb feltételét.”

Az, amin az ember szeme megakad a *Gentis felicitas* sorainak (de Comenius más írásainak is) olvasásakor, a Magyarországgal kapcsolatos jelző: „kedves Magyarországom”, „kedves magyarok”, „Kedves Nemzet”! Ez több mint a diplomácia nyelvezete. Ez valóban a hazaszeretet kifejezése. Még akkor is, ha második vagy pontosabban átmeneti hazájának tekinti. Ezt használja akkor is, amikor bírálóan ír róla. Ugyanis a beadvány kritikai hangvételű, és az első oldalakon leszögezi, hogy a hibák gyógyításához fel kell kutatni az okokat: „A földkerekség egyik nemzetéről sem lehet semmi olyan dicsőt mondani, amit a legnagyobb mértékben nem szeretnék elmondani Rólad, kedves Magyarországom. Ezt lelkiismeretem (a Szentlélekben) tanúsítja. De fájdalom, hogy nem tehetek szívem szerint! Ám nem elég a bajra figyelmeztetni – ha orvosolni is akarjuk azt. Fel kell kutatnunk az okokat, mert

ezek ismerete nélkül vakmerően vállalkoznánk a betegség gyógyítására – semmi, vagy kétes eredménnyel, sőt gyakran csak növelnők a bajt.”

A *Gentis felicitas* cikkelyei között van néhány, amelyet nem kerülhetünk ki, és a fentebb említett egyértelmű fogalmazás ellenére világosabbá kell tenni a tartalmukat, illetve újraértelmezni a mai (poszt)modern ember számára.

Comeniusnál a nemzet boldogságának egyik fontos ismérve az önmagával való teljesség, amit így értelmez: „idegenekkel nem keveredett”. Ezt a tézist a továbbiakban megmagyarázza, pontosítja és kibontakoztatja: (10.) „...a boldogság feltétele az is, hogy az országot csak bennszülöttek lakják, s ezek ne keveredjenek idegenekkel, abból következik, hogy Isten akkor, amikor népének a jó földet átadta, azt tanácsolta nekik, hogy ne tőrjenek meg ott másokat, és megtiltotta az ilyenekkel való keveredést...” Az egyik további cikkelyében (32.) a magyar nemzet nagyságáról és az ország kiterjedéséről ír. „Senki sem fogja azt mondani, hogy a magyar nemzet nagy nép, ha figyelembe veszi, hogy egyetlen, nem is nagy kiterjedésű és nem is sűrűn lakott ország határai közé van szorítva, s ezt a földet sem maga lakja, hanem földjének jó részét, ha nem a nagyobbak, németek, szlávok, rutének, oláhok és törökök lakják.”

A további (34.) cikkelynél a magyarság származáseméleti vonatkozásaira is ki kell térnünk. A bekezdés latinul így kezdődik: „Non à solo Hunnorum sanguine habitari, multas superesse antiqui incolatûs (gentium Slavicarum) reliquias; multos item irrepisse aliunde, Germanos, Rutenos, Valachos adeoque Turcas, in evidenti est.” Azonban néhány fordító szemérmesen elhallgatja a hunokat mint a magyarok testvérnépét, de mint etnonimát is. Még az első összesített cseh kiadás is így fordítja az idézett bekezdést: „Nyilvánvaló, hogy nem egyetlen magyar vér lakja, hogy vannak itt maradékok a régi benépesítésnek (szláv nemzeteknek) ahogyan sok ember behatolt máshonnan, németek, rutének, oláhok, sőt törökök is.”⁸ A fenti idézetet (az írásában van több hasonló) csak azért emeltük ki, mert manapság heves vitát vált ki a tudományban a hu-

⁸ A cseh fordítás (fordító dr. Jan V. Novák) így hangzik: „Že není obyvaná jedinou krví Maďarskou, že zbývají mnohé ostatky starého osídlení (národů Slovanských) rovněž že mnoho lidí se do ní vplížilo odjinud, Němců, Rusinů, Valachů, ba i Turků, je zřejmé.” Lásd: Komenský, Jan Amos: Štěstí národa. Nakladatelství J. Otty. Praha, 1901, 19. old.

noknak mint testvérnépnek az említése is, akiket ő teljesen azonosít a magyarokkal. Hiszen ő is tudatában volt annak, hogy a nemzeti önérzet és büszkeség egyik fő támpontja az, hogy az adott nép vagy nemzet az eredetét nagy múlttal büszkélkedő, magas fokú kultúrával és civilizációval bíró népekből tudja levezetni (mint esetünkben a szkíták és hunok) – vagy csak elvadult csöcseléknek, barbár betolakodónak mondott etnikumot tudhat maga előtt.

A *Gentis felicitas* magyar fordításából kettőt ismerünk. Az elsővel, amely a 20. század harmincas éveiben jelent meg Pozsonyban, nem akarunk foglalkozni, mivel annak – egy kis iróniával fogalmazva – már a címe sem szerencsés: *A nemzet szerencséje*.⁹ Pedig Comenius előtt legalább háromszáz évvel a magyarokkal kapcsolatban már Dante használta a *boldog* jelzőt, amikor így kiált fel: „Óh, *boldog Magyarország! csak ne hagyja / magát félre vezetni már.*”¹⁰ Comenius hitt abban, hogy a „boldog” jelző és a „boldogság” mint állapot megilleti a magyarságot még akkor is, amikor az testileg és lelkileg szétzilált, szétforgácsolt volt.

Comenius az akkori Magyarország nyelvi-etnikai sokszínűségének következményeit így fogalmazza meg: „...lakosai nem egy, hanem legalábbis ötféle nyelven beszélnek [...] A nemzeteknek, nyelveknek, erkölcsöknek ez a keveredése bizonyos műveletlenséget okoz, vagy olyasmire emlékeztet, és nyilvánvalóan útjában áll a közös boldogságnak.” (34.)

Itt meg kell állnunk egy pillanatra! A magyarság mindig megértő és türelmes volt más kultúrák irányában, hiszen a „hungarus”-tudat különböző etnikumokat integráló tudat is volt. Come-

nus megállapítása mintha szöges ellentétben volna azzal, amit Imre herceg felé intelemként István király szájába adnak. De valójában nincs a kettejük között különbség, ha nem lennének hajlamosak következetesen tartani magunkat a félreértelmezett fordításokhoz. Egyfelől István is az Intelmekben „vendégek és a jövevények” befogadásáról beszél, nem „populus”-ról, nem „gens”-ről. „Szent István [...] kifejezetten a **férfiakra**: a szó többi klasszikus jelentésével is a **katonákra, harcosokra, vitézekre** szűkítette le az idegeneknek [...] szolgálatba állítását...”¹¹ Bár a későbbiekben hozzáteszi: „Nam unius lingue uniusque moris regnum inbecille et fragile est.” Itt érdemes a „regnum” szót közelebbről is szemügyre venni. Először is a „regnum” szó elsősorban nem országot, hanem királyságot jelent.¹² Ugyanakkor már régebben többen rámutattak arra, hogy a regnum korabeli magyar megfelelője – mint afféle nyelvi zárvány – a király „kíséretét”, „környezetét” is jelentette.¹³ Az Intelmek legújabb fordításai már ezeket a vitákat figyelembe vették, és újraértelmezték az inkriminált mondat alapgondolatát.¹⁴ Sajnos, sokszor éppen a középkori latin irodalom félremagyarázható fordításai is a nemzeti egység fellazítását szolgálták. Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy éppen az Aracs egyik régebbi tanulmányában Vekerdí József¹⁵ elemzi behatóan ezeket a félreértelmezéseket. Vekerdí kiemeli: „Bollók fordításában döntő jelentőségű, hogy elsőként szakít az Intelmek néhány alapvető gondolatának félreértelmezésével, mindenekelőtt az »egynyelvű ország gyenge« közmondásossá vált, Szent Istvánnak tulajdonított téveszméjével. [...] és »egy nyelvű királyság» alakban fordítja a kérdéses szövegrészt. A meg-

⁹ Komenský, Jan Amos – Comenius (1936): *A nemzet szerencséje – Gentis felicitas* (Ford. Orbán Gábor). In: Magyar Figyelő, III. évfolyam 1. és 2–4. Pozsony – Bratislava.

¹⁰ Dante Alighieri: *Isteni színjáték* (ford. Babits Mihály) – a Paradicsom 19. énekében. Bár Dante nem latinul írta a színjátékot, hanem az olasz köznyelv toszkán nyelvjárásában, a „beata” jelző egyértelműen a boldogra utal.

¹¹ Szádeczky-Kardoss Irma: *Szent István és az idegenek – Az „idegenek” értelmezése az Árpád-kori jogéletben*. In: Turán (XXVIII.), Új. I. évf. 4. sz., 1988, 14. old.

¹² Rex – király, regina – királyné, regnum – királyság. Lásd Finály Henrik: *A latin nyelv szótára*. Franklin Társulat, Budapest, 1884. Az elfogulatlan fordítók az ő szótárát tartják a leghitelesebbnek. A modern szövegfordítások, más összefüggésben is, valamiért félnek alkalmazni a királyság megnevezést, és csaknem következetesen országot használnak.

¹³ Mályusz Elemér: *A középkori magyar nemzetiségi politika*. In: Századok 73. (1939), 257–294., 385–448. old. Az ő elemzéseire építve aztán többen is górcső alá vették az Intelmek fordításait. Lásd pl. a fentebb idézett Szádeczky-Kardoss Irma: *Szent István és az idegenek – Az „idegenek” értelmezése az Árpád-kori jogéletben*. In: Turán (XXVIII.), Új. I. évf. 4. sz., 1988, 13–20. old.

¹⁴ *Szent István király Intelmei és Törvényei*. Fordította: Bollók János (Intelmek) és Kristó Gyula (Törvények). Szent István Társulat, Budapest, 2000 (2. kiadás: 2020)

¹⁵ Lásd Vekerdí József: *Regnum unius linguae (Megjegyzések az Intelmek új fordításához)*. In: Aracs, 2003/3, 19–22. old. A tanulmány később megjelent a *Határok szabdalta közérzet – Antológia az Aracs folyóirat írásából 2001–2004 c. könyvben*. Szerk. Gubás Ágota, Tóthfalvi, 2004, 43–48. old.

gyökeresedett tévedés elosztatása kedvéért nem ártana külön felhívni rá a figyelmet, hogy itt a királyság szó nem azonos az ország fogalmával, esetleg királyi környezet vagy királyi udvar kifejezést lehetne használni.”

Függetlenül ezektől a lingvisztikai (félre)értelmezésektől, a régmúlt tapasztalatai azt bizonyítják, hogy sokáig nem volt nyoma a nyelvi-kulturális megosztottság feszültségeinek. Ellenkezőleg, kialakult egy olyan hazafias érzület, amely előnyben részesítette a hazához való kötődést az etnikumhoz való kötődéssel szemben. A Szent Korona-eszméből eredő „hungarus”-nemzettudat az ország különböző nyelvű és kultúrájú lakosait a magyar nemzet tagjainak tekintette. Comenius korában, amikor Magyarország három részre szakadt, és az egyes részek az európai hatalmi játszmák eszközeivé váltak, a helyzet ezen a téren is kezdett megváltozni. A szétszaggatott, szétdúlt országban az egyes etnikumok és nyelvi közösségek a három hatalmi központ között őrlődtek, ami természetesen feszültségekhez is vezetett. Nem beszélve arról, hogy a kibontakozó kapitalista forradalom szele a nemzeti öntudatosodás folyamatait is deformálta, ami a későbbi századok során belső bomlasztásokhoz vezetett. Sajnos, ez a korunk utolsó évtizedeiben is folytatódik. A nemzet ma sem hallja a poéta figyelmeztetését: „Mivé lett most? / Koldussá vált felszabadult honában, / züllött idegen eszmék napszámosa! / Megtagadva dicső őseit, / idegen rongyokba öltözve / árulja magát minden utcasarkon / dollárért, frankért, márkáért, / amit idegen gazdái odalöknek neki! / Hát magyar földön már nem maradt magyar / ki ráncba szedné / ezt az ősi portán tobzódó / sokszáz idegent? / Ébredj magyar! / Termőfölded másoknak terem! / Gonosz irányba sodor / ez a megveszekedett új történelem!”¹⁶

Comenius a továbbiakban rámutatott a kedvezőtlen külső tényezőkre is. Egyfelől az erős német nyomás, amelyet a Habsburgok képviseltek, másfelől a török részéről történő kisebb vagy nagyobb zaklatások és betörések. Ezeknek nem tud az ország kellőképpen ellenállni, mint írja, azért sem, mert a Hunyadiak utáni korban „a harcias nép vitézsége gyengülni kezdett” (36. cikkely). Bár azóta némelyest sikerült erről a mélypontról

a nemzetnek magasabbra emelkedni, ugyanúgy, mint annak idején a tudós pedagógus intő megállapítása, korunk költőjének kiáltása sem talál mindenütt visszhangra: „Fiúk, hová tűnt a virtus, hol lakik, / meddig hátrálunk még, a méhfalig?”¹⁷

Élesen bírálja az elharapódzott irigységet, gyűlöletet és ellenségeskedést, amely felemészti a magyarságot, mindenki a maga haszna után megy, és nem fordít figyelmet a közjóra (37.). Mivel a magyaroknak már régen nincsenek hazai királyaik, idegenek uralkodnak rajtuk – ez kicsinyíti a nemzet dicsőségét, és növeli a szolgaság előtti félelmet (40.). Kritikusan szemléli, hogy az emberek elhanyagolják a mesterségek tanulását: a fém-, üveg- és papírgyártást, nyomdász-mesterséget, festőipart, sőt a kovácsmesterséget is. Elhanyagoltak a szántóföldek, az erdők, a kertek és a szőlősök is (43.). Ugyanakkor a drágakövet, aranyat és ezüstöt az idegenek termelik a föld gyomrából (44.).

Comenius az iskolát megreformálni érkezett Sárospatakra. Valószínűleg jól felmérte a helyzetet, mert a beadványban több utalást tesz a neveléssel és művelődéssel kapcsolatban: „...az egész királyság magyarul területe nem találni egy iskolát sem hazai tanítási nyelven [...], amelyben a gyermekeket az olvasásra, a betűvetésre és a jó erkölcsökre tanítanak” (46.). Nem akarunk mélyebben belemenni ebbe a témába, hiszen Comeniust mint pedagógust ismeri a világ, és a magyarul megjelenő szakirodalom is többnyire ezt az oldalát elemzi és értékeli, de valószínűleg volt oka kimondani ezeket a kemény szavakat. Ugyanakkor más irányban is nagyon kritikus volt a meglátása. Az európai hatalmi harcok vallásháborúk is voltak egyben. Comenius pedig egyházi ember, felekezetének, a Testvériségnek utolsó püspöke. Meg tudta különböztetni a valódi istenhitet a vallásossággal álcázott istentelenségtől. Mert ez is dívott az akkori Magyarhonban, beleértve a kálvinista Erdélyt is. Az embereket körülvevő rossz megtette a hatását: „...a vallásnak csak színleg van becsülete, eszméit ajkukon hordozzák, de tanításai szerint csak kevesen élnek.” (47.) Szerinte a vallási élet „inkább a külsőségekben van megreformálva, mint a belső dolgokban, inkább dogmáiban és szertartásaiban,

¹⁶ Wass Albert: *Ébredj magyar!* (1995)

¹⁷ Döbrentei Kornél: *Hová tűnt a vitézség, fiúk?* (2003)

mint a jámborság élő gyakorlatában és ezáltal az igazi fegyelmet hathatósan előmozdító buzgóságában” (67.).

Ezek a megállapítások egy 21. században élő, nemzetben gondolkodó hívő magyar ember számára sértők is lehetnek. Hiszen a Magyarhont mindig is idealizált eszményképként képzelel el, de ne feledjük, a három részre szakadt ország ilyen képpel szolgálhatott annak, aki kívülállóként szemlélte azt. Hozzá kell azonban tenni, hogy még olyan időszakokban is, amikor boldog békeidőket élhettünk volna, Magyarország hasonló bajokban szenvedett. Elég felidézni a 20. század utolsó évtizedeit és a 21. század első tíz évét, és látjuk, hogy a tünetek hasonlóak. Bár ezzel kapcsolatban Comenius jellemzéséhez egy nagyon fontos dolgot szükséges megemlíteni: ő nem idegenként, sőt nem is kívülállóként vizsgálta Magyarországot. Úgy kezelte, mint saját hazáját – saját magára veszi a magyarok bűneit, hibáit: „Vajon más népek félnek-e tőlünk számbeli nagyságunk vagy harci erényeink miatt, megcsodálnak-e bölcsességünkért, vagy tisztelnek-e bennünket az Isten jelenlétének látható jelei miatt? Bizony, egykor félelmetesek voltak a fegyvereink. Amikor a keresztény vallást felvettük, és később, amikor tisztább, reformáltabb alakjában is elfogadtuk, Isten kedves népei közé számítottunk. A barbárság szennyéből kiemelkedők közé soroltak bennünket, amikor először jutott el hozzánk az írástudománnyal való foglalkozás. Most azonban hogyan állunk? Mert harciatlanok, gyengék lettünk, eltaposnak bennünket. A bölcsesség mélyreható tanulmányozását elhanyagoljuk, s ezért mint tudatlanokat és félbarbárokat kinevetnek...” (49.) Néhány komeniológus állítása szerint írásai ösztönzően hatottak Zrínyi Miklós költő és hadvezér műveire is. Nem kívánunk ezzel foglalkozni, csak utalunk rá, hogy amit Comenius a hibáinkról és bűneinkről írt a 17. században, azt Zrínyi tömören a „magyar romlás századának” nevezte. Csak valószínűsíteni lehet, hogy Zrínyi olvasta Comenius iratait, köztük a *Gentis felicitast* is. Bár hozzá kell tenni, hogy Zrínyinek semmi szüksége nem volt Comenius ihletésére.

Volt ő is akkora elme, és ugyanúgy rendelkezett azzal a tényfeltáró képességgel, mint Comenius. Zrínyi is, mint nem egész kétszáz év múlva Széchenyi István, kíméletlenül ostromozta az akkori társadalmi állapotok emberi megnyilvánulásait: „Csufsága lettünk a nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek pedig, valahonnan jön reánk, prédájává. Miért? a vitéségnek disciplinája meg nem tartásáért, a részegségért, a tunyaságért, az egymásgyűlölésért, és ezer ilyen vétünkért. Én nem hizelkedhetem, édes nemzetem, tenéked, hogy hazugsággal dicsérjelek, mert a prófétaként: Populemeus, qui te beatum praedicant, ipsi te decipiunt; hanem im megmondom magadnak fogyatkozásaidat...”¹⁸

A beadványból egyértelműen kitűnik, hogy már akkor is gondok voltak a gyermekáldással. A békeidőkben kevés gyerek születik, és azokról sem, akik megszületnek, nincs úgy gondoskodva, hogy életben maradjanak: „Annak, hogy fiaid nagyobb számban nem születnek, az az oka, hogy nem mindenki, akik erre alkalmasak, kötnek házasságot és nemzenek gyerekeket; ennek pedig az oka az, hogy nem eléggé ismeretesek a kenyérkeresés és családfenntartás módjai.” (52.)

Comenius szerint a tudatlanság az oka, hogy olyan termékeny földön, mint Magyarország, anynyi sok éhes, rongyos és szűkölködő ember él. Ha a termőföldet célszerűen művelnék, akkor négyszer több embert is el tudna tartani, és mindenkinek bőséget tudna nyújtani. A tudatlanság az oka a belső viszálynak és gyűlölködésnek, ami aztán oda vezet, hogy a jogérvényesítés nem az igazságot segíti: „...tudatlanságból történik, hogy az igazság olyan gyakran és oly súlyos erőszakot szenved, az ártatlanságot elnyomják, az igazságtalanság uralkodik, a jók félnek és nyögnek, a rosszak tombolnak és ujjonganak.” (59.) Ugyanakkor rámutat arra, hogy a viszálykodásoknak és erőszakosságoknak az igazi oka főleg az idegen földről jött uralkodók, illetve azoknak hazai behódolói.

Comenius kitér az ifjúság nevelésére is, amely szerinte rossz. Az ifjúságot nem a frissességre, fürgeségre és a munkaszeretetre nevelik. „És mi-

¹⁸ Zrínyi Miklós (Zerinvári): *Az török áfium ellen való orvosság, avagy az töröknek magyarral való békessége ellen való antidotum*. Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésének kiadása, 1901, 24–25. old. Zrínyi a latin szövegrészben ugyan fogalmakban eltérően, de tartalmában hasonlóan fogalmaz, mint Comenius beadványának a címe: „*én népem, a kik boldognak hirdetnek, azok megcsalnak téged*” (kiemelés tőlem: Cs. O.).

nél tétlenebb valaki, annál jobban hasonlít a kőhöz vagy a fatuskóhoz, s minél mozgékonyabb, annál hasonlőbb az égi Naphoz, vagy az anyagokhoz, ezek ugyanis állandóan mozgásban vannak...” (63.)

A *Gentis felicitas* olvasásakor megfigyelhető, hogy szerzője gondos felépítéssel válogatta össze a magyarság hibáit, mintegy ok-okozati összefüggés logikus folyamatát. Kendőzés nélkül sorra veszi a bajokat, majd javasolja, miként lehetne őket kiküszöbölni, hogy a nemzet valóban boldog legyen. Mint egyházi méltóság bizakodóan Istenre hivatkozik: „Azonban még nem vészett el minden, még megvan Istennek irántunk való jósága, csak legyenek, akik tudják és inkább akarják meghallgatni, megfontolni és követni az Isten tanácsát, mintsem önmaguk kárára megvetni (Luk. 7, 30.). Minden betegségünk ellen kéznél az orvosság. Isten kegyelméből!” (71.)

A lakosság szaporítására javasolja a tisztességes házasságkötések számának emelését, főleg a köznép soraiból. Az ország termőföldjét szakszerűen kell megművelni. A nép idővel az ország minden részét be fogja tölteni a maga ivadékaival. Megjegyezzük, hogy a középkori és a kora újkori Magyarország népessége szinte felmérhetetlen. A kutatások/bebecslések mintegy 3–3,5 millió főre teszik az ország lakosságát, melynek 70–80 százaléka lehetett magyar, a többi más nemzetiségű.¹⁹ A 16. és 17. század fordulóján a rendkívül pusztító tizenöt éves háború, a 17. század második felében az Erdélyt s a nyugati-északnyugati részeket sújtó török seregjárások – a végvárok mentén szüntelenül kiújuló harcokkal meg a Habsburg-ellenes küzdelmekkel – nagyban hozzájárultak a népesség számának csökkenéséhez. Nem beszélve a magyar etnikumról, amely a harcokból aktívan kivette a részét, s így nagyobb volt a vesztesége is. Comenius ebben a tekintetben is nagyon előrelátó volt. Nem lehetett a lakosság számát betelepítésekkel növelni. Csak a természetes szaporulat volt célszerű.

Ami aggodalommal tölti el, az a király személye. Egyedül az Isten az, aki elrendeli, hogy „...a királyi pálca visszaszállhasson valakire, aki testvéreink köréből való...” (80.). És a 81. cikkelyben már egyértelműen fogalmaz: „Ha a magyar

népnek ilyen fejedelme lesz, akinek elmondhatja, amit Izrael népe Dávidnak mondott: Íme, mi a te csontodból és testedből valók vagyunk (2Sám 5, 1.), és amint az Isten már előzetesen mondotta: Íme testvéred vagyok (5Móz 17, 15), hogyan remélhetné mintegy testvérétől sérelmeinek könnyítését, szabadságának gyarapítását!” Eljött az idő a Habsburg-ház lecserélésére!²⁰ A bölcs Salamont, aki a hatalom birtokában az élen fog állni a későbbi cikkelyben (126.) már nevéen is nevezi – II. Rákóczi György, és felszólítja őt, hogy vállalja el ezt a küldetést.

Ha a nemzet boldogsága utáni vágyakozásunk komoly, akkor három feltételnek a teljesítése szükséges: I. helyes cél kitűzése, amely nem más, mint a nemzetnek határvonalakkal jól körvonalazott boldogsága, amely minden tekintetben dicsőséges lesz az Istenre, az egyházra és a hazára nézve. II. az eszközök, amelyekkel elérjük a célt: az Isten és mi magunk, akik az Istennel együtt akarunk működni, és más emberek és más eszközök, amelyek segítségét felhasználjuk. III. az eszközök felhasználásának szükséges módja.

Meg kell bízni az Istenben, azonban ezzel együtt minden embernek munkálkodnia kell, mert enélkül a természetben sem érünk el eredményt. Isten azt kívánja, hogy az emberek kölcsönösen segítsék egymást. Saját szorgalmunkat meggondoltan, tisztességesen és kitartóan kell használnunk. Az idegen segítséget megésszerűen használni, hogy abból semmi kár ne keletkezzék, és hogy a segítség a mi érdekeinknek feleljen meg.

A 21. század embere talán megmosolyogja Comeniust, hogy olyan sokszor hivatkozik Istenre, a vallásra, az egyházra. Ez nem csak a középkor utószele. Comenius azzal együtt, hogy mélyen hívő és vallásos ember volt, valószínűleg megértette a vallás társadalmi funkcióit. Még a mai, (poszt)modern kor nemzeteteinek is szüksége van vallásra és azon belül főleg azokra a rituáléokra, amelyeken keresztül az emberek tudatosítják az értékeket, amelyekre a nemzeti összetartozás épül. Minden nemzet viselkedési szabályai, normái valamilyen értékekből következnek. Az adott értékek legnagyobb támaszai pedig az embe-

¹⁹ Kubinyi András: *A középkori magyarság népessége a 15. század végén*. In: *Történelmi Szemle* 38., 1996, 135–161. old.

²⁰ A *Gentis felicitas* írása és kiadása idején még a fiatal IV. Ferdinánd uralkodott a magyar trónon – 1654. július 9-én halt meg.

ri élet végső kérdéseire²¹ adott válaszok. Ma is mindinkább bizonyítottnak látszik, hogy megdőlt az a szekularizációs tézis, miszerint a modern korban csökkenni fog a vallás szerepe. Ez nemcsak a keresztény, hanem minden vallásra vonatkozik, amely útmutatóként szolgálna akármelyik nemzet küldetésének a megfogalmazásához.

Comenius csaknem egész életműve az egyetemességről szól. Ebben az összefüggésben az egyik nemzet boldogságát nem lehet elszakítani a többi nemzet boldogságától. Bár a *Gentis felicitas*ban ez annyira nem követhető nyomon, mégis érezzük a szerző mély vágyát, hogy az ellentéteket és viszályokat az egység felé való törekvéssel lehet áthidalni. És mivel a nemzet a modern elméletek szerint is biológiai sorsközösség, tehát élő emberekből tevődik össze, ezekkel az emberekkel kell foglalkozni. Hiszen ők mind a nemzeti, mind az egyetemes kultúrának a hordozói. Ez volt az egész tudományos és pedagógiai munkásságának a célja. Tudatában volt annak, hogy amíg az egyes emberek nem érnek el bizonyos kulturális és civilizációs szintet, addig a nemzet sem lehet teljesen boldog.

Comenius lelki világába nem tudunk teljesen belelátni, de művei egyértelműen meggyőznek bennünket arról, hogy az „összjavítás” szellemében fokozatosan magasabb szintre kell emelni az egyént, a családot, a nagyobb közösséget, a nemzetet és a nemzetekből összetevődő világot. Ebből a szemszögből *A nemzet boldogsága* nem más, mint egy kis mozaik Comenius művéből, amellyel szeretett volna hozzájárulni a világ megjavításához. Emellett azonban kinyilvánítja benne mély hazaszeretetét, elkötelezettségét a nemzetéért és a magyar nemzetért, amelyből gyökerei táplálkoznak, hiszen élete végén a Szeges nevet részesítette előnyben a világban már elhíresült Komenský – Comeniusszal szemben. A beadványt, amely kritikai szemléletű, úgy kell olvasni, mint egy próbálkozást az akkori Magyarország Habsburgok nélküli megreformálására. Sokat jelentett számára Magyarország gazdasági és kulturális felemelkedése, amelyet szerinte csak a valódi keresztény erkölcsi értékek mentén lehet megvalósítani. Ebből a szemszögből Comenius beadványa napjainkban is időszerű, és minden közszereplő sok tanulságot vonhat le belőle.

²¹ A modern vallásszociológia atyja, a francia Émile Durkheim (1858–1917) szerint ezek azok a kérdések, amelyekre csak a vallás tud megfelelően válaszolni – honnan jövünk, miért vagyunk, mi az ember életének értelme, miért van annyi szenvedés, mi lesz a halál után?

Gedai Csaba (Budapest)
Madonna

Ady kritikai megközelítése egy verselemzésből kiindulva

Ady Endre: Rohanunk a forradalomba (1913)

A történelmi háttér

A kor, amelyben Ady Endre mint költő és újságíró színre lépett, kibontakoztathatta lírai tehetségét, sorra jelenhettek meg verskötetei és politikai cikkei; amelyben országos, de főként budapesti hírnévre tett szert, anyagi egzisztenciát teremthetett magának; amelyben állandóan viaskodva a világgal és önmagával, alkotólázban és dekadensen, züllötten, önpusztítóan, viharosan és szenvedélyesen leélhette életének javát, állandó külföldre – főleg Párizsba – utazgatásai és budapesti kávéházi tartózkodásai közepette; amelyben átélhette a hosszú, békés, polgári fejlődés időszakát, aztán a Budapeستől nagyon távoli frontokon zajló, rengeteg hősiességű küzdelmet és a hazáért ontott vért követelő világháború 5 évét – amelyből azonban ő teljes alkalmatlansága, betegsége és kivételezettsége miatt részt vállalni nem tudott, de nem is akart –; és végül amelyben majd – általa is aktívan várva és előkészítve – megélhette a Magyarországot katasztrófába döntő ún. „öszirózsás baloldali forradalmat”, majd súlyos betegsége az életét követelte – **ez a kor a dualizmus, az Osztrák–Magyar Monarchia polgári alkotmányos Magyar Királyságának a XX. századra eső időszaka volt. Ezt a prosperáló, sokoldalúan fejlődő és életerős közép-európai nagyhatalmat külső és belső ellenséges erők tudatosan törekedtek gyengíteni, háborúba rángatni, kivéreztetni és szétverni, ami végül is 1918 őszére az elvesztett háborúval és a tudatosan gerjesztett nemzetellenes forradalommal, illetve az antant kíméletlen békediktátumának kidolgozásával sajnos sikerrel is járt.**

A magyar politikai elitből e pusztulás lehetőségének a veszélyét többen is előre sejtették, de

közülük legvilágosabban gróf Tisza István ismerte fel, aki két ciklusban is (1903–1905 és 1913–1917 között) miniszterelnök és az általa modernizált kormánypárt, a Munkapárt vezetője volt, és aki a legkövetkezetesebben és legnagyobb határozottsággal igyekezett azt elhárítani minden, a jog biztosította eszközzel védelmezve a dualizmus nagy művét. Belpolitikailag az ellenzék által gerjesztett és provokált két veszélyt látott, amelyek alááshatják a fennálló politikai jogrendet és stabilitást. Az egyik a radikális ellenzék részéről követelt általános és titkos választójog bevezetése volt. Tisza ugyanis úgy gondolta – helyesen –, hogy Magyarország társadalma – beleértve a századfordulóra nyíltan a dualizmussal (értsd: a magyar állammal) ellenszenvező, mesterségesen felhergelt nemzetiségieket és a marxista szociáldemokrata párt által a fennálló polgári rend ellen uszított városi munkásosztályt és az iskolázatlan, többnyire írástudatlan agrárproletariátust – még nem érett igazán egy demokratikus választójogi fordulatra, amit csak békés reformok útján lenne célszerű elérni, fokozatosan és hosszabb távon, de semmiképpen sem hirtelen és ideges, türelmetlen lázadás közepette. (Természetesen nem arról van szó, hogy a dualizmus korában minden jól működött, sőt jogos kritikák is megfogalmazódtak, pl. az agrárkérdéssel kapcsolatban. Minimum már a 90-es években szükség lett volna egy nagyszabású földreformra, hogy a nagybirtokos elit gondolkodását racionálisabb, praktikusabb, realitásosabb keretek közé tereljék. Nem véletlenül születtek meg Mikszáth Kálmán, majd Móricz Zsigmond remekművei a nagybirtokosi és a dzsenti mentalitás vadhajátásaival kapcsolatban. Nem véletlenül alakult ki a századfordulótól a nagy vita az OMGE, az agrárius nagybirtok és a GYOSZ, a merkantil nagyipar között ellentétes érdekeik miatt. Min-

denki a másokra mutogatott, ahelyett, hogy mindkettő önmérsékletet tanúsított volna az alsóbb, dolgozó, alacsony munkabérből vagy elégtelen agrárjövedelemből élő széles rétegek érdekében. Pedig születtek jó elképzelések is, pl. Darányi Ignác földművelési miniszter, Rubinek Gyula, az OMGE igazgatója vagy Nagyatádi Szabó István részéről az agrárreformmal kapcsolatban, de sajnos ezek csak részben valósultak meg a dualizmus korában, valódi földosztásra nem került sor. Ez nagy hiba volt. Ugyanígy nagy hiba volt, hogy az abszolút többségi kormánypártnak [a Szabadelvű Pártnak, majd a Nemzeti Munkapártnak] az elitje nem kereste a tárgyalás lehetőségét a parlamenten kívüli MSZDP mérsékelt, bernsteinista, kautskysta-centrista szárnyával a választójognak egy mérsékelt, ám szigorú feltételekhez kötött bővítése céljából. Az MSZDP polgári demokratikus szárnyának – idetartozott pl. Garami Ernő, Buchinger Manó, Weltner Jakab, Propper Sándor, Peyer Károly, Peidl Gyula – a parlamenti munkába való beemelésével talán hatékonyabban vissza lehetett volna szorítani a folyton szélsőbalról uszító erőket, amelyek aztán a háborús válság idejére már vezető és agreszív szólammá tudtak válni, ami aztán elvezethetett 1918-hoz, majd 1919-hez is.) A másik belpolitikai, már kifejezetten a parlament működésére vonatkozó veszély az ellenzék folytonos és végtelenített obstrukciós tevékenysége volt. Ezzel az eszközzel akarták a többségi kormánypárt és a törvényalkotás működését megakadályozni, de különösen a Tisza István-féle *véderőjavaslat* elfogadását lehetetlenné tenni. A miniszterelnök ugyanis már a század elején felismerte, hogy a nemzetközi erőviszonyok fenyegető változásai közepette (az 1903-as Monarchia-ellenes királypuccs Szerbiában, a háta mögött ólálkodó orosz medve nagy pánszlávista birodalmi terjeszkedési vágya és terve az egész Balkánon és Közép-Európában) szükség volna Magyarországra, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia katonai, védelmi erejének növelésére és korszerűsítésére, mert színvonala jelentős mértékben elmaradt nemcsak a szövetséges Német Császárságétól, de az ellenséges antant nagyhatalmakétól is. Tehát a korabeli magyar ellenzék igyekezett megbénítani a kormányzatot egy szigorúan nemzetbiztonsági kérdésben, amelyet pl. Nagy-Britan-

nia, Franciaország, a Belga Királyság, az Olasz Királyság vagy a Szerb és a Román Királyság parlamentje magától értetődően megszavazott, és az orosz cárizmus Dumájában is természetesen elfogadtak. Semmi rendkívüli és égbekiáltó bűn nem volt Tisza István törvényjavaslatában. A hazai ellenzéknek mégis sikerült először egy kormányválságot kirobbantania 1904-re, megbuktatva az addig többségben kormányzó Szabadelvű Pártot, hogy aztán az ellenzéki pártok koalíciója kormányozzon 5 évig, majd 1910-től az újra többségi hatalomra kerülő régi-új (Nemzeti Munkapárt nevű) kormánypárt ellen ott folytassa az obstrukciót, ahol abbahagyta.

Az ellenzéknek a parlamenti és a parlamenten kívüli radikális része – teljesen hamis tudattal – a politikai lázadás, egy ún. polgári demokratikus forradalom idejének elérézését 1912-re látta meg. Szinte folytonossá akarták tenni az utcai tüntetéseket. Március 12-én a szociáldemokrata párt nagy munkástüntetést szervezett a Justh párt parlamenti harcainak támogatására. Március 24-én egy újabb nagy választójogi tüntetést szerveztek, amelynek keretében a Nemzeti Múzeum párkányáról Justh és a szabadkőműves Jászi szólt uszító hangon a tömeghez, majd az aztán a parlament elé vonulva már szocialista tüntetésbe kezdett, és csak a rendőri közbelépésre oszlott fel.

Ugyanezen a napon hangzott el a szélsőbalos és radikális Galilei-körben Ady Endre *Új tavaszi sereg-szemle* című lázító verse.

Április 8-án a Khuen–Héderváry-kormányt sikerült is megbuktatni, és Lukács László alakított új kormányt ugyancsak a kormányzó párt többsége alapján, ismét munkapárti programmal, április 22-én. Május 22-én választották házelnökké gróf Tisza Istvánt, akinek határozott célja volt a házszabály módosításával letörni az ellenzék technikai obstrukciós eszközét.

Másnap, május 23-án a szociáldemokrata párt általános sztrájkot rendezett, és a feluszított munkásság a külvárosokból előzőnlötte a pesti utcákat. Az engedély nélküli politikai tüntetés ellen kivezényelt rendőrséget megtámadta a tömeg, kirakatokat tört össze, villamosokat rongált meg, fordított fel, utcakövekből barikádokat próbált emelni. Ekkor jelenik meg Ady Endre *Rengj csak, Föld* című újabb uszító verse is. A rend-

őri tömegoszlatás következtében 1 rendőr és 5 munkás halt meg, 182-en sebesültek meg, és 300 főt letartóztattak. Másnap több vidéki városban is megmozdulások történtek. Közülük kiemelkedik a pécsi, győri, szegedi, temesvári, kolozsvári, szolnoki, miskolci, kassai, pozsonyi tüntetés, munkabeszüntetés, amelyet a hatósági erők mindenütt feloszlattak. A munkásmozgalm arra törekedett, hogy a május 23-i esemény *vérvörös csütörtök* néven rögzüljön a munkások emlékezetében.

A tüntetési hullám lecsengése után, június 4-én Tisza István elfogadtatta az Országgyűléssel a véderőjavaslatot, és karhatalmat vezényelve a parlamentbe, eltávolította az obstruáló és vadul zajongó ellenzék tagjait. **Június 7-én** egy szélső radikális képviselő, Kovács Gyula két pisztolylövéssel **merényletet követett el** a házelnöki székben ülő **Tisza István ellen**. A lövések nem találtak, de máig láthatóan belefűrdtek a házelnöki emelvénybe. Az obstrukciót, amely rövid megszakításokkal 1896-tól 1912-ig megbénította a magyar parlament működését, mindenesetre Tisza István végleg letörte. A kor liberális parlamentjére jellemző azonban, hogy a gyilkossági kísérletet tevő merénylet a későbbiekben, az ellenzék óriási ovációjával, felmentették. De jellemző az is, hogy a merénylet után két nappal jelent meg a Világ hasábjain Ady Endre **Rohanunk a forradalomba** című újabb uszító, forradalmi verse, azonban csak egy év múlva, egy újabb lapban való közléséért indítottak ellene pert, de aztán felmentették.

A vers keletkezési körülményei

Mint látjuk, Ady Endre eme politikai, közjogi országos és parlamenti eseményekkel szinte együtt lélegzik, teljesen elmerül bennük, és naprakészen szállítja a különböző baloldali, szélsőliberális, radikális újságoknak, folyóiratoknak kifejezetten politikai felhangú és szélsőradikális, balliberális álláspontot tükröző cikkeit, tárcáit, kritikáit, verseit. Ady egész költészetének egyik fő jellegzetessége az esztétikailag új, dekadens hang, az új, franciás modernség, a szimbolizmus, a szecesszió és néhol már az expresszionizmus költői stílusának meghonosí-

tása a magyar irodalomban. A másik legmeghatározóbb vonása, hogy közéleti lírikus akar lenni, akit nagyon erősen foglalkoztatnak a magyarság sorskérdései, illetve az egész magyar állam és társadalom politikai viszonyai, amelyeket ő egy kifejezetten baloldali, marxizáló, polgári radikális forradalmi világkép jegyében és retorikával szeretne megváltoztatni egy váteszes, messiási szerepkörben. Ebbe a harci stratégiába állítja költészete legjavát, témáinak, szereplíra-változatainak zömét. Idesorolhatók tehát a szimbolikus tájversei (pl. A magyar Ugaron ciklus, 1906), a magyarságversek (pl. A téli Magyarország ciklus, 1908; A magyarság titkai ciklus, 1910), a paraszti forradalmi versek (pl. Az utca éneke ciklus, 1908; Szép magyar sors ciklus, 1912), a kuruc versek (pl. Esze Tamás komája ciklus, 1909; Sípja régi babonának ciklus, 1914) és a munkás-proletár forradalmi versek (A Jövendő fehérrei ciklus, 1909; Szent Lélek karavánja ciklus, 1913; Véres panorámák tavaszán ciklus, 1914). De fellelhető ez a minden régi és úri (feudálisnak bélyegzett) dacos tagadása az ars poetica énéverseiben és a hiányérzetverseiben is. Ady-nak ez az erősen antiklerikális, antitradicionális, forradalmi jellegű – a magyar nemesi-polgári elit által történelmileg, szervesen kialakított erkölcsi, társadalmi és politikai – rendet felforgatni akaró, a Nyugatot, főként a korabeli kapitalista, polgári Franciaországot lemásolandó példaképnek tartó világlátása és politikai törekvése már nagyváradi éveiben kezdett erősen kialakulni. Érdeklődési körének irányára roppant erős hatást gyakorolt a századforduló Nagyvárának döntően zsidó polgári, értelmiségi szellemi légköre és nagyvilágias, éjszakai züllött, lokális, mulató életmódja. Itt tett szert kétes hírnévre a Kanonok-sorról írt, *Egy kis séta* című gúnyos, antiklerikális pamfletjével, amely a Nagyváradi Friss Újságban jelent meg 1901-ben. Hamarosan kapcsolatba került a nagyváradi László király szabadkőműves-páhollyal is, megismerkedve Várady Zsigmonddal. Innen indult nagy szerelmi kalandja is a dúsgazdag, Brüll Adél nevű nagyvilági, férjezett szeretőjével, akivel szinte évről évre kiutazott Párizsba, ahová először egyébként már 1898-ban kijutott a szintén szabadkőműves Kincses Gyula zilahi gimnáziumi tanárának jelentős pénzügyi támogatásával. Később Budapesten mélyítette el

kapcsolatát ugyanezzel a polgári radikális, baloldali társadalmi körrel. Köztük volt Hatvany Lajos, Vészi József, Kabos Ede, Ignó Hugó, Fenyő Miksa, Osvát Ernő, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Bölöni György, Bíró Lajos, Földessy Gyula, Bródy Sándor, Dénes Zsófia, Kaffka Margit, Krúdy Gyula, Nagy Endre, Papp Viktor, Reinitz Béla, Móricz Zsigmond, Schöpflin Aladár. Ez utóbbi, aki egyébként ebben az időben a Huszadik Század és a Nyugat főmunkatársa, vezető kritikusa volt, így vélekedett Adyról: *„Emberi lény a legnagyobb ellentétekből volt összeszöve. Tudott nagyon jó lenni, és tudott gonosz lenni: Gyanakvó volt, a legtöbb emberről rosszat mondott, de volt öt-hat hű embere, akikkel mindig jó volt, s másoktól sem tűrte, hogy rosszat mondjanak róluk. Kötődni (értsd: kötőzködni) szeretett velük is, különösen Móricz Zsigmonddal, aki ki volt neki szolgáltató, mert nem volt elég lélekjelenléte, hogy visszavágjon neki. De éppen ő róla nagy véleményrel volt, mint íróról. Féltékeny volt költői hírnevére és vezérségére, a legcsekélyebb kritikai megjegyzés túske volt a lelkében, más lírikusok sikerét nem nézte mindig jó szemmel, de volt benne becsületesség, hogy tehetségüket ne vonja kétségbe. [...] Fialat kezdőkkel, akik gyakran felkeresték, hódolattal, tanácsért, biztatásért, vagy pártfogásért, jóindulatú és kedves igyekezett lenni: De volt a lényében bizonyos kajánság, ami egyre ritkább normális állapotában inkább csak gonoszkodásban nyilvánult. Az alkohol romboló hatással volt rá, felszabadította rossz ösztöneit, ilyenkor veszekedős, sértődő és sértő volt, felelőtlenül, sokszor démoni gonoszság szállta meg.”* (Schöpflin Aladár: Ady Endre. Nyugat, Budapest, 1934)

Politikai kapcsolatba került a polgári radikálisokkal, a Huszadik Századdal, a Galilei-körrel, a szociáldemokrata párttal, és tagja lett, éppen 1912-ben, a szabadkőművesek Martinovics-páholyának is – Jászi Oszkár barátja jóvoltából. Ugyanekkor vették fel ide tagként a szociáldemokrata, később kommunista Pogány Józsefet is. Ez a páholy volt az ország legradikálisabb szabadkőműves szervezete. Ady ezen körök baloldali, polgári radikális lapjaiban publikált: Nagyváradi Napló, Világ, Huszadik Század, Jövendő, Nyugat, Népszava, Szocializmus stb.

Az ominózus 1912-es évben tehát több forradalmi verse is napvilágot látott. Nem véletlen, hogy ezek a versek mindig aktuálisan akartak reflektálni az éppen aktuális politikai eseményekre. Amikor május 23-án kitört a véres budapesti munkástüntetés, **Babits Mihály** a **Május huszonhárom Rákospalotán** című versével reagált az eseményekre, a rezignáltsággal vegyes forradalom iránti lelkesedését a Jövő iránti kételyébe áramoltatja:

„Visztek-e még ma odáig, ahol most csörren az ablak, / hol most csorran a vér, forran a forradalom? / hol zajgó tömegben most úr a néma Petőfi / s sarkra az Eszme kiáll isteni ríma gyanánt; / hol tán míg írom ezt, Magyarország nagy betegágyán / véres kínok közt megszületett a Jövő. // Ó te Jövő, aki jössz és senki se sejti, hogy itt vagy; / jössz és senki se lát; jössz sűrű fátyol alatt, / mit hoztál, idegen? mit, mit viszel el? van-e célod / vagy boros emberként ingatod útaidat?”

Babits végső mondandóját pedig nem a rombolásra való uszítással, hanem a rendre törekvő alkotói igénnyel zárja le: *„Mindnek: »Félre vakult csökevény, s ti koholt ideálok! / Nem játék a világ! Látni, teremteni kell.«*”

Ezzel szemben Ady az ugyanezen tüntetésre írt versében, a **Rengj csak, Föld** címűben, amelyet egyébként kifejezetten az általa gyűlölt Tisza Istvánnak címzett, már a rombolásra szólít fel:

„De rengj csak Föld, mert elvégeztetett, / Ős, buta tornyok bábelien esnek / S, hajhó, majd véres, szép uccák során / Bősz torony-lakók romok alá esnek: / Régi dal, régi dal.”

Ebbe a tematikai sorba illeszkedik a **Rohanunk a forradalomba** című verse is, amelyet a Tisza István ellen elkövetett 1912. június 7-i gyilkos szándékú parlamenti merénylet után pár nappal közölt le a Világ című lap.

Petőfi után Ady Endréig – a XIX. sz. második felében – tulajdonképpen forradalmi költészetről nem beszélhetünk a magyar irodalomban. De akkor is megváltozott. Ez már nem a forradalmi romantika kora. De a költői magatartásforma is el-kényelmesedett a forradalmi költészetet illetően. Petőfi fizikális szervezőmunkájával, harci kiállásával szemben Ady már csak szereplíráként gyakorolta a forradalmiságot a kávéházak és kocsmák füstös zugaiban. Eme időszakban vagy nem volt lehetőség nyíltan politikai verseket írni (oszt-rák neoabszolutizmus kora – 1849–1866), vagy

már nem volt rá igény, társadalmi alap, mert egy teljesen békés gazdasági, politikai és társadalmi konszolidáció kezdődött el (Kiegyezés, 1867), amely egy óriási, többoldalú dinamikus fejlődést és gyarapodást indított el Magyarországon. Ettől kezdve már senki sem gondolkodott forradalmi változások szükségességében. Tulajdonképpen a századforduló után sem volt meg az objektív alapja forradalmi jellegű politikai mozgásoknak, változásoknak, mert reformok útján is lehetett, lehetett volna előrehaladni. A forradalmi attitűdöt inkább mesterségesen kreálták bizonyos szélsőséges, balliberális és radikális fővárosi elemek, beépülve a szociáldemokrata pártba, az agrár-szocialista mozgalmat gerjesztve és a radikális szabadkőműves páholyokon keresztül, zömében külföldi minták alapján. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy akár már az 1890-es évektől ne lettek volna aratósztrájkok, agrárproletár-tüntetések vagy akár városi munkásfelvonulások, de attól még valójában nem volt forradalmi helyzet, a rendszer alapvetően jól működött. Jelentős gyúanyagot adott a XIX. sz. vége felé felerősödő nemzetközi marxista munkásmozgalom propagandája és politikai tevékenysége, különösen a franciaországi ún. párizsi kommün híre, másrészt a Nyugat-Európában divatossá váló anarchista mozgalom terjedése, harmadrészt az oroszországi narodnyik mozgalom, főként az 1905-ös orosz polgári demokratikus forradalmi kísérlet hatása, továbbá a nemzetközi szabadkőműves-páholyok intenzívebb működése. Mindez párosult a marxista gazdasági és társadalomelmélet, a szociológia, az erősen fellendülő pozitivistá valláskritika, az ateista, materialista filozófia értelmiségi rétegekben való terjedésével. Így nálunk, Magyarországon is kialakult a századfordulóra egy internacionalista, társadalommérnökösödő, a tradicionalitást, a szakralitást, a hierarchiát elvető progresszív polgári radikális értelmiségi új réteg, amely a munkásmozgalmal keresve a kapcsolatot, egy folytonos politikai feszültséget akart mesterségesen gerjeszteni, a fennálló törvényes rend és gazdasági prosperitás fellazításán, így a politikai rendszer megdöntésén fáradozott. Ennek a típusnak egyik fő képviselője Szabó Ervin volt, aki maga is gyilkos merényletre készült Tisza István miniszterelnök ellen. Ebbe az izgága, gyökértelen, örökösen bujtogató, láng-

csóvával hadonászó értelmiségi réteg hálójába keveredett bele Ady Endre is, akinek jellembeli gyengeségei, züllésre való hajlamossága, önpusztító életvitele, örökös pénzéhsége, gyenge idegrendszere is terelték a költőt abba az irányba, amely egyre jobban szembefordította őt saját fajtájával, társadalmi és kulturális gyökereivel. Nem véletlen, hogy egy sajátos újpogánysági szerepkörben és egy mindenkin kívülálló és gögös nietzscheiánusi felsőbbrendűségi tudatban kereste a saját identitását. Ezek a fenti hatások oly erővel ragadják magával a költőt, hogy élete végéig sem tud visszatalálni eredeti gyökereiig, sohasem jut el tévedéseinek igazi felismeréséig, téves lépéseinek megbánásáig. Istenes versei is csak lelki vergődését, elidegenedettséget, züllött életéből fakadó betegségtudatát, valamiféle elkárhozottság tudatát tükrözik, de a valódi megtérésre nem volt lelkiereje.

Rohanunk a forradalomba (1913)
Garami Ernőnek küldöm.

Utólszor raktak katonákat,
Pandúrt s vérebeiket nyakunkba:
Végig-kacag vidám testünkön
Győzedelmes tervünk: a Munka.
Mi megmunkáltuk, hajh, jól a lelkek,
Rabságok, sebek, bűk és keservek
Izzadtságos, rossz, magyar földjét
S ha most támadunk, le nem vernek.

A csúf Halált itt vetették el
Soha-soha ki-nem-kelésre
És ma mégis a Duna-tájon
Legbujább a harag vetése
S itt liheg a Halál virradatban,
Mint szabadulás hite a rabban,
Ez a legkülömb élet-sejtő
Ma nálunk jár-kél legvigabban.

Néztek bármerre, sorsot láttok
És isteni robbantó kedvet,
Élettel-kináltak aggódnak
S buta haldoklók lelkesednek:
Nép készül az ó selejtes bűnre
S mielőtt a régi mód letűnne,
Már összefogva az új itt áll
Glóriásan és fölkészülve.

Minden a Sorsé, szeressétek,
Őt is, a vad, geszti bolondot,*
A gyujtogató, csóvás embert,
Úrnak, magyarnak egyiként rongyot.
Mert ő is az Idők kiküldöttje
S gyujtogat, hogy hadd hamvadjon össze
Hunnia úri trágyadombja,
Ez a világnak nem közösse.

Bécs, babona, gróf-gőg, irigység,
Keletiség, zsandár, alázat,
Egy Isten se tudná lefogni
Ereinkben ma már a lázat.
Ma még tán egymást összetévesztjük,
Holnap egy leszünk, észre se vesszük.
Ölés s tisztítás vágya gyúlt itt,
Tegyünk a tűzre, ébresztgessük.

Hallgassátok az esték zümjét
S friss sóhaját a reggeleknek:
Budapestnek futós uccáin
S falvak csöndjén dühök remegnek.
Süpped a föld, ha súlyosat hágnak,
Olyat látunk, amit sohse láttunk:

Oldódik a nyári melegben
Fagyos, keserves, magyar átkunk.

Eljött hát végre a pusztánkba
Isten szent küldöttje: a Sátán.
Szüzek voltunk a forradalmak
Magas, piros, hős nászi-ágyán.
De bőrünk alól kisüt lobogva
Már vérünk, e bús, mindeddig lomha.
Csönd van, mintha nem is rezzennénk
S rohanunk a forradalomba.

* Gróf Tisza István

A vers címében a forradalom szó a vers szövegvilágának központi fogalmát tartalmazza. Ráadásul a megszólaló azt célként tételezi, hiszen a dinamikus cselekvés (rohanunk) egy célhatározó ragos névszói alakkal van összekötve. A cím mint mondat predikatív szerkezete ráadásul többes szám első személyű, ami arra utal, hogy a lírai énben a megszólaló azonosul azzal a tömeggel, amelyhez beszél. Alcímében jelzi, hogy Garami Ernőnek küldi ezt a verset, aki az akkori MSZDP egyik meghatározó marxista vezető ideológusa volt.

Ady Endre a *Rohanunk a forradalomba* című versében határozott közösségi programot és célt hirdet, a forradalmi cselekvést, a forradalmi vál-

tozást, a régi mód letűnésével a „glóriásan és felkészülten” itt álló új módot (politikai-társadalmi változást), amelyet közösen, összefogva lehet csak elérni. A vers tehát szembeállítja az elérendő, a nép számára reményteli új világot a zsarnokinak, leigázónak, szenvedést okozónak, „úri trágyadombnak” nevezett és láttatott régi világgal, amelyet le kell dönteni az elnyomott népben felhalmozódott haraggal és dühvel, amelynek erejével olyan magasra hághatunk, hogy a forradalmi tett forráságában végre feloldódhat majd a „fagyos, keserves magyar átkunk”, a „bús, lomha vérű” tehetetlenségre ítéltségünk.

A költemény 7 darab 8 soros strófából áll. **Az első versszak** felütésében a megszólaló egy közelmúltbeli eseményt idéz fel, az 1912. május 23-án lezajlott budapesti munkástüntetésre utalva mintegy dacosan, szinte fenyegetőleg kijelenti többes szám első személyben, tehát a nép nevében, hogy: „Utólszor raktak katonákat, / Pandurt s vérebeket nyakunkba.” Önbizalomittasan, cinikusan „kacagva” árulja el, hogy abból származik ez a nagy magabiztosság, hogy már jól elő van készítve, meg van munkálva a rabságban, fájdalomban szenvedő magyar nép lelkének talaja, tehát már megedződött a nép a szenvedésben, ezért biztatja övét: „S ha most támadunk, / le nem vernek.” E tételmondatként megfogalmazott cél tér vissza majd nyomatékosítva a címben is megfogalmazott formában a 7. strófa utolsó sorában.

A második versszak tovább bontja a bús, keserves lelkek bús altalajának, a „rossz magyar föld”-nek a képét azzal, hogy az általános alanyú valakik, a rosszak, ebbe a földbe „[a] csúf Halált itt vetették el / Soha-soha ki nem kelésre”, de „ma mégis a Duna-tájon / Legbujább a harag vetése / S itt liheg a Halál virradatban”. Ady oximoronjai félelmetesek és fenyegetők. Nagybetűs Halált és haragot mond az Élet (a búza) helyett, és ezekhez a negatív névszókhoz társítja a vetés és a kelés igei névszókat. Továbbá a Halál pusztító erejéhez társítja a virradat képét, ráadásul ez a Halál lesz itt a „legkülömb élet-sejtő”, ami „itt liheg” és „jár-kél legvígabban”. A költő tehát a nagybetűs Halál csúf képét úgy állítja elének, mintha benne lenne a szabadulás minden reménye. Ezzel a cinikus tálalással nemcsak a május 23-i atrocitások áldozataira utal, mint szá-

mára a lelkesülés eszközeire, hanem előrevetítéssel a negyedik versszakban megidézett Tisza Istvánra is, aki ellen gyilkos merényletkísérlet történt a vers megírása előtt 3 nappal. Igaz, hogy abba a házelnök úr akár bele is halhatott volna, de a költő szerint a nagybetűs Halál itt, Magyarországon a raboskodó nép számára a „szabadulás hiteként” liheg, amitől tehát nem kell félni. Így készíti elő a költő a halál szakrális szinonimáját, a Sátánt, akit a 7. versszakban már „Isten szent küldöttjének” nevez.

A harmadik versszakban a halál, a bűn megítélését már a személytelen sorsra bízva, amelyet később már nagybetűsen megszemélyesít, akinek „isteni robbantó kedve” van. A nép által végrehajtandó, készülő büntől – tudniillik a halálos lázadástól – csak a jólétben élőknek kell félniük, a „buta haldoklók” – a nyomorgók – „lelkesednek”, hiszen ez a bűn már rég nem számít, hiszen már „ó selejtes”, mintha mára a lázadás, a gyilkolás erénnyé vált volna, tehát nincs helye a büntudatnak. Ezért is „Isten szent küldöttje: a Sátán”. A „régimódot” tehát le kell dönteni, de már annak ledőlése előtt itt áll az új. Ez tehát az új eszme, az új társadalomtudományi módszer, a marxizmus, amely megváltoztatja a társadalmi rendet, amelynek zászlóvivői már itt állnak „[g]lóriásan és fölkészülve” a nagy harc megvívásának vezetésére.

A negyedik versszak tovább értelmezi a Sorsot, akit tehát szeretni kell, mert az mindent elrendez, mindenkit irányít, a lázadás győzelmére törő népet és az azt sanyargatókat is. Ezért szeretni kell konkrétan a gyűlölet fő céltábláját, „a vad, geszti bolondot” – Tisza Istvánt is, az „Úrnak, magyarnak egyiként rongyot” –, mert ő is „gyűjtogató, csóvás emberként” valójában a Sors akaratából tölti be végzetét, „ő is az Idők küldöttje” azzal, hogy saját maga gyűjti fel „Hunnia úri trágadombját”, amelynek semmi köze a haladó világhoz, a Nyugat világa szempontjából egy teljesen idegen, kiközösítendő ország. Ezekkel a szavakkal Ady Endre nemcsak a korszak legnagyobb magyar államférfiúja fölött tör palcát, mond méltatlanul legyalázó ítéletet, hanem a korabeli Magyarországról is, a magyar alkotmányos királyság polgári jogállamáról, törvényes rendjéről is, azért, mert annak uralkodói, politikai elitje minden liberalizmusa ellenére még ragaszkodik

némi nemzeti öntudathoz, tradicionalizmushoz, szakralitáshoz, organikus, történelmileg kialakult hierarchiához. Ezért idegen a Nyugat szemében, ezért kell kiközösíteni, hiszen ott már mindezen értékek lerombolása – főként Franciaországban – rég megtörtént. Ady Endre pedig a Nyugat elkötelezettje. **Micsoda áthallása van ennek napjaink európai uniós erőviszonyait, a mainstream balliberális ideológia hegemoniára törekvését, a hazai ellenzék kormány- és nemzetgyűlölő hangját és aknamunkáját figyelve, a minden más irányt, a V4-eket, de különösen Magyarországot, az Orbán Viktor vezette kereszténydemokrata-nemzeti FIDESZ-KDNP-kormányt elvető nemtelen támadásokat tekintve!**

Az ötödik versszak már a gyűlölt személy világát általánosítja, és ezt a gyűlöletet kiterjeszti az egész magyar politikai uralkodó osztályra, amelyet ezzel a felsorolással jellemez: „Bécs, babona, gróf-gőg, irigység, / Keletiség, zsandár, alázat”. Ebben már benne van mindennek a tagadása: az Osztrák–Magyar Monarchia elvetése, a katolikus egyház eltiprása, a földbirtokos arisztokrácia és nemesség kiirtása, a történelmi, nemzeti hagyományok kiiktatása, a törvényes rend és betartatóinak szétverése, mert mindez úgymond fenntartja az elmaradott, műveletlen feudális, zsarnoki és a népet megalázó viszonyokat. Ady nyíltan ki is mondja ebben a versében az uszítás vezényszavait: „Ölés s tisztítás vágya gyult itt, / Tegyük a tűzre, ébresztgessük.”

A hatodik versszakban a költő már többes szám második személyt használva folytatja a felhívást, konkrétan, hogy figyeljenek egymásra az emberek, hallják meg egymás indulatait, tiltakozásait Budapesten és a falvakban egyaránt, mert szinte mindenütt benne van a levegőben a dühkitörés. Az agitátor költő azt ígéri a népnek, hogy ha végre megindul egyszerre, ha képes a passzivitásából maga fölé emelkedni, akkor a lázadás hevében végre fel fog oldódni „[f]agyos, keserves magyar átkunk”, azaz végre ki fog törni ezeréves elnyomatásából.

Így érkezik el a lázadásra agitáló költő a költemény csúcspontjához, a hetedik strófához, amelyben már nem is jósolja, hanem egy patetikus gesztussal szinte üdvözli, belelátatja a magyar tájba a megérkezett Antikrisztust: „Eljött

hát végre a pusztánkba / Isten szent küldöttje: a Sátán.” Ezt a minden létezését tagadó képet készítette tehát elő a költő már az első versszak kezdete óta, ennek a megdöbbentő képnek a kimondására és vizionáltatására készült, ezzel akart az olvasóban hatást elérni: az istentelen és idegen szívűekben fellelkesítő, az istenfélő és magyar szívűekben felbőszítő hatást, akarva-akaratlan. Ehhez a képhez társítja, már az ösztönökre, a zsigerekre erotikusan hatni akaróan, a nársi ágypogány, véres rituáléjára emlékeztető beteges lelkű reflexióját. „Szűzek voltunk a forradalmak / Magas, piros, hős nársi-ágyán / De bőrünk alól kisüt lobogva / Már vérünk, e bús, mindedig lomha. / Csönd van, mintha nem is rezzennénk / S rohanunk a forradalomba.” Azaz az eddig még ártatlan, tapasztalatlan és csendes, lassú vérű magyar nép a Sátán vezényelte orgián hirtelen felgerjed, és vad szeretkezésbe kezd a forradalommal. Ebbe az extázisba torkollik tehát a vers gondolatmenete, adekvátnan tükrözve Ady Endre borgőzös, szélsőségesen szenvedélyes, erotikusan túlfűtött lélektani habitusát.

Kritikai összegzés

A befogadó számára a vers mondanivalójának problematikája nem abból fakad, hogy ez az elképzelt program, annak mindenfajta metaforájával, szimbolikájával és kifejtési módjával nem lenne önmagában szövegösszefüggése szerint érthető, hanem abból, hogy a költő történelmi látásmódja és világértelmezése, virtuális valósága oly mértékben eltér a korabeli tényleges társadalmi valóságtól és a történelmi múlt valódi összefüggéseitől, ráadásul ezt olyan gyűlölködő és elfogult hangnemben fejt ki, hogy jóérezésű és megértésre törekvő ember nem tud a vers lelkületével és szellemével azonosulni. Ady Endrének ugyanis az a szinte dogmatikusan magára erőltetett rögeszméje, hogy a dualizmus kori Magyar Királyság – még az 1910-es években is – egy teljesen elavult, középkorias, feudális állam és társadalom, mintha Dózsa György idejében lenne, ami ellen fel kell lázadni. Ady szemüvege tehát olyan homályos a szubjektív és elvakult, az egész fennálló rendszert totálisan tagadó lázas indulat párjától, hogy egyszerűen nem képes

észrevenni, élesen meglátni és felmérni azt, hogy ez az ország 1867 óta hová fejlődött, milyen óriási eredményeket ért el a polgári alkotmányosság, a jogállam kérdésében, az infrastruktúra kiépülése, a gazdasági és pénzügyi fejlődés, gyarapodás, az ipar, a technika, a közlekedés, a városiasodás, az egészségügy, az oktatás, a közigazgatás, a közrend fejlődése szempontjából, mennyit fejlődött a mezőgazdasági termelés mennyiségi növekedése és minőségi változása szempontjából, mennyit változott a falu arculata, mennyit növekedett a vidék, az agrárnépesség, a városi munkásság életszínvonal a kiegyezés, pláne az 1848-as forradalom előtti viszonyokhoz képest, holott már akkor is magasabb szinten állt Magyarország minden tekintetben, akár a szerb, a román fejedelemségekhez képest vagy a korabeli orosz cári birodalomhoz képest is. A XX. századra messze megelőztük civilizációs és polgári fejlettségi kérdésekben ezeket az országokat, de sok tekintetben jóval magasabb szinten álltunk a korabeli Itáliánál, Spanyolországnál, Portugáliánál vagy pláne Görögországnál is. Modernizációs tekintetben Ausztria fejlettségi színvonalával vetekedtünk, de néhány dologban (pl. tudomány, technika, közlekedés, művészet, irodalom, városiasodás) versenyre kelhettünk akár Franciaországgal, Belgiummal, Hollandiával vagy Németországgal is. Miért akarta Ady kiragadni Magyarországot a valós összefüggésekből, miért nem tudta reálszerűen nézni az elért eredményeket és az előttünk álló, még megoldásra, fejlesztésre váró feladatokat? Az egyszeri, balliberális szemüvegű irodalmár erre kapásból azt válaszolná, hogy azért nem, mert nem politikus, társadalomtudós vagy történész volt Ady, hanem költő. Mintha ezzel a varázsigeszerűen használt fogalommal, jelzővel egy embert minden felelőssége alól fel lehetne és fel kellene menteni. A költőnek tehát mint embernek, de mint művésznek is, tulajdonképpen semmilyen felelőssége, erkölcsi kötelezettsége nincsen? Sem az emberekkel, sem az olvasókkal, sem az igazsággal, sem a valósággal, sem a tisztességességgel szemben? Mert ő költő? Már Ady kortársai, de az azóta eltelt idők mérvadó szakirodalma is régen megállapította, hogy Ady Endre poétikai, esztétikai szempontból ugyan hagyott maga után fennmaradó értéket, azonban

közéleti, társadalmi, főleg politikai mondanivalója és üzenete szempontjából nem releváns. Aki Ady költészete alapján akarja megérteni, megtanulni, pláne tanítani a dualizmus korának világát, valóságát, az jobban teszi, ha ezt a rossz szokását elhagyja, és inkább előveszi pl. Szekfű Gyula, Gratz Gusztáv, Pölöskei Ferenc, Diószegi István, Fejtő Ferenc, John Lukács, Gerő András, Nemeskürty István, Tőkéczi László, Kozári Mónika, Ligeti Dávid, Sente Zoltán történettudományi munkáit.

Végül idekiváncozik **Kosztolányi Dezso** rendhagyó nagy kritikai írása Adyról az **Írástudatlanok árulása** (A Toll, Bp., 1929. július 14. I. évf. 13. szám). Ady kortársi nagy költője, regényírója, újságírója, publicistája, esztétája, nyelv-művelője, műfordítója hallatlanul finom, cizellált, precíz és pontos ítéleteivel, kellő érzékenységgel és hozzáértéssel, hitelesen alátámasztott, főként esztétikai szempontú elemzésével szinte mindenben egyet lehet érteni, ha az ember nem tartozik azon „Ady-fanok” csoportjába, akik idestova százhusz év óta véleménydiktátorokként leuralják az egész magyar irodalmi, esztétikai, politikai-ideológiai közéletet, főként a második világháború vége óta. Kosztolányi éppen ezeknek a főként politikai okokból elvakult Ady-istenítőknak akart üzeni a kijózanítás és a teatralitás ködfüggönyének lerántása céljából. 1945 után természetesen ezt az írást is agyonhallgatták, mint annyi minden mást a kommunizmus és a balliberalizmus sötét felhőtömbjével beborított kis hazánkban. Zárásképpen szeretném idézni kritikájának végén található összefoglaló sorait:

„»Iskolát« nem teremtett. Mindez a politikai hűhó folytán került a köztudatba s néhány szajkózó könyvbe. Sok hangos híve volt, de tanítványa, követője alig, néhány korán letűnt, értéktelen epigont kivéve, aki nagybetűit, hányavetiségét majmolta. Azok, akik vele együtt jelentkeztek, a maguk útján jártak. Lendülete bátorítólag hatott egyesekre, de vezérkedése csak társadalmi jellegű volt. Az irodalmi matéria, melyet hozott, nem alkalmas a folytatásra, mások fejlesztésére.

Csak jelszavai keringenek, de szavai nem váltak vérré, mint Petőfiéi, vagy Aranyéi. Nyelve sokszor ízesen magyar, de szókincse nem gazdag. Azok az újítások, melyekkel kísérletezett, összetételei, elvonásai nem szerencsések, többnyire kiagyaltak, mesterkéltek. (Tavaszhárás, Csók-kunyhó, göth, hars stb.) Kevés költő hagyott maga után annyi selejtet, művészileg idétlent és modorost. Mégis jelentős tehetség volt. Maradandót alkotott azzal a harminc-negyven versével, mely pályája szerencsés termékének tekinthető. Nem tündököl a lángész kápráztató fényével. Helye nincs is se Petőfi, se Arany, se Vörösmarty, se Berzsenyi mellett, csak az érdekes, csonka nagy tehetségek között. Akadhatnak olyanok, akik ezután is sokkal többre értéklik, mint én, sokkal kedvezőbben, sokkal elnézőbben látják alakját. De lehetetlennek tartom, hogy a művészetre fogékony, tisztafejű emberek között nagy különbségek tátonganának megítélése tekintetében. Most pontot teszek erre a hosszúra nyúlt vitairatra. Azért, amit itt írtam, vállalom a felelősséget. Hogy beteges rajongói miképp vélekednek cik kem felől, nem érdekel. Hogy a rosszhiszeműek milyen rugóknak, milyen érdekcsoportok közbelépésének, milyen titkos és aljas sápok kecségetésének tulajdonítják váratlan jelentkezésem, közönyösen hat. Nem hirtelen támadt, sokáig érlelődött elhatározásom azt sugallta, hogy kötelességem tiltakozni egy olyan divat ellen, mely bár balkanizmusba fullad és irodalmunk európai szintjét veszélyezteti, akkor amikor talán a hivatalos, irodalmi fórumok is hajlandók volnának becikkelyezni Ady közkeletű értékelését, csak politikai magaviseletére kaphatnának kissé jobb bizonyítványt. Lelkiismeretem parancsára vallottam. Vajmi kevés reményem van arra, hogy föl-szóalásomnak azonnal fogamatja lesz. Tapasztalat szerint nálunk nemigen szokták átértékelni az irodalmi ítéleteket. Egyes költők megrögződnek azon a helyen, ahová egyszer beskatulyázták őket. De az idő a lelkekben talán mégis megérleli szavaimat. Nemcsak a jelennek írtam ezt, hanem a jövőnek is. Attól várom igazolásomat.”

A múlt jelen ideje

A szótlanság rongyait,
a szegénység cifra örömeit
már naponta megidézed.
Volnál csönd – – – –,
mezítlábas hajnalok gyalogösvényein
cipekedő gyermek újra;
és kiscsikók ártatlan tekintete.
De a balkányi tanyavilág
szétszórt, néma edényeit hiába nézed.

Szemedbe hull már minden.
Csillagok, tengerek zuhannak szívedre.
Az égboltot is egyre jobban érzed.
Mert a Nap tündöklő tájai
emlékeznek a nevedre.

Ragyog – – – – a bölcső,
mintha édesanyád sírna a hegy alatt.
Zokog a fény, a folyó is érted.
Könyörög az iszap,
mert a kagylók mélyében
rejtező csobogást eléred.

Ujjad hegyén egy ország,
egy nép történelme fáj.
Remény a gyermekek arca,
hogyminden ház hazatalál.

Épül téglá és tűz,
gerendák megtartó igaza.
Fölgyújtott homlokkal jön
– – – – minden magyar,
minden testvérem haza.

Család és föld – – – –
így lesz eggyé velünk.
Ha szent rögeinkhez
boldogan megérkezünk.

Hogy a bűnök ne merüljenek feledésbe!

20. alkalommal emlékeztek a délvidéki magyar holokausztra Budapesten

Tisztelt emlékező Közösségünk! Tisztelt délvidéki Zarándokok!

Rendhagyó időket élünk, ezért engedjék meg, hogy rendhagyó módon a szentmise elején köszöntsem Önöket.

20. alkalommal jöttünk össze a nemzet fővárosában, hogy együtt imádkozzunk az 1944–45 telén Délvidéken válogatás nélkül összeterezt, napokig különös kegyetlenséggel megkínzott, tömegsírba ölt, árokparton elkapart férfiak, nők, gyermekek lelki üdvéért.

Emlékezzünk a 77 évvel ezelőtt történt borzalmakra! Emlékezzünk meg azokról, akik az elmúlt 77 évben nem hagyták, hogy a kommunista eszme és a terület etnikai sokszínűségének felszámolása jegyében elkövetett bűnök feledésbe merüljenek! Írták a könyveket, ácsolták a kereszteket.

Emlékezzünk Illés Sándorra, Cseres Tiborra, Légvári Sándorra, Papp Ferencre, Neveda Ferencre, Kovács Lászlóra és a többiekre, akik már nem lehetnek itt velünk!

Imádkozzunk a csecsemőként lágerbe hurcolt, betegen is fiáért aggódó Teleki Júliáért, gondoljunk hálás szívvel azokra, akik szülőföldjükön őrzik halottaink emlékét, és imádkozzunk mindazokért, akik együtt imádkoznak velünk szerte a nagyvilágban!

Emlékezzünk hálával Snell György püspök úrra, akit a Covid-járvány ragadott el közülünk!

Köszönöm az önzetlen támogatást és segítséget a bazilika munkatársainak. Juhász Gábor atyának és Hunyadi Gábor kántor úrnak köszönöm, hogy 20 éve töretlen lelkesedéssel vezetik imánkat, köszönöm Kránitz Mihály főtisztelendő úrnak, hogy utolsó pillanatban is fogadta felkérésemet.

Köszönet alapítványunk védnökének, Schmittné Makray Katalin asszonynak, aki szeretettel üdvözli Önöket, és nagyon sajnálja, hogy családi kötelezettségei miatt nem lehet közöttünk.

Imáink közben se feledjük, hogy: „Vétkesek közt cinkos, aki néma”!

Trianon óta tudjuk, hogy a magyar vér értékét sajátos mércével mérik szerte a világon, különösen az utódállamokban, de Európa nyugati felén is. Tömegsírba ölt apáink, déd- és ükapáink máig megbélyegzettek a Vajdasággá zsugorodott Délvidéken!

Részvétre, együttérzésre, bocsánatkérésre nem számíthatunk!

Neveljük úgy gyermekeinket, hogy tisztelettel tekintsenek a titói kommunizmus áldozataivá lett elődeinkre, ismerjék fel a történelmi összefüggéseket, és tanulják meg, hogy Tito és Kádár utódai nem vezethetik nemzetünket soha többé!

Tisztelet az áldozatoknak, Isten áldja nemzetünket!

Gedai Csaba (Budapest)
Golgota fénye

Emlékezzünk a délvidéki magyarirtás áldozataira!*

Kedves testvérek!

Advent első vasárnapja van. Az Úr Jézus születésnapjára, karácsonyra készülünk, és nagyobb figyelemmel szeretnénk a most következő négy hetet az evangélium szellemében megélni. Egyúttal megemlékezünk az 1944–45-ös délvidéki magyarirtás áldozatairól. Lélekben egyesülve elhunyt szeretteinkkel, barátainkkal, lelki vezetőinkkel, a bűnbánat és a kiengesztelődés szellemében kérjük a magunk számára Isten igazságos irgalmát.

Az első adventi hét vasárnapján vagyunk, és ez azt jelenti, hogy az egyházi év kezdetén is. Nem belezuhanunk karácsony ünneplésébe, hanem egy négyhetes előkészítő út során jutunk el az emberiség és az egyház nagy ünnepéhez, a megtestesülés misztériumához. Utunk során segítőkink vannak, akik megvilágítják számunkra Isten eredeti tervét, mely az ember rendeltetésére, végső céljára vonatkozik. Isten mindenkit az üdvösségre, az örök boldogságra szánt. De szabadságot is adott nekünk, ezért felelősségünk van életünk kialakításában és a remélt beteljesedésben. Mert ki ne szeretné azt, hogy élete ne a megsemmisülésbe, hanem egy minden várakozást felülmúló találkozásba torkolljon Istennel, a mi Teremtőnkkel. Elkötelezett személyként ezt főállásban gyakoroljuk, és szüntelenül emlékeztetjük magunkat arra, hogy mire is kaptunk meghívást. Futok az égi cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban (Fil 3,14).

Kedves testvérek!

Fájdalommal tekintünk a múltra, és a keresztre feszített Krisztust szemlélve kérjük Isten megtisztító kegyelmét a múlt sebeinek gyógyítására.

Ami nekünk fáj, Istennek is fáj, mivel tudjuk, hogy ő úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, küldte el az emberiséghez. (Jn 3,16) Ez az a felfoghatatlan titok, a megtestesülés misztériuma, amelynél a hitvallás során fejet, karácsonykor pedig térdet hajtunk, s amely mégiscsak elfogadhatóvá teszi földi életünket. Ha Isten az ő Fiában vállalta a megalázást, a szenvedést, a fájdalmas kereszthalált, és nem vonta ki magát semmilyen megpróbáltatás alól, akkor ebből mi is erőt meríthetünk legnagyobb elhagyatottságaink közepette is. Az ember felelős a tetteiért, a szavaiért, sőt még a gondolataiért is. Mint személynek egyszer el kell számolnia életéről. Ezt tudtuk a múltban, ahol a gyűlölet és az igazságtalanság fosztotta meg életüktől az ártatlanokat, és tudjuk a jelenben is, amikor a járványhelyzet fokozódása fenyegetően áll előttünk. Az életünk azonban minden körülményben véges, ugyanis teremtmények vagyunk. Egyszer majd mindenkinek el kell távoznia ebből a világból, és megállunk az Emberfia színe előtt, de tudjuk, hogy az Isten szava erőt és bátorítást ad számunkra.

Az első olvasmány Jeremiás próféta könyvéből éppen ezt erősíti meg bennünk: „Igen, jönnek napok – mondja az Úr –, s azokban a napokban s abban az időben sarjat támasztok, megszabadul Júda, és biztonságban él Jeruzsálem.” A végső szó tehát mindig Istené. Tudjuk, hogy a jelen pillanat is egyszerre a vég és a kezdet. Erről hallottunk az evangéliumban: „A földön kétségbeesett rettegés támad a népek között, az emberek megdermednek a rémülettől, miközben várják, hogy mi történik a világgal.” A háborúkat, a katasztrófákat, a járványokat senki nem kerülheti el a törékeny világban. Ezért szólít fel bennünket az Úr Jézus, hogy „virrasszatok és imádkozzatok szüntelenül, hogy megmeneküljetez attól, ami

* Elhangzott 2021. november 28-án a Szent István-bazilikában megtartott szentmisén.

majd bekövetkezik, és megállhassatok az Emberfia színe előtt” (Lk 36).

A gyűlölettel, az erőszakkal és a vérengzéssel szemben tehetetlenek vagyunk, és a hitellenes megnyilvánulások megrémisztenek minket. A keresztény hívő ezért együtt tud érezni sorstársai szenvedésével, és azokkal, akik életüket adták hitükért, meggyőződésükért és embertársaikért. Mintha hallanánk Pál apostol figyelmeztetését: *„Kérünk és intünk titeket, testvérek, Urunkban, Jézus Krisztusban. Megtanultátok tőlünk, hogyan kell Istennek tetsző életet élnetek” (1Tesz 4,1).*

Kedves testvérek, köszönöm nektek, hogy eljöttetek Délvidékről, hogy a Szent István-bazilikában imádkozzunk az 1944–45-ös áldozatokért és Krisztus akarata szerint ellenségeinkért is. Engem is sok minden köt személyesen a Délvidékhez, mégpedig édesapámon keresztül, aki 1943–44-ben Újvidéken tanult a mezőgazdasági technikumban. Megvan a bizonyítványa is, amelyet ott kapott, ám 1944 őszén vissza kellett térnie Magyarországra. Tíz évvel ezelőtt abban a templomban tarthattam szentmisét, ahonnan Kovács Kristóf és Köröstyös Krisztozom ferences atyákat 1944-ben elhurcolták. Az ő boldoggá avatásuk folyamatában vagyok bizottsági tag, így még közvetlenebb ismereteim vannak a meghallgatott személyes beszámolók alapján magyar testvéreim ottani megpróbáltatásairól és szenvedéseiről. A két vértanú boldoggá avatási eljárásában még öt másik ferences is szerepel, köztük Hajnal Zénó atya, akit nagyatádi ferences szerzetesként híveivel édesapám szülőfaluja, Gyékényes felé tereltek, és ott egy bolgár katona lelőtte őt és a helyi plébánost. Ezekre a tettekre

nincs magyarázat, és a keresztünket folyamatosan hordozni kell. Ezt tette az Úr Jézus is, amikor vállalta értünk a szenvedést és a halált.

Most az adventi utat kezdjük el, melynek során mintegy újraélhetjük az üdvösség történetét. Együtt élve a személyes múlttal, de már kérve a szentek és boldogok közbenjáró imáját, az Úr Jézus kérésével: *„...emeljétek fel fejeteket, mert elérkezett megváltásotok. Így majd nem ér kétségül benneteket az a nap. Virrasszatok hát és imádkozzatok, hogy megállhassatok az Emberfia színe előtt.”*

A karácsony előtti időszakot már az Úr érkezésének szenteljük, mivel mi a jelenlét bizonyosságában élünk. Advent elején Jeremiás próféta Isten megnyilvánulásáról jövendöl az emberiséggel kapcsolatban. Ő tudja, hogy „por vagyunk” (103. zsoltár, 14.). Mégis emberi szóval, hatalmas nagylelkűséggel segít rajtunk: *„Igaz sarjat támasztok Dávidnak, aki jogot és igazságot teremt az országban”* – ez a mi vigaszunk. Ez a mostani emléknap és szentmise is hozzásegíthet minket ahhoz, hogy Isten szándékát megvalósítsuk, és az Úr ügyében mindenre készen álljunk.

Kedves testvérek, hordozzuk egymást imáinkban, éljük meg keresztény felelősséggel mindennapjainkat, akár jó, akár balsors jut osztályrészül, teljünk el a keresztény reménnyel, és érezzük magunk mellett Krisztus vigasztaló közelségét, hogy az utolsó napon így szóljon hozzánk: *„Gyertek, atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot” (Mt 25,34).* Ámen.

*Hervai Katalin (Sepsiszentgyörgy)
Töviskoronás Krisztus*

Rossz a délvidéki magyarok közérzete

Zavartan és legyőzve nézem, ahogy az idő múlásának különös alkímiájában az ígéretes világ átalakul reménytelen várakozássá. Többek között ez az érzés derül ki azokból a közvélemény-kutatásokból is, amelyek arra keresnek választ, hogy az emberek hogyan érzékelik a világban zajló folyamatokat, közelebről: hogy érzik magukat a délvidéki magyarok jelenleg Szerbiában.

Erről Döbrentei Kornél szavai jutnak eszembe,¹ aki nemzeti érzelmű művészhez méltó módon, mintegy „élő monumentum” hordozza magában egész nemzete fájalmát, így a délvidéki magyarokét is. Döbrentei a „semmissé vált álmokról” beszél. Arról, hogy semmissé váltak azok az álmok, amelyek az „egységesülő Európához” kötődtek, és az idők azóta sem az elvárásoknak (az „igazaknak”) kedveznek. A rendszerváltás óta a hamis próféták korát éljük. A tömeg pedig arra hallgat, aki a lehangosabban kiabál. Hiába tudjuk Morus Tamástól, hogy: „Az igazság akkor is igazság, ha csak egyetlen ember képviseli, sőt akkor is, ha senki sem képviseli.” Régen az igazán kiválók soha nem jelentkeztek vezetőnek, nem törtettek, nem tapostak. Az, aki valóban érdemes, ma sem nyomul, hanem rejtőzik, és csendben teszi a dolgát. Tudja, hogy egyedül Istennel van számvetése. Ma ebben a feje tetejére állított világban minden fordítva van, mint kelene. Az igazi tehetségek, a mai álságos korban, inkább a hallgatást választják.

Az európai „főhatalom” ma fennhangon diktálja, hogy legyen végre „mindenki egyenlő” (társtalan, individualista, számkivetett), ennek érdekében szét kell verni a családot, le kell rombolni a nemzetállamokat és a keresztény vallást, mindenféle történelmi összetartozást és kulturális közösséget, beleértve a nemi különbségeket

is. Az államok feletti magánhatalom „kevert fajúvá” akarja tenni Európa fehér őslakosságát. Ma minden ennek a törekvésnek a jegyében zajlik. A „kisebbség” fogalmának jelentése Európában – bennünket ez érdekel elsősorban – mindig aszerint változik, hogy ki beszél róla. Negyven évig kísérleteztek az ENSZ és az Európa Tanács (ET) különböző testületeiben egy „egyetemesen elfogadható” és normatív tartalmú kisebbségdefinícióval – sikertelenül. A kilencvenes évek vitái máig sem zárultak le, és megkockáztatható, hogy a közeljövőben sem fognak. A „terminológiai tisztázatlanság” azonban csak az egyik oka borúlátásunknak. A másik ok, amely a kérdés nyugvópontra jutását akadályozza, az, hogy hosszú ideje – regionális és globális szinten – a kisebbségi „ügyek” állítólag „biztonságpolitikai kihívást” jelentenek. Egyes államokban a legfontosabb nemzetbiztonsági veszélyforrásnak nem a migránskérdést, a világ más részéről történő ismeretlenek beáradását, hanem az őshonos kisebbségek létét tekintik.

Ez a felemás helyzet határozza meg helyzetünket és közérzetünket. Az őshonos európai népeket szüntelenül a saját örökségük, identitásuk, származásuk megtagadására kényszerítik. Mindannyian áldozatai annak a rögeszmének, hogy létrejön egy identitás, etnikai hovatartozás nélküli, gyökértelen és soknemzetiségű tucatember, akin a jövőbeli hatalmi elit könnyűszerrel tud majd uralkodni. Az új ígehirdetők szerint identitásunk, nemünk, hitünk, nemzetiségünk megtagadása „nemes”, haladó és kívánatos humanitárius cselekedet, míg a hozzájuk való ragaszkodás „rasszizmus”, bűn, elítélendő cselekedet. A rendszerváltással a pénz hatalmak nemcsak mindent elvettek, de megfosztanak az embereket maradék közösségeiktől, nemzeti identitásuktól, hitük-

¹ Zana Diána: *A magyarság lelkiismeretének hangja – Döbrentei Kornéllal beszélgettünk*. Kárpát-haza Örei, Magyar irodalom, Magyar kultúra, 2021. jan. 22. (<http://www.neplelek.hu/karpat-haza-orei/a-magyarsag-lelkiismeretenek-hangja-dobrentei-kornellal-beszeltunk/>)

től, sőt nemüktől is. A nemzetállamok, a kisebbségi autonómiák tiltásával (elszabotálásával) a maradék önszerveződési lehetőséget is elrabolják tőlünk.

A legnagyobb gond az, amire Bogár László figyelmeztet: nevezetesen, hogy az európai közösség már a legelemibb létfeladatának sem képes eleget tenni, hogy világra hozza, testi-lelki egészségben felnevelje a következő nemzedéket, önmaga folytatását az időben. Az egyetlen biztató jel, hogy Közép-Európa és azon belül elsősorban Magyarország halvány jeleit mutatja annak, hogy ha óriási áldozatok és erőfeszítések árán is, de képes a visszafordulásra. Deutsch Tamás európai parlamenti (EP-) képviselő egy budapesti rendezvényen úgy fogalmazott, hogy az EU-ban „politikai idiotizmus” húzódik meg egyes fogalmak önkényes és esetleges jelentésadását illetően. Ennek kapcsán a „kettős mérce” vonatkozóan kulcsfontosságú kérdést tett föl Bogár László professzornak Molnár Pál: „...a XX. század négy pusztító rögeszméje, a kommunizmus, a fasizmus, a náciizmus, a liberalizmus után a XXI. században rátört kontinensünkre az idiotizmus. Minthogy ez a gondolati szörny rendelkezik a legnagyobb hálózattal és pénzforrással, hogyan védekezhetnek vagy lendülhetnek ellentámadásba a szabadság kis körei?” Bogár László válaszában azt fejtegette, hogy a „fogalmak azért születnek meg, hogy segítségükkel elbeszélhetővé váljanak az emberi létezés legmélyebb összefüggései is. Ám egy fogalom kizárólag akkor képes e hivatásának eleget tenni, ha az adott emberi közösségen belül teljes az egyetértés a fogalom jelentését illetően. Ha az erre irányuló egyezség megbomlik, netán eleve létre sem tud jönni, akkor a fogalom súlytalanná, a szó szoros értelmében »semmit mondóvá« válik, hiszen ha mindenki azt ért egy fogalmon, amit akar, akkor az a fogalom semmit sem jelent. A fogalmak önkényes használata ugyanis így csak az értelmezési káoszt mélyíti el, noha a fogalmak feladata éppen a létértelmezés elősegítése volna.”² Az adai Szarvas Gábor Napok tudományos ülésszakai³ évek óta erre az „idiotizmusra” hívják

fel a figyelmet, a fokozódó káoszra, amelyet a szavak értelmének kisajátítása, önkényes használata hoz magával.

A liberalizmus a fogalmak jelentéstartalmának felhígítása révén próbálja felszámolni az emberi önazonosság történelmi talapzatát, a család, nemzet és kultúra hármas pillérét. Ebben az identitásháborúban a lelki, erkölcsi és szellemi értelemben elzüllesztett nép, az európai fehér ember mindezt már nem képes felfogni. A szavak jelentésére vonatkozóan, úgy tűnik, nincs már érvényes tudása. Ha netán akad is tudás, cselekvésre már nincs bátorsága. De ha el is indulna a szükséges cselekvéssor, nincs hozzá kellő elszántsága és kitartása. Ez a lélektani állapot az európai fehér ember rossz közérzetének, köztük a délvidéki magyarság lelki talajvesztésének az igazi oka. A migrációval rávezetett pusztító áradat tovább roncsolja állóképességét, maradék lelki, erkölcsi, szellemi energiáit. Az Európai Uniótól erősítést, a túléléshez segítséget vártunk – ezzel szemben az Európai Unió egész uralmi gépezete (a „haladás” nevében) a legsötétebb pusztító energiáit szabadította ránk. A bőrünkön érezzük, hogy bajós történelmi időket élünk. A világon mindent túláradó, rosszul felfogott liberalizmus, a globalizáció, a nemzetállamok szétverése, a véget nem érő Covid-járvány gyilkos hullámai borússá festették fölöttünk az eget. Az új világrend eszméje a mindent anyagiakban mérő rangsorolás, a parttalan önmegvalósítás misztériuma az emberiség történelmének sok ezer éves értékét sodorja veszélybe. Hol vannak az őseinktől ránk maradt értékek, hol vannak a régiéktől reánk testált kötelességeink? Olyan érzés fog el bennünket, mintha kiesne kezünkből, hatáskörünkből saját életünk szervezése, az események irányítása. A halál gondolata tolakszik előtérbe, ami mélyenszántó változást idéz elő bennünk. Úgy érezzük, mintha egy korábbi felszínes életformából (életfelfogásból) egy mélyreható létformába kerülnénk, amit személyes változás kísér. A mozgásszabadság hiánya, a másokkal való együttlét korlátai annyira erős érzéssel különíthetnek el másoktól, a többi embertől, hogy

² Molnár Pál: Az EU idiotizmusa ellen a szabadság kis körei. 2022. 01. 12. (https://gondola.hu/cikkek/121470-Az_EU_idiotizmusa_ellen_a_szabadsag_kis_korei.html)

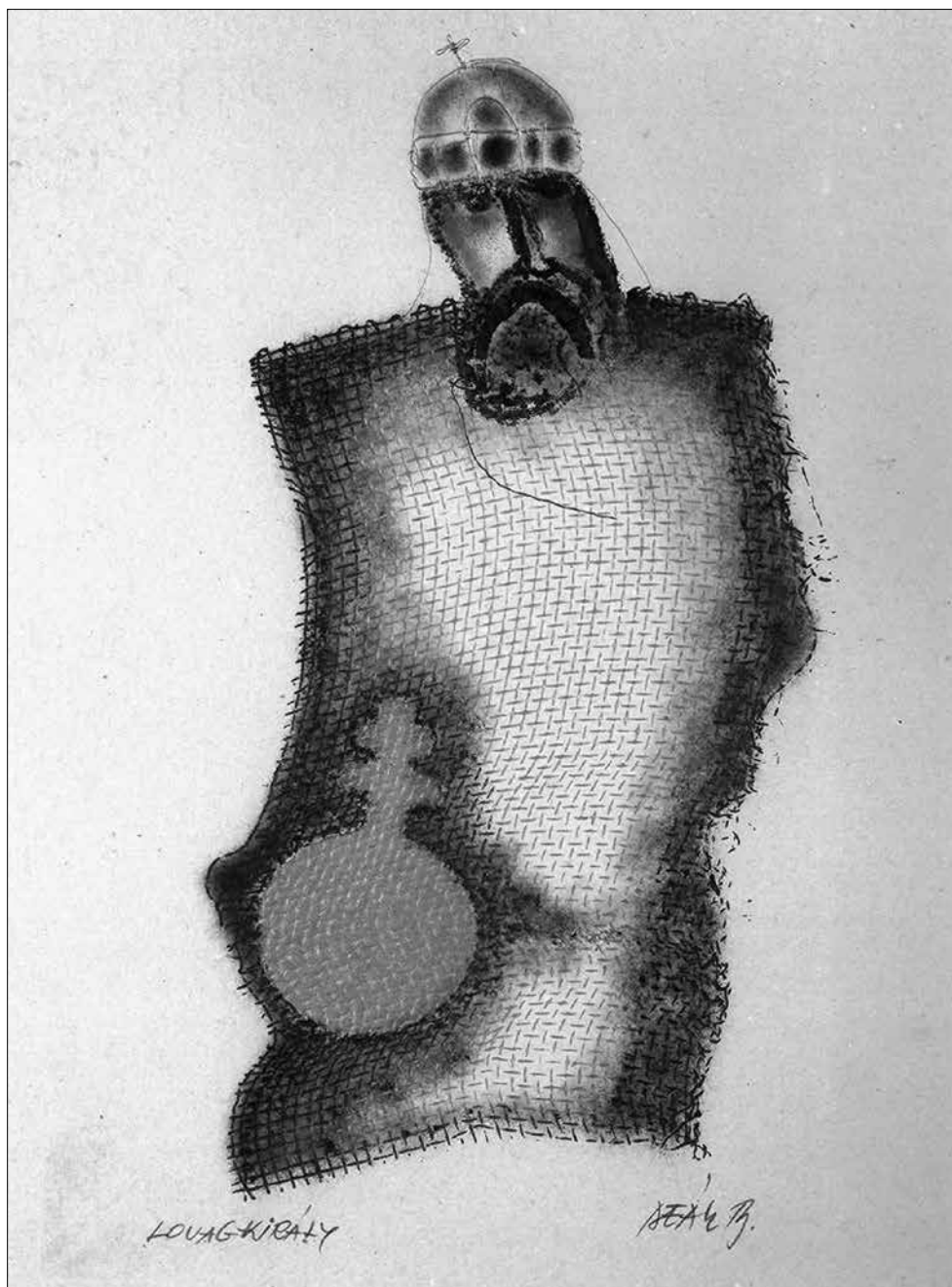
³ Nyelvünk ügyében. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok ötven éve. Ada, 2021

energiánk tetemes részét kizárólag a halál közeli lehetőségének veszélye emészti föl.

És végül elérkezünk ahhoz a gyötrő kérdéshez, amelyet Dudás Károly fogalmazott meg a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében rendezett ünnepségen.⁴ Vajon „jelen állapotunk közepette volt-e értelme, van-e értelme a sokszor valóban emberfeletti küzdelemnek, a tengernyi

kockázatnak és lemondásnak”? Mert „»akik ma még az összetartó nemzeti élet hiányán bánkódnak/bánkódunk és a mostoha körülmények ellenére a felemelkedésén és megújulásán fáradoznak/fáradozunk, lassan mind Don Quijote sorsára jutunk..., aki szorongva figyeli a jövőnkét, egy percre sem feledve, hogy mindnyájan kalodában vergődünk, különösen mi, kisebbségiek.«”

⁴ Dudás Károly: Közösség és nyelv. Együtt az úton – Hódi házaspár. Anyanyelvapolók Szövetsége, 2019. december 15. (<http://anyanyelvapolo.hu/egyutt-az-uton-hodi-hazaspar/>)

Deák Barna (Kovácszna)
Lovagkirály

Utcabeliek

(negyedik, befejező rész)

Ferinek szorgalmas tanulást követően latinból sikerült különbözeti vizsgát tennie, így a polgári iskola első osztályának az elvégzése után beiratkozhatott a gimnázium második osztályába. Ezt az osztályt is kitűnő tanulmányi eredménnyel végezte el, csakúgy, mint a harmadik osztályt. Karcsi már az elemi negyedik osztályába járt. Ezen a télen csikorgó, dermesztő hidegre fordult az idő, és Karcsi csak nehezen juthatott el az iskoláig, mert a kemény fagy mellé még térdig érő hó is esett. Bukdácsolva haladt a kitaposatlan hóval borított úton, s mire az iskolába ért, úgy érezte, hogy a cipője is tele van hóval. A negyedik osztály az iskola végében volt, egy különálló épületben, a tanítói lakás mellett, ahol vagy negyvenen szorongtak a telefirkált, régi padokban. De most, amikor Karcsi megérkezett ebbe a hosszú tanyában, még csak négyen-öten tartózkodtak ott, körülvéve a meleg vaskályhát, és dörzsölgették a gémberegett kezüket. Karcsi is ezt tette. Egy kis idő múlva az egyik fiú hozzá fordult:

- Megtanultad a leckét? – kérdezte.
- Miféle leckét?
- Hát, a verset.

Karcsi most már emlékezni kezdett, hogy az előző napon a tanítónő egy hosszú verset olvasott föl nekik, s azt adta feladatul, hogy tanulják meg könyv nélkül elmondani. Karcsinak nem nagyon tetszett a vers, és otthon elfelejtette meg tanulni. Különben sem szeretett otthon tanulni. Most ijedten és kapkodva előkotorta a táskájából az Olvasókönyvet, melyben ott volt a vers: Az Alföld című, s hozzáfogott a tanulásához. Az első két szakaszt még csak megjegyezte, de a többivel sehogyan sem boldogult, mert sok furcsaságot talált bennük, ezt is: „Méneseznek nyargaló futása / Zúg a szélben, körmeik dobognak”. Tudta, hogy a lovaknak nincsenek körmeik, azoknak csak patáik vannak. Aztán az aranyló búzatáblák szemet gyönyörködtető látványa fölülről nézvést és képzeletben! Hát ő testközelből látta, hogy

az nem éppen szemet gyönyörködtető látvány, mert szüleivel már részt vett az aratásban kiségitő marokszedőként és kévekötként, s tudta, hogy az aratás milyen nehéz munka, hogy a tarlón milyen nehezen lehet mezítláb járni, mert a tarló összeszurkálja az ember bokáját. De arra is emlékezett, hogy apjától még az aratás előtt azt a feladatot kapta, hogy szaggassa ki a búzatáblák közül az acatot. Ez sem volt gyerekjáték! Ez a gyomnövény ugyanis olyan szúrós, hogy összekarcolja az ember kezét, ha hozzáér, akár vigyáz, akár nem. Aztán arra is emlékezett, hogy apjának a homlokát izzadság lepi el kaszálás közben a tűző nap alatt. Most pedig tél van. Miért kell most megtanulnia ezt a nyárról szóló verset?

Közben beszállingózott a többi gyerek is az osztályba, és a tanítónő is megérkezett. A mindig vidámnak látszó tanítónő most rosszkedvűen, mogorván nézett az osztályára, s a vers számonkérésével kezdte az órát.

– Ki akarja elmondani a verset? – kérdezte szigorúan.

Senki sem jelentkezett. Karcsi összehúzta magát a padban, de hiába, a tanítónő ugyanis ekkor éppen őt szólította föl. Karcsi a két első versszak elmondása után megakadt, s a tanítónő bosszúsán mondta neki, hogy holnap jelentkezzen a verssel. Karcsi elkeseredve ült vissza a helyére, és másnap jelentkezett, de az első szakasz elmondása után a tanítónő leintette, és csak nézett maga elé. „Mi lehet az oka ennek a furcsa, szokatlan viselkedésnek?” – tűnődött Karcsi. Később aztán megtudta a felnőttek beszédéből, hogy mi történt akkortájt a Don-kanyarban. Nyilván a tanítónő is hallgatta a rádiót, s a tragikus hírektől lett olyan rosszkedvű. Lehet, egész éjszaka nem tudott aludni.

– Jól van – mondta végül a tanítónő –, leülhetsz.

A tanév végén aztán Karcsi csupa kitűnő eredménnyel végezte el a negyedik osztályt, és beiratkozhatott a gimnázium első osztályába.

Kőfaragót fölvtették a vasúthoz, csak kőművesnek ugyan, de ez is rendszeres havi keresettel járt. Amália irigykedve nézte, hogy Eteléknek hogy fölvtette az Isten a dolgát. Etel ugyanis most már hetente friss húst vásárolt a hentesnél, és a télire való tüzelőjük is biztosítva volt, mert sok szenet kaptak a vasúttól. Nyaggatta hát Ferencet, hogy ő is próbáljon szerencsét a vasútnál, és Ferenc végül szót fogadott, és nagy nehezen összeállított egy kérvényt, melyben arra kérte az Igazgatóságot, vegyék föl őt is mint asztalost, mert jól tudja, hogy erre a vasútnak szüksége van. A kérvényre jó sok idő múlva válasz érkezett, mely némi reményt keltett benne, így szólt ugyanis: „Menjen, Kovács úr, orvosi vizsgálatra!” Ferenc már másnap fogta magát, és utazott a városba, és az útmutatást követve fölkereste a vasúti orvost. Ez egy idősebb ember volt, s némi vizsgálat után megjegyezte, hogy ő is betegséggel küszködik, s mutatta a megdagadt, megvasztagodott bokáját. Ferenc még a vizsgálat előtt átnyújtott az orvosnak egy üveg étolajat, mely ritkaságszámba ment abban az időben. Nekik azonban volt bőségesen, mert napraforgójuk is termett, s ezért cserébe étolajat lehetett kapni az olajütőben. Hazaérkezvén a vizsgálatról, Amália megkérdezte Ferencet, hogy elfogadott-e az orvostól pénzt az étolajért.

– El – mondta Ferenc magától értetődően.

– No, akkor téged sem vesznek föl – mondta Amália, aki jól ismerte a városi embereket. Így is történt, mert a végleges válasz Ferenc kérvényére lesújtó volt: „Gyógyíttassa magát, Kovács úr, egy jó orvossal!” „Miből gyógyíttassa magát – gondolta Ferenc keserűen –, nem úr ő, neki dolgoznia kell a mindennapi kenyérért, és nem járhat orvoshoz.” Így egyedüli reménységében: a kapott földben bízhatott, hogy az majd kisegíti őt a bajából. A föld bőséges termést ígért, csak az okozott gondot, hogy a hosszabb szárazságtól a föld repedezni kezdett, és még így is ellepte a gaz a veteményeket. Ferenc az egész családot mozgósította a föld megművelésére. Hárman fogtak hozzá a kapáláshoz, s Ferinek sehogy sem ízlett ez a nehéz munka, de igyekeznie kellett, hogy ne maradjon le a szüleitől. Karcsit kihagyták ebből a munkából, s ő csak nézte egy ideig a többieket, hogy küszködnek, aztán fogta magát, és elosont onnan, be az erdőbe, mely a közelben

volt. Csigákat gyűjtött ott, és makkot, s élvezte a fák nyújtotta csendet, árnyékot és jó levegőt. Elgondolkodott, és csodálkozott apján, hogy nemcsak a műhelyben otthonos, hanem lám, itt a réten is. Hogy lehetséges ez? Egyszer hallotta tőle, hogy még gyerekkorában megtanulta a földművelés minden csínját-bínját. Apja ugyanis magával vitte a földjükre, ahol neki is dolgoznia kellett, mint a népes család legidősebb fiú tagjának. Apja ebben nem ismert tréfát és henyélést, s lám, ennek most hasznát veszi. De Karcsinak semmi kedve sem volt ahhoz, hogy apja példáját kövesse. Ferencet hivatalosan nincstelen emberként tartották számon ugyan, valójában azonban négy hold föld termésével rendelkezett, mert Amália hozományként ennyit kapott a szüleitől. Ezek a földek hírül sem voltak olyan jó minőségűek, mint a kapott réti föld, de a család fenntartásához szükséges búzamennyiséget és kukoricát betermették.

A nyáron abba a hosszú és magas házba, mely az egyik közeli sarkon állt, és egy szerb özvegyasszonyé volt, akinek ki kellett adnia a ház helyiségeinek a nagy részét, hogy megélhessen, lakók érkeztek, Dorozsmaiék. Ez a vasutascsalád, mely valahonnan Szeged külvárosából érkezett, elég népes volt, ugyanis a két szülőn kívül két nagylány és egy fiú alkotta. A lányokon mindenkinek megakadt a szeme, olyan szépek és csinosak voltak: barna hajúak, barna szeműek és karcsú derekúak. A fiút Pistának hívták, aki Karcsival egyidős volt, a két fiú tehát hamarosan összebarátkozott egymással, és naponta együtt játszottak. Pista szinte mindenhez jobban értett Karcsinál: a nyíl és a parittyá készítéséhez, a labdajátékokhoz, a füttyüléshez, a kártyázáshoz is. Kioktatta Karcsit, hogy az az eszköz, mellyel verebekre lehet célozni, nem parittyá, hanem csúzli, a parittyá ugyanis más. Annak nincsen gumija, csak két hosszú és erős madzagja és tarsolya, melybe nagyobb kavics is tehető, aztán a madzagok végét összefogva jól megforgatja az ember a parittyát maga előtt, majd hirtelen elereszti az egyik madzagot, s akkor a kavics messzire elrepül. Ebből a játékból Karcsinak nem kis baja lett, az egyik elrepült kavicssal ugyanis betörte az egyik közeli ház ablakát. Ezt apjának kellett bepótolnia, amiért nem kis szidás járt. Pistának volt más nevezetessége

is: egy gumilabda. Karcsinak Feri csak rongy-labdát tudott készíteni, és gumilabdát sehol sem lehetett kapni. Ezzel a gumilabdával naphosszat eljátszottak. Pista élelmes fiú is volt, s megtudta egy nagyfiútól, akivel szintén összebarátkozott, hogy a falu határában, valahol jó messze, a termőföldek között egy hosszú, széles és mély árok húzódik, mely tele van tiszta vízzel, és így fürdésre igen alkalmas. Pista és Karcsi aztán megtalálta ezt a fürdőhelyet, s délutánonként most már labdázás helyett oda jártak fürödni. Pista mindenféle úszásformát ismert, és bemutatta Karcsinak nemcsak a gyorsúszást, hanem a hát- és a pillangóúszást is. A két fiú gyakran versenyzett egymással az úszásban is.

Pista mindkét nénye ugyancsak szabadszájú volt, s szeretett élcelődni Karcsi tudatlanságán.

– Voltál-e már Öcsödön? Van-e szőr a p...? – kérdezte az egyik.

A másik meg ezt:

– Tudod-e, ki hozza a kisbabát?

– Hát a gólya – felelte Karcsi magától értetődően.

– Ugyan már! Nem a gólya hozza, hanem apád tolója! – s mindketten jót nevettek hozzá.

Valahogy szóba került az *esenc* szó is.

– Az nem esenc, hanem ecet – mondták Karcsi ellenkezését figyelembe sem véve.

Ha Karcsi tányericát (így nevezték náluk) ropogtatott a fogaival, és meg akarta kínálni vele őket:

– Nesze, rica – mondta szívélyesen.

Az egyik lány föl húzta a szemöldökét méltatlankodva:

– Ez nem rica, hanem napraforgó!

Így okosították és idomították Karcsit az új ismerősei.

Albert, Kőfaragóék veje mint parasztivadék, fölfelé törekvő fiatalemberként előbb csak a mezőgazdaságban akart jó eredményt elérni. A szüleitől kapott földjén újabb fajtájú veteményekkel kísérletezett. Sikerral. A csupasz kerttel nem volt megelégedve, és a végében fügefát nevelt, a szomszéd kerítése mellett pedig ribiszke- és pöszmétebokrokat. Az ólat kibővítette, kikövezte, ahol angol hússertésfajtát tartott mangalica helyett. Lakásukat is díszesebbé, szebbé igyekezett varázsolni, otthonosabbá tenni. A falakra festményeket akasztott, és az előszoba állótükre fölfele mesterien összefont szalmakoszorút helye-

zett el. A várt gyerek azonban csak nem akart megszületni. Ezért ha csak tehetette, elment hazulról, és sporttal kezdett foglalkozni. Termetes növésű fiatalember lévén csakhamar a helyi vízilabdacsapat oszlopos tagja lett, és a helyi előkelőségek társaságába is bejutott. Parasztpantalló helyett bugyogós nadrágot hordott, utánozva az ország legfőbb méltóságának a viseletét. Ekkor már a mezőgazdasággal nem elégedett meg, és iparosi vállalkozásba kezdett. Némi töprengés után a kátránypapír gyártását látta legalkalmasabbnak, hogy jövedelmét gyarapítsa, és hírnévre tegyen szert. Ez a vállalkozása is sikerrel járt. A kátránypapírgyártó üzem a kert végében állította föl, és egy hozzáértő emberrel elkezdte a termelést. Az itt gyártott cikkeknek nagy keletje lett, és a könyvelés és a levelezés végzésére egy tisztviselőnőt is alkalmazott. Ettől kezdve a társasági élet náluk is föllendült, lca nem kis öröme, és rádió meg lemezjátszó is került a lakásukba.

Karcsi szeretett Kőfaragóékhoz menni, mert ott fügét, ribizskét és pöszmétét ehetett, és ebben az émelyítő kátrányszag sem akadályozta meg. Egy ilyen alkalommal déltájban érkezett, amikor Kőfaragó és Etel éppen ebédelt a verandán. Előttük az asztalon egy nagy tál túrós csusza, melyből villával merítve eszegettek. A fiatalok nyilván vendégségben voltak Albert szüleinél. Karcsi sóvárogva nézte, hogy az erős túró, a juhtúró hogy csügg lefelé a villáról, mintha méz lenne. Etel észrevette Karcsi sóvárgását, és megkérdezte tőle, hogy ők szoktak-e túrós csuszát enni.

– Szoktunk – mondta Karcsi –, csak mi nem ilyen túróval esszük, hanem tehéntúróval.

Etel összecsuicsörítette a száját, fogott egy tányért, jól megrakta túrós csuszával, és átnyújtotta Karcsinak.

– No, ízleld meg ezt is! – mondta, ügyet sem vetve arra, hogy Kőfaragó rosszalóan tekint rá és Karcsira.

Vincééket ezen a nyáron nagy öröm érte, ugyanis unokájuk született. Jóska fiatal feleségének azonban ez nem kis gondot okozott, mert szüknek találta az egy helyiségből álló lakásukat, s addig nyaggatta Jóskát, míg annak új lakás után kellett néznie. Talált is egy megfelelőt, mely ugyan a falu szélén volt egy nagyobb házban, de több helyiségből állt, s ez alkalmassá tette arra, hogy az egyik kisebb helyiségben boltot nyisson.

Így az asztalosság helyett kiskereskedő, azaz boltos lett belőle, felesége pedig szabad idejében szintén kiszolgálta a vevőket, vásárló ugyanis elég sok akadt, s a bolt jól bevált. Ferencék is megfordultak az új boltban, amikor kapálni mentek a földjükre, mert éppen útba esett. Egy ilyen alkalommal Jóska megpendítette úgy melleleg, hogy jó lenne belépni az egyik pártba, mert sokan ezt teszik.

– Ne tedd ezt, Jóskám – mondta Ferenc –, mert ennek még nem lesz jó vége!

Ferenc ezt a véleményét a politikai helyzet alakulására, változására alapozta. Neki most az egyszer és kivételesen igaza lett.

Jóska megfogadta egykori mesterének a tanácsát, elállt ugyanis a szándékától, s lehet, hogy ennek köszönhetően nem került nagyobb bajba, mint sokan mások a szegény emberek közül, akik életükkel fizettek meg gondolatlan tettükért.

Szeptember elejétől elkezdődött az iskolai tanítás. Most már a két Kovács fiú együtt kelt föl kora reggel az ágyból. Reggelire rendszerint tejeskávét kaptak, és anyjuk tízórainak zsíros és lekváros kenyereket csomagolt be nekik egy zsírpapírba, s már indultak is a vasútállomásra, ahol a zsúfolt váróteremben több diák is várta a vonat érkezését. Mire a vonat elindult velük, már vagy tízen-tizenketten ültek a nekik kijelölt фуlke padjaiban egymás mellett. Andris megmaradt polgáristának, és Feri mellé ült. Karcsinak rendszerint alig jutott üres hely, mert ő volt a legkisebb. Az utazás csaknem egy egész óráig tartott, s a szabadkai vasútállomástól aztán a sorba állított diákok elindultak az iskola felé. Néha megtörtént, hogy késett a vonat, ilyenkor gyorsabban kellett haladniuk. Karcsi nem szerette a gimnáziumot, mert az elemihez képest túlságosan szigorúnak és lélektelennek találta. A tanárok ugyanis úgy tanítottak, hogy közben rá sem néztek a diákokra, mintha azok ott sem lettek volna, a leckét viszont irgalmatlanul megkövetelték. Karcsi nem volt hozzászokva az otthoni tanuláshoz, feladatokhoz, és csodálkozva nézte, hogy Feri milyen szorgalmasan magolja a tanulmányait. Többször is előfordult, hogy Karcsival ellenőriztette: tudja-e a szótári anyagot? Karcsi az ilyenfajta tanulástól irtózott. De Karcsinak nem tetszettek iskolatársai sem, többségük ugyanis városi gyerek volt, s Pistától eltérően lenézték azt, aki faluról érkezett közéjük.

Egy téli reggelen, ahogy Karcsi osztálya felé igyekezett a megérkezés után, az egész épület túlságosan csendesnek találta, s ijedten gondolt arra, hogy elkésett, mert elkezdődött már a tanítás. Kopogtatott tehát az ajtón, s benyitva a tanterembe, anélkül, hogy szétnézett volna, a katedrához sietett, ahol az osztályfőnökét látta ülni.

– Tanár úr, kérem, késett a vonatunk, azért késtem el.

A tanár meglepetten nézett rá, s elnevette magát:

– Nem késtél.

Erre az osztályban ülő négy-öt diák is vele nevetett. Másnap, a tízperces szünetben Karcsi a folyosó egy félreeső, üres helyén állt meg. Egyszer csak Márk, az osztálytársa, aki nálánál jóval súlyosabb volt, váratlanul a nyakába ugrott, s Karcsi a nagy súlytól hátraesett, hátán Márkkal. Nyekkenés hallatszott, és jajgatás. Karcsi könnyedén föl pattant, és nem kis örömet érzett, amiért Márk így pórul járt. Ez a fiú ugyanis nemcsak erőszakos, hanem gúnyolódó, csúfolódó is volt, aki az előző nap ki is nevette őt a többiekkel együtt.

A tanév nem tartott sokáig, ugyanis már március derekán megszakadt, illetve befejeződött, a diákok örömeire, s mindenki megkapta a bizonyítványt. Karcsi így elvégezte a gimnázium első osztályát, mégpedig elég jó eredménnyel.

Azon a nyáron Szűcsék és Masáék fiát is behívták katonának. Eleinte sűrűn érkeztek a tábori lapok tőlük, aztán egyszer csak nem jött több levelezőlap, és ettől kezdve Szűcsné és Masáné nem hallott semmit a fiáról.

Feri Andrissal barátkozott továbbra is, Karcsi pedig Pistával járt mindenhová. Ezek a tizenkét éves fiúk nem félték semmitől, be-benéztek a faluba, mert ott mindig volt látnivaló. Egyszer egyszer leventék masíroztak a gyakorlótér felé, s közben nótáztak: „*Suszter legény, nem vagyok én dáma*” – harsogták, ahogy a torkukon kifért, aztán ezt: „*Diófából, sej-haj, diófából nem csinálnak koporsót!*” Ha ők eltűntek szem elől, megszólalt a mozi hangszórója: „*Fekete Péter öcsém, te kis ügyefogyott, / Ki a szerencse füleit sose fogod...*”

A tanítás még októberben sem kezdődött el, és a Fő utca még mozgalmasabbá vált, ugyanis katonai járművek robogtak el rajta egymás után, Szeged felé, de jöttek lovas kocsik is különfélevel megrakodva. Ezeket menekülők hajtották.

Akkortájt a falu fölött gyakran fényes szárnyú repülőgépek zúgtak el, melyeket szabad szemmel is jól meg lehetett különböztetni, hogy melyik a bombázógép és melyik a vadászgép. Kisebb-nagyobb embercsoportok nézték őket, s nem bújtak el az óvóhelyen, mert tudták, hogy a bomba nem hull rájuk. Ezt követően nemsokára ijesztő recsenés és tompa robbanás zaja hallatszott Szabadka vagy Szeged felől.

Hamarosan szárnyra kelt a hír, hogy jönnek az oroszok. Jöttek is, jutott belőlük minden utcába. Dél volt, s Karcsi lövéseket hallott az utcájukban. Kinézett a félig nyitott kapun, s látta, hogy egy szálas orosz katona lépked az utca közepén, mintha sétálni menne, s lead egy-egy rövid lövéssorozatot a géppisztolyából. Karcsi gyorsan becsukta a kaput, és be is reteszelte.

Aznap Kovácsék éppen lefeküdtek, amikor dörömbölés hallatszott a kapu felől. Ferenc fölkel az ágyból Amália mellől, fölcsavarta a villanyt, magára rántotta a nadrágját, s kiment a kapuhoz. Egy orrosszal tért vissza, akinek az oldalán pisztoly fityegett. Az orosz fölemelte a kannát az asztal alól, s ezt ismételte:

– Vino, vino.

Ferenc tagadólag rázott egyet a fején, de az orosz nem tágitott, és a kannát Ferenc kezébe nyomta, hogy kerítsen akárhonnán bort, bal kezét a pisztolyára téve. Ferenc kiment a kannával a kezében, a katona pedig előbb az ágyban fekvő két gyerekre nézett, aztán elégedetten Amáliára, és két nyers tojást vett elő a zsebéből, feltörte őket az asztal lapján, és kiitta egymás után mindkét tojás tartalmát, ezután ismét Amáliára nézett, s most már ezt ismételte:

– Kony, kony – s félreérthetetlenül mutogatott, hogy mit akar.

Amália fölemelte az egyik ujját, mutatva, hogy csak ő legyen egyedül. Az orosz biztató bólogatása után Amália kiugrott az ágyból, és egy szál ingben kisietett a szobából. Egy idő után egyedül tért vissza, hátán forgácsos zsákkal. Ferenc is hamarosan megjött, de bor és kanna nélkül. Másnap aztán fekhelyet készített a padlás egy félreeső zugában, s este már az egész család oda hurcolkodott lefeküdni. Karcsi gyorsan elaludt a meleg takaró alatt a jó levegőn, Feri azonban még sokáig hallgatta a kutyák ugatását és a lányok sikoltozásait.

Karcsi és Pista a következő nap is bement a faluba, mert 12 évesen még nem féltek semmitől, s azt látták és hallották, hogy a Fő utca széles terén helybeli szerb fiatalok kart karba öltve fürgén járnak a kólót, és közben nagyokat füttyögnek és kurjantgatnak.

Az orosz-szovjet katonák még vagy két hétig a faluban maradtak, s ez alatt az idő alatt sok minden más is történt, sőt még az előtte álló egy-két napon is. Azok a falubeli magyarok ugyanis, akik valami oknál fogva azt hitték, hogy őket bizonyos tetteik miatt felelősségre fogják vonni, félelmükben elhagyták a falut. Ezek elsősorban nemzetőrök voltak, az előjárók, a jegyző és némely párttag. Az utcabeliek közül a tanítóházaspár is elköltözött, velük ment Albert is, hátrahagyva Icát, de Masa meg Iván, Bodorné veje is, anélkül, hogy feleségüket magukkal vitték volna. Dorozsmaiék sem maradtak sokáig, mert kilakoltatták őket, és egy lovas szekéren visszaköltöztek Szegedre. Akik viszont itthon maradtak, úgy hitték, hogy nekik semmiféle bántódásuk nem eshet, hiszen nem ártottak senkinek. Tévedtek. A helybeli szerb lakosság egy része ugyanis elégtételt akart kapni vélt sérelmeiért. Ezek a sérelmek jórészt csupán szóbeliek voltak, de ez elégnek bizonyult. Ezt még fokozta, hogy a helyi szerbek egy csoportja partizánvá válna vagy ötven falubeli magyart betereelt a község háza pincéjébe. Kihallgatás következett, s aki nem tudta bizonyítani ártatlanságát, azt több napon át válogatott kegyetlenséggel gyötörték, köztük a 82 éves plébánost és egy asszonyt is. A fogvatartottak közül akadt olyan is, aki társai ellen vallott. Őt ezért hazaengedték mint olyan embert, aki az ő oldalunkon áll.

Ferenc hallott minderről és a kivégzésről is, s éjszakákon át alig tudott elaludni, mert a szerencsétlen fogvatartottakra gondot. „Mi történik itt? – kérdezte magától. – Kiknek az engedélyével történik mindez a példátlan szörnyű kegyetlenség, és kiknek a hallgatóságos jóváhagyásával és kiknek az uszítására, biztatására történt mindez az iszonyat. És kik voltak az elkövetők? Elmebeteg, háborodott, emberi mivoltukból kivetkőzött szörnyetegek? Ekkora gyűlölet másutt talán nincs sehol.”

Ferenc az egyik kora reggel fogta a létrát, kivitte az utcára, és a falhoz állított létrán fölmászott, és a házuk homlokzatán levő cégtáblát leszerelte.

Léna élni akar

1.

Hogy engem is elvisz majd a nagy fekete autó. Jegygyűrűmet letépi, és cserébe nem a szabadságot adják, csak pökhendi vigyort és megaláztatást. Talán nem vernek meg, nem is löknek, csak mímelt udvariassággal tessékelnek a halálkamrába, a halál karmába.

A halál karmába próbált már lökni néhány fekete angyal, védtelen voltam, mint általában. Villamossínen, szerelvények között, vasúti kőkerítéshez csapódva, fuldokolva a vízben, de még itt vagyok. Hosszú volt a kar, erős és mindig szép, mely utánam nyúlt, akarta, hogy éljek.

Akarta, hogy éljek, ezért én is akarom. Jó ez az erő, a semmitmondó egyke fűszál ereje az aszfalt repedésében, a rab magabiztossága a betoncella rejtekében, az élet himnusza a térdig érő sárban. Orra bukni törvényszerű, hideg szelek, jeges kígyók siklanak a hátamon, de mustármagnyi erővel felálllok, valahol vár az égő csipkebokor.

Vár az égő csipkebokor és mögüle az erélyes szózat, vezessem ki a rabszolganépet a szabadság hímes mezejére. Hát ki vagyok én, hogy ezt megtehessem? Még nem száradt meg a sár didergő lábamon, beszédem dadogás, ki hallgatna egy sokszor elpusztult épphogy ibolyára? De az ég nagy felettem, meleg dunnaként temeti alá a vacogós félelmeket.

A vacogós félelmeket lemosni adj örömet, Uram! És bátorságot, mert az öröm ellenséget szül. Botrányos, mert tiszta és erős. Magyarázni kell, és igazolni, hogy joga van élni. És folyton fojtogatják, ilyenkor szűzi sikolya erdei dal, egyszólamú gyöngyvirágillat. Kolostori rendben hullanak a levelek és az életek, a bársonyfüggöny mögött senki nem sír, a halál üvegkoporsóban várja saját végszavát.

2.

Csak úgy ímmel-ámmal mímelte az életet. Örömtelen szürkén ült a hétköznapok villamosán, lábát maga alá húzta, nyáron is csorgott róla a piszkos hólé. Nem volt egyedül, körülötte kórusban szomorkodott az emberiség. Egy ütemre, bambán féltek az alvajárási lelkek, de senki sem mondta, hogy elég.

Hogy elég, már régóta érzem. Évtizedek óta jelzi a bőröm és a tudóm. Ritkás a levegő. Az ember fuldoklik a hűlő napsütésben. Jégiszonyom van. Főleg, ha a békéről beszélnek. Az valakinek mindig háborút jelent. Miért nem nézünk már tükörbe? Süt onnan az arcul köpött testvériség. Elszakadt az üvegfüggöny, nincs tő, amely varrja.

Varrja össze az ég a széthullott értelmet, hogy lássa a föld, mikor van világ, és mikor sötét. Csönd kell ehhez, a lármától komorrá válik a fény. Elnyúlhat tengernyi felhő az árpamezőn, ha van még, aki délben összekulcsolt szívvel túlnéz a szürkéjén. Eshet is, ha akar, vízcsipkék násza lesz lázkönnyek ölen.

Lázkönnyek ölen ébred fel az ember, sajjó csontokkal, két szeme ólomgolyó, és megszüli magát, érteni fog. Kasza lesz a kardból, és eke, a föld önti magából a jót, ha alázattal szántják. Hárfahúron csobog az öröm, ontja az erdő édes bogyoit, tánc lesz, és egymás felkarolása. Száműzetik a vádló, elsüllyed a hazug és megfullad az irigy. Becsapódik a rekedt vasajtó.

Vasajtó nyiladozik, éhezve érkezik a hajnal. Kettéhasadt cseppekben gurul szét a botladozó fény. Csak hinni kell, és jön, önsugarát hozza a jászollá vált szívnek. Koldulja őt a szomorú világ, kottájára mégis csupa fekete hangjegyet ír. Pedig már lerázná válláról a rátapadt alkony piros leheletét.

Cédulák XXXII.

– alkalmi fuvarosa érthetően, de erős akcentussal beszélt magyarul, miközben a kamiont Csap felé vezette. „Szekesfehervaron” szolgált a felszabadítókkal, ahol, mint mondta, nem szerették őket a magyarok. De miért is szerették volna, mikor 1944-ben megszállták az országot, '56-ban leverték a forradalmat, jegyezte meg magyar stopposa. 1849-ről már ne is beszéljünk, teszem hozzá. De azért ő nagyon örült, amikor Magyarországra jöhetett, mondta a sofőr, mert 1980-ban csak annyit mondtak nekik, riadó, és már indultak is. Moszkva mellé vitték a rengeteg katonát, az óriás szállítógépek járó motorral várakoztak, ott a reptéren tudták meg, melyik egység hová megy: az NDK-ba, a csehekhez, a magyarokhoz és – Afganisztánba... Az ő csapatának szerencséje volt velünk, békébe jöttek. Az egykori szovjet katona úgy tudta, három atombunkert hagytak maguk után, a Bakonyban, a Kiskunságban, és nem nevezte meg a harmadikat. Igaz, ezekből már a '80-as évek végén elszállították a rakétákat, de évekig ott tárolták őket... Hallgattak. Valami katonai központról is beszélt a pilóta, ahol több ezer katona dolgozott a megfigyelési pontokon, kis Moszkvának nevezték... Jobb feledni az egészet, mert még most sem tudod, mit fecsegsz ki – gondolták az autófülkében. Hallgatagon jöttek át a határon. A fiataloknak már mindez kínai s főként érdektelen. Adja Isten, hogy így maradjon!

– ha jól látom a dátumot, a múlt század '70-es éveinek elején vettem meg az *Ulysses*t nagy boldogan, még arra is emlékszem, az *én* könyvesboltomból átküldtek egy másikba, ahol még volt. Amikor olvasni kezdtem, egy idő után abbahagytam. Görcsös volt, és nehezen érthető. A családást a magam hibájának véltem, letettem. Új fordításként harangozták be, ezért 2012-ben is megvettem, s csodák csodája, élvezetes, olvasmányos. Igen, mert az előző fordítást cenzúrázták. Az *Ulysses*t, amely egy fantazmagória... de zseniális. A minap véletlenül hallottam, Weöres Sándor írt néhány szót József Attiláról, ami nem

jelent meg. Pontosabban: állítólag 1981-ben, a Kézírástól könyvében, igen, Kovács Sándor Iván előszavában... Ezt a könyvet nem láttam, csak Ilia Mihály és Nagy János professzorok tájékoztatósa révén jutott el hozzám a versrészlet. Hamar kikerestem a Weöres Sándor összegyűjtött verseit (három kötet), hadd lássam. Nem láttam, pedig 2012-ben adták ki. Hogy három vaskos könyvbe miért nem fért bele a 2000-es években? – rejtély. J. A.-nak, mint minden óriásnak, természetesen több arca van. A Békepárt egyik szervezetének pénztárosa is volt, és esztétikai előadásokat tartott, hallgatói között ott volt Csermanek János is. Ez is ő volt, meg a rettenetes démonjaival viaskodó költő is. És még a ki tudja, ki mindenki más is. A fölfoghatatlan szépségű költői képek alkotója. Az aczélos politika osztályharcost faragott belőle, mint Juhász Gyulából afféle „vörös csilag” - nézőt... Utána vagyunk ennek is. Itt pedig a néhány szó, amit W. S. jegyzett:

„Mert József Attilát
államosították,
a többi szálfákat
elbokrosították.”

És még egy vers a Kézírástól könyv 44. darabjaként: „*Volt anakoréta, / próféta, staféta / most már megdicsőült / állami poéta.*” (Weöres Sándor: József Attila)

– *Szelenka* vagy *Zelenka* – azért kellett ennek a kis kenyérmorzsafalunak mindjárt az elején ideírnom a nevét, nehogy elfelejtsem. Az imént mesélte öreg barátom, a Professor, hogy amikor Márta asszonnyal, mondjuk, negyven-egynéhány éve az akkori Jugoszláviában kempingeztek, közvetlenül az albán határnál – itt magyarul beszéltek. Mármint, hogy ezt nekem miért kellett éppen ma megtudnom...? Mesélem Szabados György kiváló magyarságtudós írását a finnugor nyelvi, hangsúlyozom: nyelvi rokonságról, amelyhez azoknak a hajdani hun, avar, sőt baskír eleinknek soha semmi közük nem volt. Na, ebben az Isten háta mögötti falucskában egy vénem-

ber és felmenői a magyarok eredetét kutatták, s a székely rovásírás nyomán az etruszkokhoz jutottak... Megtisztelő eredet lenne, mondom örömmel. Ahogy olvastam, a finn rokonságot az 1848-as forradalom leverése után az osztrákoktól kaptuk – ne legyünk már olyan nagy hazafiak! Erre válaszul született Arany elhíresült megjegyzése. Azután következett egy svéd tudományos csavar, miszerint nem a népek voltak rokonok, csak a nyelvük, legnagyobb kincsünk. Mint lelencgyerek a nevelőszülőknél... Tartok tőle, a törökök legalább ennyire rokonok. Nemzedékem csupa összevisszaságot tanult gyökereinkről, ezeket most nem gond elfeledni. Hajdani táltosaink, akik a magas fákat még az ég és a föld tengelyének látták – zavarodottságunkon kuncognak odafönről...

– az osztályon nemigen beszélnek egymással a nővérek. Ugyan a hajnali, esti műszakváltáskor ezért kellene hamarabb ott lennie a váltásnak – de ha ott vannak is, nem kíváncsiak. A beteg, persze, ettől még gyógyul – vagy nem, de a nővérek többsége nem szeret beszélni róluk a kollégánővel. A tanári szobában sem a gyerek sorsát tárgyalják, ha egyáltalán beszélnek róla. Gályáznak eleget, nehogy már még azt a néhány perc szabadot is ezzel rabolják. A munka akkor is bűdös, ha csak beszélünk róla – alapállás. A megszállott mániákusokon úgysem lehet segíteni, azok evés helyett is dolgoznának... Igaz, manapság otthon sem divat a családi eszmecsere – tisztelet a megbecsülésre méltó kivételeknek. Természetesen tömegével élünk, lakunk s dolgozunk magányosan, s az is a kibeszéletlenség következménye, hogy erre sokan rámennek. Gyöngék, nem bírják némán a magányt! Elhiszik, ők már nem számítanak senkinek semmit. Könnyen lehet igazság, de amíg élsz, remélj! Néha a csoda átkel az ürességen. Minap könyvet küldtem egy sok éve nem látott ismerősnek. Csodálkoztam is, hogy nem jelzett, de ma felhívott, s először csak egy kicsit dadogva közönte, hogy eszembe jutott, azután alaktalan zokogás. Ő már azt hitte, nem emlékezik rá senki... Ostobán úgy tettem, mintha nem érintette volna meg szívemet öröme...

– olvasom a hírt, idén hatvanéves a *Megáll az idő* című sláger. Nem dobban meg a szívem a hírtől, de Hollós Ilona akkor egyik nagy sikerű

dalát énekelte a másik után. A Tisza-parti strand arany homokja... meleg nyár volt, s a hangszórókból mindent elnyomó, hatalmas erővel ömlött a zene. Ma nem viselnénk el, akkor újdonság volt. Akkor éppen talán Vámosi János búgta a fülekbe a *Minden asszony életében van egy pillanat* kezdetű örökbecsű nótát, s ott a homokon, klottgatyában, mert az volt az általános viselet a 10 és 20 év közötti fiúknál, a fecske csak később jött divatba, szóval szálltak a dalok, nem indulók (!), és sokan úgy éreztük – majd ha felnőttem leszek, boldog leszek. És az egész olyan normális világnak látszott. Békében a strandon, a Tisza ragyog, szépséges, ezek a zenék ugyan nekem egy kissé sziruposak (ilyen szavakat nem használtam), de a felnöttek örülnek nekik. Csak néhány évvel múlt el '56 – béke van. Valami ilyen érzés szálldosott a levegőben is, sokan gondolhattak hasonlót. Amolyan közösségféle voltunk – fürdőzők. Ottlik Géza nagy regényének van egy ilyen jelenete, amint az egykori diákok a medence partján üldögélve tekintenek vissza hajdani kollégiumi éveikre. Azok a slágerek a képzelt békét sugározták, amint éppen kikapaszkodtunk a háborúból, forradalomból, nem lőttek – már nem is éhezünk, elmúlt a napi 25 deka kenyér éve, Sztálinnal együtt. Mára ez az egész egy sosem volt világ. Szereplői sincsenek már, én is csak révedezek. Különben ugyan mi biztatót tudnék nekik mondani jövőjükről?

– *Ibi édesanyját álmában meglátogatta nemrégiben elhunyt férje, és panaszkodott, milyen éhes. Maga ezt nem érti, tette hozzá, anyám idős falusi asszony, saját világában él, nem érthetik egymást.* Talán attól félt, kinevetem a mamát, pedig nekem is volt hasonló élményem, és mástól is hallottam ilyet. Halottaink olykor visszajárnak – tetszik vagy sem bárkinek. Persze elődeinktől erre is tudjuk a receptet, ilyenkor háromféle enivalót kell adni ismeretlen rászorulóknak, ami talán megnyugtatja a visszatérőt... Különben mindenben nevetethsz, az ilyen történeten is. Micsoda képtelenség: akinek sírja van a temetőben – vissza-visszatér... Valóban képtelenség lenne, ha valami rigorózus földi ember rendezné el a világot. Itt ezek, amott mások – tilos az átjárás! Csakhogy: *„Több dolgok vannak földön és egen, / Horatio, mintsem, bölcselmetek / Álmodni képes.”* A mama valóban vett magához kalácsot,

húst és hagymát, s adott a ház előtti kispadon üldögélő hajléktalannak. Ő is ember, akire most rásüt a nap. Ideillőnek vélem egy mostani olvasmányom leírását a döbbenetről, amit úgy száz évvel ezelőtt az akkori fizikusok éreztek, amikor az anyag felszíne alá néztek, az atomok világába. A köznapi világ szilárd testein belül fölfoghatatlan üres terekben pörgő, keringő magvakat, görögül atomokat észleltek. Törvényeiket ma sem ismerjük kimerítően. Egyes kutatók odáig jutottak, ezek a részecskék netán öntörvényűek! A világról alkotott csacska képeink tudós könyvekbe kötve sem többek, mint ezerszer bizonyított hipotézisek. Vélekedések...

– ugyan megvettem Ortutay naplóját, a háromból két kötetet is, vastagok, mint a... de nem olvastam el. Önimádat, kisszerűség, csak önmagá sértett nagysága naplójának tárgya. Ha tudom, hogy a szépséges Tamási Eszterrel szerelmesek voltak egymásba – talán kikeresem naplóbéli anonim leírásait. Én, mindenről későn tudó lemaradó a héten olvastam szerelmükről egy női folyóiratban. Az írás címében szerepel, Kádár rájuk szólt, rendezzék viszonyukat, ne bujkáljanak. Ortutay Rákosi idején miniszter volt, pribékmód levelezte az egyházi iskolák államosítását, majd később is valami nagy ember, Kádár idején. Kipróbált káder. Tamási Eszter tévémondó, a képernyő tán legszebb arca. Majd 30 év volt köztük, családok, rangok, közéleti ismertség – megannyi tilalomfa. Mégis. Eszter soha senkinek nem mondta el titkát, egy boldog embert alakított mindvégig, ráadásul milliók szeme láttára, a képernyőn. Majd hogy nem bírta így élni, lett férje, gyermeke és agydaganata, temetése. Szerelme akkor már 13 éve halott. Még akkor sem tehetnének semmit értük, sem akkori jelenükben, sem mai múltjukban, ha szívünk szakadna is. Nekik ezt csomózták a Párkák. Állítólag az aszszony szakított, nem tudta elviselni a bujkálást. Kádárnak nyilván a szolgálat jelentette, ő pedig úgy ítélte, miheztartás végett, addig szól ennek az örültnek, amíg nem késő. Állambiztonsági ügynökök jelentettek a fák között szeretkező fülemülepárról, és közben röhögtek... Eszter agydaganata parancsra elfojtott érzelmei lázadása. *Hja, mindennek ára van – a boldogságnak kivált! Ne feledd, halandó!*

– Bulgakov feledhetetlen regényében van egy párbeszéd, amikor Pilátus magához hívja Jézust meghallgatni őt a zsidó nagytanács vádjairól. Jézus már súlyos verés után van, arca véres, és talán életében még utoljára fölcillan előtte a szabadulás reménye is. Mert Pilátus, Júdea római helytartója afféle ártatlan fantasztát lát a vádlottban, aki nem a császár hatalmát akarja megdönteni, égi királyságról álmodik. A párbeszéd ugyan a nagyhatalmú Pilátus, ahogy Jézus szólítja őt, Hegemón fensőbbiségével indul, de Jézus mintegy leinti a magas lóról, mondván, Hegemón, neked mindenekelőtt rettenetesen fáj a fejed, és a megváltó vihar, ami véget vet e fülledt, nyomasztó időnek, csak délután érkezik. Nem teszi hozzá, az égi háború kirobbanása keresztre feszítésünk után, halálomra következik. Ám megnevezi Pilátus megváltását, a csodát – most nyomban elmúlik fájdalmad! Pilátus hitetlenkedve nézi az előtte állót, akinek van egy különös tulajdonsága: jó embernek hívja környezetének tagjait. Pilátus gúnyosan kérdezi: neked tán még Patkányölő, a sebhelyes arcú, kétméteres verőember, Marcus is jó ember? Az imént, a Hegemón parancsára ő ütötte meg Jézust, akin látszik is ez a szörnyőség. De Jézus rezzenetlen arccal válaszolja, igen, ha beszélhetnék vele, bizonyosan így nevezném... Biblia-kutatók szerint a jó ember megnevezés amolyan jóvá tévő biztatás. Még nincs veszve semmi, itt vagy közöttünk, megjavulhatsz Te is! Először arra gondoltam, nem akarnám, hogy engem jó embernek nevezzenek. De ha mindenki olyan? Lennék én is – Jézus Urunk.

– két szegény ember egy isten háta mögötti kis faluban 40 évvel ezelőtt nyert 9 millió forintot a lotón. Nem is lehet elmondani, milyen érzés szakadt rájuk hónapokon keresztül, mire megszokták ők meg a falu is. Annyira félték, nehogy eltékozzák a pénzt, hogy nagy hirtelen vettek egy-egy házat a két serdülő gyereküknek, és belevágtak emeletes ház építésébe maguknak. A faluban nem tengett túl az emeletes ház: a rendelő, valami régi ház, a tsz-irodaépület, lakóházak nem, mert minek is lett volna, nehogy már az emeletről járjanak le etetni a malacot. De nekik az lett, beköltöztek, de azért onnan autóztak föl hetente kétszer Pestre piacozni. A tengernyi munka nem változott. Mára a mama egyedül lakik az emeletes házban, férje

rég a temetőben, a gyerekeknek is csak egyike lakik a házában, elváltak, eladták, a másoknak a gyereke kint dolgozik „németbe”, most itthon lakik a járvány miatt, de különben ritkán jön. Ha a mama is elmegy odaátra, az emeletest eladják, nyilván áron alul, mert ugyan ki venné meg abban a kis faluban, és azt a hajdani égi áldást, a 9 milliót belepi az enyészet. *Amit adott – visszaveszi a sors.* Nekik ez a törvény tett igazságot.

– Elbert János halálát többen igyekeztek összehozni a KGB magyarországi működésével. Tény, hogy Jurij Andropov, akinek 1956 őszén tolmácsolt, akkor a szovjet nagykövet volt, majd a KGB, a szovjet titkosszolgálat főparancsnoka lett, 1982 novemberétől pedig a Szovjetunió Kommunista Pártjának teljhatalmú főtitkára. Könnyen elképzelhető, hogy Elbert valami olyasmit tudott, amit nem kellett volna, s ez okozta nemcsak az ő, hanem családja vesztét is. De az sincs kizárva, hogy a szovjet ellenzéki írókkal való kapcsolatai miatt kellett bűnhődnie. Természetesen más egyéb lehetőségek is fölmerülnek, akár egy árulkodó jel, hír, bármi, amiből arra lehetett következtetni, hogy a hajdani tolmács tudott valamit, emlékezett valamire, amire nem kellett volna. Elbert és családjának tragédiája máig rejtély, talán ha egyszer majd valóban megnyílnak a KGB titkos archívumai, választ kapunk a kérdésekre. Addig marad a csend. Jó kérdés, mindez hogyan függ össze Bulgakov örökség regényével. *A Mester és Margarita* a Hruscsov-érában jelent meg, amolyan engedményként az értelmiségnek Sztálin zsarnokságáért. Végül is amolyan meseregényféle, igaz, vallásos, de nagyon régi történet. El is mondták már ezerszer. Így is volt, csak eggyel nem számoltak a sötét lelkűek: ennek a történetnek varázsa van, nem lehet dobozba zárni, az emberek, ha meghallják – újra gyermekként hallgatják. Tudni akarják, mi történt a gonoszokkal, miért szenvednek a jók, és mit kell tennünk, hogy többé ne tegyünk rosszat... Andropov idején a szovjet politikusok azzal vádolták a magyarokat, miattuk lett ez a könyv világhíres. Ennyit értettek meg?

– „Még nyílnak a völgyben a kerti virágok” – ami persze csak az erkélyre igaz, de tán csak egy-két rózsza szirmait tépte le a hajnali vihar,

különben minden olyan, mint nyáron. A fák talpig zöldben állnak, levelek csillognak a fényben, csak ágvégeken ha sárgul. Szél himbálja, lógálja ágait – még itt a nyár. Kinn ülök a padon, fák alatt, várom a gondozómat. Egy hajdani regényben – talán Selma Lagerlöftől a Gösta Berling's – egy cilinderes öregúr séta után botjára támaszkodva megáll, és nézi a sürgő-forgó embereket. Neki persze sétapálcája volt, és nem járóbotja, amely nélkül elindulni sem tudsz – de a nézelődés rám is igaz. A fiatal nők szépségesek, birtoklók, ha vannak, a tulaj nyugalmával járnak, az öregek csendesek. Jön a szép lány is, a lélekgyógyítás majdani tudós művelője. Most valamiért nem *csókolommal* köszön, én is fegyelmezetten érdeklődöm a lélektudomány-állásáról. Rámutat szatyrára: *Itt viszem a laptopom!* Egykor könyveket cipeltünk, jegyzeteket, füzeteket – ma a laptop is elég, de az okostelefon is... És tényleg benne minden, tücsök-bogár is bőséggel... A gondolkodó ember? Mintha uszadék közt akarnál úszni – nem férsz el a tenger kacat között. Mindent lehetne tudni, amit a többi tud, de ami boldogítana, Isten kedves gyermekévé tehetne – olyat ne keress! Mégsem tudnád megkerülni, akarva sem. A gép fölöttesed, jobb, ha elfogadod. Próbáld okosan szolgálni – ha tudod és engedi!

– ne feledd – a világ nem szórakoztatásodra teremt, talán gyötrelmedre sem! Így légy boldog, ha tudsz! Ne maradj boldogtalan, mert minden csak rajtad áll? Valamelyest igen, hisz te indulsz az útra, s bár nagyon fontos, de ez csak törekvés! Istenhez fohászkodj, és becsüld, amit hoztál – amíg teheted! Különben jobb, ha lekuporodsz boldogságodért, másként könnyen átnézel fölötte. Mondják, *mókuskerék*-nemzedékké lettünk. Gépesített, robotizált, automatika – hiszed, csupa nagyszerűség? Mindennek ára van, s ezalól nincs kivétel, ez sem az. Marx még arról ábrándozott, az ember a termelés *mellé lép!* Szó nincs erről, amint a láncait tépő munkásosztályról sem. Az ember helye, mint helyzete is – bizonytalan. Föléje nőtt a gép! Még valami szüksége van alkotójára, de holnap? És jobb elvetni hamis reményeket – nem látunk bele a hétpecsétes katonafejlesztési laborokba, amint a biológiai kutatók titkait is zárolták előlünk, legföljebb olykor egy-egy vírus közénk hullik tőlük... Az úrkutatás, úrutazás

hasonlóképpen titkos tudás... A valódi tájékoztatás, a megosztott tudás ismeretlen. Haladási iránya dettó! Ugyan ki tudná megmondani, nem sejtései, a dolgok benső logikája alapján – akár csak öt év múlva is merre lesz az irány? Milyen eredmények érnek majd Nobel-díjat? Mármint a felszínen, mert a mélyben minden sötét titok. Bár lehetne világító is, attól még nem tudnánk róla. Ismerős meséli, évekkel ezelőtt látogatáson vehetett részt egy lézerlaborban. Készült rá nagyon, ahogy egy érdeklődő laikus teheti. Utóbb a kilométeres folyosókra emlékszik, belépniük nem lehetett sehová, az ablakok mögött emberek ültek, kevesen, ők mindenesetre kigyalogolták magukat... Valakik már évtizedektől fogva készítik a jövőt – mi meg elfogadjuk. Robotosok.

– hazánkra a 20. században úgy szakadt rá minden sorsdöntő esemény, mint előre nem látott, nem várt történés. Az első világháborút tömegek éltették nótázva, a másodiknál nem éljenek, de valami távolinak vélték, aminek itthon aligha lesz következménye. Jelzem, a magyar hadsereg döntő csatát nem veszített el. Amikor 1944-ben az oroszok bejöttek, az is készületlenül érte a népet. Politikacsínalóinkat is. Sztálin haláláig, '53-ig nagyon sötét idők uralkodtak, napi 25 dekás kenyérfejadag, jegyrendszer, rettenetes szegénység. Négyen voltunk testvérek, én próbálkoztam papsajttal is, mert a tanárnő arról beszélt, ezt a pásztorok megették... Nekem nem jött be, a húgomnak sem. '56 októbere azért volt forradalom, mert *kitört*. Nem jelezték előre, egyszerűen fölláztak. A klasszikus recept szerint: akik úgy vélték, nincs vesztenivalójuk – a fiatalok. Kelet-Európában az NDK-s berlini tüntetők '53 őszi megmozdulása után, amelyet az orosz tankok széttapostak, Poznań és Budapest következett. Mi itt, Szegeden csak a rádiót hallgattuk róluk... Akkor, azokban a napokban valóban szabad volt az adás. A puskaropogás is behallatszott. A mi gimnáziumi osztályunkat kettes sorba állítva egy tanárunk kivezényelte a szegedi tüntetésre, ő sem tudta, mi sem, hova megyünk. Vonultunk is. Ugyan lőttek a tömegre, szovjet géppisztollyal, de nem halt meg senki. Csak a rend kedvéért mondván: így ért ide a rendszerváltoztatás is. Váratlanul, készületlenül. Akik '56-ban már fiatal felnőttek voltak, és még itt vannak

velünk, most visszarévednek. A gyerek az iskolában mantrázza most ezt a fejezetet is, másként, mint a nagyapja, apja – bár a '90-es évek végéről való élményem: az érettségin még ott *ellenforradalom* járta. Hja, változnak az idők...

– *Valahol utat veszítettünk*, írta a második világháború alatt híressé lett dolgozatában egy magyar gondolkodó, akinek történelmi munkássága máig példaadónak tűnik szakmája számára, és az idézett cím talán sokaknak ismert. Majd 80 év távolából nézve Szekfü Gyula keserű megállapítását, mára – számomra legalábbis – sokat szelídültek szavai. Szó se róla, abba a háborúba ostobaság, tudatlanság kényszereitől vezetve bele-sodródtunk, szörnyű veszteséggel szabadultunk fél évszázados szovjet-orosz megszállás után. Térségünk egyetlen vesztese lettünk, s ugyan a többiek is megszállták Sztálin felszabadítói, de ők a győztesek oldalán álltak! Valahol utat veszítettünk, de egy ekkorára tépett országnak megmaradni is nyereség, nemhogy a győztesekhez kerülni! Ez történt velünk, mit *megfogyva bár*, de túlélünk. Nem szenvedtünk Trianonhoz mérhető vereséget, noha akkori vérbíráink megint egyszer ítélték felettünk, szintúgy Párizs környékén, a gloár büszke földjén... A franciák azóta is szárnyalnak Európa élén, vagy majdnem ott, rólunk máig mit sem tudva. Pedig 100 éve tort ültek fölöttünk, isteni csoda, megmaradtunk. És most ők, a nyugati kultúra bajnokai, nyögnek tévelygéseitek terhe alatt – *valahol utat veszítettek*. Ha nem képesek kilábalni a válságból, Európa századoktól fogva megrögzült vezető szerepe kétségessé válik. Az még tőlünk is látszik, a védelmi készülség egekbe emelése nem segít, tartósan nem lehet szuronyokon ülni.

– a francia elnök az Al Jazeera (Al-Dzsazíra) televízióknak adott interjút, s kijelentette: „Megérttem és tiszteletben tartom, hogy sokkolhatnak egyeseket ezek a karikatúrák. Soha nem fogadom el azonban azt, hogy bárki a fizikai erőszakot igazolja ezekkel a karikatúrákkal, és mindig meg fogom védeni hazámban a szólás, írás, a gondolkodás, így a rajzolás szabadságát is” – mondta Macron. Hangsúlyozta, a francia sajtó szabadon közzéteheti azt, amit csak akar, és hogy ez nem tükrözi a kormány hivatalos álláspontját. „Vajon

az elnök szerint ezt a jogot meg kell-e vonni? A válaszom nem, mert ez a francia nép joga.” Világos beszéd. Vajon lehetséges, hogy a jelenkori francia társadalmat, ha nem is első helyen, de a karikatúrák formálják?

– a *másként lesz a múlt* c. társasjátékot természetesen mi kezdtük – kelet-európaiak. A művelt Nyugat felsőbbrendűen mosolygott – keletiek... De hiába, Ivánék korszakváltása, a nagy Szu összezsugorodása egyszerűen nevetségessé tette az egyébként akkor már üzemen kívüli Auróra ágyúlövését csakúgy, mint V. Iljics szovjet emberét. A birodalom számlálatlan Lenin körútját, sugárútját, főutcáját, a november 7-ék katonai parádéját, az új és még újabb címereket, amint a szovjet tábornokok erdejét, kik hódítóként érkeztek, és felszabadítónak maradtak. Mindezzel ránk száradt kacatként, a tegnap még ünnepelt – mára csak lom. Ezzel járt a korszakváltás. Meg a hősi szobrok, képek, indulók – megannyi értelmetlen darab, csak a megszokás által szentesítve, a diktatúra erejét hirdelve. '56 titkos jelképe a ledöntött Sztálin-szobor meg a számolatlanul levett ötágú. És akkor a minap láthattuk a lefűrészelt fejű Kolumbuszokat, majd olvasom, Brüsszelben kínossá váltak a tereket uraló kőkatonák! És megannyi tábornok Afrikában – győztes, erről nézve – megannyi gyilkos, az ottaniak felől. De most azok közül sokan idejöttek, és látják néhai hódítóikat, mintha vezényelnének! Még mindig hódítanak a felsőbbrendű értékek nevében... Takarítsátok el ezeket a gyarmatosítókat, ordítják az újonnan érkezettek, és törnek, döntenek. Korszakváltás készül néhai példaképeinknél is. Hajrá!

...nem szeretnénk megkockáztatni, hogy egy esetleges határátkelői tumultus miatt lemaradjunk, emellett számomra külön öröm és elég-

*tétel, hogy a szülőföldről és -városomból szavazhatok Magyarországra! – részlet egy levélből, melyet egy határon túli magyar barátom írt a közelgő választásról, mondván, nem jön át voksolni – ne adj' isten, a határon akkora torlódás támad, még lekésnek –, inkább otthon szavaznak a konzulátuson... A fölös érzelmi húrok pengetése helyett csak annyit, vajon mit értünk mi, Magyarországon élő magyarok az *elszakított nemzetrészek tagjainak* szívbeli fájalmából? Mit éreznek a határon, ahol a szolgálatot teljesítő katonák, ha tudnak, sem szólnak magyarul? Hiába a magyar rendszám, a *hallható* nemzeti hovatartozás... de a magyar nyelvű kiírások is hiányoznak a legtöbb átkelőn, mintha nem is léteznénk... A minap olvastam, Beneš és dekrétuma él ma is, rá hivatkozva a Trianon nyomán földjeiktől, házaiktól megfosztott magyarok és németek ma is páriák, már ha maradhattak volna hajdani otthonaikban... 21. század, szövetségek, megbékélés... szép mesék, a gazdaság kikényszerítheti, de a mai birtokos körömszakadtáig meg azon túl is ellenáll! Nincs kegyelem, még az esztendő óta húzódozó autópályát sem építik meg, a magyarok visszajönnek (el sem mentek elegenden!). Vissza veszik, ami éppen 100 éve nem az övék! Ma is vannak győztesek térségünkben, 100 év után, és egy vesztes. Lehet találgatni. Mi, itthoniak, hazajövünk, aztán visszamegyünk, vagy sem, de akik ott élnek kisebbségben... Kivéve a szexuális elnyomottakat! Na, ők számíthatnak a nemzetközi megértésre, védelemre. Olvasom a képernyőn, jelzem, mindig ebből a *tudni vágyásból* lesz gond, jól lehet Konfucius még nagyra értékelte ezt a tulajdonságot, szóval az amerikai indiánok szerint mindig is háromféle ember volt, nő és férfi, meg aki más szeretett volna lenni, mint aminek született... Na, itt a vége, önéredeből (gyávaság!) abba is hagyom – ha gondolod, fuss el véle...*

Meg kell vívni a szellemi háborút

Kondor Katalin interjúja

„Ha ma lekapcsolnánk a világűrben működő berendezéseket, a világgazdaság és a társadalmaink összeomlanának. A kommunikáció, a navigáció, a meteorológia, a földmegfigyelés elképzelhetetlen ürtevékenység nélkül.”

Villamosmérnök, űrkutató, politikus, családanya és az űrkutatásért felelős miniszteri biztos – mindezen cím birtokosa egy rendkívül csinos hölgy, Ferencz Orsolyának hívják. A fenti idézetet pedig a tőle ajándékba kapott, legnagyobb bánatomra általam eddig nem ismert, Magyarország és a világűr című, gyönyörű kiállítású könyv fűlszövegéből „loptam”. Hiszen ha az interjú előtt kezembe került volna az album, biztosan szakértőbb módon tettem volna fel a kérdéseket neki. S azt is megtudhattam volna, hogy Magyarország úgynevezett ürtevékenysége mily sokrétű. Ám a múlton „merengni”, keseregni mit ér? Az űrkutatás rejtelseibe bizony elmulasztottam belemerülni. Azt viszont szerencsére észrevettem, hogy az idők változnak, így ma már az is természetes, hogy az úgynevezett férfiszakmákba, avagy a férfiak számára „fenntartott” munkahelyekre a nők is bevonultak. A könyv tanúsága szerint Magyarország jócskán kiveszi részét az űrkutatásból, ahogy írja, „az emberiség egyik legnagyobb kalandjából, és részesül áldásaiból” is.

Éppen azon a napon beszélgetünk, amikor az úgynevezett „lezuhanás napja” van, azaz a Challenger űrrepülőgép 1986. január 28-án bekövetkezett katasztrófájára emlékezünk. Ha valaki nem tudná, a Floridából indított gép alig egy perccel a kilövése után, 14 kilométer magasságban, fedélzetén hét űrhajóssal fölrobbant. Köztük volt egy civil is. Az űrkutatók vajon értékelik, hogy egy tanárnő – a hét űrhajós között az egyetlen civil – volt olyan bátor, hogy „fölmerészkedett” egy ilyen gépre?

– Nagyon is értékeljük. Sőt, egyre inkább az a célunk, hogy a lehetőségekhez mérten bevadjunk minden komolyan érdeklődő embert az űrprogramba. Sőt, most a HUNOR (Hungarian to Orbit nemzeti űrhajóprogram) keretében éppen az amerikaiakkal fog a következő magyar kutató-űrhajós elrepülni az űrbe 2024-ben. Ebbe a programba kifejezetten hívjuk és várjuk a civileket. Bárki jelentkezhet, aki a kiírási feltételeknek megfelel.

Le lehet küzdeni a félelmet egy ilyen kaland előtt?

– Aki ide jelentkezik, az már leküzdötte. Vannak, s tudjuk, hogy mindig is voltak olyan vagány emberek, akik kíváncsiabbak annál, mint amennyire félnek. Említhetnénk a pilótákat is vagy akár a hivatásos katonákat, hajósokat.

Mostanában azt látom, hogy a legbátrabbak azok a gazdagok, akik meg tudnak fizetni egy űrutazást.

– Igen. Simonyi Károly néhai Kossuth-díjas mérnöknek, fizikus professzornak (aki már 1946-ban részt vett az ún. Hold-radar-kísérletben) a fia, ifjabb Simonyi Károly, aki szintén mérnök, kétszer is volt fent, mind a kétszer két hetet. Tudományos kísérleteket végzett, és magyar zászlót is vitt föl magával.

Ha a magyarokról beszélünk, egyelőre maradnék a Földön, mégpedig azért, mert téged Magyarországon igazán különleges emberként tisztelnek, hiszen nem mondhatjuk, hogy egymás sarkát taposnák nálunk azok a nők, akik űrkutatók lennének, de még talán a villamosmérnökök között sincs sok hölgy. Gondolom, így van ez más országokban is. Némiképp ismerve az embereket, bizonyára sokan elcsodálkoznak, amikor találkoznak veled, s látnak egy bájos hölgyet, akinek a

névjegyére minimum négy foglalkozást, hivatást kellene ráírni. A tiéden csak ez szerepel: úrkutatásért felelős miniszteri biztos. S most egy vallomással tartozom neked. Egyszer közönség előtt is beszélgettem veled, természetesen elsősorban a munkádról. Az összejövetel után odajött egy férfi hozzám, mint később kiderült, fizikus az illető, és azt súgta nekem: erről a „lányról” mindenki azt mondja, hogy okosabb, mint az apja.

– Ismeretlenül is köszönöm neki a bókot, de édesapám nálam sokkal előrébb tart ezen a pályán, én sosem fogok a nyomába lépni. Az igaz, hogy kevesebb a nő a mi foglalkozásunkban, de azért hozzáteszem, hogy egyre több. Magyarországon is, a természettudományos képzésben az egyetemisták között a nők aránya magas, sőt van, ahol már magasabb, mint a fiúké. A geofizikus évfolyamon például többször előfordult már, hogy a hallgatóknak akár a nyolcvan százaléka is a női nemet képviselte. Sokszor veszek részt női fórumokon a világban, legutóbb például Dubajban, az expón. Ezen a természettudomány területén dolgozó nők voltak jelen, s kiderült, az bizony foglalkoztatja a világot, hogy vajon miért csökken a nők száma a magasabb pozíciókban az egyes szakmákban. Hol tűnnek el? Az egyetemisták között ugyanis sok helyen még többségben vannak a lányok. Viszont azt tapasztaljuk, hogy az idő múltával a karrierjüket illetően valami törés következik be. Tudni kell, hogy manapság sokak szerint a tudományos karrier csúcsa az akadémikus lét. Nos, ezen a szinten már alig találkozunk nőekkel. Erre két „magyarázat” lehetséges. Az egyik, hogy a nők az idők során elvesztik az agyi képességüket, ezért aztán szegények nem tudnak olyan magas szinten teljesíteni, amilyen a tudományhoz kell. Ez ugye nevetséges érv. A másiknak tehát valami egyéb akadályozó tényezőnek kell lennie. S ezt bizony jó volna feltárni. Több feltételezés is van, egyrészt, hogy a család az első, és sok időt elrabol, akár a gyerekek, akár a szülők gondozásáról van szó. Az tény, hogy ez a feladat többnyire a nőkre hárul, s elvonja őket attól, hogy csak a karrierükre koncentráljanak. Továbbá az a nézet is létezik, hogy a nőkben az a céltudatosság, amely a karrierhez kell, nincs meg kellő mértékben, mert nincs elegendő önbizalmuk.

Az én tapasztalataim szerint ez utóbbiban sok igazság van.

– Tehát ebben segítenünk kell nekik. Hogy higgyenek magukban. A magyar nők ebben segítségre szorulnak szerintem. Ezeket a sztereotípiákat le kell bontani. Az úrkutatásban, pontosabban az úrutazásban például kifejezetten szorgalmazzák a koedukált személyzet jelenlétét, kivált a hosszú távú fenntartózkodás esetében. Ugyanis rendkívül nagy az izoláció és a feladatok miatti stressz. És máshogy oldják meg ezeket a feladatokat a férfiak és a nők, ami a logikát illeti. (Jelzem, hogy van női logika. Csak más, mint a férfi!) Más ugyanis a megközelítésük. És az ilyen komplex feladatoknál, problémáknál az együttműködés a leghatékonyabb megoldás. Tehát az a jobb, ha nem csak férfi vagy nem csak női (bár ez utóbbit még nem próbáltuk ki) személyzet megy az ürbe dolgozni, hanem együtt mennek. Amikor a megoldandó feladatok elérik az emberi tűrőképesség határát, hogy csak egy példát említsek, hónapokig kell a világűrben fenn lenni, kicsi és zárt térben, ráadásul állandó zajban, az bizony emberpróbáló feladat. Tudni kell persze, hogy akkor volna baj, ha nem lenne zaj, hiszen ezek a zajos gépek tartják életben az ott lévő embereket, akiknek nagyon komoly szakmai szinten kell teljesíteniük a feladataikat. Ott minden olyan személyiségjegy előjön, amely átlagterhelésnél nem.

Gondolom, vizsgálják is ezeket a személyiségjegyeket.

– Folyamatosan. A mostani magyar úrhajós programban a leendő úrhajósnak is lesznek ún. neurokognitív vizsgálatai, ez komoly része a feladatoknak. E téren is vannak kimondottan élenjáró magyar kutatások. Például a kommunikációs nyelvben használt szavak sűrűségéből és frekvenciájából le tudják vonni a következtetéseket arról, hogy az illető milyen idegállapotban vagy terheltségi állapotban van. Ezekből bizony nagyon pontos személyiségrajzot lehet kialakítani az úrhajósról.

Vajon már itt, a Földön, a kiképzés és a szimulációs vizsgálatok idején kiderül egyértelműen az emberről, hogy alkalmas-e úrhajósnak, vagy sem?

– Ez bizony logikus kérdés, de azt kell mondanom, nem tudjuk teljes értékűen szimulálni a kiválogatás és a tréning során mindazt, ami vár rájuk. Az elmúlt időszakban elő is jött ez a gond, mert volt, hogy kiderült, a tényleges terhelést másképpen bírja az illető, mint a szimulációs vizsgálatok során kipróbáltat. Ez már Farkas Bertalanék idején is így volt. Volt olyan űrhajós abban az Interkozmosz-csapatban, akinél ez kiderült. A mi űrhajósunk rendkívül ütőképesen végigcsinálta a kutatási programot, mindent nagyon jól viselt. A fenntartózkodás nyolc napja alatt semmi gond nem volt vele. Viszont előfordult már az is, hogy valaki annyira rosszul viselte, magyarán olyan fizikai és pszichikai tüneteket produkált, hogy semmilyen kísérletet sem tudott elvégezni, sőt, lefelé jövet már az orosz parancsnoknak kellett beszíjaznia őt az ülésbe. Tehát száz százalékig nem tudjuk megítélni, ki hogyan bírja a terhelést. Egy rövid ideig lehet szimulálni a súlytalanságot, az izolációt, de hogy ott fenn valójában mi történik, azt itt lenni százszázalékosan nem lehet „eljátszani”. A súlytalanság bizony komoly megpróbáltatás. Okozhat az embernek látásproblémákat, folyadékátrendeződést a szervezetében, trombózist, izomsorvadást, úgynevezett űr-tengeribetegséget, hogy csak néhány veszélyforrást említsek. Hazánkban ma is több egyetemen zajlanak az űrrepüléssel kapcsolatos élettani kutatások, s ezernyi feladatot ad a kutatóknak az űr megismerésének lehetősége.

Én szeretem az úgynevezett ezoterikus irodalmat is, meg a színvonalas tudományos-fantasztikusnak nevezett írásokat is. Ezekben sokszor olvashatunk arról, hogy az emberiség egy része egy másik bolygóról érkezett ide, a Földre. S erről írt már néhány, a reáltudományokban is képzett író könyvet. Mi például állítólag a Szíriuszról érkezünk ide valaha. Ilyen gondolatok vajon foroghatnak-e egy űrkutató fejében?

– Nos, két dolog tény. Az egyik, hogy a magyarokat az amerikai kutatótársaik marslakóknak nevezték. Mert Wigner Jenő és Szilárd Leó – két nagy tudós ember, valamint szintén világhírű társaik – annyira komoly tudással rendelkeztek, ráadásul egymás között magyarul beszéltek a tudományos munkáikról is, hogy a kollégáknak úgy tűnt, ez bizony egy „külön faj”. A másik egy örök kérdés,

amely a mi tudományunkban mindig előkerül, nevezetesen, hogy van-e Földön kívüli élet. S ennek kutatása külön program, de egyelőre annyit tudunk biztosan mondani, hogy a nyomát most nem látjuk, nem találtuk meg. Ám az is tény, hogy vannak olyan jelenségek, amelyeket a jelenlegi fizikai tudásunkkal nem vagyunk képesek megmagyarázni. Ilyen volt már korábban is. Például az atomfizika, a sugárzás, az elektromágneses jelenségek. Amíg „nem ért oda” a fizika, addig nem tudtuk megmagyarázni, hogy például a mágnes miért vonzza magához a fémet. Elképzelhető tehát, hogy azért nem értünk bizonyos jelenségeket, mert még nem tart ott a tudásunk. Meglehet, van rajtunk kívül más is a világűrben. Az viszont érdekes kérdés, hogy akarja-e az a másik, ha van, hogy mi észrevegyük őt, valamint mi akarjuk-e, hogy bennünket lássanak, észrevegyenek. Talán egyelőre jobb úgy, ahogy most van. Egyelőre a bioszféránkat sem értjük, amellyel pedig együtt élünk ezen a bolygón, hiszen már tudjuk, hogy több száz millió éve létezik élet a Földön. És nem tudjuk a velünk együtt élő állatvilág jeleit, jelzéseit sem dekódolni sokszor, s nem is értjük, hogyan kommunikálnak egyes állatfajok, a delfin, a majom, a macska, a hangyák. Csak próbálgatjuk megérteni őket, de annyit legalább tudunk, hogy ők a bioszféra részei, valamint hogy bizonyos fajokkal a genetikai rokonságunk akár kilencven százalék fölötti, s mégsem értjük, mi történik. Akkor ugyan hogyan is szeretnénk megérteni egy esetlegesen teljesen Földön kívüli életformát? Úgyhogy érdekes kérdés, hogy van-e vajon más bolygón is élet, de felelősséggel csak annyit mondhatunk, bizony nem tudjuk. Az viszont biztos, hogy a jó sci-fi-műveket nem álmodozók írták, hanem kutatók, mérnökök és tudósok. S nem álmodozások ezek, hanem lehetséges jövőbeli forgatókönyvek. Tehát akár meg is valósulhatnak. Ezért szoktunk csodálkozni azon, hogy mondjuk, Arthur C. Clarke, aki a kommunikációban szabadalmaztatta a geostacionárius pályán a globális lefedettséget a műholdas kommunikációban, milyen csodálatos sci-fi-eket írt. Nos, ő is valójában lehetséges forgatókönyveket vázolt fel. S van, amelyik bejön.

Remélem, nem haragszol, ha a geostacionárius pályáról most nem kérdezlek, mert rögtön lebuknék a tudatlanságom miatt, te-

hát erről majd legközelebb. Viszont arra nagyon kíváncsi vagyok, hogy melyek azok a fontos kutatási területek az űrtudományban, amelyek a még nem felfedezett titkok közé tartoznak, és neked különösen a szívügyeid?

– Több is van ilyen. Az egyik a Hold.

Bocsánat, de meg kell kérdeznem, amit egyre gyakrabban olvasok, tényleg vannak szép számmal olyan emberek, akik már telket is vettek a Holdon?

– Sajnos, ez igaz, tehát létezik ez a divathulám, de ennek azért nincs jelentősége, mert az űrjog, mint olyan, teljesen ingoványos és alulhatározott terület. Van egy-két egyezmény, azt sem ratifikálta mindenki, de gyakorlatilag szabadrablás zajlik, valamiféle vadnyugati gyarmatosítás, és a Hold az új kontinens. Nagyon komoly indokai vannak az embereknek, az emberiségnek arra, hogy oda törekedjen. Sok mindenre használható a Hold.

Például?

– Például van egy izotóp, a hélium-3 (egyebek szerint a tonnánkénti ára jelenleg 16,6 milliárd dollár a földön), amely azért érdekes, mert a Holdon a nagy kozmikus sugárzás miatt relatíve gyakori. Viszont a földfelszínen, ahol mágneses pajzs alatt lakunk, tehát védve vagyunk, itt nincs ilyen, vagy nagyon nehéz előállítani. A fúziós reaktoroknak viszont ez lehet a lelke. Tehát ez egy olyan dolog, ami a Hold mellett szól. A másik az, hogy onnét, mert sokkal kisebb égitest, és sokkal kisebb a gravitációja (egyhatod), jóval könnyebb elindítani különféle „küldetéseket” a Naprendszer egyéb területeire. Ez azért érdekes, mert az erőforrásaink végesek. Ott nem kell annyi hajtóanyag, hiszen kisebb gravitációból kell kilépni, viszont az úgynevezett űrbányászat, vagy űrerőforrás-kutatás már itt kopog az ajtónkon, cégek alakulnak rá Csehországban, Lengyelországban, Luxemburgban. Mert ahogy felmérjük ezeket a kisbolygókat, ott nagyon komoly fémtartalom, arany, platina s egyéb ritkafém található, ezek hasznosítása pedig gazdasági lehetőség. Ezeket a Holdról könnyebb lesz elérni. S akkor még a biztonságpolitikai vetületéről nem is beszéltünk. Ugye a Hold mindig az egyik felét fordítja a Föld felé.

Jól lehet nézegetni a Földet onnan?

– No meg rakétákat indítani, telepíteni, kontrollt szerezni a Föld felett. Nem akarunk ötleteket adni, de ezek tények, tehát akár biztonságpolitikai lehetőségek is kínálkoznak a Holdon. Ez már a jelen. Mi Magyarország űrstratégiájába belefoglaltuk már a legfontosabb elképzeléseinket, melyeket úgy állítottunk össze, hogy azok egy szuverén Magyarország számára elérhető és elérendő célokat tartalmazzanak.

Vajon nem történhet-e meg ugyanaz az űrkutatásban, ami mostanában például az energiagazdálkodásban, de más gazdasági területen is megtörténik, hogy az egyik ország (persze mindig az erősebb) el akarja venni a másiktól az erőforrásokat, avagy lehetetlen uniós jogszabályokkal akarja sújtani a jogosan önállóságra törekvőket, s elcsábítani a tudósokat? Méghozzá nemtelen eszközökkel!

– Ez már most is így zajlik. Egyrészt valóban létezik a szellemi tulajdonért vívott háború, sőt, azt kell mondanom, hogy a rendkívül jó tudósaink egy része néha túl naiv is. Úgymond szívesen és büszkén mutatja meg az eredményeit, s ez adott esetben azt jelentheti, hogy el is viszi valaki. E tekintetben nagyon fontos munkát kell belefektetnie az államnak abba, hogy védeni tudjuk a magyar szellemi tulajdont. Másrészt pedig az űrtudomány mindig is „kettős felhasználású” terület volt, azaz mindig volt katonai aspektusa is. Minden olyan területen – s ilyen a világűr is –, ahol emberi tevékenység zajlik, az összes eszköztár érvényesül, a tudományon keresztül a diplomácia és a katonai érdekek is. Az Európai Unió sem kivétel, viszont azok a jogi hercehurcák, amelyek az uniót a szemünk előtt teszik tönkre, átvételnek erre a területre is. Például az európai űrpolitikáról szóló szövegekbe mindenhová beleírták a jogállamiság követelményeit. Magyarország többször is jelezte, s ki is vetette a jogszabályokból ezt a „fordulatot”, hiszen egy szakpolitikai kérdést nem lehet ilyen irányba elvinni. Ám látszik az EU törekvése, miszerint erre a területre is ugyanazokat a lehetetlen szabályokat szánja. Ez azt jelentené, hogy azokat az országokat kizárná a versenyből vagy a potenciális lehetőségekből, amelyeknek az ideológiája neki nem tetszik. Aminek persze

a már látható következménye, hogy Európa versenyképessége zuhan, miközben az úrkutatás a leginnovatívabb terület lehetne. Az ideológiai állóháború mindig is a versenyképesség halálát jelenti.

Továbbá sajnós azt is jelenti, ami már jó ideje látható, az emberek egyre inkább elveszítik a reményt abban, hogy egy normális világban élhetnek. A meg nem értés, az egymás mellett elbeszélés és a verbális erőszak korszakát éljük, s ez nagyon méltatlan.

– Mert ez is a szándék! Amit szeretnének, az a depresszió és a feszültségek erősítése a társadalomban, mert ez vezet el a dekonstrukcióhoz. Ahhoz, hogy lebontsanak egy működő rendszert, amely szerintük, ugye, nem jó, először szét kell verni. Fel kell robbantani, mint egy házat. Ezt teszik ők, folyamatosan emelik a frusztrációs szintet, majdnem mindegy, hogy milyen módszerrel, lényeg, hogy feszültség legyen. Támadás alatt áll a család, az összes kisközösség, a lokális szerveződések, azaz minden, ami egy társadalmat összetart, mert úgy gondolják, hogy a romhalmzból majd ők – az önjelölt elit – építenek egy utópisztikus csodát. Ezt pedig úgy hívják, hogy bolsevizmus, marxizmus. El lehet olvasni a kommunista kiáltványt, benne van. Az aberrált jelenségeket meg naponta észlelhetjük, láthatjuk. Például azt, hogy az úszóversenyen egy férfi, aki ma már szerinte nő, sorra legyőzi a lányokat, mi meg csak nézünk, mert ezt az aberrációt lassan már tudományosan is igyekeznek elfogadtatni.

„Ugorgyunk!” – mondta mindig Pósalaki úr a Légy jó mindhalálig című regényben, s most én is ezt mondom, mégpedig azért, mert belefeledkeztem az úrkutatásról általad mondottakba, és lassan elfelejtem megkérdezni, ami nyilván sokakat érdekel, hogy egy villamosmérnök – a te eredeti szakmád ez – milyen indíttatásra lesz úrkutató?

– Számomra ez nagyon egyszerű és rövid út volt. Mondhatjuk, hogy édesapámtól örököltem ezt az érdeklődést. Édesanyám matematikus, fizikus és villamosmérnök, édesapám pedig ugyancsak villamosmérnök. Mindketten Simonyi Károly professzornak a közeli munkatársai voltak, és édesapám alapította meg az első dedikál-

tan úrkutatással foglalkozó tudományos munkacsoportot a Műegyetemen, még 1961-ben, diákként. Én meg tényleg abba születtem bele, hogy a kiságyamból egy kisebb méretű rakétát lehetett nézegetni a szekrény tetején. Aminek aztán az lett a vége, hogy egyszer, amikor a szüleim nem voltak otthon, végre felmáshoztam a szekrényre. Csak az volt a baj, hogy nem tudtam lejönni. „Kis lépés az embernek, de hatalmas ugrás az emberiségnek” – mondta ugyebár Neil Armstrong, az első Holdra szálló űrhajós a küldetése után, és igaza volt. Nos, én fordítva éltem meg a szekrény tetején tett látogatásomat, de lehet, hogy már akkor érlelődött bennem valami. Ám azért nem volt teljesen egyértelmű, hogy a műszaki irányt választom, mert a humán területek is érdekelték. A versek szerelmese voltam, és maradtam is a mai napig. Ebben is van némi családi örökség, hiszen nagyapám, Ferencz Gyárfás újságíró volt Erdélyben, a Brassói Lapoknál. A harmincas években nagyon sok és komoly ütközése volt a román állammal, olyannyira, hogy őt aztán el is ítélték távollétében, amíg hadifogságban volt, s nagy erővel keresték. A családnak ez az ága aztán emiatt települt át Mezőberénybe a háború után. Tehát élt bennem az irodalmi érdeklődés is, de a Trefort-gimnáziumban olyan jó matematika- és fizikaoktatást kaptam (dr. Honyek Gyulának és dr. Geröcs Lászlónak köszönhetően), hogy kiderült, van mit keresnem a műszaki pályán, s akkor a Műegyetemet választottam.

A politika mikor kezdett úgy érdekelni, hogy szerepet is vállaltál benne, jelenleg mint VIII. kerületi képviselő?

– Két dolog kellett hozzá. Egyrészt a családi indíttatás, amely megint csak úgy lett, hogy már az édesapám is ott volt a közélet közelében, mert már az ő szülei is beakasztottak a történelembe, és Erdély-szerte jól ismert magyar értelmiségiek voltak. A másik pedig, hogy olyan közegben nőttem, amely a Kádár-rendszerrel szemben kimondottan ellenzéki, mindig is nemzeti, keresztény, konzervatív gondolkodású volt. A szüleim ilyen eszmeiségű baráti körrel is rendelkeztek, s én ezeknél a beszélgetéseknél egészen kicsi lányként is jelen voltam. Már csak azért is, mert egy kétszobás lakásban éltünk. Ott írogattam a leckémet, s közben hallgattam őket. S nagyon

örülök, hogy így alakult az életem, mert sokat tanultam ezektől az emberektől. S egyszer csak megérkeztünk a rendszerváltás időpontjához, amikor forrni kezdett a levegő. Nekem meghatározó élmény maradt 1986, amikor a Szabad Európa Rádió a forradalom napjaiban történetek hanganyagait mindennap lejátszotta. Ekkor voltam tizenhat éves. S elérkeztünk 1987–88-hoz, amikor már mindenki politizált. Az is, aki addig nem akart. Mi meg akartunk, s természetes volt, hogy a nemzeti oldalhoz tartozunk. Azon belül pedig az új formáció, a Magyar Demokrata Fórum tűnt akkor olyannak, ami bennünket érdekelt. Az egy más kérdés, hogy miként változott, s mi volt a függöny mögött, amit esetleg akkor még nem láthattunk. Ott voltam a Jurta Színházban, amikor az első megbeszéléseit tartotta az MDF, s igazság szerint azt vártuk volna, hogy talán egyértelműbb lesz az emberek számára, hogy minek kell következnie. Hogy aztán ez nem rendszerváltás volt valójában, hanem valami más, ezt azóta már tudjuk, s ebben nagy szerepet játszottak-játszanak azok a fiatalok, például Borvendég Zsuzsa, Mező Gábor, akik manapság fáradhatatlanul tárják fel azokat a puzzle-darabokat, amelyek hiányoznak az összképből. Mert azt azért éreztük, hogy a kép valahogyan homályos. Ezek a hiányzó elemek bizony lassan kerülnek a helyükre, de nagyon fontos, hogy vannak fiatalok, akik a homály megszüntetésén dolgoznak. Nos, annak idején, amikor én eszméltem, már tizen-nyolc évesen politikai kampányokban vettem részt, az első szabad választás előtt céduláztunk, kopogtattunk, plakátoltunk, hogy: „Jöjjön el a te országod”. Így kerültem tehát közel a politikához, s ennek aztán az a következménye, hogy ebből az ember már nem vonja ki magát.

S hogyan kerültél a VIII. kerület képviselő-testületébe?

– Anyai ágon 45 éve ott lakik a család, de végül is Kocsis Máté volt az, aki 2010-ben felkért arra, hogy induljak el a választáson egyéni képviselőjelöltként, s büszke vagyok rá, hogy most már harmadszor is sikerült megnyernem a körzetemet, és dolgozhatok a kerületért, még akkor is, ha a 2019-es, meglehetősen méltatlan eredmények után a kerület hányatottabb arcát mutatja ismét.

Segítenél megfejteni, hogy vajon matematikusi vagy fizikusi agy kell ahhoz, hogy az ember négy gyereket neveljen, útnak indítson? Látom, hogy mosolyogsz rajtam, de ez biztosan sokakat érdekel.

– Minden tudományos és azon túli érzéket be kell dobni. Szerintem egyetlen gyerekkel sem egyszerű. Érdekes helyzeteket lehet átélni, akárhányat is nevel az ember. Kétségtelenül kell hozzá szervezőképesség meg empátia. Aztán vagy sikerül, vagy nem, de azért az ember mindig azt érzi, hogy lehetett volna jobban, meg ügyesebben intézni a dolgokat. Mégis azt hiszem, összességében sikerült természetes módon megoldani a nehézségeket. Szerintem a Teremtő ajándékba adja ezeket a képességeket. Ám azt is látom, hogy a mi társadalmunkban e téren is visszaköszön a magyar nők legalábbis jellemző önbizalomhiány. Az anyaságot és a nőiséget is így éli át sok magyar nő.

Van némi okuk rá, ugyanis jelenleg támadás alatt van Európában az anyaság és a nőiség is.

– Így van, továbbá a családot is szét akarják verni, a szülőket el akarják bizonytalanítani az úgynevezett liberális, szélsőliberális iskolák, amikor szinte már mind a pedagógusok, mind a szülők kezéből kivesznek minden nevelési eszközt. Ráadásul folyton büntudatot ébresztenek bennük, ha korlátot állítanak a gyerekeik elé. Márpedig korlátok nélkül nem lehet a gyereket rendes, a társadalmat üzemeltető emberekké nevelni. Ennek következménye lesz ugyanis egy teljesen összezavarodott nemzedék.

A saját gyerekeid szoktak ezekről a jelenségekről beszélni? Vajon látják ezeknek a veszélyét?

– Nagyon is, mert „szegények” be lettek oltva a közéletből alkotott fogalmaikat illetően, mivel ez a mi családjunkban generációk óta fontos szempont. A négy gyerekemből kettő már nagykorú, ők már orvostanhallgatók, a másik kettő meg gimnazista. Büszke vagyok rá, hogy stabil értékrendjük van, tisztán látják azt, hogy az emberi lét önmagán túlmutatóan nyer csak értelmet. Felelősségükkel is tisztában vannak, kivált, mert orvosként erre nagy szükségük is lesz, hiszen amit választottak, az nem pálya, nem szakma, hanem hivatás.

Többször beszéltél már arról, hogy mindennapi életünk számos szerepének praktikuságát, ellenőrizhetőségét köszönhetjük a te hivatásodnak, az úrkutatásnak. Meglehet, tévedek, amikor úgy gondolom, az emberek többsége annyit ért az úrkutatáshoz, mint hajdú a harangöntéshez, viszont ez az alkalom is jó arra, hogy népszerűsítsük ezt a titokzatos tudományt.

– Úgy beszélünk erről mint úrkutatás, de ez ma már sokkal inkább ürtevékenység. Ami az életünk elmúlt hetven évében olyan mélységig „szólt bele” mindennapjainkba, és segítette életünket, amit sokan nem is sejtnek. A világűrbe helyezett eszközök között ott van például számos, a kommunikációt, a navigációt, a meteorológiát és a Föld megfigyelését segítő, végző berendezés, melyeket ha lekapcsolnának, a világ gazdasága és a társadalmak összeomlanának. Csak egy mindennapi példa: GPS-t használunk a kocsinkban, s nem is tudjuk, hogy mindeközben műholdakkal kommunikálunk.

Azért az mentségül szolgáljon, hogy hirtelen, örült sebességgel szakadt ránk a természettudományok valamennyi felfedezése, újítása. Nyomogatjuk a gombokat, de valójában a lényeg megértésétől messze vagyunk.

– Tény, hogy minden szinten átította életünket a tudományágak fejlődése, az oktatásnak tehát van mit behoznia. Ugyanakkor gondoljunk bele, hogy most, a világvárvány idején milyen fontos szerepe lett a globális hírközlésnek és kommunikációnak, amely bizony nagyrészt műholdakon alapul. S ennek szerves részét képezi a világűr. Például a „home office”, azaz a távoktatás, a távkonferenciák – magyarul annak, hogy nem állt le a világ, a gazdaság ebben a helyzetben, az volt az oka, hogy technológiailag ezt megtehettük. Magyarárn, ha ez a járvány ötven évvel ezelőtt ér el bennünket, akkor sokkal súlyosabb következményei lettek volna. Említhetném még a banki tranzakciókat, amelyeket az egész világra kiterjedően csak műholdak segítségével tudunk elvégezni.

Ha a tudomány, az úrkutatás továbbra is olyan óriás léptekkel halad, mint mostanában, akkor vajon elmondhatjuk-e, hogy nyugodtabban alhatunk, mert biztonságosabb lesz az életünk?

– Mindenképpen. Mivel életünk része ez a terület, úgy gondolom, sokkal jobb tudatosnak lenni, tisztában lenni mindazzal, ami történik. Magabiztosabb lesz így az ember, ha egy kicsit megismeri a tudomány világát. Hiszen napnál világosabb, hogy ami ott történik, az is az életünk részét képezi.

Valamint az ijesztgetések részét is. Mindennapos téma például az emberiség túlélése. Olykor annyira fekete képet festenek a ránk váró esetleges szörnyűségekről, a Föld általunk történő tönkretételéről, ami – a hívő emberek kivételével – komolyan megijeszt sokakat.

– Arra valóban nem kaptunk parancsot, hogy „tegyétek élehetlenné a Földet”. Ilyet nem olvastam a Szentírásban.

Megválaszolható az a kérdés: mit kell túlélnünk, és hogyan?

– Valójában saját magunkat. A kérdés nem könnyű. Az ember, az emberi faj ma már rendkívül nagy létszámú. Közel nyolcmilliárd. Ez egy nagy testű emlős állatot jelent – legyen szabad most így beszélnem magunkról –, mondjuk, 50 és 100 kg közötti, tehát elég nagy méretű emlős az állatvilágban ahhoz, hogy ilyen nagy létszámban jelen legyen, ráadásul rendkívül fejlett technológiai rendszereket is üzemeltet. Tehát a bioszférába beleimpregnáltuk a technoszférát, amelyet mi hoztunk létre. S rájöttünk, hogy a mi beavatkozásunk már bolygóméretű hatást fejt ki. Ez rengeteg folyamatot érint. Úgy próbáltunk választ találni a feltett kérdésre, hogy a bolygónkat, a Földet a világűrből kezdtük el megfigyelni, azaz kívül helyeztük magunkat a Földön, s kívülről visszatekintve földmegfigyelési módszerekkel kezdtük el tanulmányozni a bolygónkat. S egy csomó mindenre rájöttünk. Például arra, hogy egyáltalán nem triviális, hogy még akár a Nap körül is, még akár az élhető tartományban is keringjen egy másik kőzetbolygó, a Mars vagy a Vénusz akár, és még sincs rajtuk élet. Az tehát egyáltalán nem magától értendő, hogy a Földön van. Ez nem egy egyensúlyi helyzet. Egy úgynevezett „nem egyensúlyi állapot”, amelyben a Föld van jelenleg, s ennek az az oka, hogy a bioszféra életre alkalmas állapotban tartja a Földet. Ez egyfajta visszacsatolá-

si folyamat, rengeteg szabályozón keresztül egy rendkívül finom, óriási organizmusként is láthatjuk a bioszférát. Az élő Föld valóban ilyen, amelynek egyik alkotóeleme vagyunk. Nem az élet az, ami önmagában veszélyben van a Földön, bár vannak olyan modellszámítások is, amelyek megmutatják, hogy akár az életet is ki lehet nyírni egy rossz döntéssel, de maga az élet, ha az egysejtűtől kezdve nézzük, valamilyen formában elvan a bolygón már több milliárd éve. Kérdés viszont, hogy az ember vajon meddig van jelen ebben a világban, legalábbis a fizikai valójában. Továbbá mit tesz azért, hogy létezzünk. Sok szabályozó rendszerbe avatkoztunk bele már mi, emberek. Nemcsak a légkör összetételét változtattuk meg radikálisan, drasztikusan, hanem elképesztő a vegyi szennyezésünk is. Amikor azt látjuk, hogy a nano-, és mikroműanyagok egész tömege árasztja el a világot, s még sorolhatnánk jó néhány példát a veszélyes környezetszennyezésről, akkor azt kell mondanunk, hogy a tudományos eredményeket felhasználó ember moralitása határozza meg az eredményt. A tudománynak önmagában nincs előjele. Tehát a kalapács, az kalapács. Azzal lehet szobrot faragni a márványból, valamint agyon is lehet verni valakit. És nem a kalapács tehet róla, hanem a kalapácsot mozgató ember. Erkölcs nélkül minden veszélyessé válhat. Az Istentől elszakadt ember el fog pusztulni.

Sokan érzik ezt, miközben az egymásnak feszülés, a fenekedés az élet minden területén jelen van.

– Igen, mert a morál határoz meg mindent. A lelki és a szellemi lényünk is a társadalom alkotóeleméhez tartozik. Ezt pedig a morál, az erkölcs szervezi egészé. S minden más, az ebből fakadó jogrend is csak egy leirata a morálnak. Tehát amikor például az emberi jogokról vitatkozunk mostanában az Európai Unióban, akkor valójában nem az emberi jogokról vitatkozunk, hanem az emberképről, amely mind emögött van. Arról az erkölcsről, amelynek meg kellene határoznia az életünket. Ha nincs morál, ha szétziláljuk, s nincs közmegegyezés, onnantól már semmi más sincs, jogrend sincs.

Én úgy látom, hogy riogatás viszont van. Válasz a fontos kérdésekre valóban nincs, de félelemkeltés, fenyegetés van.

– Ahogy korábban már említettem, ez is egy taktika. A feszültséget emelni kell. A zavarodottságot, hogy a társadalom előbb-utóbb ebben a rázkódásban szétessen. Sajnos, bevonták ebbe a környezetvédelmet is, mi meg engedték, hogy tematizálják az életünket. Egy keresztény-konzervatív ember alapvetően rendpárti, hisz a hierarchiában, a nagy, működő rendszerekben, s arra koncentrálna, hogy ezek a nagy rendszerek működőképeseek legyenek. Nem figyeltünk arra, hogy tudtára adjuk mindenkinek: a nemzeti oldalnak van válasza az élet fontos gondjaira. Hiszen mi beszélünk teremtésvédelemről, arról, hogy az Isten teremtett egy világot, és azt a gondjainkra bízta, tehát nekünk hívő emberként is dolgunk van a teremtésvédelemben. Azonban sajnos nem beszéltünk erről eleget. Talán úgy gondoltuk, hogy ez mindenkinek magától értetődik. És erre ült rá ez a „túloldali” marxista társaság, amely viszont a saját politikai, ideológiai céljaira használja föl ezt, ahogy annak idején a munkások problémáját vagy a munkaerőpiac valós gondjait. És sajnos valóban riogat is.

Egyfajta zavarodottságot jelez számomra az is például, hogy sok tudós, sok értelmiségi ember jelentette már ki, hogy nem hajlandó politikai meglátásait, véleményét elmondani. Indoklásul azt hozza fel, hogy nem érdekli a politika.

– Én úgy gondolom, hogy nem lehet elefántcsont-tornyokban üldögélni, kivált nem az írástudóknak, de másoknak sem. Végére is minden egyes embernek a magánélete adódik össze közéletté. S különösen nagy a felelőssége az írástudóknak. Akik elvileg tanultak ezekről az emlegetett problémákról. S meglehetősen tudnak róluk, mint azok az emberek, akik nem foglalkoznak mélyebben életünk fontos kérdéseivel. Ők egész egyszerűen erkölcsileg nem tehetnék meg azt, hogy nem próbálják a legjobb tudásuk szerint felelősen vizsgálni közéletünk eseményeit. Félrevonulnak, s azt mondják, őket ez nem érdekli. Van ebben nyilván félelem is, ami például Közép-Európa országaiban azért érthető, mert totalitárius rémuralmakkból próbálunk visszatérni az emberi létezés magasabb szintjére. Ám nagyobb a bűne Nyugat-Európa országainak, amelyek azért ilyen szélsőbaloldali,

álprogresszív, anarchista irányokat követők, mert ők sosem próbálták ki azt az életben. Mi tudjuk, mit jelent a kommunizmus, nem kérünk belőle még egyszer.

Ha a Nyugat nem is próbálta ki a létező kommunizmust, azért ha akart, olvashatott róla eleget, s tájékozódni is tudott volna, ha akart volna. Ehelyett mást sem látunk, mint hogy a volt kommunista hatalom korábbi képviselőivel parolázik.

– Mindenki szem a láncban. Egy részük hasznos idióta, s nincs olyan szellemi felkészültség birtokában, hogy tudja, mit is művel. Nyilván kifizetődő neki mindez, kifizetődő ezt a háttérhatalmat üzemben tartani, mert azt azért tudni kell, hogy az erőforrások lényegesen nagyobb részével ők rendelkeznek. Aztán persze vannak olyan emberek is, akik tudatában vannak mindannak, amit művelnek. Ők tudatosan alkotják a háttérhatalmi hálózatnak a részét. Hiszen azokkal a célokkal értenek egyet. S persze ez is kifizetődő. Ám azt kell mondanom, hogy a mostani, forradalmi is nevezhető időszakban az igazi forradalmárok a konzervatívok. S készülődik is egy nagyon nagy méretű, az egész világra kiterjedő együttműködés, mert tudatára ébredtünk annak, hogy nagyon sok veszély fenyeget. Ez a jobboldal már nem a kilencvenes évek jobboldala. Nem az a Stockholm-szindrómás, romjaiban is rettegő, a saját árnyékától is megijedő, lélekben megtört és meggyötört jobboldal, amely a negyvenöt

évnyi kommunista, totalitárius uralom alól próbál visszatérni a fényre. Ez a jobboldal már más. Én ezt az öntudatra ébredést látom, s ennek az is az oka, hogy a baloldali örület, ez a marxista, posztmodern „progresszió” és erőszak olyan mértékig ellensége az emberi létezésnek, hogy egyre többen jönnek rá, mindez elfogadhatatlan. Főleg a fiataloknál látom ezt. Nem akarnak megfelelni, nem a baloldal dicsérő szavaira vágyanak, mert a magát progresszívnek nevező, valójában anarchista őrjöngés olyan mértékben nyomta falhoz az emberi normalitást, és olyan mértékben akarja az emberi létezés alapjait megtámadni, ami elfogadhatatlan. Egyszerű a kérdés. Túl tudjuk-e élni ezt, amit most művelnek, vagy nem? S amikor a túlélésért harcol a konzervatív oldal, akkor megkeményednek az arcvonalak. Én ezt érzem. Ki kell menni a síkra, s meg kell vívni ezt a szellemi háborút. II. János Pál pápa ismert szavait idézem: Ne féljetek!

Idézet a Magyarország és a világűr c. könyvből: „Az űrutazás nem csupán a testre és az agyműködésre, de a gondolkodásra is nagy hatással van. A legtöbb űrhajósnak egyszer s mindenkorra megváltozik bolygónkhoz, a Földhöz való viszonya. Az, ami idelent hatalmasnak és kimeríthetetlennek tűnik, a világűrből szemlélve egészen másképp fest: a Föld, mint egy törékeny bárka úszik az űr sötét végtelenjében. A legtöbb asztro-nautában ekkor tudatosul, mennyire sérülékeny, és ha tönkretesszük, nem lesz helyette másik.”

Szemadám György (Budapest)
Pietà

Naplójegyzetek XVI.

Reményik-parafázis

„Kis hópelyhek az örömök”,
ne várj nagy csodát életedbe,
elmúlik, semmi sem örök,
Isten szólít más idegenbe.

Szólít Isten, és mégis maradok,
érezem, hogy itt itthon vagyok,
körülmindenütt baj, gond, fájdalom,
mégis reménnyel ébreszt hajnalom,

mintha nem fenyegetne engem, ami
másokat: harag, betegség, halál,
mintha nem kéne mindettől tartani,
visszatorpannának házam falainál.

Látom, hallom, hogy körülfog az átok,
mégis az időtlen csodákra várok.

A túlélés négy szabálya

Öt éve immár, hogy Olofsson Placid bencés szerzetes, pap és tanár, a 20. és 21. századi magyar katolicizmus jelentős alakja, élete százegyedik esztendejében örök nyugalomra tért. Olofsson Károly néven született Rákosszentmihályon, édesapja középiskolai tanár volt, aki a családi hagyomány szerint egy 18. században hazánkba települt svéd őstől származott. Placid atya a budapesti Szent Benedek Bencés Gimnáziumban érettségizett, utána teológiát tanult, végül magyar, német és filozófia szakon szerzett diplomát, majd doktorált. Huszonhárom évesen, 1939-ben szentelték pappá. Győrszentiváni káplánsága idején, a második világháború kitörését követően táborigyelmeztető, majd kórházlelkészi szolgálatra hívták be. De 1942-ben lefokozták és leszerelték, mert nem prédikált elég meggyőző-

en a háborús sikerekről. Ezután vidéki bencés gimnáziumokban tanított, majd a háború végén Budapestre helyezték. Schlachta Margit, a Szociális Testvérek Társaságának alapítója mellett tanácsadóként részt vett az 1945. évi választási küzdelmekben, és emiatt a baloldal sajtóhadjáratainak egyik célpontja lett. 1946 júniusában, pannonhalmi tartózkodása idején a politikai rendészet letartóztatta, kihallgatása heteken át tartott annak érdekében, hogy egy egyházellenes perhez hamis tanúvallomást csikarjanak ki belőle. Mikor ez nem sikerült, szovjet kihallgatókhoz került, majd szovjet katonai bíróság elé állították, és „terrorcselekmények” elkövetésének hamis vádjával tíz év szabadságvesztésre ítélték, amelyet szovjet légerekben kellett letöltenie.

Élet és imádság c. interjúkötetében olvashatunk arról, hogy a Gulagon, a kényszermunkán töltött tíz esztendő során hogy tudta túlélni az embertelen körülményeket, a testi-lelki nélkülözést, az éhezést, a nehéz fizikai munkát, a rab-ságot. Hivatásának érezte, hogy tartsa a lelket a hadifoglyokban és a hozzá hasonlóan ártatlanul elítéltekben, internáltakban. Megtanulta és nekik is megtanította a túlélés művészetét, amelynek alapja az a felismerés volt, hogy a Jóistenbe kell és lehet kapaszkodnunk, mert a Jóisten is akarja, hogy éljünk, segít a túlélésben.

Megfogalmazta a túlélés négy szabályát, és megtanította rabtársainak is. Ennek köszönhetően összetartó, reménységben élő közösséggé váltak, így sokuknak volt ereje és kellő hite ahhoz, hogy kibírja a kibírhatatlant, és végül hazatérhessen.

Placid atya 1955-ben térhetett haza Magyarországra, ahol még jó húsz évig sem papi, sem tanári hivatását nem gyakorolhatta. Fizikai munkából élt, így ment nyugdíjba 1977-ben. A hetvenes évek végétől kiegészítő lelkészként tevékenykedhetett a budai Ciszterci Szent Imre-plébáni-

án. Hivatásának kiteljesedését azonban csak a rendszerváltozás hozta meg, 1990 után gyakran szerepelt hitszónokként, szentbeszédeinek mindig nagyszámú hallgatója volt, előadásai, imái könyvekben is megjelentek, amelyek hiteles életének és jó humorának köszönhetően ma is kedvelt olvasmányok. A túlélés négy szabálya pedig nemcsak a szovjet lágerek poklában, de mindennapi életünkben is érvényes útmutatást jelent. Az első közülük, hogy ne beszéljünk túl sokat a szenvedéseinkről, lehetőleg ne panaszkodjunk, mert attól csak elgyengül az ember. A második, hogy a túléléshez öröme van szükségünk, ezért vegyük észre mindenben a jót, figyeljünk minden apró öröme. A harmadik, hogy bár tudjuk, hogy nem vagyunk tökéletesek, törekedjünk bizonyítani, hogy ellenségeinknél többre vagyunk képesek. A legmostohább körülmények között is próbáljunk meg értéket teremteni, gyakoroljuk a jót. És végül ne felejtjük el, hogy van, akinek a kezébe kapaszkodhatunk! Ha a Jóistenhez fordulunk, megtapasztaljuk, hogy ő is azt akarja, hogy túléljük a legnehezebb élethelyzeteket is.

Olofsson Placid atya ránk örököltette nehéz, de hiteles életének tanulságait. Ne felejtkezzünk el róla, és ne felejtkezzünk el a túlélés reményének általa megfogalmazott szabályairól sem.

Péntek Imre évtizedei

Weöres Sándor mondta egyszer: „Petőfi még meghalhatott fiatalon, de a mai magyar költőnek sokáig kell élnie.” – Hogy miért? Talán, mert a médiakorszakban nehezebb kitűnni, nehezebben veszik észre azt, ami nem szenzáció ugyan, de minőségi és eredeti. A nyolcvanadik életévét nemrég betöltő Péntek Imre költészetére illenek ezek a jelzők.

Több mint fél évszázada annak, hogy az *Elérhetetlen föld*, az utóbb Kilencekként emlegetett költőtársaság nagy feltűnést keltő antológiája megjelent. A kötet egyik szerzője (még Molnár Imre néven) Péntek Imre volt, és ekkor már teljes költői fegyverzetében lépett a közönség elé. Első verseskönyve, az *Éjféli pályaudvar* mégis csak jó öt esztendővel később, 1974-ben jelent meg a Magvető Kiadónál, noha anyaga jórészt megtalálható már az antológiában is. Hogy miért

kellett 32 éves koráig várnia önálló kötetére, arra az *Elérhetetlen föld* című versgyűjtemény hányatott sorsa nyújt magyarázatot: a fiatalok által szerkesztett kéziratban szerepelt például Utassy József *Zúg március* című verse is. Nem csoda, hogy a hivatalos kultúrpolitika rebellisnek találta a kötetet, és megjelenését nem támogatta. Így hát a Nagy László nevezetes előszavával ellátott kötet publikálását az akkori két szépirodalmi kiadó elutasította. Ám Darvas Józsefnek, a Magyar Írószövetség elnökének a közbenjárására mégis megjelent az antológia. De hiába fogyott el a kinyomtatott kétezer példány két hónap alatt, a siker csak olaj volt a tűzre: ez a debütálás a kilenc fiatal költő pályáját hosszú időre megbélyegezte.

A nevezetes antológia egyik jellemzője, hogy költői több különböző ars poeticát képviselnek. Ennek köszönhetően a versolvasók széles köre talált a kötetben kedvére való verseket. Péntek Imre például már ekkor egyfajta ironikus-intellektuális dalköltészetet művelt, és ez a sajátos műfaj végigkíséri pályájának minden szakaszát. Első hallásra egyszerűek, érthetőek a szövegei, de a versek igazi jelentése a humorral felvillantott zsánerképek, a tréfás metaforák mélyén található, és markánsan ellentétes hangulatokból áll össze. Illik erre a lírára a „nyughatatlan” és a „kísérletező” jelző. Sokféle modern költői kísérlet, költői játék szervesül egybe, és a kötött versforma nem kihívást, hanem lehetőséget jelent Péntek Imre számára. Ha azt keressük, hogy mi a közös a különböző stílusú verseiben, a költő ironikus látásmódján túl a szerkesztés módja is említésre méltó. Találó leírásokban rajzolja meg a dolgok felszínét, majd valamely jelenségnél fogva kifordítja a témát, és felvillantja annak a fonákját is. A vers tulajdonképpen alap gondolata az analitikus részeket követi a tömör és frappáns szintézisben. A sorok kavalkádja ellenére ez a megközelítés és szemlélet egységessé teszi Péntek költészetét, amely egy megélt történelmi korszak jellemző, hiteles metszetét adja.

Nem volt felhőtlen és könnyű időszak az, amelyben Péntek Imre eddigi költői és esszéírói életműve megszületett. De nyilvánvaló, hogy nem kozmetikázott, nem maradt korának adósa a szerző: versei az élet sodrában állnak, és azt is bizonyítják, hogy az elme fényével, az ironia balzsamával és virtuóz költőiséggel megőrizhető

az is, ami szép volt. És hogy a költő nemcsak létezik, de keresi is helyét a világban, és eközben társakra talál.

Szürakuszai Arkhimédészről

Az ókori görögök egyik legnagyobb tudósa és minden tekintetben legendás hőse, Szürakuszai Arkhimédész fizikus, matematikus, csillagász, mérnök és persze filozófus is volt. Krisztus előtt 287 körül született, és 212-ben hunyt el.

Fiatal fővel szicíliai szülővárosából Egyiptomba ment, ahol tudományos felfedezéseit továbbfejlesztette, például az „arkhimédészi csavar” néven elhíresült találmányával vízáttemelő gépezetet hozott létre, amellyel megreformálta a szántóföldek öntözését, az öntözővíz folyóból való kiemelését, az egyik legfáradtságosabb paraszti munkát.

Hazatérve élete végéig a szürakuszai király udvarában folytatta tudományos tevékenységét. Közismert, hogy ő határozta meg és írta le a víz felhajtóerejének természetét, a róla elnevezett Arkhimédész-törvényt, amelyet rigmusba szedve talán még a legfigyelmetlenebb tanuló is el tud mondani: „Minden vízbe mártott test a súlyából annyit vesz, amennyi az általa kiszorított víz súlya.” Az emelősor, csigásor feltalálásán, az anyagsűrűség mérésén, a csillagos ég modelljének, az éggömbnek a megszerkesztésén, a gömb és hengerpalást egymáshoz való viszonyán és számos más geometriai és matematikai alapelv felismerésén túl sok-sok egyéb elméleti és gyakorlati kérdés megválaszolásával gazdagította a tudományt. Nevezetes csigásorával egy rakománnyal és legénységgel teli hajót is képes volt saját, egyszemélyes erejével a vízen vontatni, feldönteni, sőt, ezt a jelentős tömeget még a szárazföldön is könnyedén tudta húzni és mozgatni.

Nem szándékozom, mert nem is tudnám, felsorolni valamennyi tudományos eredményét. De

történelmi tény, hogy a második pun háború során Arkhimédész hadigépeinek köszönhetően szülővárosa két évig képes volt ellenállni és jelentős károkat okozni a meghódítására érkezett, nagyszámú római hadihajónak, és végül is nem a római erőfölény, hanem belső árulás okozta Szürakuszai vesztét. A várost végül elfoglaló rómaiak vezére, Marcellus konzul ugyan parancsba adta, hogy katonái kíméljék meg a híres tudós életét, az egyik legionárius mégis leszúrta a valamely geometriai kérdés megfejtésébe elmerült, idős embert. A legenda szerint az dühítette fel a hadfit, hogy amikor földre rajzolt ábráit széttaposta, Arkhimédész erélyesen rászólt: „Ne bánts a köreimet!” Egy fennmaradt római mozaikkép az asztalánál egy ábra fölött töprengve örökítette meg őt, miközben kardját kirántva rátámad gyilkosa.

A rómaiak által meghódított, kifosztott és megszállt Szürakuszaiban, amely a maga korában a legjelentősebb és legműveltebb görög város volt, sok egyéb érték mellett idővel Arkhimédész emlékezete is feledésbe merült. Bozóttal, gyommal benőtt sírkövét, amelyre végakaratóból kedvenc geometriai témáját, a gömb és a hengerpalást ábráját vésték, Cicero, a nagy latin író, szónok és politikus fedezte fel.

Arkhimédész szülővárosa és egész Szicília a Római Birodalom egyik jelentéktelen tartománya lett, de a nagy gondolkodó és hazafi emlékezete és tudományos eredményei máig fennmaradtak. Művei többnyire arab és latin fordításban öröklődtek ránk, és munkásságának vagy másfél ezer éven át alig volt folytatója, noha matematikai, geometriai, csillagászati felismerései és találmányai ma is alapvető jelentőségűek. Emberi példája, élete és halála pedig a félelmen felülemelkedni képes szilárd jellem és a tudós szenvedély jelképe lett. Több mint 2200 éve arra tanít, hogy a testet erőszakkal le lehet ugyan győzni, de a gondolkodó ember méltóságát nem lehet elvenni.

A biztos bázisok megtartanak bennünket

A kötődési viselkedés az ember veleszületett, a folyamatos biológiai alkalmazkodást lehetővé tevő motivációs rendszere, amely arra készíti, hogy már a legkorábbi életszakaszban kötődést alakítson ki. Ennek fontossága érthető, ha arra gondolunk, hogy a fizikai közelséget jelentő kötődés nélkül nem lenne biztosítva a túlélésünk, amikor még arra egyedül alkalmatlanok vagyunk. A kötődést nyújtó személy biztonságot ad, és kialakíthatjuk a biztos bázist. Biztonságérzetet meríthetünk, és az esetleges jövőbeni nehéz időszakban csillapítani tudjuk a nehézségekből eredő szenvedésünket.

A kötődés rendre kötelék kialakulásához vezet, és ilyenkor az érzelmek is megjelennek. A kötelékteremtéshez nyitottságra és rugalmasságra van szükség, képesnek lenni melegséget, elfogadást kifejezni. Egy hideg, kötődésre képtelen ember, aki merev, rugalmatlan, alkalmatlan arra, hogy köteléket teremtsen. Ami a tudatunkban van, amit gondolunk és hiszünk, befolyásolja kötelékteremtő képességünket. Aki nem teremt köteléket, az elszigeteltségben marad.

A kötődést követő kötelékteremtés egy pillanat alatt is bekövetkezhet, és tartós maradhat. Kialakulhat szavakkal vagy anélkül. A kötelék állapotában nem érzünk félelmet, ez valójában abban a pillanatban tör ránk, amikor a kötelék elszakad, és kirekesztve érezzük magunkat. Az elszigeteltség gyakran oda vezet, hogy az emberek másokban keresik a hibát. Elszigetelt állapotban nem folyunk bele, nem vonódunk be abba, amit csinálunk. Az elköteleződés hiánya pedig mind önmagunk, mind a környezetünk számára káros következménnyel jár.

A biztos bázisok¹

Bizonyos, hogy a kötelékek kialakítása és fenntartása támogató környezet hiányában

teljességgel lehetetlen. A támogató környezet a biztos bázisok hálója.

A biztos bázisok azok az emberek, célok vagy dolgok, akikhez, amelyekhez különleges módon kötődünk. A biztos bázisok azért különlegesek, mert védelmet és energiát nyújtanak a mindennapokban. Életünkben ők a fogódzók, éppúgy, mint a fa gyökereit körülvevő föld, amely szilárd alapot és támaszt ad a viharban. Minél erősebb a biztos bázisunk, annál nagyobb az ellenálló erőnk, amikor kedvezőtlen körülményekkel kell megküzdenünk. Emellett a biztos bázis útmutatással is szolgál ahhoz, hogy értelmet adhassunk az eseményeknek, hogy a negatív élményeket pozitívvá változtassuk át. A biztos bázis egyedi szerepet tölt be életünkben: innen indulunk a külvilágba, és ide térünk vissza, biztosan tudva, hogy amikor visszaérünk, örömmel fogadnak bennünket, és biztonságban leszünk, megvigasztalnak bennünket, és ha félünk, megnyugtatnak.

A biztos bázis legnyilvánvalóbb formája egy személy, akár a magánéletünkben, úgymint szüleink, nagyszüleink, testvéreink, rokonaink, társunk, barátaink, akár közösségi, társadalmi és szakmai körökből, például vezetőnk, felettesünk stb. A biztos bázisok a fantáziáinkban is létezhetnek, híres emberek személyében, akiket nem ismerünk személyesen. Ahhoz, hogy valaki biztos bázis legyen az életünkben, nincs feltétlenül szükség cselekvésre. Inkább arról van szó, hogy a segítségével hogyan rendezzük el gondolatainkat, érzéseinket és élményeinket, hogyan adunk értelmet nekik, hogyan kezeljük problémáinkat.

Amikor szorongás és félelem van bennünk, az kihat mind a tudati, mind a testi működésünkre, és csökkenti azt a képességünket, hogy a legjobb teljesítményt nyújtsuk. A biztos bázis célja, hogy biztonság- és védettségerzetet teremtsen.

¹ A biztos bázis fogalma *John Bowlby* (1907–1990) pszichiátertől, pszichoanalitikustól, a *kötődéstudomány* megalkotójától származik.

Biztos bázis hiányában hajlamosakká válunk a szorongásra és félelemre, ami korlátozza a bennünk lévő lehetőségek kiaknázását. Agyunk ilyenkor a veszély keresésére rendezkedik be. Az életünkben szerepet játszó biztos bázisok lehetővé teszik, hogy kikapcsoljuk ezt a „radart”, és helyette a lehetőségeket vegyük észre. Ha valós veszéllyel találjuk magunkat szemben, az addigi tapasztalatokból beépült tudás – háttérben a biztos bázissal – segít, hogy megfelelően és hatásosan reagáljunk. Hiányában csak menekülési/támadási reflexeinkre hagyatkozunk.

Minél előbb belátjuk, annál jobb, hogy a biztos bázisok olyan hálózatára van szükségünk, amely magában foglalja elsődleges partnerünket, barátainkat, kollégáinkat, vezetőnket, közösségünket. Az élet igazolja, hogy a sikeres emberek életében mindig van valaki, akihez segítségért, támaszért fordulhatnak. A csak önmagukra támaszkodó magányosok, akik úgy gondolják, hogy mindent képesek egyedül megtenni, gyakran hoznak rossz döntéseket, és követnek el végzetes hibákat.

A biztos bázis megerősíti önbecsülésünket, amelynek két leglényegesebb eleme az emberekhez és a célokhoz való kötődés. Ha csak emberekhez kötődünk, biztonságban érezhetjük magunkat, de nem érezzük úgy, hogy sikeresek vagyunk. Ha pedig csak célokhoz kötődünk, sikeresek ugyan lehetünk, de belehalunk a magányba.

Bizonyos, hogy ha vannak biztos bázisaink, a mindennapi életben megjelenő konfliktusokat könnyebben és sikeresebben tudjuk kezelni. Nem rekedünk meg érzelmeink fogóságában, hamar belátjuk, hogy egy felmerülő probléma, akadály sikeres megoldásához elsősorban megfelelő érzelmi készenlétre van szükség, amely a megfelelő irányba mozgósítja az értelmi készletet. Az érzelmi és az értelmi készlet együttműködve – érezve gondolkodni, gondolkodva érezni – tud megfelelő önbecsülést eredményezni.

Akkor érezzük magunkat biztonságban, amikor köteléket teremtünk valakivel, akihez bármikor fordulhatunk. Kapcsolataink és önbecsülésünket megalapozó készségeink azokból a biztos bázisokból fejlődnek ki, amelyeket elsődle-

ges gondviselőinktől kapunk. Kötődési mintázataink a szülőkkel, a testvérekkel, a nagyszülőkkel stb. kialakult korai „biztos bázis”-kapcsolatainkra épülnek. Azoknak az élményeknek a jellege, amelyek kiváltképpen gyerekkorban érnek bennünket, alapvetően meghatározzák egyfelől azt, hogy később találunk-e biztos bázist más személyekben, vagy nem; másfelől pedig azt, hogy milyen fokú jártassággal rendelkezünk ahhoz, hogy kölcsönösen előnyös kapcsolatokat alakítsunk ki, és tartsunk fenn.

Jó hír, hogy létezik születéstől halálig tartó fejlődési ciklus, amely során bárhol és bármikor képesek vagyunk biztos bázist találni, ha addig nem volt, vagy valamilyen oknál fogva elvesztettük. Amit gyerekkorunkban nem kaphattunk meg, azt felnőttkorban bepótolhatjuk, megszerezhetjük magunknak. Felnőttként pedig rendszerint kortársakban és egyenrangú személyekben keresünk és találunk biztos bázisokra.

Az elsődleges biztos bázis kialakulása nemcsak az emberekkel való kötelékteremtést határozza meg, hanem azt is, hogy hogyan tudunk kötődni egy célhoz. Az emberek mellett a biztos bázis kialakulásának alapvető módja a szenvedélyes elköteleződés valamilyen cél iránt. Ez a cél kötődhet sporthoz, munkához, tanuláshoz, és lehet személyes vagy szakmai jellegű. Az a lényeg, hogy a cél értelmes és tartalmas legyen. Amikor célunk van, akkor kifejlesztjük azokat a jártasságokat, amelyek a megvalósításához szükségesek. A siker eléréséhez az út a kudarcokon keresztül vezet. A siker abban a képességünkben rejlik, amellyel túljutunk a kudarcokon. A korlátok leküzdésének megtanulása agyunkat cselekvésre programozza, ezáltal mindig cselekvőképesebbek leszünk, és nem válunk a kudarc vagy a kudarcból való félelem foglyává. A biztos bázisok ehhez védelmet és energiát nyújtanak, feltöltenek, és megfelelő készenléti állapotba hoznak bennünket, hogy sikeresen megküzdjünk a konfliktusokkal.

A biztos bázisok és a konfliktuskezelés

Sokan vannak, akiknek életük kezdetén nem alakultak ki biztonságos kötelékeik. Egyesek felnőttkorukban meg tudják oldani ezt a problémát,

és képesek produktív kapcsolatokat létrehozni mind magán-, mind munkahelyi életükben. Velük szemben viszont mások nem képesek úrrá lenni a hiányzó kötelék problémáján, és legtöbbször csak arra képesek, hogy negatív köteléket teremtsen, vagy kötelékek nélkül maradjon.

Amikor biztos bázisaink hiányosak, nem elég jók, akkor félünk a másokkal való kötelékteremtés minden formájától, kerüljük az új dolgok megszerzésére való törekvést, mert nem bízunk magunkban. Ez nehézséget okoz magunknak is, meg másoknak is, mert jellemző módon nem tudunk megállni a saját lábunkon, állandóan veszteségre számítunk, amiért túl sokat aggódunk. A mindennapi problémák, konfliktusok sikeres megoldása érdekében ezért van szükség erős kötelékek, biztos bázisok kiépítésére.

Azt látjuk a mindennapokban, hogy a leggyakrabban alkalmazott konfliktuskezelési mód a konfliktus kerülése. Furcsa módon, amikor kerüljük a konfliktust, agyunk valójában helyesen működik: „A konfliktus veszélyes lehet.” Mindazonáltal azonban fontos, hogy megtanuljunk közeledni a konfliktushoz, semmint hogy távolodjunk tőle, és kikerüljük. Nagyon hasznos a konfliktust kihívásnak tekinteni, megoldandó problémának, és nem sorscsapásnak.

Régen megdőlt már az a tévhit, hogy az együttélés bármelyik formáját vagy a sikeres közösségeket a konfliktusok hiánya jellemzi. Éppen ellenkezőleg, annak, hogy egy közösség folyamatosan fejlődik, tanul, az a legmegbízhatóbb jele, hogy a véleményeket ütköztetik egymással. A konfliktus az emberi kapcsolatok természetes és elkerülhetetlen velejárója. Arra ösztönöz bennünket, hogy keressük a kompromisszum és az együttműködés bázisát. A konfliktusok alkalmasak arra, hogy általuk tanuljunk és fejlődjünk, kíváncsiságra és kreativitásra serkentenek. Ilyen megközelítéssel a konfliktusok pozitív folyamatok, olyanok, amelyeket irányítani lehet és kell is annak érdekében, hogy a benne rejlő romboló potenciál pozitív kiemelésévé alakuljon át.

A konfliktus energiát hordoz, és a jól működő közösségek azért nyújtanak kiváló teljesítményt, mert képesek heves vitákra és építő jellegű szóváltásokra, miközben az egymás tiszteletben

tartásának szabályai érvényesülnek, és a közös célokra való irányultság mellett megtartják a kötelékeket. Az együttműködő környezet kialakulásához lényeges, hogy a kölcsönös előnyöket előtérbe helyezzék, ez szerves része legyen a konfliktuskezelésnek, ahogyan az emberi méltóság szem előtt tartása is.

A konfliktussal való szembesülés elkerülésének sok negatív hatása van, a többi között az információk visszatartása, a rossz teljesítmény, az önbecsülés elvesztése, valamint a destruktív kapcsolatok. Az információk visszatartása a kommunikációt lehetetlenné teszi, enélkül viszont megszűnik a közösség egészséges vérkeringése. Ha nem tápláljuk folyamatosan egymást gondolatokkal, érzésekkel, új ötletekkel és késztetésekkel, akkor meghal a kreativitásunk. Ha nem alkothatunk valami újat – még ha az nem is látványos és nagy horderejű mindig – önbecsülésünk csorbul, és értelmetlenné válik körülöttünk a világ.

A konfliktus úgy fogalmazható meg, mint két vagy több ember, illetve csoport között fennálló olyan különbség, amelyet feszültség, érzelmi töltet, eltérő nézetek, valamint – szétszakadt vagy teljesen hiányzó kötelékek esetén – megosztottság jellemez. Minden konfliktus gyökere az elszakadt kötelék és a veszteség sikertelen kezelése. Akadnak olyan emberek, akik között lényeges különbségek és nézeteltérések vannak, de képesek megtartani a köteléket, és nincs közöttük sikertelenül megoldott konfliktus. Például egyes házaspárok tagjai eltérő vallási, politikai meggyőződéssel és kulturális identitással rendelkeznek, mégis kiegyensúlyozott az együttélésük, mert erős köztük a kötelék.

Minden konfliktus természetét annak a veszteségnek a típusa határozza meg, amely a konfliktus kialakulásához vezetett. Hiányállapot ez, amelyben mindig feltárható, hogy voltaképpen mire van szükségünk. A kötődés elvesztése esetén a *kihez tartozom?* érzésének bizonytalanságában kötelékre, biztonságra, a valakihez való tartozás érzésére van szükségünk. Egy számunkra fontos terület elvesztése esetén a *hová tartozom?* kérdésére nincs válasz – arra van ilyenkor szükségünk, hogy tartozzunk egy helyhez, egy otthonhoz, ahol biztos gyökereink

vannak. Az identitásunk elvesztése a *ki vagyok én valójában?* nyugtalanító érzésével áraszt el – ilyenkor arra van szükségünk, hogy választ találjunk arra, hogy mit képviselek, mik az érdekeim. A dolgok értelmének elvesztésekor pedig a *mi értelme?* kérdés jelenik meg, ilyenkor viszont arra van szükségünk, hogy minden szituációban megtaláljuk a célt és az értelmet.

A sikeres konfliktuskezelésben alapvető jelentőségű, hogy képesek legyünk megtartani vagy akár újjáépíteni a kötelekeket, hiszen csak így lehetséges érzéklni a másik ember szükségleteit, érdekeit. Kötelekek birtokában válik lehetővé a konfliktusok frontális vállalása. Amikor passzivitásból vagy döntésképtelenség miatt nem kezelünk valamilyen problémát, és nem teszünk lépéseket a megoldására, a tanult tehetetlenség útját járjuk be, úgy cselekszünk, mint egy tús: elhitetjük magunkkal, hogy a probléma megoldhatatlan, és ez felmentést ad azalól, hogy keressük a megoldást.

Elsőként fontos betartani, hogy ne teremtünk ellenséget ott, ahol nincs. Magától értetődő, hogy ahol nincs ellenségkép, ott nincsen konfliktusgerjesztés sem. Ahol mégis van ellenség, ott érzük el, hogy az illetőből szövetséges váljék. Ehhez rendelkezésre állnak az együttműködés kommunikációjának nélkülözhetetlen eszközei: a kölcsönös tisztelet és a pozitív viszonyulás. Ez még a kemény korlátozások közepette, nehezen kialakítható kapcsolatfelvétel esetén is működni tud.

Tartsuk szem előtt, hogy a konfliktusban sosem a személy az alapprobléma. Válasszuk külön a személyt a problémáitól, és összpontosítsunk a megoldandó problémára, ne a személyre. Ez elengedhetetlenül fontos, hogy elkerüljük a konfliktus elfajulását. Sajnos, megérzéseink nem

mindig ezt sugallják, mert kultúránkban még ott tartunk, hogy a problémát kiegyenlítjük az emberrel, aminek folytán hajlamosak vagyunk a munkahelyi és családi konfliktusokat személyes síkra terelni. Úgy éljük meg, hogy a probléma azért merül fel, mert maga az ember problémás. Gyakran gondolunk arra, hogy minden rendben lenne, ha megszabadulhatnánk a személytől. Ha úrrá tudunk lenni ezen a téves szemléletbeli nehézségen, problémamegoldásunk sikeresebb tud lenni.

Tovább lépve a konfliktuskezelésben, törekedjünk segíteni abban, hogy a másik ember megkapja, amire szüksége van, vagy amit akar. Nagyon könnyű önmagunk túszává válni azáltal, hogy túlhangsúlyozzuk, mi az, amit mi akarunk, anélkül, hogy megfelelő segítő szándékunkról biztosítanánk a másik embert. Minden szóbeli vagy más jellegű kommunikáció során meg kell tartanunk a kötődést a másik személlyel azáltal, hogy érdeklődést mutatunk az iránt, amit ő akar vagy igényel. Mondhatunk nemet, vagy elmondhatjuk a saját problémáinkat úgy, hogy közben a másik ember szükségleteit és igényeit szem előtt tartjuk.

A negyedik alapelv az, hogy ne hagyjuk, hogy a heves érzelmek rabul ejtsenek bennünket. Ne vonatkoztassuk magunkra az agresszív szavakat és cselekedeteket! Ez nem mindig könnyű, de nem is kivitelezhetetlen. Őrizzük meg világos gondolkodásunkat, és egy percre se tévesszük szem elől a célunkat! Kötelekeink megtartása mellett minden konfliktust, ha nekilátunk, sikeresen lehet kezelni.

A biztos bázisok megtartanak bennünket még a vérzivataros történelmi időkben is!

2022. január

Erzsébet, a női ideál

Szigeti Réka interjúja

„Egy kicsi-kis leányka-csillagot / Láttam egyszer sok esztendő előtt, / Pozsony várából napnyugatra ment / A csillag-gyermek, s szent aszszonnyá nőtt” – írta Reményik Sándor, aki valójában ebbe a négy sorba sűrítette Szent Erzsébet életének lényegét. A leányka-csillag szent aszszonnyá nőtt. **Az Ég tartja a Földet** c. Szent Erzsébet életét feldolgozó musical bemutatója áprilisban lesz, a próbafolyamat elkezdődött. A musical szövegekönyvének írójával, Lezsák Sándor József Attila-díjas költővel, íróval beszélgettem.

Ha bárkit megkérdeznénk, hogy mondjon egy magyar női szentet, akkor vagy Szent Margitot vagy Szent Erzsébetet említené. Ön szerint miért van az, hogy Szent Erzsébet nemcsak a középkor legismertebb és legkedveltebb szentje, hanem a 21. századé is?

– Önnek nagyon jó véleménye van a magyar köztudatról, mert én azt mondom, hogy az átlagemberek nagy része legfeljebb hallotta Szent Erzsébet nevét, de igazán nem tudja, hogy ki volt, miért szent, és miért van az, hogy a világban a legismertebb magyar szent. Az átlagember legfeljebb Szent Istvánt mondja azonnal, mert ehhez a füle jobban hozzászokott. A világban a magyar szentek között Szent Erzsébet utcahosszal vezet, ez egyértelmű. Ezt, tudomásom szerint, felmérések is igazolják. Miért mondom azt, hogy tudomásom szerint, és mi közöm van ehhez? Már több mint húsz éve foglalkoztat Szent Erzsébet élete. Szörényi Leventével akkor már megírtam az Atilla – Isten kardját, és voltak különféle terveim, többek között Máriapócsról is gyűjtöttem anyagot. Szent Erzsébetről mintegy hatszáz-nyolcszáz cédulám gyűlt össze. Készültem, de valami hiányzott. Nem azért akartam írni, mert mindenáron kell írni róla, hanem mert valóban megfogott az élete, és ez az élet nagyon mai. Száz év múlva is időszerű lesz. Ez benne a csoda, ami nem avul el. Nagyon életszerű. Abba hagytam a Szent Erzsébettel való foglalkozást, mert valami zavart. Aztán ráébredtem: a zene hiányzott.

Végül dráma és zene is született, hiszen zajlanak próbák, és hamarosan itt a bemutató...

– Van már tíz-tizenkét esztendeje, hogy a Lakitelek Népfőiskolán Kárpát-medencei középiszkolás vetélkedőt szervezünk, minden évben más témával a középpontban. A legjobb helyezést elért csapatokat elviszem egy nyári háromnapos tanulmányi kirándulásra az adott témával kapcsolatos helyszínekre. Így jutottunk el Széchenyi kapcsán Bécsbe, ahol ellátogattunk a bécsi magyar nagykövetségre is. Fogadott bennünket a nagykövet, egy kis állófogadáson is részt vettünk, megmutatták a palotát, és teremről teremre mentünk a diákokkal. Egy ottani munkatárs, aki kísérté a csoportunkat, talpig feketében volt. Kárikula volt, izzó meleg, ő meg talpig feketében. Félrehúzódtam vele, és megkérdeztem, hogy kit gyászol. Nagyon nehezen szólalt meg, de elmondta, hogy az édesapját. Megkérdeztem, mikor halt meg. Több hónappal azelőtt. Megütött, hogy ez a dráma mennyire él benne, és mennyire folyamatos. Elkezdett beszélni az édesapjáról, és egy történettel próbálta érzékeltetni, hogy ki is volt. Akkor azt mondtam neki, hogy magának ezt meg kell írnia. Írja meg! Ezzel kibeszéli, kiírja magából, akkor talán az édesapja is megbocsát neki, és nyugalma lesz. Eljöttünk. Két év múlva újra elmentem, egy másik diákcsoportot vittem. Ott volt a hölgy, kezében egy kézirat. Ideadta, és ezt mondta: „Megírtam apám életét. Olvassa el!” Hirtelen megijedtem, hogy mit tudok kezdeni a kézirattal... A buszon belelapozva már a harmadik mondat után éreztem, hogy ezt író írta, nem pusztán egy olyan fiatalasszony, aki gyászol. Odaadtam a lakiteleki Antológia Kiadónak, hogy nézzék meg alaposabban, és végül kiadtuk a könyvet. Nagy siker lett.

Ezzel párhuzamosan egy másik szálon is elindult a történet. Szikora Róbert is sok-sok éve musicalt akart írni Szent Erzsébetéről. Ő már korábban ismerte Zsuffa Tündét – a hölgyet, akivel

én Bécsben találkoztam –, és tudta róla, hogy kiválóan ír. Szerette volna, ha Tünde veti papírra a magyar királynő történetét. Addig-addig no-szogatta, amíg megírta a könyvet. Tünde akkor már engem is ismert az édesapjáról szóló könyvének kiadása kapcsán, így az új regényét is nekem adta ide, mert tudta, hogy én is foglalkoztam Szent Erzsébet életével. Nem mertem elvenni, mert félttem, hogy ha nem jó, akkor kínos helyzetbe kerülök. Ráadásul felkért, hogy írjak hozzá előszót. Beleolvastam, és éreztem, hogy Az Ég tartja a Földet című könyv végre igazán Szent Erzsébetről szól.

Aztán lejöttek Lakitelekre Szikora Robival, és kértek, hogy alkalmazzam színpadra, illetve írjam meg a dalszövegeket. Így kerültem én még közelebb Szent Erzsébethez.

Szikora Robi jegyzi a zenét. Mennyire fér össze az R-Go zenei stílusa a Szent Erzsébet-musical zenéjével?

– Szikora Robi különös, rendkívüli művész, aki mostanában is mindennap jár szentmisére. Én ezt érzékelem a musical zenéjében is. Új zenéjének a forrásvidéke az istenhite és a templomok világa. Ez olyan csodálatos képességeket ébresztett benne, olyan dallamok születtek, amelyek nem hiszem, hogy előjöttek volna, ha nem jár templomba, és nem ilyen egészségesen hívő ember. A musicalnek és a csikidám stílusnak a feszültsége teremtette meg ezt a zenét. Az első pillanattól mondtam neki, hogy a vers csak szolgálat a dolga, mert a musical egy zenei költemény. Korszerű zene született, amely a Szikora-rajongók számára is nagy meglepetés lesz.

Utalt arra, hogy Szent Erzsébet mennyire mai. Ő valóban nem olyan volt, mint a többi gyermek, kilógott a sorból, hiszen szeretett lovagolni, szerelemből házasodott, valahogy meghaladta a korát, előremutatott. Ez mennyire határozta meg az ő sorsát, hogy ő ilyen volt, és akkor volt ilyen?

– Én úgy gondolom, hogy sokan voltak ilyenek, ilyen magatartással, ilyen erkölccsel, de nem mindenki volt királykisasszony. Ez volt benne a különös, a különleges, hogy ilyen családból származott. Számomra ez az izgalmas, ez foglalkoztatott húsz évvel ezelőtt is. Meráni Gertrúd,

az édesanyja, akiről az él a köztudatban, hogy ő rossz, őt gyűlölni kell, akinek már az idegenül csengő neve is egy rossz érzetet kelt. Katona József valójában a Bánk bánban karaktergyilkosságot követett el Gertrúddal szemben, és felhasználta azt a belső háborúskodást, amely az udvari környezetben zajlott, hogy Bécs ellen lázítson.

Ezt most értsem úgy, hogy önök rehabilitálják Meráni Gertrúdot?

– Egészen talán már soha nem lehet. Annyira beleitatódott a magyar köztudatba, a magyar néplélekbe a Katona József által megrajzolt kép, hogy nagyon nehéz már árnyalni, módosítani azt. Pedig történelmi tények bizonyítják, hogy Gertrúd nagyszerű édesanyja és nagyszerű feleség volt, erről korabeli feljegyzések vannak. Ők is szerelmi házasságban éltek II. Andrással, bármennyire is különös ez. Emellett Gertrúd olyan családi környezetet teremtett, amelyben nem akárcik nőttek fel: többek között Erzsébet öccse, IV. Béla.

Említene pár olyan érdekesebb momentumot a regényből, amely átkerült a drámába is?

– Ami nagyon megfogott – és ezek történelmileg is igazolt tények –, hogy az a négyesztendő kislány, azzal a stílussal, azzal a gondolkodással, amelyet Sárospatakon, Pozsonyban vagy éppen Esztergomban kapott édesanyja, édesapja, dajkája, környezete és a Jóisten révén, Thüringiába kerül, és a rengeteg nehézség ellenére tudatosan és következetesen végigmegy a számára kijelölt úton. Élethelyzetei a mai fiatalok számára is testközeliek, viselkedése, önfeláldozása azonban korunkban is szinte természetfeletti. Valóban az ő korában az is ritka, hogy szerelmi házasságban éljen valaki, de az is, hogy húszévesen már háromgyermekes özvegy legyen. Húszévesen! Döbbenetes. Ahogy az is, ami a regényből is kitűnik, hogy ő csak a saját férjét szereti. Egy olyan világ volt körülötte, amely hasonlított a mai eltorzuló világhoz. Ebben is sok hasonlóság, azonosság van. Nem szólva a járványról, a keresztes hadjáratról, arról az indulati gyúanyagról, amely ott volt a keresztes háborúban. Andrásról feljegyezték, hogy mennyire próbálta fegyelmezni a katonáit. Ez is átsejlik a regényen, és próbáltam átültetni a musical szövegébe is. A német-római császár

feleségül kéri az özvegy Erzsébetet, de ő nem akart újraházasodni. II. Frigyes elmegy Erzsébet temetésére, és koronáját Erzsébet fölé helyezi: „Ha nem tudtalak császárnévá koronázni a földön, fogadd tiszteletem jeléül ezt a koronát, aki Isten országában már királynő vagy.”

Az egész történet annyira drámai, négyéves-től húszesztendőskoráig tizenhat év küzdelme, majd az ezt követő esztendőök megalázott élethelyzete, amelyben mégis egyenes tud maradni. Istenhez térő, ugyanakkor emberi.

Sík Sándor a „női eszmény megtestesülésének” nevezte Szent Erzsébetet. Jelent-e bármit is ez a mai generáció számára?

– Az a meggyőződésem és tapasztalatom, hogy „fecseg a felszín, hallgat a mély”. A felszínen nagyon sok az álnőies vagy hamisan nőies tulajdonság, mozdulatok, írások, riportok, amelyeknek a megszemélyesítői féltehetségek. Nem tudják igazán kifejezni magukat, és akkor jönnek a pótszerek. Jönnek azok a manírok, manipulációs eszközök, amelyek a média segítségével felkeltik a figyelmet, attól érdekesekek lesznek, és az érdekesség hoz egy kis talmi sikert. Az ilyen jellegű sikerélmény az embereket elkábítja, és hamis képzetek jönnek létre, ráadásul sokszor úgy tűnik, mintha ez lenne az általános. A nagy többség végzi a dolgát, szereti a férjét, feleségét, nem válik el, nem iszik, egészséges életet él, gyerekeket nevel, és örül az unokáknak. Szerintem még mindig ez a többség, de olvad ez a

többség, mert hatással van rá a különféle manipulációk csábító látványa.

Erzsébet tényleg egy női ideál, hiszen a leírások szerint is gyönyörű, csodálatos volt. Az a tartás, ahogy nevelte a gyerekeket, ahogy gondoskodott róluk, ahogy szeretett, a nők többségében ma is ott van.

A balliberális oldalon a musical ötlete nem aratott sikert, hiszen többen kritizálták és sokallották a pénzüsszeget, amelyből létrejön az előadás, és olyan címek jelentek meg, hogy az országgyűlés fideszes alelnöke musicalt írt Szent Erzsébetről. Mennyire befolyásolta önt az ilyen hozzáállás, a támadások? Annál is inkább kérdezem ezt, hiszen ön egy elismert és ismert költő, író, mégsem ebbéli funkciójában emlegetik ezzel kapcsolatban, hanem párt-hovatartozás és tisztség szerint.

– Nem érdekel. Nem is olvasom el. Fekete Gyulától tanultam azt, hogy közéleti ügyekben nem vagyok hajlandó megsértődni, nem vagyok hajlandó bosszankodni. Megyek tovább.

Kevesebb mint két hónap van a választásokig. Mire számít?

– Győzelemre. Évtizedek óta bennem él egy kínai tudós, filozófus, hadvezér két és fél ezer esztendőskorának gondolata. Számomra ez a mostani választási kampányban is iránytű: „Nehéz terepen: ne állj meg, folytasd az utat; bekerített terepen: dolgozz ki stratégiát; halálos terepen: harcolj!”

Korhecz Papp Zsuzsanna (Szabadka)
Árpád-házi Szent Erzsébet

A Petőfi-bicentenárium remélhetőleg igaz válaszra készíti a tudományt!

A Bács–Kiskun Megyei Közgyűlés javaslata az Országgyűlés a 2022-es és a 2023-as esztendő Petőfi-emlékévvé nyilvánította a költő születésének bicentenáriuma alkalmából.

Jövőre lesz kétszáz éve, hogy megszületett a legnagyobb költőnk, akinek nevét minden magyar ismeri, s akit a külföldi irodalombarátok is számontartanak. Nem véletlen, hogy a Magyarok X. Világkongresszusa, amelyre a Magyarok Világszövetsége rendezésében került sor 2021. augusztus 15-e és 20-a között, külön foglalkozott nemzetstratégiai konferencia keretében a költő halálának immár több mint 170 esztendő rejtelével.

A hivatalos álláspont szerint Petőfi Sándor eltűnt 1849. július 31-én a segesvári csatában. Eltűnt, nem elesett! Ma már a szibériai elhurcolást tagadók sem merik egyértelműen kijelenteni, hogy elesett Fehéregyházánál, hisz senki nem látta a holttestét, az a későbbi exhumálás alatt sem került elő. Életben maradásáról és fogságba eséséről viszont már korábban is akadtak bizonyítékok, szemtanúk. A legelső híradás talán éppen a segesvári ütközetben részt vett Bartha János honvéd százados 1860. december 8-án Tiszabecsen írt és a *Vasárnapi Ujság* december 30-i számában közölt levele volt arról, hogy egy székely ember a kertjében megtalálta a súlyosan sebesült költőt, a szénapadlásán elrejtette, és egy hétig ápolta, majd kikísérte az oláh határra. A sebesült csak ott árulta el neki, hogy ő Petőfi Sándor. A feltételezések szerint ott, Havasalföldön esett az oroszok fogságába.

A Petőfi-kutatók körében jól ismert Barátosi Lénárt Lajos neve és 1946-ban kelt naplója. Barátosi 17 éves gimnazistaként 1909-ben csatlakozott Otto von Geck svájci kutató ázsiai expedíciójához, hogy bizonyítékokat találjon Petőfi szibériai életéről. Nagyapja, a lengyel–rutén származású Hužiuk Fedor Petőfi barátja volt, s mert bizonyít-

téka – a szemtanú Borsos András káplár utolsó erejével egy papírlapra írt sorai – volt arról, hogy a költőt elhurcolták az oroszok, tíz év börtönt szenvedett nehéz vasban Kufstein várában. Barátosi sikerrel járt, rátalált az elhurcolt honvédek leszármazottaira és Petőfi sírjára, továbbá magyar nyelvű verseket is hozott haza, amelyeket átadott a Honvédelmi Minisztériumnak, ahol azok állítólag megsemmisültek. (Barátosi Lénárt Lajos eredeti kéziratának részletei megtalálhatók a Fuksz Sándor és Kiss Endre József válogatásában 2015-ben a *Magyarságtudományi Füzetek* sorozata *Kisenciklopédia* 25. számában megjelent *Az idő igaz, s eldönti, ami nem az... Petőfi Sándor szibériai életszakasza* című kiadványban.)

A *Nógrád* című lap 1988. március 12-i száma (tehát még a barguzini sír feltárása előtt) írt egy Sistyik István nevű kállói plébánosról, aki a temesvári fogolytáborban látta a sebesült Petőfit. Őt is elfogták az oroszok, de sikerült megszöknie.

Mindenképpen említésre méltó dr. Józsa Antal címzetes egyetemi tanárnak, a történelemtudományok doktorának 2001. január 21-én keltezett levele, amelyet Glatz Ferenchez, a Magyar Tudományos Akadémia elnökéhez intézett. Ez olvasható a *Magyarságtudományi Füzetek* fentebb említett számában. A szerző nem látja lezártnak a Petőfi-kérdést, javasolja a barguzini maradványok megvizsgálását. Szavahihetően bizonyítja, hogy Petőfi nem esett el a segesvári csatában. Idézek a levélből: „Legutóbbi kolozsvári kutatásom alkalmával meglepő dokumentumra leltem, ami különben mindig szem előtt lehetett, s senki nem dugta el. (Az Erdélyi Magyar Múzeum gyűjteménye.) Ebből kiderül, hogy 1849. augusztus 3-án este Petőfi még élt, és jelentett Bemnek! Szóval még nincs vége a dalnak...”

A 2021. augusztus 19-én megtartott **Petőfi Sándor-hírfolyam** előadói számos közvetlen és közvetett bizonyítékot hoztak fel előadásaikban

arról, hogy az elhurcolt költő Szibériában, a Bajkál-tó mellett élt 1856. május 18-án bekövetkezett haláláig.

E sorok írója Fuksz Sándor mellett a folyam társelnöke volt. A *Szibériában írt Petőfi-versek* című előadásom vázát az *Aracs* 2019. március 15-i számában közölt *Jus murmurandi Petőfi ügyében* című esszé képezte, amelyben a költőnek tulajdonított szibériai versek közül néhányat összevettem az itthon írt ismert költeményeivel. Döbbenetes hasonlóságokat fedeztem fel! Az ismétlések elkerülése végett csupán egy-egy szibériai és itthoni vers kezdősorait hozom fel példának. A *Barguzinban írt vers címe Júliának*. Fordításomban az első sorok így hangzanak:

„Zúg és süvölt az őszi szélvihar már,
Zörög az ágakon sok halott levél,
Mint rab kezén csörögnek a bilincsek,
Úgy viszi messze szavaimat a szél...”

Petőfi 1846. október 26-án Koltón írt *Erdélyben* című verse így kezdődik:

„Barangol és zúg, zúg az őszi szél,
Csörögnek a fák száraz lombjai,
Mint rab kezén a megrázott bilincs.
Hallgass, zugó szél, hadd beszéljek én!”

A Koltón született verset nem ismertem, csak jóval a fordításom megjelenése után fedeztem fel, tehát nem befolyásolt a munkámban. Az orosz verset Alekszej Tyivanyenko közölte Jurij Vinokur egykori barguzini lakosnak a múlt század 20-as éveiből megmaradt viharvert kéziratos füzeté alapján. Az akkor már Moszkvában élt Vinokur elmondása szerint ez a vers a régi barguzinai körében kéziratban terjedt kézzől kézre a „magyar őrnagy költő” más alkotásaival együtt. (Lásd Alekszej Tyivanyenko fordításomban 2017-ben a Magyarok Világszövetsége gondozásában megjelent *A szibériai „titkos fogoly”. Petőfi Sándor Barguzinban* című könyvének 190. oldalán.)

A következő előadó Sántha Attila kézdivásárhelyi irodalmár, nyelvész és kutató volt, aki a Segesváron történeteket rekonstruálta. Elmondta, hogy 2020. szeptember 2-án a csata helyszínén járt, próbálta beazonosítani a pontos helyszínt. Kisbún község 2010-ben megjelent román nyelvű

monográfiájában (Ion Eugen Sârbu: *Monografia localității Boiu*) felfedezett egy hivatkozást a kisbúni ortodox parókián található leírásra, miszerint a Küküllő jobb partján elterülő község lakói felmentek az Akasztóhegyre, onnan nézték a folyó bal partján, Héjjasfalván és Fehéregyházán történeteket. A leírás szerint volt ott egy orosz trombitás, aki hangjeleket adott más trombitásoknak, s így irányították a jobb parton előrenyomuló kozákokat. Az is kiderült, hogy a korábbi állításokkal ellentétben, amelyek szerint a jobb parton nem volt úthálózat, ott nem támadhatott az ellenség, egy orosz seregtest átkelt a Küküllőn, úgy került a honvédsereg hátába. Haller István, Fehéregyháza akkori birtokosa is ezt állította, de nem hittek a szavának. Heydte osztrák ezredes, aki állítólag látta a csatamezőn Petőfi holttestét, a folyó jobb oldalán haladt a kozákok nyomában, ott látta a nadrágjáig levetkőztetett és halottnak vélt férfit. Az Ispánkút, ahol Petőfi állítólag elesett, a túlparton van. Sántha Attila szerint a Heydte által látott „holttest” Lőrincz József, Bem titkára volt, aki az érdemrendeket tartotta rendben, ezért voltak mellette szétszórt papírok és kitüntetések. Lőrincz megmenekült, s augusztus 18-án Marosvásárhelyen elvette a Petőfinek szánt egyenruhát, amely – egy róla készült korabeli rajz tanúsága szerint – lötyögött rajta, mivel egy vékony, alacsony személy volt. Heydte leírása tökéletesen illett rá. Az előadó szerint az oroszok románokat is vittek Szibériába. Előadását ezzel zárta: semmi esetre sem lehet kijelenteni, hogy Petőfi meghalt Segesvárnál, és hogy az oroszok nem vittek magukkal hadifoglyokat.

Fuksz Sándor, mielőtt megtartotta volna *Nem vittek?* című előadását, elmondta, hogy a '80-as évek végén felkereste őt Falus Ottó Pál, aki Franz Fiedlernek, Bem erdélyi felderítőjének a dédunokája volt. Megmutatta dédapja naplóját, amelynek közreadására egyetlen itthoni újság sem vállalkozott, s annak részletei a burjátiai *Bajkál* című folyóiratban láttak napvilágot 1988 júniusában. Fiedler, aki oláh parasztnak öltözve társaival székkel járta be a környéket, leírja, hogy látta, amint az általa jól ismert költőt két kozák utolérte, s az egyik karddal sújtott rá, a másik dzsidával szúrta meg. Meghagyta a legényeinek, hogy hozzák ki Petőfit, nehogy az osztrákok kezébe kerüljön. Megtalálták a súlyos sebesültet, bekötözték a se-

beit, és szekéren Segesvárra vitték egy parasztházba. Négy év múlva tudta meg egyik barátjától, hogy Petőfit „elhurcolták a muszkák”.

Áttérve tulajdonképpen előadására, Fuksz Sándor idézett Kosáry Domokosnak, az MTA rendszerváltás utáni első elnökének 1991-ben a Hajdú-bihari Naplóban megjelent nyilatkozatából, amely szerint nincs bizonyítéka annak, hogy Petőfi Szibériába kerülhetett volna. Öt évvel később Fekete Sándor, a kor egyik legtekintélyesebb Petőfi-kutatója azt írta, hogy felesleges megvizsgálni a barguzini sírból előkerült csontokat, mert azok nem a költő földi maradványai. Sajnos, ma is itt tartunk a „tudományos érvekkel”! Legfőbb érvük az volt, és ma is az, hogy az osztrák–orosz megállapodás értelmében az oroszok minden hadifoglyot – a lengyelek kivételével – átadtak a császáriaknak. Csakhogy az egyezmények megszegését nem szokás írásba foglalni! A nemrég elhunyt Kéri Edit a bécsi állami levéltárban megtalálta a minisztertanács titkos jegyzőkönyvét, amely szerint arra kéri I. Miklós cárt, hogy a magyar hadifoglyokat vigyék Szibériába, ahonnan nem tudnak visszajönni. Az első világháborús magyar hadifoglyok találkoztak az 1849-ben elhurcolt honvédek leszármazottai-val, sőt néhány esetben elaggott honvédekkel is, amiről hazatérésük után beszámoltak. Sőt voltak olyan egykori szabadságharcosok, akik az első világháborús foglyokkal együtt tértek haza! Köztük volt Minarovics Vendel, Petőfi unokaöccse, akinek Fery Sándor, az akkori Legfelsőbb Bíróság tagja segített, s az ő szavahihetősége nem vonható kétségbe. Minarovics Kiskunfélegyházára jött haza, ahol pár évvel később elhunyt.

Ezt követően bemutattak egy videófelvételt, amelyet Fuksz Sándor készített Heves városában az azóta már elhunyt Szűcs Ferencsel, akinek az apja első világháborús hadifogoly volt Szibériában. Az ő elmondása szerint egy társával megszökött a vonatról, s egy kis településen kértek menedéket. Kiderült, hogy a házigazda értett valamennyit magyarul, és ő Petőfi, azaz Petrovics Sándor unokájának mondta magát. Beszél Petőfi eltemetéséről is, elmondta: az ortodox pápa nem engedte, hogy a pravoszlávok temetőjébe kerüljön, ezért a bajtársai titokban, sietve egy már meglévő sírba helyezték a költő holttestét. Ez beigazolódtott Barguzinban, amikor feltárták a sírt, hisz a csontváz nem volt koporsóban, és alatta egy ko-

porsóba temetett maradványokat is találtak. A két hadifogoly eljutott egy kikötőbe, ahonnan hajóra szállva kalandos úton sikerült hazajönniük.

Rövid szünet után Karáth Imre, a Kecskeméti Televízió szerkesztője következett, aki 1989-ben ott volt Barguzinban a sír feltárásánál, és dokumentumfilmet készített róla, amely naplószerűen mutatta be az expedíció munkáját. Tíz év elteltével visszament Szibériába, elkészítette a film folytatását. Elmondta, hogy az első rész bemutatása után milyen retorziók érték, munkatársaival együtt eltávolították a televíziótól, s csak évek múlva került oda vissza. Még a film vetítése előtt megjegyezte, hogy már 1989-ben szembetűnő volt az a prekoncepció, amellyel a feltárásokat fogadták. Az MTA bizottsága eleve elfogultan és előzetes véleménynyel állt hozzá a kérdéshez, amikor megérkeztek a csontmaradványokkal, és a vizsgálóbizottság elé került az anyag. 1990-ben repülőgéppel utazott Moszkvába a Szovjet Tudományos Akadémia antropológiai intézetébe, s véletlenül mellette ült Kovács Gyula, a magyar antropológiai bizottság tagja, aki egy orosz nyelvű levelet mutatott neki, amelyben az állt, hogy a csontváz egy nő maradványa, azaz egy előzetes állásfoglalás volt akkor, amikor még meg sem tekintette a bizottság a leleteket. Visszatérve tíz év elteltével Szibériába, azt tapasztalta, hogy mennyire megváltozott a helyiek véleménye, milyen nagymértékben befolyásolta a burját tudósokat a Petőfinek tulajdonított földi maradványokkal szembeni hivatalos álláspont. Ezután levetítésre került az *Egy legenda nyomában* című film második része, amely ezzel a Mikszáth-idézetel kezdődik: „...ha a Petőfi-keresők semmit sem találnak, akkor ez fiaskó; ha Petőfi helyett mást hoznak haza, akkor ez botrány; ha pedig magát Petőfit hoznák haza, akkor úgysem hiszi el senki...”

A filmben megszólaltak mindkét oldal hívei, elsőként V. K. Agalov, a Burját Köztársaság akkori miniszterelnöke. Elmondta, hogy a 19. század derekán sok embert deportáltak Szibériába, főleg lengyeleket, de nem kizárt, hogy magyarok is voltak köztük, ezért is engedélyezték a sírok feltárását. A megtalált és Petőfinek tulajdonított csontváz Oroszország tulajdonát képezi, de ők hozzájárulnak a vizsgálatok további folytatásához.

Őt követte A. A. Petrunyin, aki 1989-ben a Burját Köztársaság kulturális miniszterhelyettese volt. A feltárásoknál ő képviselte a miniszterta-

nácsot, segítette a munkálatok elvégzését. 1990 januárjában nemzetközi bizottság alakult Petőfi Sándor maradványainak azonosítására. E bizottságnak rajta kívül tagja volt Alekszej Nyikolajevics Tyivanyenko, Nyikolaj Ivanovics Krjucskov, a volt miniszterelnök-helyettes és Borisz Vasziljevics Danyilov, a Burját Tudományos Központ felelős titkára. A moszkvai tanácskozáson Alekszejev akadémikus a tudományos vizsgálatok második vagy harmadik napján azt mondta neki, hogy valószínűleg férfi maradványai kerültek elő a sírból, nem kizárt, hogy Petőfié. Ez a beszélgetés délben történt. A szovjet kutatócsoport vezetője, Alekszejev akadémikus és magyar részről dr. Harsányi László csoportvezető délután hivatalosak voltak a magyar követségre. Két óra hosszat beszélgettek ott, s visszatérve kijelentették, hogy női maradványokról van szó, pedig a kutatásokat még nem fejezték be.

Alekszej Vasziljevics Tyivanyenko régész, aki 1989-ben a Burját Tudományos Központ tudományos munkatársa volt, a feltárások előzményeit összegezte, beszélt a múlt század elején hazatért első világháborús magyar foglyoktól származó híradásokról, amelyek Petőfi szibériai életéről szóltak, valamint egy munkácsi újságíróval (Vaszil Pahirja – D. Á.) kialakult kapcsolatát is megemléltette. Elmondta, hogy egy egykori helybeli polgár, de már Moszkvában élő idős férfi, Jurij Davidovics Vinokur mutatta meg nekik a barguzini sír helyét, amely a fivérének és Küchelbecker orosz dekabristának a sírhelye mellett volt. Tyivanyenko a moszkvai nemzetközi bizottság ülésén nyomban látta, hogy az ő álláspontjukat nem fogják elfogadni. Retorziók érték ezután, a benyújtott doktori disszertációját nem fogadták el, sőt a Szovjet Tudományos Akadémia tagjai közül is kizárták. Bár még a csontváz ott volt náluk, Magyarországon azt híresztelték, hogy egy nő maradványai, pedig legfeljebb csak fényképen láthatták.

Megszólint a filmben A. I. Burajev antropológus, a Burját Tudományos Központ osztályvezetője is. Együtt dolgozott Kiszely István professzorral és az amerikai Bruce Latimerrel, nagyon jól megértették egymást. Az antropológiai adatok alapján nem tudták megállapítani, hogy valóban Petőfi földi maradványait találták-e meg, de ennek semmi nem mondott ellent. Állítja, hogy férficsontváz volt, bár nőies vonásokat is megfigyeltek rajta.

Az elhunyt életkora, testmagassága megegyezett Petőfiével. A genetikusoknak kell kimondaniuk a döntő szót. Véleménye szerint folytatni kell a vizsgálatot.

A filmben 2000 novemberében rögzítették dr. Ratzky Rita irodalomtörténésznek, a Petőfi Irodalmi Múzeum akkori főigazgatójának a véleményét is, aki szerint semmilyen nyom nem utal arra, hogy Petőfi a segesvári csata után tovább élt volna.

Dr. Hermann Róbert történész, a Hadtörténelmi Intézet igazgatója határozottan cáfolta, hogy Petőfi fogságba esett volna. Egy Bauer Lajos nevű őrnagyra hivatkozott, aki szintén Bem törzskarához tartozott, fogságba esett, de megszökött, s elmondása szerint Petőfi nem volt a foglyok között. Dr. Hermann Róbert véleménye szerint előbb be kellene bizonyítani, hogy a költő fogságba esett, mert enélkül értelmetlen az antropológiai és genetikai vizsgálat, nem kell a kérdéssel tovább foglalkozni. Azt állította, hogy teljesen fölösleges volt a barguzini expedíció, nem kellett volna az akadémiának ebbe belemennie. Meglehetősen fölényes nyilatkozatában elhangzott: ha nem halt meg Petőfi, akkor talán elment román vándorpópának az erdélyi havasokba, ami ugyan nem valószínű, s akár Arany Jánost is kereshetnénk Szibériában. Szerinte el kellene felejteni az egész barguzini történetet, nincs értelme elvégezni a DNS-vizsgálatot.

Hasonló értelemben beszélt dr. Kovács László régész, az MTA Régészeti Intézetének igazgatóhelyettese is. Határozottan kijelentette, hogy a barguzini csontváz nem Petőfié, ezt állapították meg az akadémia kijelölt szakemberei. Szerinte a légvár összeomlott, csőddel ért véget az egész akció. Ennek bizonyítására haza kellene hozni a csontokat, minden darabot, s három intézményben kellene megvizsgáltatni, amelyek közül egyet Kiszely István jelölne ki, a másik kettőt ők. A film narrátora szerint az álláspontok annyiban közledek egymáshoz, hogy mindkét fél a DNS-vizsgálatot tartotta volna elfogadhatónak.

A következő nyilatkozó az azóta már elhunyt dr. Kiszely István antropológus, a barguzini expedíció szakmai vezetője volt. Vele is 2000 novemberében készült az interjú. Ő a huszadik század legnagyobb krimijének nevezte az egészet, mivel egy tudományos vizsgálatból politikai ügyet csináltak. „Nem kívánatos Petőfinek a magyarság-

eszméje és nem kívánatos a szabadság eszméje most. Ez van a háttérben, s nagyon primitív embereknek nagyon primitív presztízskérdése mozgatja az egész ügyet. Teljesen érthetetlen, hogy egy ország ilyen primitíven viselkedjen egy probléma megoldásánál” – mondta. Hozzátette: áll elébe az esetleges nemleges eredménynek is, hisz a tudomány magában hordja a tévedhetőséget, de ő Barguzinban egyértelműen Petőfi csontvázát látta, mivel Petőfi minden egyedi jellegzetessége, a sérülései, a szemfoga, a sípcsonthjának torziós elcsavarodása megvolt a csontvázon, s ezt a két amerikai és a szovjet antropológus ott írásba is foglalták. Megítélése szerint a csontvázat nem szabad hazahozni (akkor Amerikában volt – D. Á.), mivel bizonyos körök kérték 1990-ben telexen a Szovjet Tudományos Akadémiát, hogy semmisítsék meg a barguzini 7-es számú sírból előkerült maradványokat.

Dr. Farkas Gyula antropológus, a szegedi József Attila Tudományegyetem tanára elmondta, hogy ő csupán a barguzini és az esetleg hazahozandó csontváz azonosításában hajlandó részt venni, mivel ő nem genetikus.

Természetesen szót kapott a filmben Morvai Ferenc, a Petőfi Bizottság elnöke, a barguzini expedíció vezetője is. Elmondta, hogy a nevével visszaélve megpróbálták a csontvázat az Egyesült Államokból elhozni, de nem tudták, hogy milyen feltételekkel helyezte ott letétbe. Ő is egy tisztességesen elvégzett DNS-vizsgálatban látja a megoldást.

Dr. Raskó István, az MTA Szegedi Biológiai Kutatóközpontja Genetikai Intézetének igazgatója 2000 szeptemberében arról beszélt, hogy olyan régi csontokból is lehet DNS-t izolálni, mint például a múmiák. Ez nem elsősorban a csontok korától függ, hanem attól a környezettől, ahová a halottat eltemették. Az így izolált DNS-ből meg lehet határozni az illető nemét.

Dr. Holló Zsolt, a H-MED Diagnosztika Kft. genetikai részlegvezetője szerint a laboratóriumukban viszonylag olcsón meg tudnák vizsgálni a DNS-mintát, amennyiben felkérjük őket erre.

Ez a véleménye dr. Lászik Andrásnak, a Semmelweis Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézete DNS-laboratóriuma vezetőjének is. Több ezer éves, sőt egy hétmillió esztendősszervezetből is, például egy rovarból, amelyre gyanta cseppent, ki lehet

vonni DNS-molekulát. Természetesen és könnyen meg tudják állapítani a DNS alapján a halott nemét is. Petőfi állítólagos maradványainak a vizsgálatánál is ez lenne az első lépés. Ez a vizsgálat néhány hét alatt elvégezhető. Szívesen elvállalnák ezt a munkát, mert ez a feladatuk. A filmben elhangzott, hogy az akkori (azaz a húsz évvel ezelőtli! – D. Á.) genetikai módszerekkel tökéletes biztonsággal elvégezhető volna a kromoszómavizsgálatokat, kideríthették volna, hogy férfi- vagy női csontváz került-e elő a barguzini sírból. Ha női, akkor lezártak tekinthetjük a Petőfi-legendát, ám ha férfi, akkor a szülei sírjából vett apró csontmintával összehasonlítva meg lehetne állapítani, hogy a költőt valóban Szibériában érte-e a halál. Ezt a vizsgálati módszert mindkét félnek el kellene fogadnia.

A vetítés után a film alkotója elmondta, amit valamennyien tudunk, hogy ezek a vizsgálatok azóta sem történtek meg. Ennek több oka van: amikor az akadémiahoz fordult, azt a döbbenetes választ kapta, hogy Moszkvában hivatalosan több mintát vettek a csontvázból, de azok elvesztek. Pedig ahogy Rákóczi és Kossuth hamvait hazahozták, úgy kellene elérni azt is, hogy Petőfi földi maradványa itthoni földben nyugodjanak. Szégyenletesnek tartja ezt az állapotot, hogy a legnagyobb nemzeti költőnk ügye még nincs lezárva.

Tatár József kőszegi Petőfi-kutató Manasses Dániel peréről számolt be. Manasses is hadifogolyként került Szibériába, s amikor huszonnyolc év múlva kiszabadult, és 1877-ben sikerült hazajönnie, elmondta, hogy egy ólombányában együtt dolgozott Petőfivel. Vizsgálóbizottság elé idézték, s azt állították róla, hogy csaló, ezért börtönbe zárták. Az ügy ahhoz vezetett, hogy a szibériai Petőfi-kutatást egy fél évszázadra befagyasztották. 1877 tavaszán több egykori magyar hadifogoly érkezett haza Szibériából, s többen közülük azt állították, hogy találkoztak Petőfivel, aki ott ólombányában dolgozott. Az első hírhozó Szatmárból Boros Sándor volt, aki ugyanazt mondta el, amit később Manasses. Ugyanakkor két lengyel hadifogoly (Anton és Iwan Wiszniewski – D. Á.) érkezett Magyarországra, Svájcba tartottak, s ők is tanúsították, hogy újságíróknak elmondták, hogy Szibériában találkoztak Petőfi Sándorral. Mivel rajtuk kívül más hazatért honvédek is ezt állították, felbolydult az ország, sőt külföldi lapok, például a L'Humanité és a Times is írt róla. A köz-

Kossuth Lajos hazafisága a XXI. században is egyetemes jelentőségű

(I. rész)

A 2022. évben fontos emlékeznünk arra, hogy 220 esztendeje született kimagasló magyar történelmi személyiségünk, udvardi és kossuthfalvi Kossuth Lajos (1802–1894), aki államférfiként örök példa a nemzeti célokért méltón küzdő hazafiak számára. Különösen indokolt ezt megemlíteni Bácskossuthfalva kapcsán, hiszen a délvidéki magyarság e településen Kossuth-emlékparkot hozott létre, ahol Kossuth mellszobra is felavatásra került. A Batthyány-kormány pénzügyminisztereként, a Honvédelmi Bizottmány elnökeként, Magyarország kormányzóelnökeként az 1848–1849-es hősi szabadságharcunk olyan vezetői közé tartozott, akik a csatateri küzdelmeink után is kiemelten képviselték a haza szolgálatának ügyét a nemzetközi szinten. Kossuth Lajos testesítette meg a magyar szabadságeszményt a XIX. században Európától Amerikáig; és méltó emlékezte egyetemes jelentőségű a XXI. századi nemzeti összetartozásunk értékvilágában is! Arról is meg kell emlékeznünk, hogy 181 évvel ezelőtt jelent meg a Kossuth Lajos szerkesztette *Pesti Hírlap*, melynek széles ívű gondolatokkal megírt cikkei, műveltséget tükröző elemzései és a világképi megalapozottságot felmutató híradásai rendkívül hatásos eszközökké váltak a cselekvő hazafiság elméleti megalapozását célul kitűző XIX. századi honfitársaink számára. A Zemplén vármegyében 1824–1832 között ügyvédi joggyakorlatot folytató Kossuth Lajos életútjában meghatározó lehetőséget teremtett az, hogy a reformországgyűlések világában országosan ismert személyiséggé lett. E tapasztalati alapok után Kossuth Lajos számára a Pesti Hírlap szerkesztése remek lehetőséget nyújtott a haza és a nemzet érdekében tenni akaró közfelfogás jobbító alakítására. Az újságban elméleti szinten 1840–1844 között rögzített nemzeti célkitűzések és ennek nyomán az 1848

márciusáig megtett gyakorlati lépések voltak az alapjai Kossuth államférfiúi kiteljesedésének, ami az 1848–1849-es szabadságharcunk idején mutatkozott meg. A Kárpát-medencében élő magyarság nemzeti összetartozásában Kossuth Lajos emlékezte a XXI. században is éltető erőt képvisel. Ezt egyetemes szinten is indokolt felmutatni, mert e szabadsághősünk a nemzetközi szinten is kimagasló közéleti jelentőséggel és történelemszemléleti eredményességgel képviselte a haza és a nemzet ügyét a XIX. században.

I. Kossuth Lajos Pesti Hírlapjának művelődéstörténeti jelentősége

A Kossuth Lajos szerkesztette Pesti Hírlap nemzeti sajtótörténeti előzményei kapcsán elmondható, hogy Magyarországon a XVIII. század utolsó évtizedeiben sok nagy hatású újság kezdte meg működését (Rát Mátyás *Hírmondója*, eszternelki Szacs vay Sándor *Magyar Kurírja*, Péczeli József *Minden es Gyűjteménye*, a legjelentősebb illuminátusok közé tartozó hadusfalvi Spilenberg Pál [?–1814] pesti ügyvéd és lapszerkesztő *Ephemerides Politico-Litterariae* című lapja, Révai Miklós *Hadi és Más Nevezetes Történetek* című újságja, Kazinczyék *Kassai Magyar Múzeuma*), de ezek sosem tudtak igazán sikeres gazdasági vállalkozásként működni. Ezek a felvilágosodás, a társadalmi reformok iránt elkötelezett újságok a szellemi sikereik és gondolatberezítő írásaik ellenére sem voltak képesek nyereséges vállalkozásként működni, aminek a legfőbb oka a szűk körű olvasói réteg volt. Sokszor ez volt megszűnésük legfőbb oka is. Mégis nyilvánvaló, hogy jó példát mutattak, és úttörő szerepük volt az olvasói igények kialakítása, megte-

remtése és formálása terén, és abban is, hogy milyen célokat kell kitűznie a hazai sajtónak. Három évtizeddel később azonban már sokkal szélesebb reformgondolkodó réteghez tudtak szólni a meginduló újságokban publikáló szellemi elit nemzeti liberális nemesei, akiknek szerepe az 1832–1836-os reformországgyűlés alatt nőtt meg igazán, és egyre szilárdabb, eltökéltebb, taktikailag is érettebb módon politizáltak a társadalmi haladás érdekében. Az 1840-es évek elején – az addig már majd másfél évtizedes reformfolyamat eredményeként – széles körű mozgalom indult a társadalmi változtatásokért, a magyar hon felvirágoztatásáért. A haza legjobbjainak célja a polgári-nemzeti átalakulás alapjainak megteremtése, a nemzeti együvé tartozás érzésének ápolása volt. E korban alakult ki az igazi magyar újságírás, az újat kereső, a (körülmények engedte határig) nyílt véleményt kifejtő, bátran politizáló és már szélesebb körhöz eljutó időszaki sajtó, mely már vállalkozásként is sikeres és eredményes tudott lenni. 1841. január 2-án két nagy hatású, a politikai életben később élesen szemben álló hírlap indította útjára első számát. Az első hónapok még arra engedtek következtetni, hogy a közös cél, a reformok érdekében fejtik ki tevékenységüket, azonos zászló alatt indulnak harcba a társadalmi haladásért. Ez azonban csak addig tartott, ameddig a *Világ* szerkesztője Vajda Péter (1808–1846) volt, mert azután a lap Dessewffy Aurél (1808–1842) cserneki és tarkői gróf, konzervatív főnemes kezébe került. Ekkortól a *Világ* a haladásért küzdő Pesti Hírlappal szembeni állásfoglalás fő képviselőjévé lett. A korabeli újságok közül a közvéleményt nyíltan és korrekt módon tájékoztató, határozott politikai állásfoglalású Pesti Hírlap emelkedett ki. Kossuthfalvi és udvardi Kossuth Lajos (1802–1894) ügyvéd felkérése a Pesti Hírlap szerkesztői teendőinek ellátására különlegesen érdekes politikai manőver eredménye. Kossuth maga sem bízott abban, hogy kiszabadulása után pár hónappal újságot engedélyezzenek neki, hiszen politikai tevékenysége miatt zárták börtönbe. Klemens Metternich gróf – a nádor tudta nélkül – utasította Landerer Lajos (1800–1854) pesti nyomdászt, aki kapcsolatban állt a titkosrendőrséggel, hogy ajánlja fel – a börtönből az országgyűlés határozott nyomására 1840. május 10-én szabaduló – Kos-

suthnak a lap szerkesztését. Elképzelésük szerint Kossuth a cenzor „óvó” szárnyai alatt nem írhat majd forradalmi hangvételű cikkeket. Megállapodtak, ha ezt mégis megtenné, akkor Landerer azonnal mondjon fel neki. A megállapodás megkötésére a teljes jogú szerkesztő és a kiadó tulajdonosa között 1840. december 31-én került sor. A Pesti Hírlap az első igazi újság, mely határozott és haladó politikai véleményével a haladás irányában hatott a közvéleményre, elsősorban a köznemességre, hiszen az egyes megyék haladó törekvésének szószólója, támogatója volt. Ez volt a Pesti Hírlap hatalmas sikerének egyik fő oka. A Pesti Hírlap célkitűzései az alábbiak voltak: tudatosítani a válságot, megmutatni a haladás irányát, megfogalmazni a nemzeti reformtörekvéseket, egyesíteni az ellenzéket. Javaslatival a lap nemcsak tükre, hanem gárdájával együtt harcos szereplője volt az 1843–1844-es országgyűlést megelőző esztendő éles politikai küzdelmeinek. A haladás képviselőinek magatartását illetően talán a legszebben a lap az 1841. tavaszutó 26-i számának vezércikkében ír, amelyben a fejlődésért folytatott küzdelemről így fogalmaz: „...ne süssük azt vakítólag a fényhez szokatlan szemekbe; vegyünk egy kis időt magunk arra, hogy meggyőzhessük ezeket a felől, miképpen mi nem gyújtogatni kívánunk fáklyánkkal, hanem jótékonyan világítani”, és „legyünk türelmesek azok iránt, kikben a jóakarát nem hiányzik, de egy kissé régecskén születtek, vagy tán szemek is gyengék”. Az első szám 1841. január 2-án (Télhó 2. 1841) jelent meg. Kossuth beköszöntője a lap programján kívül az újságírás etikai alapelvét is tartalmazta. Olyan újságot ígér, amelynek célja, hogy „a nemzet életének hű tükré legyen”, és „szabad tért nyisson az észnek, értelemnek, jóakarátnak”. Bízik benne, hogy ha „nem vagyunk szükségtelenek, hogyha sem későn, sem korán nem jövünk, egyszóval hogyha megérdemljük, bizonyonnyal pártfogást is lelendünk a nemzetnél”. Sejtetni engedi, hogy a várható aktuális témák és az újság egésze alapvető feladatának tartja, hogy „előkészítsék a napnak nagy kérdéseit”. Valóban ez következett! Ezt talán az mutatja meg legjobban, hogy a Helytartótanács már március 16-án tanácsulésen foglalkozott a lap működésével, akként értékelve a helyzetet, hogy „a cenzor hanyagsága folytán hol egyik, hol

másik állami intézményről és közhivatalról jelenik meg éles bírálat”, és egyben felhívta a figyelmet a cenzori szabályzat néhány pontjára, mely „a személyeskedő megjegyzéseket minden nyomdai kiadványban” tiltja. Olyan társadalmi kérdéseket tárgyalt, úgy tájékoztatta a közvéleményt, hogy már az első néhány szám után a cenzor kétségbeesetten panaszkodott, hogy hiába húzta ki szavakat vagy akár sorokat is, az aligha segítené, mert a cikkek hangulata megmaradna „izgatónak”. Kossuth a vélemény kifejezésének új formáját honosította meg a magyar újságírásban addig még ismeretlen vezércikk bevezetésével. A különböző „hétköznapi” eseményekről írt tájékoztatásoknak is olyan a stílusa, hogy az felrázza, állásfoglalásra készítse, cselekvésre buzdítsa az olvasót. Foglalkozik a mértéktelen alkoholfogyasztás terjedésének következményeivel, a leányanyák gyilkossá válásának társadalmi okaival, a nyomorban élő esetekkel, az ifjúság jövőbeli nagyszerű feladatával és sok más égető, megoldandó problémával. Az 1841. évi 6. számban a *Pálinkamirigy* című vezércikkében a veszedelmesen terjedő alkoholizmusra hívta fel a közfigyelmet. Megállapítása szerint „*aljasodik, erőtlenedik, butul és szegényedik nemzedékről nemzedékre az emberfaj egész népeknél, hol a pálinkaital közönségesen elterjedt; mind hiába, a mirigy terjed*”. Ennek legfőbb okát abban látja, hogy a „*földbirtokos gazdáknak sok helyütt legfőbb, csaknem egyedüli jövedelme; hogy ez egész roppant vidékeken a nép erkölcsi életébe annyira beszövedött*”, és hogy „*a helység előjárói, bárminemű községi dolgok végett mindig a pálinkás korsó körül gyűlnek össze, ha lakostársaik ügyes-bajos dolgaiban bírászkodnak, első gondjuk a pálinka, melynek árát a vesztegető féllal megfizettetik*”. A Pesti Hírlap Kossuth szerkesztése idején – a cenzúra miatt – nem írhatott nyíltan arról, hogy milyen módon, milyen mértékben és milyen politikai fórumokon lehetne a nemzeti önrendelkezést kivívni. Sokan látták azonban, és Kossuth is rávilágított, hogy Magyarországot iparilag fejleszteni kell, mert csak ezen az úton lehet az osztrák ipar nyomása alól kiszabadítani. Így írt erről a Pesti Hírlapban: a „*politikai függetlenség industriális függetlenség nélkül nem egyéb, mint ábránd*” (1842. 150. szám). A Pesti Hírlap ellenfele, a Világ – a kon-

zervatív-aulikus nemesség lapja – a védővám ellen, az osztrák–magyar vámunió mellett foglalt állást, míg a Pesti Hírlap ez ellen, a magyar ipar felvirágoztatása érdekében a védővám eléréséért küzdött. 1844. október 6-án Pozsonyban megalakult a Védegylet, igazgatója Kossuth lett. Ez a szervezet nem is elsősorban mint gazdasági, hanem mint országos szervezet alapvetően politikai jelentőséggel bírt, és az eljövendő Ellenzéki Párt előkészítését szolgálta. Kossuth ekkor már nem volt a Pesti Hírlap szerkesztője, de hogy egy ilyen jellegű országos szervezet létrejöhetett, abban oroszánrésze volt a Pesti Hírlap előkészítő, közvélemény-alakító és tette ébresztő tevékenységének is. A fejlődést gátló tényezőket – a fentiek mellett – a kedvezőtlen vámrendelkezések, az extenzív állattenyésztés és a saját pénzügyi háztartás hiánya jelentették. Ipari nyersanyagainkért – a feldolgozásuk után – Ausztria iparcikkei kerültek vissza az országba. A kézműipar jelentős része céhes rendszerben tevékenykedett, mely alapvetően csak a helyi igények kielégítését tudta megoldani. Nagyon fontos területét jelentették a lapnak az iparfejlesztést célzó cikkei. Elég arra gondolnunk, hogy az egész országban csak mintegy négyszáz ipartelep, gyár létezett. E tárgykörben és a családi kapcsolatok okán érdekességként említem meg a Lócse melletti Teplicén lévő papírmalmot, melyet 1613-ban Spillenberg Sámuel (1573–1654) lócsei orvosdoktor alapított meg, és kivételesen hosszú időn keresztül, 272 éven át, 1885-ig folyamatosan működött, vagyis abban az évszázadban is, amikor Kossuth Lajos élt. Az ipartelepítő XVII. századi lócsei orvos leszármazottja (ükunokájának dédunokája) a Tokajban élő Spillenberg József Gábor (1808–1878) földbirtokos, kincstári ügyész a Zempléni Casino tagja volt Kossuth Lajossal (és öt másik Kossuth családtaggal) egyetemben. Érdekesség a Kossuthok és Spillenbergek rokoni kapcsolata tekintetében, hogy hadusfalvi Spillenberg József Gábor unokája, Spillenberg Béla (1886–1965) jogász, világháborús főhadnagy 1911-ben Bodrogszögön feleségül vette udvardi és kossuthfalvi Kossuth Katalint (1894–1990). De térjünk vissza a Pesti Hírlapra! Az ipar fejlesztésének elősegítését alapvető feladatnak tartotta a Pesti Hírlap egész cikkírógárdája. A 2. számban (Télhó 6. 1841)

Almási Balogh Pál (1794–1867) orvos *Felszólítás* címmel cikket írt egy „hasznos ismereteket terjesztő társaság” ügyében. Ebben a cikkíró akként fogalmazott, hogy „az öntudatra ébredt nemzetek mindenike fáradhatatlanul igyekszik haladni azon, az értelem kifejtése, a tudományos ismeretek terjesztése s azoknak az életre alkalmazása által”. Megállapítja, hogy az „a nemzet, mely a lelki műveltség pályáján előre nem halad mely ősei által elfoglalt tespedő helyzet s elavult nézetek, káros előítéletek s makacs elfogultság szeretetétől megválni, s jobb és üdvösb eszméknek helyt adni nem akar, mely a haladás múlhatatlan szükséges voltát át nem látván” a „tudományokat nem ápolja, az mondjon le jogáról, a művelt nemzetek sorába neveztetni”. E cikk eredményességét mutatja, hogy 1841. Téli 3-án az *Egyesületek* című cikk már arról ír, hogy „választmány neveztetik, tervet készítenő az egyesületről”, és meghatározták, hogy céljuk hasznos „ismereteket terjesztetni a nép minden osztályaiban, melynek nincs módja ismeretvágyát egy vagy másképpen kielégíteni, különösen pedig a műiparos néposztályt hasznos ismeretekben részeltetni, népszerű nyelven írt tanulságos és gyakorlati élet szükségének megfelelő munkák kiadása, az ipar és kézművek haladását minden egyéb módok által elősegíteni”. Széles körű vita követte a gondolatot, és ennek eredményeként alakult meg az Iparegyesület 1842. június 4-én gróf Batthyány Lajos elnökletével, majd létrehozták az ipariskolák elődjét, és megvalósították az Iparműkiállítást. Kossuth felismerte, hogy az iparosodás nagy szerepet játszhat abban, hogy a nemzet önbizalmat nyerjen, és merjen egyenrangú félként fellépni a külföldi (elsősorban az osztrák) „*piacion*”. Sőt, tanulságként vonta le a Béccsel szembeni függőségi viszonyunkból, hogy a nemzeti önállóság csak az önálló nemzetgazdaság talaján jöhet létre, és ezért a honi műipar megerősödését ipartámogatással és védővám-politikával kell támogatni, bátorítani. A belső korlátozó tényezők megszüntetése is természetesen alapvető feltétele az iparosodásnak. Az iparosodást gátló tényezők közül kiemelkedett a jobbágykérdés megoldatlansága. A szerkesztő-ügyvéd számára a nemzeti felemelkedés érdekében a legfontosabb feladat a jobbágyfelszabadítás, a „szabad föld, szabad ember” megvalósítása lett. Kossuth

már a lap első számaiban arról írt, hogy olyan „nehéz korszakot élünk”, ahol „avult érdekek élet-halálra küzdenek egy még alaktalan jövő eszméivel”. Felismerte, hogy a társadalmi változások kényszerítő törvényszerűséggel következnek be, ez ellen semmit nem lehet tenni, mivel az állapotok túlhaladtak, ezért a fejlődés megállíthatatlan. Ennek érdekében több cikkében írt történelmi példákról, a jobbágykérdés megoldásáról Európa több országában. A jobbágykérdés mielőbbi rendezése érdekében lehetőséget biztosított a Hírlapban a különböző elképzelések közzétételére. Így például Farkas Károly („*Tététleni*” néven) az országos megváltás egyidejű megvalósításáról írt cikket, melyben azt javasolta, hogy a megváltás összegét a parasztság harminc év alatt fizetné ki egy örökváltsági pénztárnak. A megváltás teljes összegét (igen alacsonyra) kilencvenmillióra becsülte. Kossuth is kiadott egy 18 évre kalkulált örökváltsági tervezetet. Vélhetően több olyan szakmai segítőtje volt Kossuthnak a pénzvilágban jártas, közgazdasági ismeretekkel rendelkező korabeli vállalkozói körből is, aki a segítségére lehetett a megalapozott számításai elkészítésében. Közülük talán a pesti görög Manno István (1811–1888) nagykereskedő lehetett az egyik legjelentősebb, aki Kossuth Lajos egyik fontos pénzügyi tanácsadója lett a későbbiekben is. Manno István 1888. január 29-én hunyt el 76 éves korában (a Király u. 57. szám alatt élt): görögkeleti szertartás szerint temették el a Fiumei úti sírkertben. (Manno István leányának, Manno Máriának [1845–1936] a férje a nevezetes bécsi görög mecénás, Dumba Miklós [1830–1900] volt, aki Budapesten, a ma is álló Király utca 57. számú házban hunyt el: ennek az épületnek a falán került elhelyezésre 2011 decemberében az az emléket őrző bronztondó, amely Sztefanu Sztefanosz magyarországi görög szobrászművész alkotása. A görög Manno család több leszármazottja e házban élt, egészen a legutóbbi időkig.) A nagykereskedők közé tartozó komáromi görög családból származó Dumtsa Döme (1807–?) szintén Kossuth elvararója volt: egy általa 1844-ben írt levél látható Monokon, a Kossuth-emlékház kiállításán, melyben szerepel Dumtsa Döme neve. A „*Tététleni*”-féle elgondolásoknak nem volt megalapozott közgazdasági alapja. Ezt mutatta ki Trefort Ágoston (1817–

1888) cikkében, amely szintén a Pesti Hírlapban jelent meg, s melyben, ha óvatosan is, de megfogalmazódott az állami kármentesítés gondolata.

A 4. számban (Télhó 13. 1841) bezerédi Bezerédj István (1796–1856) reformpolitikust említette példaként, aki a *„kokasdi jobbágyaival teljes megváltási szerződésre lépett”*, és már csak a *„felsőbb helyre terjesztés”* van hátra. Hozzátette még azt is, hogy: *„Tisztelet azon földesuraknak, kik az idő jeleit megértik, és józan pillanattal és meleg ügyszeretettel fogják fel mint kell a közjót saját jól értett hasznukkal egyeztetni.”* Bezerédj volt egyébként az első, aki 1844 után önként vállalta az adófizetést is. (Érdemes arról is megemlékezni, hogy még 1836-ban Brunszvik Teréz, Szentkirályi Móric, Bezerédj és Kossuth alapította meg a Kisdedővő Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesületet.) A jobbágykérdés megoldása a társadalmi haladás érdekében amúgy is fő célkitűzése volt a lapnak: gazdasági, szociális és társadalmi szempontokat együtt elemezve kívánták megváltoztatni a rendszer felépítését. Az első lépést már az 1839–1840. évi országgyűlés is megtette, hiszen törvénybe iktatták a földesúr és a jobbágy közötti egyezkedésen alapuló *„engedőleges”* örökváltsági szerződés megkötését. 1848-ig azonban a tízezer település közül csak alig több mint hetvenben történt meg az egyezségkötés. Ennek okai egyrészt a szükséges pénz hiánya, másrészt pedig a túlzott földesúri követelés és a fizetés időtartama tekintetében fennálló érdekellentétek voltak. A 13. számban Kossuth *Örökváltság* címmel vezércikkben értekezett e témáról, azt rögzítette, hogy *„a javítva haladás ösvényén a teendőik sorában mindenképp előttinek e szót tarjuk: »szabad föld«, s elannyira meg vagyunk győződve, miképpen e nélkül legbuzgóbb törekvéseink sem hoznak kellő eredményt”,* és hozzátette Cato *„ceterum censeo”*-jának analógiájaként, hogy *„egyébiránt a földet szabadítsuk el s hozzunk szabadságot és biztosságot a javak világába”*. A 23. számban az *Ősiség* című vezércikkében azt írta, hogy *„míg az ősiség dolgában nem segítünk, a javak világában legbuzgóbb igyekezettel sem leszünk képesek oly normális állapotot előidézni, miszerint a magyar birtokos birtokát sajátjának mondhasssa és a biztosságnak emez érzetéből felvirágozzék a hon közjava”*. Mindennek hiányát jelöli meg a legfőbb gátnak,

melyek *„a közös érdek kapcsaival egybecsatolt nemzeti egészségre egybeolvadnunk nem engednek”*. Milyen tisztán és érthetően fogalmazta meg szerkesztőként is a szabad (polgár)ember és a szabad (föld)tulajdon nemzetet egybeforrasztó erejét! Már az 1841-ben megjelenő vitacikkek alapján felismerte Kossuth, hogy az önkéntes örökváltság még csak az első lépés a jobbágykérdés megoldása felé. Felismerte, hogy a jobbágykérdés megoldása szorosan összefügg az állami kármentesítés és a közteherviselés problémakörével. Láta, hogy a parasztság a rossz megélhetési viszonyai miatt nem tudja a váltság teljes összegét előteremteni és kifizetni, ezért úgy vélte, hogy az örökváltság, a jobbágyfelszabadítás *„aligha megtörténhetik anélkül, hogy a váltságbérnek egy részét a státus vállalná magára, miről mostani adórendszerünk és adómentességünk mellett még a gondolkozást is ábrándnak hisszük”*. A polgári átalakulás egyik alapfeltétele volt tehát a közteherviselés megvalósítása, a nemesi adómentesség felszámolása. A 114. számban (1842) megjelent *Iparegyesület* című cikkben az olvasható, hogy ezen intézmény *„mi nagyon jótekingony hatással lehetend az a honi műiparra, ha jövő augusztusi pesti vásárkor a legelső iparműkiállítást létesíthetjük; honi gyártmányainkkal a nagy közönséget megismertetjük, jelesebb műiparos polgártársainkra figyelmesekké leszünk”*. A 150. számban megjelenő *Iparműkiállítás* című vezércikkében arra kívánt rábírni mindenkit, aki *„magokban iparműves tehetséget éreznek, ne mulasszák el az alkalmat használni, hogy magokat, műveiket és tehetségeiket a nemzet nagy közönségével megismertessék”*. Ma is példaadó a fogalmazása amikor arról ír, hogy az *„önismeret eszköze, ezen nemzeti önbizalom ébresztője lehet az iparműkiállítás”,* és *„ez fogja (hogy a választmány szavaival éljünk) a szerény csendben rejtő, vagy mostoha körülmények miatt egy elfelejtett zugban tespedő ügyességet napfényre hozni és nyújtand ingert az igyekezetnek, gyárnokot s kézművesnemes versengésre buzdítand, a hon egész nagy közönségével ismeretségbe, közelebb viszonyba hozván, a kölcsönhatásnak jótekingony erejét ébresztendi fel”*. Megalapítása szerint a *„nemzeti becsülés sugarának le kell a műhelyekbe szállani, az értelmes gyárnoknak, kézművesnek tapasztalnia kell, hogy*

el van ismerve, miként ő szerény szorgalmával a nemzeti jólét, a nemzeti dicsőség, nemzeti függetlenség tényezőjének elismertetik; a közönségben pedig kivált a gazdagabban a nemzeti önértetnek föl kell ébredni, hogy inkább magyar művel, mint külföldivel szeressen dicsekedni”. Elgondolkodtató mondatok! A 174. számban megjelenő *lparműkiállításban* a magyar ipar védelmében szólalt fel, és megoldásként a törvényhozás „*oltalmát*”, tehát a védővámok bevezetését ajánlotta. A Pesti Hírlapnak egyébként óriási gazdasági és szellemi sikere volt: már a 42. számban közölte a szerkesztő, hogy az első félévi számok elfogytak, és a nagy érdeklődésre való tekintettel újra kinyomtatják őket. Az ilyen eset rendkívül ritka még az egyetemes újságírás történetében is. E lapszámnak a vezércikke igen erőteljesen lépett fel a tisztviselők érdektelensége, hanyagsága ellen. A hatalommal és a hatáskörrel való visszaélés, a törvénysértés felháborító ténye miatt Kossuth a fennálló társadalmi viszonyok felett mondott ítéletet: „...*amely osztály nem képes a társaság életmozgalmait a közönség elégedésére intézgetni, az önmaga tör pálcát önmaga felett*”. Kossuth merész és hatékony újságírói tevékenysége felborzolta a korabeli „*journalisták*” idegeit. Minden alkalmat megragadtak, hogy saját lapjukban Kossuth újságírói működését, illetve magánéletét támadhassák, így közvetve a közvéleményt akarták a Pesti Hírlap ellen fordítani. Ez a próbálkozás nem vezetett sikerre, hiszen míg 1841-ben hatvan előfizetővel indult a lap, addig 1844-ben 5200 előfizetője volt a Kossuth szerkesztette Pesti Hírlapnak. Mindez a szerkesztő eredményes szervező és újságírói képességeit dicséri, melyek a saját korában is példa nélkül álló gazdasági sikert eredményeztek hírlapjaink történetében. Az ellene fellépő *journalisták* támadásának hatására írta meg korábban, 1841. december 29-én *Visszapillantás* című vezércikkét, melyben azt fogalmazta meg, hogy „*a pályatárs nem ellenség*”, hiszen a „*versenyzők nem szemközt futnak*”. Ez a gondolat azonban nem talált megértésre. Amikor kénytelen befejezni hírlapírói munkáját, mert Landerer felmondott neki, joggal emlékszik úgy vissza tevékenységére a Pesti Hírlapban, hogy betartotta az erkölcs alapelveit, szennyes érdekek soha nem vezették, és meggyőződése nem volt eladó. Az

értetlenség viszont elkésérítette, az igaztalan támadásokat nehéz szívvel viselte el, hiszen mindent „*a hon érdekében*” tett. Az 1844. április 11-i számban Kossuth egy rövid cikkben jelentette be távozását, ebben közli, hogy június végével a Pesti Hírlapnál megszűnik a jogviszonya. Utóda, a nevezetes történetíró Szalay László (1813–1864) reformpolitikus (a Helytartótanács 1844. június 11-i engedélyével) július 4-től vette át a lap szerkesztését. A Pesti Hírlap világos értékrend alapján fogalmazta meg a jövőalakítás kereteit, és ez a mai újságírás számára is jó útmutató lehet. Nemcsak az első számban az újságírók számára Kossuth Lajos által rögzített etikai alapelvekre gondolok, hanem arra, hogy megadta a vezérfonalat a hazáját szerető ember gyakorlati tevékenységéhez, valamint arra, hogy megmutatta az utat, hogy „*mit és miként*” kell tennünk a fejlődés érdekében azért, hogy céljainkat megvalósíthassuk. Még inkább érvényes mindnyájunkra – a gyorsan változó világunk változatlan jelenségei között a fentiek napjainkban is időszerű megfogalmazása mellett – a Pesti Hírlap legelső száma beköszöntőjében a zárómondat üzenete, amelyet Kossuth minden esetben betartott, és amely a szép szavak utáni gyakorlati lényegre, a halaszthatatlan teendőkre utal: „*S’ most a’ dologra*”. Édesapám e négy szóból álló Kossuth-üzenet jegyében biztatott 1980 nyarán a kutatói tevékenységre, mely mind a mai napig személyes élményt jelentett a családnak számára, amire jó példa egy XXI. századi kötet megjelenése is. Örömmel töltött el e felkérés, mivel az első publikációm éppen Kossuth Lajosról jelent meg a Magyar Nemzetben 1981. január 17-én. Édesapám, Diószegi György első történelmi könyve pedig 1988-ban jelent meg *Kossuth Lajos üzenete* címmel. Édesapám, Diószegi György és a testvérem, Bakosné Diószegi Mónika *Kossuth Lajos és a Pesti Hírlap a társadalmi változásokért* (Bp., 2001) című könyve kapcsán nagy öröm arról is megemlékezni, hogy e kötet szintén azon hatalmas nemzeti művelődéstörténeti örökségünket méltatta, amelyet e szabadsághősünk 1841–1844 között megfogalmazott elméletében ránk hagyott. Kossuth Lajos és kortársainak életpéldái azt üzenik a XXI. század magyar emberének, hogy a bennünk rejlő alkotóerőnk a legnagyobb barátunk!

Források: I. Kossuth Lajos Pesti Hírlapjának művelődéstörténeti jelentősége. Diószegi György: A száznegyven éves Pesti Hírlap és Kossuth. In: Magyar Nemzet. 1981. január 17.; Diószegi György: Kossuth

Lajos üzenete. Pesti Hírlap – anno 1841–1844. Bp., 1988; Diószegi György – Bakosné Diószegi Mónika: Kossuth Lajos és a Pesti Hírlap a társadalmi változásokért. Bp., 2001

Az 1788–1790. évi osztrák–török háború és a Temesi Bánság

(I. rész)

Előszó

Köztudott, hogy az ún. *Temesi Bánság* („*Temescher Banat*”) újranépesítésében a bécsi császári udvar „oroszlánrészt” vállalt. A térség betelepítése elsősorban gazdasági töltetű célkitűzés volt. Azonban a nagy telepítő Habsburg-uralkodók, így III. Károly magyar király (1711–1740), Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) és II. József, az ún. „*kalapos király*” (1780–1790) rendelkezéseinek értelmében alaposan megváltozott a térség etnikai-vallási arculata is. A kezdeti telepítések idején a német ajkú, római katolikus vallású jövevények érkezését támogatták, de ez a célkitűzés a későbbiek folyamán megváltozott. A római katolikus hitű németek mellett a pravoszláv vallású szerbek, az ortodox románság és más népcsoportok térnyerése is megfigyelhető volt. A magyarság háttérbe szorult a románok, a szerbek, valamint a németek mögött. Az újratelepítés, különösen a németiség letelepítése rengeteg nehézséggel járt. Bodó Barna újságíró, politikus, politológus szerint: „*A németiség három nagy bevándorlás-hullámát szimplistájjellegzően egy-egy kifejezéssel illetik: 1. Tod (halál); 2. Not (szükség); 3. Brot (kenyér).*”¹ Az előbbi idézet a régi német közmondásra utal, amely hűen „sommázta” az új hazát kereső németiség kálváriáját a Bánság területén. A német szólás szerint: „*Den Ersten der Tod, den Zweitendie Not, den Drittendas Brot*”,² vagyis – szabad

fordításban – az első német ajkú betelepülők a halált, a második, nagyobb hullám a szükséglet és csak a letelepedett németek harmadik, jelentősebb közössége találta meg a kenyeret Dél-Magyarországon. Különösen igaz ez a Bánság térségére, amelyet a „*németiség temetőjének*” is hívtak. Az előbbi megállapítás kapcsán érdemes kiemelni, hogy a németek zöme szegény sorból származott; a jobb élet reményében választotta új hazájának a számára ismeretlen Bánság területét. Az első telepeseket az ott tapasztalt elmaradottság, a közegészségügyi és a közbiztonsági problémák elégedetlenséggel töltötték el. Ráadásul, szegénységük okán, az élelmezésükről, de még vetőmagok beszerzéséről is a császári adminisztrációnak kellett gondoskodnia. Emellett a járványok, a betegségek is tömegesen pusztítottak közöttük. Ezért a kezdeti évtizedekben elhíresült a mondás, hogy a Bánság a „*németek temetője*”.³

A Temesi Bánság területére III. Károly magyar király (1711–1740) regnálása idején „célirányosan” római katolikus németeket telepítettek be. A Habsburg Birodalom „szürke eminenciása”, a kiváló hadvezér, Savoyai Jenő herceg, gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734), a Temesi Bánság első kormányzóját (1716–1734) még figyelmeztette is, „... *hogy legyen óvatos és Temesvár várába ne fogadjon be más lakosságot, hanem csak róm. kath. németeket. Teljes bizalomra – egyedül csak a németek érdemesek (!).*”

¹ BODÓ BARNÁ: *Bánság és etnikai diskurzus*. In: Kodolányi Gyula (főszerk.): *Magyar Szemle*. Új folyam. III. évfolyam. 6. szám. Budapest, 1994. 628. p.

² VÖ. HUFF, JAKOB: *Ulmer Schachteln und Donauschwaben*. In: Kircher, Walter-Siegfried – Rolbetzki, Dietrich (szerk.): *Die Donau. Lebensader, Kulturräume, Erkundungen*. Deutschland & Europa. Heft 41. Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg. Stuttgart, 2000. 23. p.

³ VÖ. COLTA, ELENA RODICA: *Etnikumok, történelmek és identitásmitoszok a román–magyar határövezetben*. In: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel (szerk.): *Folyamatok és léthelyzetek-kisebbségek Romániában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009. 559. p.; GYÉMÁNT RICHÁRD: *A Temesi Bánság első kormányzója: gróf Claude Florimond de Mercy (1666–1734)*. In: Homoki-Nagy Mária (főszerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis*. IX. évfolyam. 2. szám. Szeged, 2019. 46. p.

Görögök, szerbek és mások csak a külvárosokban tűressenek meg.⁴ Megjegyzendő továbbá, hogy Mercy kormányzósága alatt megközelítőleg 30-35 ezer fő telepedett le a Temesi Bánság területén. „Kijelenthetjük tehát, hogy Mercy kormányzata alatt a Temesi Bánság lakosság csaknem megkétszereződött – sajnos csupa idegen néppel.”⁵

Habár az ún. „apokaliptikus lovagok” megtizedelték a betelepülők népességszámát, a telepítési folyamat nem akadt meg. Mária Terézia már sikeresebb telepítéspolitikát folytatott. Sajnálatos módon a magyarság csak a magyar vármegyrendszer felállítását (1778/1779) követően vehetett részt – nagyobb számban – a térség újraneépítésében. Addigra lélekszámában háttérbe szorult a románok, szerbek és németek mögött. Az idegen – nemcsak a római katolikus, valamint német ajkú – jövevények betelepítése II. József uralkodása idején (1780–1790) is megfigyelhető volt. Azonban a 18. századi, „szakadatlan” telepítési politika eredményei ismét veszélybe kerültek, amikor 1788-ban kiújult a háború a Habsburg és az Oszmán Birodalom között. Az osztrákok az orosz szövetségeseik révén váltak a konfliktus részesévé, amely végül nem sok hasznot hozott.

I. Diplomáciatörténeti előzmények

Az utolsó osztrák-török háború (1788–1790) kirobbanásában – ahogyan addig is – a nagyhatalmi politika változása játszotta a főszerepet. Mint ismeretes, a Török Birodalom I. Szulejmán török szultán uralkodása (1520–1566) alatt élte a fénykorát. A „Törvényhozó” („Kanunî”) és a „Nagy” jelzőkkel illetett szultán – uralkodásra sokszor teljesen alkalmatlan – utódai viszont már kevésbé jeleskedtek a szellemi és a hadvezéri képességek terén. Az Oszmán Birodalom sze-

rencséje abban állt, hogy a gyorsan cserélődő „nagyvezírek” között több jó képességű katonai főparancsnok szolgált. Ezért a birodalom hanyatlása hosszan elhúzódott. A 18. század alkonyán a hanyatló Törökország ismét a nagyhatalmi érdeklődés középpontjába került. Ahogyan a 18. század első felében, most is elsősorban az oroszok igyekeztek a törökök „orra alá borsot törni”. Az „orosz medve” vállalkozásába a „császári kétfejű sas” is belesodródott.

A 18. század az Orosz Birodalom felfelé ívelő korszaka. I. (Nagy) Péter orosz cár (1682–1725) „ablakot nyitott” Európára. Igyekezett elmaradott országát felzárkóztatni a nyugat-európai birodalmak, országok mögé. Nagy hangsúlyt fektetett a hadsereg fejlesztésére, amelynek eredményeként végül véget vetett az oroszokra veszélyes svéd nagyhatalmi törekvéseknek. Későbbi utódai – a cári trónon – is többé-kevésbé igyekeztek fejleszteni az orosz haderőt. Azonban „...nem véletlen, hogy az utókor az orosz cárok közül I. Péter mellett csak II. Katalin látta el a »nagy« jelzővel. Uralma alatt ugyanis az Orosz Birodalom óriási területekkel bővült, és visszavonhatatlanul Európa egyik legerősebb nagyhatalma lett.”⁶ II. (Nagy) Katalin orosz cárnőnek (1762–1796) „...a külügyi politika terén, mint Nagy Péter szellemi örökösének, az orosz hatalom nagyobbítása volt főcélja, még pedig a lengyel, a török és a svéd szomszédok kárára”.⁷

A 18. században az orosz cárok és cárnők igyekeztek visszaszorítani a „török félhold” hatalmát. II. (Nagy) Katalin regnálása idején is háborús viszony állt fenn a felek között. Habár az 1768-ban indult háborút 1774-ben az ún. „kücsük-kajnardzsi békeszerződés”⁸ de jure lezárta, a parázs a felszín alatt továbbra is izzott. A cárnő 1783-ban – ügyes, de végül jóformán semmit sem adó diplomáciával – rávette a krími tatárok kánját az együttműködésre a törökök

⁴ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai, Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914. 351. p.

⁵ SZENTKLÁRAY 1909, 51. p.

⁶ HARMAT ÁRPÁD PÉTER: *Oroszország története a kezdetektől Nagy Katalinig (882–1796)*. Történelemcikkek: <http://tortenelemcikkek.hu/node/151> (Letöltés ideje: 2022. január 14.)

⁷ BOKOR JÓZSEF (központi szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. X. kötet (Kacs–Közellátás)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1895. 255. p.

⁸ „Kücsük-Kajnardsi falu Bolgárországban, 24 km.-nyire Szklisztriától, az oláh Dobrudsa határán; ismeretes azon békéről, amelyet 1774. jul. 21. II. Katalin kötött a portával, amelyben ez utóbbi lemondott a Dnyepri és Bug közti birtokairól, elismerte a krími és kubáni tatárok függetlenségét és Oroszországnak protektorátusát Moldva és Oláhország fölött.” BOKOR JÓZSEF (központi szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. XI. kötet (Közép–Magyar)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1895. 130. p.

ellenében. Ezt követően az oroszok területi expanziójának „keresztműzébe” a Fekete-tenger és a Kaukázus térsége került.

Az osztrák–török viszonyban is a feszültség jelei mutatkoztak. „A két udvar között ugyanis 1782 óta élénk diplomáciai tárgyalások folytak II. József ama kívánsága miatt, hogy a határok kikerekítése céljából a porta Bosznia észak-nyugati részéből az Una melléki területet neki engedje át. Utóbb a császár 1784. február 24-én a területi igények elejtése mellett a Dunán, a Fekete tengeren és a szárazföldön való szabad hajózást és közlekedést biztosító szerződést kötött a portával, de ezt az utóbbi nem nagyon tartotta be, amennyiben 1785-ben egyik osztrák alattvaló két hajóját a Fekete tengeren lefoglalta.”⁹ Nem segítette elő a két ország közeledését az sem, hogy II. (Nagy) Katalin és II. József 1786-ban „védő és támadó” szövetséget kötöttek egymással, amely az I. Abdul-Hamid török szultán¹⁰ (1774–1789) által vezetett Oszmán Birodalom ellen irányult. A „szövetségesek” lépései elkerülhetetlenné tették a háborút, amely miatt a törökök „lépéskényszerbe” kerültek.

Az előzmények kapcsán érdemes még kiemelni, hogy II. József, a „kalapos király” II. (Nagy) Frigyes porosz király halálát (1786) követően igyekezett szövetséget létesíteni a régi ellenséggel, a poroszokkal. Ettől a szándékától „jobbkeze”, Wenzel Anton Eusebius von Kaunitz-Rietberg (1711–1794) kancellár (1753–1792) térítette el, aki inkább az oroszokkal való szövetséget javasolta.¹¹

II. Az 1788. hadi év eseményei

Az oroszok és a törökök közötti viszony idővel teljesen elmérgesedett. Emiatt és a török udvarban jelentős szerepet játszó „háborús párt” un-

szolására a török szultán végül – 1787. augusztus 24-én – hadat üzenet a II. (Nagy) Katalin cárnő vezette Oroszországnak. Habár az osztrák–török viszony sem volt „rózsás”, de a háborút talán el lehetett volna kerülni, ha az osztrákokat nem köti az 1786-ban megkötött védelmi és támadó szövetség az oroszokhoz. A török hadüzenet – és természetesen az oroszokkal kötött megállapodás – arra kötelezte II. Józsefet, hogy három hónapon belül hadat üzenjen az Oszmán Birodalomnak, és legalább egy harmincezer fős sereggel támogassa orosz szövetségését. A császár, illetve a bécsi udvar a háborút illetően „ambivalens” volt. Egyfelől lehetőséget láttak a törököktől való újabb területszerzésre, például Boszniát illetően. Másfelől a diplomáciai és katonai helyzet teljesen más volt, mint a 18. század első felében. Az Oszmán Birodalom meggyengült, Oroszország viszont megerősödött. Az oroszok ráadásul fokozott érdeklődést mutattak a Balkán iránt, ami az osztrákok érdekeit sértette. Ezért, habár szövetség volt II. Katalin és II. József között, a bizalmatlanság is megfigyelhető volt az „orosz medve” és a „császári kétfejű sas” között.¹²

A háború egyértelműen az oroszok nagyhatalmi ambícióit szolgálta. Ennek ellenére a Habsburg Birodalom is részesedni akart a „koncból”. Az utolsó osztrák–török háborút egy – finoman fogalmazva is – barátságtalan gesztus előzte meg. Amíg a felek között még nem állt be a hadiállapot, az osztrákok hadüzenet nélkül támadást intéztek a török kézen lévő Belgrád ellen. A katonai akció végül csúfos kudarc lett, mivel a Zimonynál (Земун/Zemun) gyülekező császári sereg egy része – 1787. december 2-án éjjel, illetve másnap hajnalban – elvétette a célt. A császári flotta a rossz időjárási és látási viszonyok miatt „eltévedt”, és Pancsovaig (Панчево/Pančevo) hajózott. Emiatt már nem lehetett megindítani a meglepetésszerű támadást. Habár a későbbiek-

⁹ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. XIX. kötet. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. OSZK – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1793.html> (Letöltés ideje: 2022. január 20.)

¹⁰ I. Abdul-Hamid török szultán sem volt harcos uralkodónak tekinthető. „Élete java részét a Korán másolásával s faragással töltötte, a nők társaságát pedig többre becsülte, mint a férfiakét.” BOKOR JÓZSEF (központi szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. XVI. kötet (Téba–Zsuzsok)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1897. 324. p.

¹¹ Vö. ROIDER, KARL A. JR.: *Kaunitz, Joseph II And The Turkish War*. In: Carlsten, F. L. et al.: *Slavonic&East European Review*. by Cambridge University Press for The School of Slavonic and East European Studies University of London. Volume LIV. Number 4. Cambridge – London – New York, 1976. 538–556. pp.

¹² Vö. MARCZALI HENRIK: *Magyarország története a szatmári békétől a bécsi congressusig (1711–1815)*. Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története. VIII. kötet*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1898. 444–447. pp. (A továbbiakban: MARCZALI [VIII. kötet] 1898)

ben volt még egy osztrák támadási kísérlet, az sem vezetett eredményre. A török diplomácia magyarázatot követelt az incidensre. A diplomáciai helyzet roppant kínos volt, végül az osztrák hadvezetőség döntött: II. József 1788. február 9-én hadat üzent az I. Abdul-Hamid török szultán vezette Oszmán Birodalomnak.¹³

A hadüzenet megtörténte előtt az osztrákok lépéseket tettek egyfelől a határ megerősítésére, másfelől a katonai akciók megindítására. A Bánság védeleméről Bogoljub Aleksic (1873–n. a.), Torontál vármegye néhai főlevéltárosa a következőket közölte: „A hadüzenet megtörténte és az ellenségeskedés megkezdése előtt 1787. november 19-én Temesvárott rendeletet bocsátottak ki, melynek alapján Pancsova és Sztarcsova [Tárcsó (Старчево/Starčevo)] között ötszáz ember befogadására alkalmas erődítményt építettek és azt négy ágyúval, sok lőszerrel és kellő mennyiségű élelmi készlettel szerelték fel. A hajózási hivatal, a gabonaraktár és a Temes torkolatának megvédésére két szögátat emeltek és ott két 50-50 ember befogadására alkalmas épületet építettek, melyek közül az egyik a gabonaraktár előtt állott, a másik pedig Pancsova éjszaki részén feküdt. A kubini [Kevevára (Ковин/Kovin)] sánczokat a hadi igényeknek megfelelően átalakították és megerősítették. Dubovac [Dunadombó (Дубовац/Dubovac)] mellett kisebbszerű erődöt emeltek és végre Osztrova [Temessziget (Острово/Ostrovo)] és Rasztova Hunka községeket sánczokkal és földhányásokkal erősítették meg.”¹⁴ A katonai akciók megindítását az újoncozás, a hadtáp, valamint a logisztika megszervezése előzte meg. A Habsburg Birodalomhoz tartozó Magyarországon az újoncozás viszonylag zökkenőmentes volt. A vármegyék teljesítették a kötelezettségeiket. A hadtáp kérdése viszont már problémákat vetett fel, mivel Magyarország egy részén éhínség dühöngött. Emiatt a gabona, a takarmány, az ígás és vágóállat etc. lefoglalása a császáriak „bevált” módszere lett. A legnagyobb bajok azonban a

haditerv vonatkozásában mutatkoztak meg. Az osztrákok ugyanis elkövették ugyanazt a hibát, amelyet a korábbi, 1737 és 1739 között zajlott osztrák–török háborúban is. Nevezetesen azt, hogy széthúzták – jelen esetben az Adriai-tengertől Galíciáig – az arcvonalukat, megosztva ezzel az erőiket. A császári hadvezetőség nagy szerencséje volt, hogy a török fél sem remekelt a haditerv kapcsán, valamint a későbbi katonai akciói során.¹⁵

A császári sereg elaprózásáról érdemes megjegyezni, hogy a főszereg – 19 zászlóalj és hat lovas hadosztály, azaz 125 000 katona és 22 000 ló – Zimonynál és a Bácska déli részén fekvő Futaknál (Футор/Futog) állomásozott. A főszereg mellett további öt sereg került kiállításra Galíciában, Erdélyben, a Bánságban, továbbá Szlavóniában és Horvátországban.¹⁶ Doberdói Bánlaky József (1863–1945) hadtörténész szerint: „Összesen tehát 132 zászlóalj, 75 lovas osztály, 272.422 fő és 39.155 ló. Ezenkívül Mihalievich őrnagy parancsnoksága alatt egy 3000 főnyi szerb szabadcsapat alakult meg. A nagyszámú tábori tüzérség 542 három-, 180 hat-, 58 tizenkét- és 8 tízfontos ágyúból, továbbá 16 lovas lövegből és 8 lovas tarackból, vagyis összesen 898 lövegből, az ostromtüzérség pedig 252 különféle űrméretű lövegből, tarackból és mozsárból állott. A dunai flotilla 31 csajkából, több ágyúnaszádból és egy 42 ágyúval felszerelt fregatt-hajóból állott. A hadiszintér közelében fekvő várak bőven el voltak látva védőrséggel és élelmi szerekkel; így Temesvár, Pétervárad és Eszék egyenként 9000 főnyi védőrséggel és 6 hónapra való élelmezéssel; Bród 3300 emberrel és 6 havi élelemmel; Gradiska 2600 emberrel és 3 havi élelemmel; Károlyváros 2500 emberrel és 1 havi élelemmel. A kivonuló határőrezredek pótlására a határ mentén határvédőosztagokat szerveztek 15.000 főnyi állománnyal. Utászok és hidászok szintén a kellő mennyiségben állottak rendelkezésre s azok kötelékébe 18.000 spanyol bak és 33.000 utászszerszám volt beosztva. A

¹³ MARCZALI (VIII. kötet) 1898, 447. p.

¹⁴ ALEXICH, BOGOLJUB: *Torontál vármegye története 1779-től 1867-ig*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 431. p.

¹⁵ RÉDVAJ JÓZSEF: *II. József török háborúja (1788–1790)*. In: Gyalokay Jenő (szerk.): *Hadtörténelmi közlemények*. XLIII. évfolyam. III–IV. füzet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1940. 23. p.

¹⁶ Vö. ACSÁDY IGNÁCZ: *A Magyar Birodalom története. A kútfők alapján a művelt közönség számára. Második, befejező kötet (1490–1903)*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1904. 565. p.; ALEXICH 1912, 432. p.; MARCZALI (VIII. kötet) 1898. 447. p.

hadserg vonata 16.355 kocsit, 19.000 lovat és 12.500 ökröt számlált.”¹⁷

Az előbbi felsorolás – összességében – kétséget kizáróan impozáns, de elaprózva a haderő már kisebb harcértéket képviselt. További problémát jelentett a főparancsnok személyének kérdése. Ez mindhárom részes állam vonatkozásában komoly kérdéseket vetett fel. Az uralkodókat tekintve II. (Nagy) Katalin cárnő eleve nem jöhetett számításba mint az orosz hadsereg tényleges katonai főparancsnoka, de II. József és I. Abdul-Hamid sem büszkélkedhetett katonai zsenialitással. Mindhárom oldalról hiányozott egy olyan katonai zseni, mint például a néhai Savoyai Jenő (1663–1736) herceg. Ebben a tekintetben többé-kevésbé kiegyenlített volt a helyzet a felek között. Az osztrák oldal vonatkozásában kiemeljük, hogy a háború alatt – 1788 és 1790 között – három főparancsnok váltotta egymást, ami sejteti az osztrák hadvezetőség hiányosságait.¹⁸

A haditerv szerint – az összehangolt támadással – az orosz és a galíciai császári sereg Besszarábiát, illetve Moldvát foglalta volna el. Ehhez „jött még” az oroszokat a Fekete-tengeren támogató cári flotta segítsége. Az Erdélyben állomásozó császári hadsereg Oláhországba, azaz Havasalföld területére masírozott volna be. A bánsági csapatok – a még török kézen lévő – Orsovát (Orşova) foglalták volna el, majd továbbvonultak volna az Oszmán Birodalom területén. A császári fősereg Szabácsot (Шабац/Šabac), Belgrádot (Београд/Beograd) és Vidint (Видин) kívánta elfoglalni, majd déli irányba haladva Niš városát bevenni. A Szlavóniában és Horvátországban felállított császári egységek Boszniát és Hercegovinát özönlötték volna el. Érdekesként jegyezzük meg, hogy a célok között szerepelt továbbá az Albánia felé történő előretörés és az ott élő keresztény lakosság fellázítása a

törökök ellen. Ha az oroszok és az osztrákok terve megvalósul, a Török Birodalom minden bizonnyal hatalmas területi veszteségeket könyvelhetett volna el. A számításokba azonban hamarosan hiba csúszott.¹⁹ A császári fővezér, gróf Franz Moritz von Lacy ahelyett „...hogy egy helyen mért volna döntő csapást az ellenségre, seregét mintegy kétszáz mérföldnyi hosszúságú védelmi vonalban állította fel. Ugyanis nem akart valami derekas dologba kezdeni, míg az oroszok is teljes erővel nem lépnek föl. Ebben pedig gátolva voltak, mert III. Gusztáv svéd király hátba támadta meg őket.”²⁰ A svéd király Svédország régi dicsőségét akarta visszaállítani az ugyancsak 1788 és 1790 között zajlott svéd–orosz háborúval, de végül a háború előtti „status quo” állt vissza a két ország között.

A svédek támadása a lehető legrosszabbkor történt. Az oroszok ideiglenesen minden erejükkel a svédek ellen fordultak. A törökök azonban a „hagyományos” felvonulási útvonalon megindultak Belgrád, továbbá Vidin felé, a két birodalom határához. A törökök – akiket lelkesítettek a nem sokkal korábban kivívott ázsiai (szíriai) sikerek – nagy reményekkel néztek az összecsapások elébe.

A császáriak már a hadüzenet napján megindították a támadást a törökök ellen, de az nem a kívánt eredményt hozta. A horvátországi és szlavóniai seregrészek megkezdték Bosznia meghódítását, ez végül kudarcba fulladt. A Bosznia északi részén elhelyezkedő kisebb-nagyobb török erősségek és csapatok hősiezen helytálltak, és – Drežnik kivételével – visszaverték a császári seregek támadását. A váltakozó sikerrel járó, de érdemi eredményt nem mutató csatározások egész tavasszal, valamint nyáron folytak a felek között. Csak 1788. augusztus végén állt be a változás, amikor Ernst Gideon Freiherr von Laudon

¹⁷ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. XIX. kötet. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. OSZK – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1793.html> (Letöltés ideje: 2022. január 20.)

¹⁸ Az első császári főparancsnok, gróf Franz Moritz von Lacy (1725–1801) tábornagy kitűnő szervező, de gyenge hadvezér volt. A háború második évében (1789) – Lacy gróf helyére – gróf futaki Hadik András (1710–1790), a kiváló és tehetséges hadvezér (tábornagy) lépett, azonban hamar megbizonyosodott, hogy előrehaladott életkora miatt alkalmatlan a császári seregek vezérlésére. Hadik gróf visszalépésével Ernst Gideon Freiherr von Laudon (1717–1790) tábornagy lett a császári seregek fővezére, aki rátermettségével kihúzta a vesztes katonai helyzetből a Habsburg Birodalmat. SZALAY JÓZSEF – BARÓTI LAJOS: *A magyar nemzet története. IV. kötet. A Habsburg-házból való örökös királyok kora – A Habsburg-lotharingiai házból való örökös királyok kora*. Lampel R. Könyvkereskedése (Wodianer F. és fiai) Részvénytársaság, Budapest, é. n. 263. p. (A továbbiakban SZALAY – BARÓTI [IV. kötet] é. n.)

¹⁹ Vö. BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. XIX. kötet. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. OSZK – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1793.html> (Letöltés ideje: 2022. január 20.)

²⁰ SZALAY – BARÓTI (IV. kötet) é. n., 263. p.

tábornagy került a horvátországi seregrész élére. A császáriak előbb – augusztus 26-án – Dubica, majd – október 3-án – Novi erősségét foglalták el a törököktől. Egyéb összecsapások is zajlottak a felek között, nagyobb eredmények nélkül. Végül – 1788. október végén – befejeződtek a hadi év fegyveres eseményei a boszniai hadszíntéren.²¹

Az erdélyi seregrész alapvetően védelemre rendezkedett be, mivel offenzívájához szükséges volt az orosz és a galíciai császári sereg sikeres előretörése Besszarábia, valamint Moldva területén. A harcok többször is Erdély határán – például a Vulkán-szorosban – folytak, ahol a császáriak sikeresen visszaverték a török betörési kísérleteket.

A galíciai császári hadtest hadműveletei is nehezen indultak, ennek oka az oroszok – érthető – késlekedésében érhető tetten, mivel azok a svédekkel is összecsapásokra kényszerültek Európa északi részén. A császári és orosz seregek csak 1788 őszére értek el jelentősebb sikereket. A császáriak 1788. szeptember 3-án még a korábban egyszer már elfoglalt, majd elvesztett Jászvásárt (Iași) is visszavették az ellenségtől. Ezt követően, 1788. szeptember 30-án bevonultak Bákóba (Bacău), majd a Szeret folyó mentén bocsátkoztak sikeres összecsapásokba a törökök ellenében.

A császári főszereg – amely Futak és Zimony környékén állomásozott – egy ideig nem mozdult. Ennek oka, hogy II. József késve érkezett a főszereg táborába, ahol Szabács bevételét határozták el. Az előkészületek, valamint a harcok azonban elhúzódtak, ezért Szabács csak 1788. április 24-én került a császáriak kezére. A siker után a főszereg Belgrád ostromára készülődött, amelyet a vár török őrsége a „kirukkolásaival” igyekezett megzavarni. Az elhúzódozó ostrom, valamint a főszeregben kitört (vérhas)járvány a törökök malmára hajtotta a vizet. Ráadásul a török főszereg már úton volt Belgrád felé, idővel pedig átvette a kezdeményezést. A főszereg és a bánsági sereg

hadműveletei – a földrajzi közelség okán is – összekapcsolódtak. A Temesi Bánság területén a császáriak – még 1788. február 9-én – bevettek Orsovát, valamint annak nyolcvanfős török őrségét foglyul ejtették. Hamarosan azonban válságosra fordult a helyzet. Koca Yusuf Pasha (1730–1800), a török nagyvezír (1786–1789, 1791–1792) serege Szófia felől Vidin irányába haladt, egy másik, jelentős török sereg Niš érintésével Belgrád felszabadítását tűzte zászlajára. A török főszereg 1788. augusztus 7-én Kladvónál (Кладово/Kladovo) – hetvenezer fővel – átkelt a Duna folyamon a Bánság területére, majd kiverte a császári erőket Orsováról. A bánsági osztrák sereg Mehádiáig (Mehadia) vonult vissza, majd 1788. augusztus 28-án éjjel – miután a fővezér, Wilhelm Ludwig Gustav Graf von Wartensleben (1734–1798) tábornakszemély nem kapott katonai segítséget a főszeregtől – Fényesig (Feneș) hátrált. Időközben elindultak – II. Józseffel az élen – a császári főszereg különítményei Kevevárán és Fehértemplomon (Бела Црква/Bela Crkva) át Karánsebes (Caransebeș) felé, de a betegségek jelentősen megtizedelték soraikat. A bajt fokozta, hogy egy – a török sereg átkaroló támadásáról szóló – álhír szétzilálta a császáriak sorait. A fejvesztett kapkodásban a császári egységek egymást akadályozták a visszavonulásban, előfordult, hogy tévedésből még egymásra is tüzet nyitottak. A császáriak előbb – 1788. szeptember 20-án késő éjjel – Karánsebesre, majd Lugosra (Lugoj) vonultak vissza. Szinte érthetetlen, hogy a törökök nem használták ki a lehetőséget, inkább visszavonultak Mehádiára. Miután tisztázódott a helyzet, a császár parancsot adott Wartensleben tábornakszemélynek, hogy seregével kövesse a törököket. Eközben II. József a főszereg egy részével a Temes völgyén át Zimonyba vonult. Végül mind a török, mind a császári sereg téli szállására vonult. Az időközben megbetegedett, levert kedélyállapotú II. József 1788 késő őszen visszautazott Bécsbe.²²

²¹ BÁNLAKY JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme. XIX. kötet. III. Károly, Mária Terézia és II. József kora (1716–1790)*. OSZK – Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0019/1794.html> (Letöltés ideje: 2022. január 20.)

²² Vö. SZALAY – BARÓTI (IV. kötet) é. n., 263. p.; BOKOR JÓZSEF (központi szerk.): *A Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. IX. kötet (Hehezet–Kacor)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1895. 978. p.

Havas aranyeső, árvácskával

Gondolatok Európa kulturális fővárosának utcáin, Újvidéken

Csak lassan, óvatosan lépkedek a Pupin sugárúton, Újvidék szívében Boldogasszony havának tizedik napján. Kezdetben, kényszerhelyzetemben, csak arra figyelek, hogy el ne csúszzak, hogy odaérjek a késő délutáni időpontra a Zöldkeresztbe (a régi újvidékiek még ma is így nevezik a Duna-park melletti egészségházat), az orvoshoz a hetek óta tartó, vélhetően kiújult csontkopási, isiási panaszaimmal, amelyek eléggé megnehezítik a járásomat. Olykor-olykor szusszanásnyira meg is kellett állnom. Egy ilyen alkalommal vettem észre a hó alól kikandikáló aranyeső kivirágzott ágait, az alattuk megbúvó árvácskákkal, az új városháza előtti óriás virágtartótalakban.

Árvácskák az aranyeső oltalmában?

Kezdetben csak néztem a – megvallom – bennem szomorkás s mégis megnyugtató gondolatokat ébresztő, hó alatt lapuló virágokat. Ahogyan az aranyeső nagyobbacska ágai, mintha csak védelmet, biztonságot nyújtva hajoltak volna az árvácskák didergő szirmai fölé. De vajon dideregtek-e? S ha igen, akkor az aranyeső kinyílt bimbóinak is érezniük kellett a rájuk nehezedő hópaplanocskák

súlyát. Vagy az évtizedek (sokkal inkább évszázadok?) óta tartó szeszélyes, kiszámíthatatlannal s mégis kiszámítható – számító – időjárási/széljárási viszonyok közepette megszokhatták, hozzászokhattak az évszakok olykor dermesztő, máskor megtréfáló fordulataihoz? Mint most is, elvégre farsang van, és helyenként áll a bál, persze a járvány diktálta szabályokat betartva (?)..

A csendélethez hasonlítható vagy éppen ebbe kapaszkodó pillanat válthatta ki bennem ezeket a gondolatokat? Menedékként minden napjaink megtéveszteni igyekvő labirintusa elől? Hogy a *valóságos* és a *jelképes* aranyeső ágai biztonságot is jelenthessenek az árvácskáknak – minden időben! Kételyeim ellenére hinni szeretnék a természet csodákra – és nem csak tragédiákra – képes újra és újra megújuló erejében! Hitémet erősíti – legalábbis ezt szeretném – a lelkemben (honnan, miért?) megszólaló Petőfi-idézet: *„Oh természet, oh dicső természet! / Mely nyelv merne versenyezni véled? / Mily nagy vagy te! Mentül inkább hallgatsz, / Annál többet, annál szebbet mondasz.”* A Tisza ihlette vers sorai minden folyóra, így a Dunára is vonatkoztathatók. Annál is inkább, mivel a vidékünk egymásba torkolló két nagyfolyónk egyaránt őrzi a partjai közelében elterülő (az országhatárok kíméletlenül változtatta) régiókban élő népek akaratlanul is összefonódó történelmét, sorstragédiáját. Elferdítések, féligazságok, hamisítások nélkül. Ideje lenne végre a kendőzetlen, az őszinte szembenézésnek – minden oldalról. Mert csak így nyerhetne hitelt a 2013-ban Csúrogon és Belgrádban megtörtént – számos kívánnivalót maga után hagyó –, sokak által *történelminek* nevezett megbékélés... Mint ahogy azok a szavak is, amelyek a csúrogi és környékbeli mártírjaink emlékművének leleplezésekor József Attila *A Dunánál* c. (mélylélektani, lírai-történelmi) költeményének gondolatait idézték... – amelyek az értő/beavatott valamennyiünkben elgondolkodtatóan folytatódnak, eszünkbe juttatva *múltunkat*,

jelenünket s reményeink szerint – a jövendőnk is. „A világ vagyok - minden, ami volt, van: / a sok nemzedék, mely egymásra tör. / A honfoglalók győznek velem holtan / s a meghódoltak kínja meggyötör. / Árpád és Zalán, Werbőczy és Dózsa - / török, tatár, tót, román kavarog / e szívben, mely e multnak már adósa / szelíd jövővel - mai magyarok! / ... Én dolgozni akarok. Elegendő / harc, hogy a multat be kell vallani. / A Dunának, mely mult, jelen s jövő, / egymást ölelik lágy hullámai. / **A harcot, amelyet őseink vívtak, / békévé oldja az emlékezés / s rendezni végre közös dolgainkat, / ez a mi munkánk; és nem is kevés.**” (1936. június)

Miért is ne, mielőbb meg kellene ezt tenni, amíg lehet, amíg még nem késő! Amíg megelőzhető az elkerülhető – ember okozta további megtévesztések. Nem látványosan hangos szólamokkal, sokkal inkább élhető, mindennapjainkban érezhető, valóságos biztonságot, jövőképet erősítő apró lépésekkel – kirekesztés, megosztás nélkül. Naiv, utópisztikus gondolatok? Meglehet. Tekintetem a hó alól kikandikáló, békésen nyugvó aranyesőre, az alattuk lapuló árvácskákra réved. Biztatnának? Jól érzem? A báni palota felől jövő hangos szavak zökkentettek ki elmélázó gondolataimból. Hirtelen rám zúdult a mindennapjainkból kibillentő lehetséges és talán egy kicsit (?) virtuális valóság. Az útkereszteződésen túl, százméternyire tőlem különböző hangok elegyedtek egymásba. A mesterek még dolgoztak az építkezéseknél használt, égbenyúló acélrudak, állványok, a jelképes világűrbe vezető lépcsők megerősítésén. Vélhetően a rendező, a műsorfelelős az alkalmi színpadra szólította a következő fellépőt, akinek nevét többször is elismételte. Nem volt ebben semmi különös. Hacsak nem azok a vibráló hanghullámok, amelyek megremegtették a levegőt, különböző érzéseket váltva ki az éppen elhaladóknak... Hogy ez mennyire így volt, a második emeleti váróteremben értettem meg valamelyest. A kitért ablakokon keresztül jól hallhattunk mindent (a járvány miatt kellett nyitva tartani a rendelés idején). Mintha csak páholyból néztük volna vagy éppen részesei lettünk volna az Európa Kulturális Fővárosa 2022 program január 13-ai hivatalos megnyitójának előkészületeinek. A legtöbben némaságba burkolózva hallgattuk az ismétléseket. De volt, aki nem állhatta ki szó nél-

kül, megjegyezve: „Minek ez a cirkusz?”; „Mibe kerülhet?”; „Miért kell az időseknek oly sokat gyalogolniuk a rendelőig?” (A buszforgalom csaknem két héten át szünetelt a sugárút ezen szakaszán a Duna-parkig.) Volt, aki megkísérelte pártfogolni az egész országra szóló esemény jelentőségét. „Elvégre fontos ez a történelmi, kulturális elismerés a szerb Athénban...” Míg a megjegyzések egy része elsuhant mellettem, azon töprengem, kis- vagy nagybetűvel írjam majd a szerb jelzőt? Srpska Atina – hivatalosan nem neve a székvárosunknak. Noha az 1748-as szabad királyi várossá nyilvánítás után mintegy száz évvel születik meg ez az elnevezés a szerb értelmiségi körökben, ezt a szerb irodalom is jegyzi. Mígnem valaki csendre inti a hangoskodókat, utalva a hely írott és íratlan szabályaira. Nos, én sem akarok mélyröptű elemzésekbe bonyolódni, visszatérek inkább az utcán felcsípelt morzsákhoz, amelyek a ma emberének (nem csak) kulturális viselkedéséről is árulkodnak. Végtére is a kultúra megalapozói, formálói, megtestesítői, használói mi vagyunk, mi lennénk – emberek. Az utcán közlekedők homlokára meg pláne nincs ráírva, hogy ki-, mifélek? Viselkedésünk viszont annál inkább árulkodó lehet...

A Zöldkeresztből kilépve a jégerdővé változott Duna-park felé nézek. A kora est sötétjét áttörik az ünnepi fények, a csillogás-villogás.

Este a legszebb a város. Ilyenkor nem látszik a sok-sok meglapuló csikk, az aprócska szeméttörmelék... Akárcsak az első leesett hó után... Azonban ebben a lenyűgöző, de mégis megtévesztő látványban sem gyönyörködhetünk gyakran az utóbbi évtizedekben a klímaváltozások következtében. Mind kevesebbszer borítja be régióink tájait puha hótakaró, amely után mégiscsak a kiszáradt, zsenge *kenyérföldek* sóvárognának leginkább. És a gazdáik, akik hátán oly gyakran csattan(t) a megmondók ostora. A földjükhöz hűen ragaszkodó gazdák mégis újra és újra alázattal művelik meg azt, olykor mostoha sorsuk ellenére is. Évszázadok óta, nemzedékről nemzedékre örökítve tudják: a föld csak akkor hálálja meg a törődést, ha érzi a hozzá ragaszkodó kezek (a korszerű mezőgépeket is irányítók) munkáját. Még a hét szűk esztendőben is.

Este és az első hóesésben a legszebb a város... Mindkét látványban bőven volt részem az egyhetes kényszeresétáim idején. Az ortodox újév

kora estéjén, 13-án igyekeztem mielőbb, jóval az ünnepi kavalkád előtt áthaladni a báni palota előtti alkalmi emelvények alatt. A Tartományi Végrehajtó Tanács toronyépületének tetején a korábbi napokhoz hasonlóan messziről is jól láthatóan piros neonfényárban úsznak a Zenit nagybetűi az egykor volt Zenit irodalmi, művészeti, filozófiai magazinra emlékeztetve. (Anélkül, hogy belelényednék – vélhetően a hozzáértők megtették/megteszik –, ezúttal annyit: első száma 1921. február 1-jén jelent meg, Zágrábban, Ljubomir Micićnek [1895–1971], a Zenit Mozgalom megalapítójának szerkesztésében. Utolsó száma 1926 decemberében Belgrádban. A századik évfordulóra *Sto godina časopisa Zenit 1921–1926–2021* címmel a belgrádi Galerija RIMA és az Institut za književnost i umetnost megjelentetett egy almanachot.) A főszerkesztőre (is) emlékezve neveztek el a megnyitőünnepséget: *Zeniteum*nak, az egész éves, sokszínű programot pedig *Zenit 2022*-nek.

A mozgó óriás fényszalagon szerbül (cirill betűkkel) és angolul fut a kék kijelzés: Újvidék, Európa Kulturális Fővárosa... Az ünnepi műsorban és a próbákon is néhányszor elhangzott köszöntőből egy töredék azóta is sokszor eszembe juttatja az aranyesőt az árvácskával, multikulturális városunkban... *Novi Sad*on – így köszöntötték közfelkiáltással az év végéig szóló kitüntető címet az est vendégei, résztvevői. A városban, amelyben két karácsonyt, két újévet ünnepelnek, amelyben három vallás van érvényben (a köszöntő nem sorolta fel, melyikre gondoltak a szervezők – vélhetően a keresztényre/keresztényre, a zsidóra és az iszlámra). A városban, amelyben sok nemzet, nemzeti közösség él, amelyben a szerb mellett hivatalos még a magyar, a szlovák és a rutén nyelv, a két írásmóddal: a cirill és latin betűkkel... Szépen hangzik, csak – a saját nyelvközösségeken, intézményeiken kívül – kevés helyen érvényesülnek ezek a nemes emberi jogok. Ezt is nap mint nap tapasztalhatjuk, főleg a hivatalos intézményekben. Csak egy példát: akik vagy akiknek a családtagjai magyarul vannak anyakönyvezve, azok tudják, miről beszélek. Hányszor kell kilincselniük azért, hogy helyesen írják le a nevü(n)ket. Arról nem is beszélve, hogy az utcán vagy a városi buszokban a nemzeti alapon történő, megalázó, sértő megjegyzésekről

csak kevesen tesznek említést nyilvánosan a verbális inzultust elviselők közül. Ezért is vált(hat)ott nagy visszhangot a Facebookon a minapi bejegyzés az egyik újvidéki városi buszban történt, magyar nőket ért lekiabálásról, nyomdafestéket nem tűrő szitkozódásokról. A négy hölgy – volt közöttük nyugalmazott egyetemi tanár, de a többiek is értelmiségiek – a hagyományápolási kézimunka-műhelymunkán megtanult gyapjúhímzés legújabb fortélyairól beszélgetett útban hazafelé. Ekkor érte őket a jól ismert, magyarokat sértegető „okítások” sorozata... „Ovo je Srbija, govorite srpski da svi razumeju!...” (Ez Szerbia, beszéljetek szerbül, hogy mindenki megértse!); Stb. Ugye, már szóra sem érdemes?! Az igaz csak meglepődött kis társaság is igyekezett nem reagálni (a szem- és fültanúk közül sem senki!) a magából kivetkőzött asszony szitkozódásaira. Egyikük azért csendben megjegyezte szerbül: „Ez az európai kultúra fővárosa?” Ezt az asszony talán meg sem hallotta, sőt még a buszról leszállva is folytatta... A bejegyzésre viszont azon nyomban csaknem százan reagáltak elismerő együttérzéssel.

Az *Zeniteum* nyitőünnepséghez visszatérve: volt mégis valami, ami igazán meglepett. A szerb Athén megnevezést az eddigieknél is gyakrabban említették. A második újévet is nyomatékossítva hangsúlyozták, külön kiemelve, hogy a 7530. ortodox újévet is köszöntik január 13-a estéjén – amikor hivatalosan átveszik Európa kulturális fővárosának kulcsát. S vajon ennek mi lehet az üzenete? A szerb újévet (általában így hívják) is hivatalos ünnepnek tekintik majd a jövőben? S nyilvános bemutatójának (lakmuszpróbájának) lehetett tanúja ország-világ?

Nem is olyan messze a városközponttól, tehát még a belvárosban egy cirill betűs plakátra leszek figyelmes.

Mi tagadás, nagy érdeklődéssel kezdtem olvasni a kulturális fővárost köszöntő sorokat, de pillanatokon belül rá kellett döbbenem az elszomorító üzenetre: a tartományi székvárosban élő magyarság ennyit kapott gesztusként létezéséről: a felcímben és a szövegben is kiírták az Újvidék nevet. Vajon az évszázadok óta itt élő autochton, őshonos nemzetünk, nemzeti közösségünk iránti tisztelet jeléül a szervezők nem teheték volna meg, hogy anyanyelvünkön is le

NOVI SAD - UJVIDEK

СИМБОЛ ГРАДА, ТЕСЛИН ГОЛУБ,
од ГОспода Лети У Богојављење!
И ГОВОРИ МИ!

За ДАН НОВОГ САДА говори ми,
да ту у речима пише!
ДАј! Нешто НОВО! Гледај САДА!
Речи ПРВИ ФЕБРУАР ми кажу, буди
ПРВИ! ФЕНОМЕН БОЖИЈИХ Речи Уочи!
Анализирај Речи, читај догађај!
Године 1748. У УЈВИДЕКУ,
УЈединјени ВИДЕ КУпују Указ!
Купују НЕОПЛАНТУ!
НЕмцима Ослобађање ПЛАћају
Новосађани, Терезијин Указ!
Грађани су тад говорили, наши
односи су НОВИ САД!

Из књиге "АЛИ САМ У ЗЕМЉИ ЧУДА"
email: davladamir@gmail.com

Üzenet Európa kulturális fővárosából?

legyen írva: „Újvidék, Európa kulturális fővárosa”, például azon a fényreklámon, amelyen a városunkba látogató külhoni vendégek számára magától értetődően angolul ezt megtették?!

A plakáton városunk egyik szimbólumát – Noé galambját, csőrében az olajággal – Tesla (Nikola) galambjának nevezi a szerző. Bár vannak a város címere latin leírásának újabb fordításai (ezek a lényegen mit sem változtatnak), mégis Újvidék első történészének, Érdujhelyi Menyhértnek, *Ujvidék története (Kiadja Ujvidék szab. kir. város közönsége, 1894)* c. magyarul, szerbül, németül megjelent könyvéből idézem a vonatkozókat, mind az Előszóból, mind a címermagyarázatból. Annál is inkább, mivel ezek tartalmazzák az eredeti latin szöveget is. Részlet az előszóból:

„Tudván tudom, hogy a történetírás leglényesebb elemét az oknyomozás képezi; ez okból nem elégszem meg az események pusztá elsorolásával, hanem mérlegelem és bírálatom azo-

kat, kutatom a dolgok mozgató erejét, keresem az események szülőkát; kritikámmal léptenyomon, unos-untalan találkozik az olvasó. Szigorú kritikámon veres fonalként húzódik keresztül a rideg objektivitás, melyet művemnek minden lapján érvényre juttatni főkötelességemnek tartottam. Az események bírálatánál ítéletemet kimondom, »etiamsi fractus illabatur orbis«. Lehet, hogy egyik-másik oldalról szó éri művemet. De nekem elégtételt ad az igazság barátainak szimpátiája. »Conscia mens recti,....« [...]

Végül kiváló figyelemmel voltam a szerbség történelmére. Ezen munkámban kettős tekintet vezérelt. Először az, hogy Ujvidék a magyarországi szerbség központja. Másodszor az, hogy éppen ezen nemzetiség szereplésének és irodalmának története legkevésbé ismeretes a magyar közvéleménynél. Pedig mindkét részről ohajtandó volna, hogy ismerjük egymás multját s megértsük egymást; a történelem, a *magistra vitae* megtanítana bennünket arra, hogy érdekeink közösek, tehát előzékenységgel s atyafiságos indulattal kell egymáshoz közelednünk.” (6., 7. o.)

„Ujvidék szab. kir. város címere.

Ezen címer leírását következőképpen adja a királyi szabadalomlevél: **»Kék pajzsnak mezőjében három kerek, ezüst színű torony áll, melynek mindegyikét közepén és tetején párkányzat övedzi; a tornyok egyenkint külön állók, termés kövekből építettek, felső részök párkányzata fogazott, kapuik bezártak, ablakaik nyitottak és lövöldözésre alkalmazvák. Sorban egymás mellett állnak a zöld mezőséget átszelő hullámzó Duna mentén; a középső kissé magasabb és szélesebb, fölötte Noé galambja röpköd. A pajzs szegélyét ezen fölirat futja körül: Ujvidék szabad királyi város pecsétje«.** – Egyuttal megengedi a királyi oklevél, hogy Ujvidék város közönsége ezen címert jelvényeül és pecsételésre használhassa, okiratait és leveleit ezzel ellátva kiadhassa. (Privilegia Lib. Et Reg. Civitatis Neoplantensis. A. 1748)

Minthogy e címer, mint minden egyéb címer jelképes és történeti jelentőséggel bír, rövid magyarázatát ohajtjuk annak adni.

A három torony a város címerében a város előbbi jellegének s a főlzabadítást előző időben való szereplésének szimbóluma. Azt jelenti, hogy Ujvidék az első város, mely katonai sánctól

keletkezett s így a három torony a polgárisított granicsár sánkra tartalmaz vonatkozást. Erre céloz a diploma azon mondása is, mely szerint a három torony kapui bezártak, ablakaik nyitottak és lövöldözésre alkalmazvák.

A zöld mezőséget átszelő hullámzó Duna s Noé röpködő galambja a város helyén hajdan létezett ártérre s még inkább a háboruk zivatarai után történt feléledésére bir vonatkozással. A török háboruk áradata, mely e vidék lakóit elsodor-ta, egy rettenetes árterületté tette a Duna-Tisza között. A nagy özönvíz után áldott béke következett, szelíd verőfény sugárai löveltek a pusztulás honára, melyen a fejledező életnek első nagyobb momentuma az új szabad királyi város keletkezése volt. Együttal záloga a boldogító békének, mely immár állandóan honol e vidéken. A török háboruk áradatát s az azt követő békét jelképezi Noé galambja, csőrében olajfa-ággal Újvidék három tornya felett. Így értendő a város címerében levő galamb szimbolikus jelentése, mely a városnak a török háboruk után való újjászületését állítja elénk. E környék új életre kelt, élet és biztató virulat kelt az ádáz tarolat nyomában. A szebb jövőbe vetett reménynek kifejezést is ad a királyi szabadalomlevél, melynek szavai szerint bizik a felség, hogy e város a többi szabad kir. városokéhoz hasonló jogokkal felruháztatván, erős lökést fog adni a vidék forgalmának, emporiuma lesz az ipar- és kereskedelemnek s lakosságá-

nak szaporodtával egyre erősülő hátvédője lesz háboruk esetén a pétervárad-i erődnek. Szóval a jövő szép reményeinek auspiciumát fejezi ki a királyi diploma. E reménynek szimboluma a város címerében a középső torony felett repkedő galamb, csőrében olajfa-ággal, mely a diploma szavai szerint Noé galambját ábrázolja.

Ha nem átvitt értelmében, hanem direkt jelentésében tekintjük a város címerét, úgy a zöld rétségen átfutó hullámos Duna s e mellett épült hármassánc-torony, melyeknek ablakai lövöldözésre alkalmazvák, kapui pedig be vannak zárva: jelenti a Duna partján, zöldelő rétségen épült Pétervárad-i Sánctot, mely immár zárt várost képez s kapui ez okból bezártak, míg nyitott ablakai jelentik azon fontosságát, melyet a diploma ki is fejez: hogy jövőben is védője legyen a pétervárad-i erődnek. — Ebben állanak Újvidék szabad királyi város címerének vonatkozásai.” (142., 143. o.)

Íme, hogyan indokolták meg döntéseiket elődeink. Annyi bizonyos, hogy az említett plakát szövegének készítői nem Érdujhelyi Menyhértről vettek példát. Egy könyvcímet idéztek: *Alice a Csodák országában*. Erre akkor utalhatnának jogosan, ha nem csengene hamisan, megtévesztően, történelmet hamisítóan a plakát szövege. Olvasóinkra bízom értelmezését. De fel kell rá hívni a figyelmet, mert több fontos kívánnivalót hagy maga után, nem a tényeken alapszik, a tárgyilagos oktatás szükségszerű fontosságára mutat rá, a történelmi, kulturális, helytörténeti stb. ismeretek hiányosságait bizonyítja...

A nyitőünnepség, az eddigi kulturális, művészeti, tudományos rendezvények, kiállítás-megnyitók is előrevetítik: bőven lesz részük a különböző programokban az újvidékieknek, az idelátogató vendégeiknek, a több ezer hazai és külföldi fellépőnek az idei év folyamán. A színhelyek is tartogathatnak meglepetéseket mindazok számára, akik élni szeretnének az Európa Kulturális Fővárosa programsorozat nyújtotta lehetőségekkel – a multikulturális városban, Újvidéken.

Még valami csoda folytán az is megtörténhet, hogy jobban vigyázunk viselkedésünkre (nemcsak az előadásokon, a kulturális rendezvényeken, hanem) mindenütt, minden körülmények között. És városunk utcáinak, tereinek tisztaságára

is... A megtévesztő januári tavaszi napsütésben – az amint lehullott, oly gyorsan elolvadt hó után – még szembetűnőbb a szeméttörmelék, a sok-sok eldobott csikk... Emiatt is figyeltem fel az év elején világgá röppentett hírre. Eleinte azt hittem, csak valami tréfa, hogy „önkéntes” varjak szedik az eldobott cigarettacsikket, s azokat egy erre a célra készített gépbe ejtik. Minden egyes manőverük után egy kis élelem a jutalmuk. Egy kissé utánanézve: van, ahol már harmadik, negyedik éve próbálkoznak eléggé sikeresen a varjak betanításával, idomításával, például Svédországban. Megszívlelendő lehetne tájainkon is,

székvárosunkból kiindulva, hátha lehetne a hazai varjakat is rábírní a tisztogatásra. Kezdetben csak azért, hogy beszéljünk róla, hátha valaki a varjak nélkül is komolyan venné, és meggondolná, hova dobja a cigarettavéget.

A The Guardian online szenzációnak számító írása ezért sem maradt visszhang nélkül. Valamennyi kommentár kitér arra is: a varjak megtaníthatók arra, amire az emberek nem. Hát ezért legszebb nekem este és hóesésben Újvidék, amely Kaunasszal (Litvánia) és Esch-sur-Alzette-tel (Luxemburg) együtt az idén Európa kulturális fővárosa.

Ádám Gyula (Csíkkarcfalva)
A Föld szíve

Az életfordulók népi rejtelmek

Beszélgetés Balázs Kovács Sándorral*

Bölcsőtől a sírig. Az emberi életfordulókhöz kapcsolódó népszokások a Sárközben (Sárpilis Község Önkormányzata, 2021)

A néprajzkutató, történészszerző publikációs jegyzéke irigylésre méltóan gazdag. Szakmai lapokban, folyóiratokban, tanulmány-, konferencia-, és önálló kötetekben, múzeumi évkönyvekben, kézikönyvekben, helyi kalendáriumokban, helytörténeti füzetekben, hírlevelekben... százharmincnál több tudományos közleménye jelent meg eddig. Új kötetének vezérfonalául a jogtudós, néprajzkutató Tárkány Szücs Ernő gondolatait választotta: „Népünk a születést, a házasságot és a halált tartotta az élet három nagy szükségének, az emberi élet három olyan elkülönülő állomásának, amelyek előttünk sokszor rejtve maradtak, de még a korabeli természettudományos vizsgálódás számára is megfejthetetlenek voltak, ugyanakkor az őseitől áthagyományozott babonák, hiedelmek fonódtak köréjük, s így félelmes titkokat, rejtelmeket hordoztak.” Balázs Kovács Sándor ennek a három életfordulónak szűkebb hazánkban megfigyelt titkait, rejtelmét írja le, elemzi, értelmezi. A bevezetőben meghatározza a szokás, a néphagyomány fogalmát, Andrásfalvy Bertalan nyomán utal a mai társadalomban tapasztalható emberi kapcsolatok kiüresedésére, részletesen szól az ünnepről: „Vajon miért érezték minden időben szükségét annak [az emberek], hogy előre megjelölt napokon vagy életük bizonyos történései alkalmából mintegy szüneteltessék a mindennapok [sorát], megálljanak és egész lényükkel odaforuljanak ahhoz, mit létükben lényegesnek tartanak?” A könyv írója válaszol erre a kérdésre, és figyelmeztet is: a pihenőidő még nem ünnep!

A születés szokáskörét többféle nézőpontból közelíti meg, és számtalan példával szol-

gál a téma hazai kutatástörténetéből. A születésszabályozásról általában az Ormánság, a Sárköz és Kalotaszeg jut eszünkbe. Könyvedből kiderül: a bánáti katolikus németek és a krassó-szörényi görögkeleti románok körében is megfigyelték ezt a jelenséget. Tolna megyei példákat is hozol: az evangélikus német lakosságú Kéty, a magyar–szlovák–német Sióagárd ebben „megelőzte” a Sárközt. Miért nem lehet sem vallási, sem gazdasági, sem nemzetiségi okokkal megmagyarázni a korabeli születésszabályozást?

– Egy-egy okra visszavezetni, egy-egy okkal magyarázni a jelenséget nem lehet. A népesség számbeli alakulását, egyáltalán a termékenységet befolyásoló tényezők rendkívül gazdag variációban, bonyolult formában jelentkeznek. Nyilvánvaló, hogy a vallási, nemzetiségi és gazdasági okok is közrejátszanak, de nem csupán ezek hatottak. Arra a megállapításra juthatunk, hogy a termékenységet befolyásoló tényezők nem közvetlenül, hanem közvetve hatnak. A mindenkor gazdasági alapra mint ideológiai felépítmény kerül egy-egy adott közösségben a szokásokból, erkölcsi normákból, az ehhez kapcsolódó hiedelmekből vagy hiedelemrendszerekből – a közösség által elfogadott és jóváhagyott értékrendből – eredő szabályok összessége, melyek íratlan törvényként kötelező érvényűek az adott közösség minden tagjára, s a termékenységet, az adott közösség számbeli gyarapodását befolyásoló tényezők ezen keresztül hatnak.

Könyvedben olvasható ez a népballada is: „Szabó Vilmát hat zsandár kíséri / Édösanyja az ablakból nézi. / Valld ki Vilma, valld ki búneidet, / Hová tötted három gyeröködet. // Egyet tettem Tisza fenekére, / kettőt meg a

* A 2021. szeptember 4-én Sárpilisen tartott könyvbemutatón elhangzottak szerkesztett változata.

vadrózsa tövébe. / Vadrózsának valamennyi ága / Földre hajlik szomorúságába.” A népballada tragikus hangulata, végsőkéig tömörített nyelve Kodolányi János ormánsági novelláit jutatták eszembe. És azt a gyanút is fölébresztették bennem, mintha két távoli vidék azonos történetét hallanánk. A hallgatók, az olvasók figyelmébe ajánlom egyúttal az ablakból kinéző édesanya alakját. Ezek után beszéljünk a sárközi ember családalapításáról, a születésről, a gyermekáldásról, hiszen arról szól a könyv következő fejezete. Decsen az állapotos asszonyt nagyhasúnak, Alsónyéken viselősnek, Váralján várandósnak, Pilisen boldog állapotban levőnek mondták. Milyen hiedelmek fűződtek az egészséges gyerek születéséhez; milyen tilalmak szabályozták a környezet viselkedését?

– A várandós asszonynak mindent meg kellett tennie, hogy születendő gyermekét egészségesen hozza világra. Ezért bizonyos tilalmakat is be kellett tartania. Például nem volt szabad tököt lopnia, mert akkor a gyermeke kopasz marad. Tilos volt a tüzet megbámulnia, különben a gyermekének bőre tűzfoltos lesz. A nép hite szerint óvakodnia kellett a gyakori szexuális kapcsolattól és a túl sok alvástól is, hogy jövendő gyermeke egészségesen szülessen meg. A férjre csak egyetlen tiltás vonatkozott: másállapotban levő felesége ideje alatt nem volt szabad mással közöszlőnie, mert gyermeke néma lesz, ha ezt megszegi. Igen figyelemre méltó megnyilatkozása a néphitnek, hogy a boldog állapotban levő asszony el tudja háritani villámláskor a veszélyt, ha kötényt felgyűri a derekához – mintegy az ég felé mutatva, hogy új élet adására készül, ezért ne érje most csapás. A sokféle tiltásról megállapíthatjuk, hogy azok nem öncélú tabuk voltak, hanem vagy a várandós anyát védték a korai elvetéléstől, vagy a magzat biztonságát, méhen belüli fejlődését kívánták elősegíteni.

Már a XVIII. század második felétől működött bába mind a négy sárközi faluban. Őcsényben egyszerre négy, Decsen kettő, az alsónyéki „cédulás” volt, azaz: a megyei főorvos előtt vizsgázott. A pilisi gyakorlás közben tanulta meg a mesterségét. Mi volt a bába szerepe az egykori falusi társadalomban?

– A szláv nyelvből átvett bába szónak eredetileg négy jelentése van, mégpedig: vénasszony, nagyanya, boszorkány („*vasorrú bába*”), szülész-nő. A bábaság összetett feladat volt, tulajdonképpen a születéstől a halálig terjedt a szerepe. A menstruációs problémák esetén, a terhességi rosszulleteknél, szoptatásnál tanácsot adott, vagy mindenféle női bajt és gyermekbetegséget gyógyított, fület lyukasztott, de van arra is adat, hogy férfiak nemi betegségét kezelte. A magyar „*bába*” első említése Könyves Kálmán király egy 1111-ben kelt oklevelében található. 1552-ben jelent meg az első működését szabályozó rendelet, mely szerint, aki továbbra is bábaként kívánt dolgozni, annak főhatósága előtt esküt kellett tennie. A szüléssel kapcsolatos általános tennivalói a következők voltak: előkészítette a szülést, megvetette az ágyat, előkészítette a szülés helyét és az ahhoz szükséges eszközöket, tárgyakat, a szülés után lemosta a gyermeket, és a gyermekágyas asszonyt a gyermekágyba kísérte, ezután többnyire elment felkérni a keresztanyát. Meghatározott ideig, általában egy hétig ment az anyát és az újszülöttet ápolni. A keresztelőre a bába toborozta a vendégeket. A bába vitte a keresztelőre a gyermeket a keresztanyával együtt. Ha az újszülött gyenge volt, a bába keresztelte meg, pedig a szárazkeresztelőt ágendáink szigorúan tiltották. Általában megszállt pénzüsszeget kapott szolgálataiért, ezt terményben, élelmiszerben is megválthatta. A gyermekágyasnál általában megvendégelték.

Megérkeztünk a sárközi református ember egyik szentségéhez, a keresztelőhöz. Hogyan zajlott a Sárközben, így Sárpilisén is a keresztelő?

– A templomi keresztelésre vonatkozó egyházi előírások egybeestek a parasztság körében általános törekvéssel, hogy minél előbb keresztvíz alá tartsák az újszülöttet. A népi indoklás többoldalú. Egyrészt, hogy megrövidítsék azon időszakot, amikor a gyermeket leginkább fenyegetik a mágikus ártalmak, másrészt nagy szerencsétlenségnek tartották, ha a keresztelés felvétele nélkül hal meg a csecsemő. Régebben a szülés után egy-két nappal sor került a templomi keresztelőre. A szertartás hétköznap és vasárnap egyaránt történhetett, s az egyházi előírásoknak

megfelelően reggeli, délelőtti istentisztelethez kapcsolódott. A csecsemőt a bába és a keresztanya készítette fel ünnepélyesen. A gyermek ünnepi öltözéke a keresztanya ajándéka volt. A keresztanya és a bábaasszony ment a gyermekkel a templomba. Hazatérésük megkérdezték tőlük:

- Mit vittetek?
- Egy kis pogánykát.
- Mit hoztatok?
- Egy kis báránykát.

Az apa ilyenkor csókkal fogadta be a gyermeket, a bába viszont az ágy alá dugta, és a legközelebb állónak illett onnan gyorsan kikapnia. A keresztelő napján egyszerű vendégség volt: hideg ételeket (tojásos perec, kalács, decsi szagos bor) tálatok fel.

Mi volt a csöröglő?

– A csöröglő volt az igazi örömnep, amelyet aratás, szüret, disznótor idején tartottak, néha csak egy-két évvel a születés után. Eredetileg csak az elsőszülött fiú, később a leány kedvéért is megrendezték. Valósággal kisebbfajta lakodalom volt: már szombaton megkezdődött a készítő (sütés-főzés), és vasárnapra harminc-negyven vendéget is összetoborzott a bába, aki itt a vőfély szerepét töltötte be. A vendégek csöröglét (forgácsfánkot, innen a szokás neve) vittek. Az ünnepi ebéd elfogyasztása után kalácsot osztottak ki közöttük, majd zeneszóra estig, hajnalig is táncoltak. A vendégeket a bába rigmusokkal szórakoztatta, s cipője koptatásáért úgynevezett bábapénzt kapott.

Mik voltak 70-80 éve a Sárközben a legnépszerűbb nevek?

– A gyermek keresztnevének kiválasztását is hagyományok szabályozták. A keresztnevéadás rendezőelve az apaági leszármazás, amely megköveteli, hogy az újszülött keresztnevét az apa családjában ismert és szokásos nevekből válasszák ki. Általánosnak mondható az a gyakorlat, hogy az elsőszülött fiú az apa nevét örökölte. Ha az apa nem volt elsőszülött, tehát nem az édesapja keresztnevét viselte, akkor az első gyermeket rendszerint az apai nagypapa nevére keresztelték. Ezt a szokást olyan következetesen gyakorolták, hogy a keresztnév fennmaradása érdekében a meghalt nagyobb testvér nevét

rendszerint az utána következő gyermek örökölte, bár – gyakran attól félve, hogy a halott testvér nevére keresztelt gyermeket a név „magával viszi”, meghal – más nevet adtak. Lányoknál nem vették olyan szigorúan, de a sok testvér közül legtöbbször viselte egy az anyja, anyai nagynéje nevét. A névadásban az volt az általános szempont, hogy megszokott hangzású legyen a név. Így egy településen belül egyidejűleg kisszámú keresztnév volt használatban. A legnépszerűbb nevek a Sárközben, férfiaknál: János, István, Péter, Sándor, Mihály, Ferenc, Pál; a nőknél: Erzsébet, Éva, Sára, Zsuzsanna, Judit és Anna.

Miért tartod a lakodalmat az emberi élet legnagyobb színjátékának?

– Mert az emberi életfordulók közül máig a leglátványosabb, a legszélesebb közönséget megmozgató esemény, talán az emberi élet legnagyobb színjátéka. Két ember családalapítási szándéka kinyilvánításának hivatalossá és ünnepélyessé tétele minden korban a közönség által elfogadott szabályok szerint és a közösség ellenőrzése alatt zajlott. A színjáték középpontjában elsősorban a menyasszony áll, a ceremónia legfőbb rendezői pedig a násznagyok és a vőfélyek lettek. Résztvevővé vált a lakodalom minden meghívottja, kik egyéni képességük, hajlamuk szerint a gyermekkoruktól fogva ellesett, elsajátított szerepeket játszanak. A dramatikus játék mellett ének, zene, tánc, mind együttesen van jelen a lakodalomban. Ehhez egyik oldalról jogi formák, egyházi szertartások, a másiktól mágikus eljárások társulnak. Az emberi élet legjelentősebb fordulópontja a házasságkötés, mert döntően meghatározza a házasodó felek további sorsát.

A házasságkötést megelőzte az ismerkedés, az udvarlás. A játszó, a fonó, a kukoricafosztó, a tollfosztó, a vasárnapi és ünnepi alkalmak, a bandázás, a vásár, a leányvásár... voltak a fiatalok találkozásainak az alkalmi. Az udvarlás, a kérető vagy kullogó, elkendőzés, a jegyesség, az esküvő és a lakodalom szokásait is részletesen, bőséges kutatási hivatkozással a menyasszony beköszöntésétől a lakodalmi vacsorán át a kásapénzig és a lakodalmi tréfáig, a menyasszonytáncig ismerteted. A Pesti Napló egyik 1931-es számában jelent meg a

Varga Sári és Szőke Pál sárpilisi lakodalmáról szóló tudósítás. Az is benne van a könyvben. A fonóról és a szőlőőrzésről számtalan népdal szól, a könyvben is több olvasható. A szőlőőrzésről 1833-ban Garay János is írt, a kötetben Baksay Sándor református lelkész leírását közlöd. Miért kellett Tolna megyének rendeletet hoznia a fonókról és a szőlőőrzésről?

– A fonók és a hálótanyák szabadosságának korlátozására 1897-ben Tolna megye szabályrendeletet volt kénytelen alkotni. A közös hálótanya afféle próbaházassággá fajult, hiába volt jelen egy-két idősebb nőrokon. Ezért a hatóságok végleg betiltották, egyébként sem volt már nagy jelentősége a filoxéra pusztításai után. A szőlőőrzés nemcsak a 19. század végén okozott gondot, erkölcsi problémát a hatóságoknak, hanem korábban is pénzbüntetést kellett kiszabni az engedetlen szülőkre.

Lassan a könyv végére érünk, eljutunk a bölcsőtől a sírig. „A temetkezési szokássor kollektív érvényű utasításokat tartalmaz a temetés időtartamáról, az előkészületekről, viselkedési parancsokat az öltözködésről, a gyászról” – írod. Ez a fejezet is érdekes kérdéseket vet föl: Mi különbözteti meg például az énekes halottat a prédikációs halottól?

– A protestáns temetésnek korábban két fajtája volt, az énekszóval és imádsággal történő egyszerűbb („énekes halott”), illetve a prédikációval is kísért ünnepélyesebb forma („predikációs halott”). Megválasztása vagyoni állapot, társadalmi tekintély és életkor szerint változott. A halottat búcsúztató és áldó egyházi szertartás után került sor a halott elbúcsúztatására hozzátartozóitól. Az egyszerűbb és az énekes temetéseken általában a kántor, a rektor vagy valamelyik verselő parasztember: a búcsúztató mondta azt el, míg a gazdagabb, prédikációs temetéseken maga a pap olvasta fel.

Ki érdemelt számártemetést?

– Megszégyenítő – jóllehet még kulturálisan szabályozott normák közé foglalt – temetése volt

azoknak, akik semmibe vették a közösségi kötelekeket, megsértették az uralkodó erkölcsi értékrendet. Például a kivégzetteknek, az eklézsiakövetést megtagadóknak és az olyan javíthatatlan korhelyeknek, akik részegségükben lelték halálukat. Ezek úgynevezett számártemetést kaptak. Az egyházzal szemben nagy bünt elkövetett személyeket a temetőn kívül, a temető árkában egyházi szertartás és a szokásos kikísérés nélkül temették el. A falu társadalma ezektől teljesen megtagadta a végtisztesség hagyományos szolgáltatásait. Temetésük tulajdonképpen afféle ellentemetés volt, mindannak a hiánya, fordítottja, ami a tisztességes halandót megillette. Maga az elnevezés bibliai eredetű. Jeruzsálemben a számár volt a teherhordó állat, és amikor egy-egy ilyen állat elhullott, nem temették el, hanem csak kivitték a városból, és a kapukon kívül temetetlenül hagyták. Annak az embernek, aki bünt követett el, holta után hasonló sors jutott. A számártemetésen eredetileg olyan eltakarítást értettek, amilyen az elhullott szárnak jutott, tehát eltemetlenséget. Később változik a fogalom tartalma: ekkor már az egyházi szertartás nélküli, dísztelen temetést is jelentette.

Balázs Kovács Sándor megemlékezik könyvében a sírversírókról is. Közli – decsi sírfeliratok mellett – „a sárközi lakodalom örökös vőfélye”, Gergely János Kis Kovács Jánosról, Sárpilis mesemondójáról, az egykori népi együttes szőlőtáncosáról írt búcsúztatóját és a Mózes család síremlékének versét is. Felolvasok búcsúzóul a kötetből a nevető fejfaköltészetből két sírverset: „*Itt nyugszik Gál Áron. / Sokat járt vásáron. / Addig csereberélt, / Míg egy ló, egy herélt / Úgy ágyékon rúgta, / Ez itt rá a nyugta.*”; „*Itt nyugszik Lakatos Sára. / Itt vagyon eltemetve. / Most történik először, / Hogy senki sem fekszik mellette.*”

Saját kutatásainak eredményei mellett hatalmas terjedelmű szakirodalmat is feldolgozott Balázs Kovács Sándor ebben a könyvében. Mintha eddigi munkálkodásának betetőzése lenne ez a kötet. Elolvasását jó szívvel ajánlom minden érdeklődőnek.

Szent István öröksége*

[...] A Józsa Judit Művészeti Alapítvány célja kulturális tevékenység a társadalmi tudatosság és szerepvállalás, a magyar örökség, a nemzeti érték- és identitástudat, valamint a *hazaszeretet* és *összetartás* erősítése érdekében. Alapítványunk elnökeként, alkotóművészként és művészettörténészként is megtiszteltetés számomra, hogy a Kárpát-medencei Magyarság Evangelizációjáért Alapítványnak (KÁMME) a *Kárpát-medencei keresztény alkotóművészet támogatása* című programjában kuratóriumi elnökként vehetek részt.

A Kárpát-medencei Magyarság Evangelizációjáért Alapítvány céljai és feladatvállalásai kapcsán központi gondolatnak tekinti a Kárpát-medence keresztény értékeinek megőrzését, bemutatását, a magyar nemzeti egység elősegítését, a társadalmi és kulturális szerepvállalás révén az értékmentő és értékteremtő feladatellátást, a Kárpát-medencei keresztény alkotóművészek támogatását a keresztény magyar kultúra új, maradandó értékeinek létrehozása érdekében. [...] Kormányunk nemzetépítő munkájának különösen fontos eleme az egységes nemzetben való gondolkodás, amelyhez elengedhetetlenül szükséges a nemzetrészek sajátos gazdagságának megismerése, hogy teljes képet kaphassunk a magyar kultúráról, hiszen csak ennek ismeretében lehet sikeres a magyar jövőnk. A Kárpát-medencei magyar kultúra bemutatásának, fejlesztésének és erősítésének kiemelkedő támogatója az anyaország. A Kárpát-medencei alkotóművészetből fókuszba állítjuk a keresztény alkotóművészetet, ugyanis az elmúlt hetven esztendőben a határon túlra szorult területeken kimagasló színvonalú életművek jöttek létre, de ezekből a honi művészettörténet méltanul keveset fedezett fel. 1949 előtti átfogó

kanonizálás utáni hiánypótlásra Makovecz Imre és a Magyar Művészeti Akadémia tett kezdeményezéseket. Azonban napjainkra világossá vált, hogy egységes, áttekintő gondolkodás és megjelenítés, a várva várt méltó kanonizáció különösen fontossá vált.

A nemzetépítő munkához mi is igyekszünk hozzátenni a részünket a magunk területén, szerény tehetségünk szerint. Itt, az anyaországban élő székely művészként és művészettörténészként örömmel vállaltam a KÁMME felkérését, a *Szent István öröksége* c. összművészeti Kárpát-medencei keresztény alkotóművészeket összefogó tárlat kuratori feladatát. Ez a program is a Magyar Kormány támogatásával valósulhat meg.

A Szent István öröksége c. kiállítást a legméltóbb helyszínen, a Szent István-bazilika altemplomának középső részében kiépített kereszt formájú kiállítási installációban álmodtam meg. Török Gábor, a kiállítási installáció tervezője és kivitelezője, önzetlenül személyesen is támogatta a kiállítás létrejöttét. [...] Kizárólag meghívásos pályázattal szerte a Kárpát-medencéből és az anyaországból a legkiemelkedőbb keresztény magyar alkotóművészek közül 83 alkotót összefogva olyan összművészeti tárlatot szerveztünk, amely bemutatja a kortárs magyar művészeti alkotások révén, nemzeti összetartozásunk mellett, a több mint 1000 éves keresztény kulturális értékeinket és örökségünket.

A hatalmas összefogással megrendezésre kerülő kiállításban szimbolikusan 52 alkotóművész felkérésével (három alkotással, mintegy 156 műtárggyal) utalunk az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet támogatása az, hogy rendelkezésünkre

* *Szent István öröksége – Kárpát-medencei keresztény magyar alkotóművészeti kiállítás címmel 2021. szeptember 2–12. között a budapesti Szent István-bazilika altemplomában kiállítást rendezett a Józsa Judit Művészeti Alapítvány és a Kárpát-medencei Magyarság Evangelizációjáért Alapítvány. Ez utóbbi kiadásában azonos címmel katalógus is megjelent. Ennek anyagából adunk válogatást az Aracs e számában, és közöljük Józsa Judit kiállításkurátor és katalógusszerkesztő bevezetőjének rövidített, szerkesztett változatát.*

bocsátotta a Kárpát-medencei műtárggyűjteményét. Így az NSKI gyűjteményéből 30 művész egy-egy alkotásával, mintegy 30 műtárggyal egészülve, 83 alkotóművész részvételével közel 200 műalkotással utalunk a 83 évvel ezelőtt Magyarországon tartott Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus (NEK) eseményére. Nem feledkezünk meg a szerte a nagyvilágban, diaszpórában élő magyarokról sem. Az említetteken kívül két művész a diaszpórában élő keresztény magyar alkotókat képviseli e tárlatban.

A kereszt befogad, aki belép, csodákra lel a szó szoros és átvitt értelmében is. A bazilika csodálatos építészeti terében, az oszlopsor adta térméretben megrendezett összművészeti kiállítás páratlan kulturális élményt nyújt „Szent István örökségében”.

Szent István (975 körül – 1038. augusztus 15.), születési nevén *Vajk*, az utolsó magyar fejedelem és az első magyar király. Géza fejedelem és Sarolt fejedelemasszony fia, a keresztény magyar állam megteremtője, Magyarország fővédőszentje, akit minden Kárpát-medencében élő magyar szeret és tisztel. Első királyunk Imre fiához írt *Intelmei* ezer év múltán, ma is érvényesek, és mindannyiunkhoz szólnak. Ezek az intelmek a legfontosabb ránk hagyott értékek közé sorolhatók Szent István örökségében. Nem véletlen tehát, hogy a tárlatban felidézzük az *Intelmek* szavait.

Légy „irgalmas”, „erős”, „alázatos”, „mértékletes”, „szelíd”, „szemérmes”, „becsületes”. E szavakat nemcsak a szent király, hanem minden magyar édesapa örökül hagyja gyermekének. Ősi kultúránk, hagyományaink, népművészetünk, erényeink a magyar örökség részét képezik, és csak úgy maradhatnak fent, ha vannak magyar családok, s abban vannak gyermekek. A családban öröklődik a hagyomány, itt formálódik a lé-

lek és a nemzettudat is. [...] Első szent királyunk minden világi küzdelmen felül álló mennyei pártfogót hagyott örökül kereszténnyé vált utódaira, azaz miránk. És tette ezt úgy, hogy új tartalmat kaphatott az ősi forma. Így a magyar kultúra lényegében olyan erős keresztény kultúra lehetett, amely ősvallásunk egyistenhitének elemeit őrzi meg mindmáig, krisztianizált formában. A Szűz méhébe fogadta, és Fiú képében világra szülte a fénytel teremtő Atyaistent. Az Árpád-ház ősanja, Emese, álmában a fénymagot hozó, „túlról” érkező, szellemerőt megidéző turulmadár közvetítésével fogant, és így a Krisztust szülő Máriát „előlegezte” meg a magyarság számára. **A honfoglaló magyarság mélyen tisztelt istenanyja, a Boldogasszony, valójában népünk történeti tudatának, mitologikus gondolkodásának legkiemelkedőbb és legfontosabb példája. Tehát a kereszténység egyetemes tradíciójának és a magyar ősi örökségnek megtestesítője.**

Szent István királyunk által, idén 983 évvel ezelőtt történt országfelajánlása óta, Magyarország Mária országa, mi magyarok pedig Mária népe vagyunk, országunk Regnum Marianum. Magyarország királynője a Nagyboldogasszonyunk, a Boldogságos Szűz Mária, akit augusztus 15-én, halála napján, égbe emeltek az angyalok. Mi, magyarok hisszük, hogy ott fent, a mennyekben, a Szent Koronával koronázták meg. **Mária országában Mária népe ma is őrzi Szent István örökségét, őrzi a keresztény magyar kultúrát!**

A 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus (NEK) idejére időzített kiállítással nemcsak a széles magyar társadalom számára, hanem a nemzetközi közönségnek is bemutatjuk a Kárpát-medencei kortárs keresztény nemzeti művészetünket.

Isten áldja és óvja nemzetünket!

Az Aracs 2021-es évfolyamának repertórium

Tanulmányok, esszék, publicisztika

1. [CSÓÓRI Sándor – idézet halálának ötödik évfordulóján] / fotó Megyeri Pál. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 5. Illusztrációkkal.
2. GYURKOVICS Hunor festőművész, grafikus : [szakmai életrajza]. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 109.
3. EMLÉKEZTETŐ : [15 éve történt meg a „gyurcsányi állami terror”] / fotó Magyar Nemzet. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 135.
A 2006. október 23-i tüntetésekről. – Illusztrációval.
4. HAZÁDNAK rendületlenül imával légy híve most, magyar! : imafelhívás. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 13.
Imafelhívás a 2022. évi országgyűlési választások kapcsán. – Illusztrációkkal.
5. JÓZSA Judit életrajza / fotó Vogt Gergely. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 98–99.
Illusztrációval.
6. KÓKAY Krisztina textil- és grafikusművész. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 133–134.
Tartalom: [Bensőséges, zárt világ grafikáinak...] / (Torday Alíz) ; [A Hold titkai című grafitrajza...] / (Dvorszky Hedvig) ; [A legjobbkor kapta...] / (Prokopp Mária) ; Főbb díjai. – Illusztrációval.
7. PESTI Emma : [életrajz]. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 113.
Illusztrációval.
8. BAKONYI István
A felülemelkedés és az örök távlatok igénye / Bakonyi István. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 53–54.
Serfőző Simon Arcunk az ég című verseskötetéről.
9. BATA János
Hús év Aracs / Bata János. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 5–8.
Az Aracs folyóiratról.
10. BENCZE Izabella
A Makovecz-katedrális / Bencze Izabella ; [3D nyomtatott makett a Makovecz Imre Alapítvány fotója]. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 11–14.
Ez az írás 2021. január 8-án megjelent a Magyar Hírlapban. – Illusztrációkkal.
11. BOGDÁN József
Galagonyás temploma --- / Bogdán József. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 12–14.
Tartalmazza még: [A falut 1586-ban említik először...] – Illusztrációkkal.
12. BOGNER István
Délvidéki kincs – nem csak numizmatikusoknak / Bogner István. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 111–112.
Király Csaba József Egykori most határon túli magyar vármegyék és települések numizmatikai emlékei 1800–1944 között című munkájáról.
13. CSÁMPAI Ottó
Elmélkedés a halálról és gyászról világjárvány idején / Csámpai Ottó. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 96–99.
Az írás első változata megjelent az Új Kévében (Stockholm) 2021 márciusában.

14. CSÓKAY András
Lélektől lélekig, továbbmenve a Szentlélek vezette úton / [lejegyezte] Stanyó Tóth Gizella. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 57–59.
Elhangzott az újvidéki XXI. Apáczai Nyári Akadémián.
15. DANCS Rózsa
Magyarok, lengyelek közös védőszentje, Jézus anyja, Mária / Dancs Rózsa. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 15–17.
A szerző rövid részleteket közöl Dobos Marianne írásaiból is.
16. DIÓSZEGI György Antal
Alexandrosz Ypszilantisz 1821-es szabadságharcának jelentősége a filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatok értékvilágának fényében / Diószegi György Antal. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 71–80.
Forrásokkal.
17. DIÓSZEGI György Antal
Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség egyetemes jelentősége / Diószegi György Antal. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 88–97.
Forrásokkal. – Illusztrációval.
18. DIÓSZEGI György Antal
A Hunyadi-film egyetemes jelentősége / Diószegi György Antal. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 83–93.
Forrásokkal. – Illusztrációkkal.
19. DIÓSZEGI György Antal
Lovasíjász-hadművészetünk egyetemes jelentősége 896-tól az 1396-os nikápolyi csatáig / Diószegi György Antal. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 83–93.
Forrásokkal. – Illusztrációval.
20. DOBOS Marianne
A függetlenség szentje / Dobos Marianne. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 21–23.
Szent II. János Pál pápáról. – Illusztrációkkal.
21. DOBOS Marianne
Üzenet századunknak : in memoriam Bogdan Adamczyk minorita szerzetes : (1965. július 13., Limanowa – 2021. április 9., Szeged) / Dobos Marianne. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 34–37.
Tartalmazza még: [Bogdan atya...] / Pawel Cebula. – Illusztrációval.
22. DÖBRENTÉI Kornél
Életigenlés kalákában / Döbrentei Kornél. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 23–30.
Megjelent a Trianoni Szemle Emlékkönyvben 2020-ban.
23. GUBÁS Ágota
„Az igazat mondd, ne csak a valódit” : bevezető gondolatok 21. évfolyamunk elé / Gubás Ágota. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 5–8.
24. GUBÁS Ágota
Kitartóan cselekedte a jót nemzetünkért : Dr. Bencze Izabella emlékére / Gubás Ágota. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 6–10.
Illusztrációkkal.
25. GUTAI István
Egy családfa ágai / Gutai István. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 100–105.
Részletek A Petneházy-induló c. könyvből. – Jegyzetekkel. – Illusztrációval.
26. GYÉMÁNT Richárd
Egy kevésbé ismert aradi vértanú: Lázár Vilmos honvéd ezredes életútja / Gyémánt Richárd. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 68–82.
Felhasznált irodalommal. – Illusztrációkkal.
27. GYÉMÁNT Richárd
Nepomuki Szent János, a Bánság védőszentje / Gyémánt Richárd. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 59–70.
Felhasznált irodalommal. – Illusztrációkkal.
28. GYÉMÁNT Richárd
A történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai.

1. rész / Gyémánt Richárd. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 98–110.
Forrásokkal. – Illusztrációkkal.
29. GYÉMÁNT Richárd
A történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai. 2. rész / [szöveg és fotó] Gyémánt Richárd. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 94–108.
Felhasznált irodalommal. – Illusztrációkkal.
30. HÉRÁNY Ferenc
Életellenes haladás / Hérány Ferenc. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 122–123.
Tóth I. János Demográfiai tél c. könyvéről.
31. HÓDI Sándor
A magyar nyelv jelene és jövője : töprengések az 50 éves Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok nyomán / Hódi Sándor. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 31–33.
32. HÓDI Sándor
A nyelvművelés időszerűsége / Hódi Sándor. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 43–45.
33. JÓZSA Judit
Az erényekről : a Magyar örökség – magyar erények c. kiállításról / Józsa Judit. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 91–94.
34. JUHÁSZ Lili
Oktatás Jugoszláviában a szocialista rendszer fénykorában és hanyatlásakor / Juhász Lili. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 60–61.
Az 1970-es évektől az 1980-as évek végéig.
35. KABDEBÓ Lóránt
Egy lexikoncikk előtörténete : (Határ Győző: Golghelóghi) / Kabdebó Lóránt. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 84–86.
Határ Győző életéről és írásáról.
36. KONDOR Katalin
Időszerű-e a Szent István-i örökség? – avagy egy nemzet megmaradásának a fel-
- tételei / Kondor Katalin. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 9–12.
37. KONDOR Katalin
Jelenczki / Kondor Katalin. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 46–48.
Jelenczki István filmrendező, képzőművész a Nem, nem, soha! – „Isten az igaz ügyet nem hagyja el” című filmjéről.
38. MOLNÁR Pál
A magyar alapítású Balassi Bálint-emlékkard nemzetközi irodalmi díj helye a világban / Molnár Pál = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 20–24.
39. OLÁH János
Rajz és textil / Oláh János. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 131.
Elhangzott Kókay Krisztina kiállításának megnyitóján, 1992. július 8-án.
40. PAPDI Izabella
Az Aracs repertórium : (2014–2020) / Papdi Izabella. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 100–128.
41. PÓSA Zoltán
Versmeditációk hitről, hűségéről, hazaszeretetről : Takaró Mihály: Génemlékezet. Válogatott és új versek 1990–2020 (Püski, Budapest, 2021) / Pósa Zoltán. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 68–73.
Könyvismertető.
42. SÁGI Zoltán
Korlátok harapófogójában, de az újraértékelés lehetőségével / Sági Zoltán. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 41–44.
A kiégésről és a traumákról.
43. STANYÓ Tóth Gizella
Tiszteletet és még több támogatást a végek őrzőinek / [szöveg és fotó] Stanyó Tóth Gizella ; néhány fotó az Apáczai Diákotthon albumából. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 45–52.
Az ürményházi anyanyelvapolókról, a nyékincai Petőfi Sándor Magyar Művelő-

- dési Egyesület és a szávaszentdemeteri Szerémség Magyar Művelődési Egyesület munkájáról. – Illusztrációkkal.
44. SURJÁN László
Galagonyás / Surján László. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 14.
45. SUTARSKI, Konrad
A keresztény Európa védelmében / Konrad Sutarski ; fordította Sutarski Szabolcs. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 28–33.
Tartalom: A Föld szellemének megidézése / Jerzy Grupiński ; Ég a Notre-Dame : [vers] / Konrad Sutarski ; (fordította Döbrentei Kornél) ; Miféle tájék : [vers] / Konrad Sutarski ; (Dávid Csaba fordítása) ; Mikor aggodalom és remény : [vers] / Konrad Sutarski ; (fordította Tornai József).
46. SUTARSKI, Konrad
Zbigniew Herbert és a lengyel irodalmi Nobel-díjasok / Konrad Sutarski ; fordította Szenyán Erzsébet. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 18–21.
Zbigniew Herbert életéről és munkásságáról.
47. SZABÓ Ferenc
Tűz és fény : Isten távolléte a műalkotásokban és a szépség haldoklása / Szabó Ferenc. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 15–20.
Tartalmazza még: Mi van a héj alatt? : [vers] / Weöres Sándor ; Tűz és fény : [vers] / Szabó Ferenc.
48. SZÉLL Kálmán
Szubjektív könyvrecenzió : Szabó Ferenc: Hétszáz év után. Dante hite és teológiája – mai szemmel (JTMR–Távlatok, Budapest, 2021) / Széll Kálmán. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 124–125.
49. SZEMADÁM György
Gyulai Líviuszra emlékezve / Szemadám György ; fotó Vennes Emmy = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 11–13.
Elhangzott 2021. április 1-jén Budapesten. – Illusztrációval.
50. SZIGETI Réka
Minden mindegy, csak az eszme szárnyaljon! : bevezető gondolatok a Tizenkilenc c. dráma elé / Szigeti Réka. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 26.
51. TOÓT-HOLLÓ Tamás
A minden szétszórattással szembeni megmaradásakarát szószólója : idézetszöveget szövő laudáció Bertha Zoltán Napút-díjához / Toót-Holló Tamás. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 26–28.
52. TÓTH Gy. László
A keresztet viselők védelmében : elvi nyilatkozat Európa jövőjéért / Tóth Gy. László. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 10.
53. TÓTH I. János
A Kárpát-medence demográfiai helyzete / Tóth I. János. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 119–121.
Illusztrációval.
54. VAJDA Gábor
A Magyar Szó – sok szék között / Vajda Gábor. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 9–11.
A szerző hátrahagyott írásából.
55. ZÓKA Péter
Kodolányi János nemzetképe és helye a népi mozgalomban / Zóka Péter. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 46–49.
Felhasznált irodalommal. – Kodolányi János munkásságáról.
- Az Aracs szerkesztőségi közleménye
56. TISZTELT Olvasóink!... / [a szerkesztőség]. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 128. Felhívás az Aracs Alapítvány munkájának támogatására.
- Versek
57. BOBORY Zoltán
Nehéz idők jönnek / Bobory Zoltán. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 24–25.

- Tartalom: Átutazóban – – – : [vers] (24); „Mindig új élet lesz a vérből” : [próza] (25).
58. BORSÁNYI Katinka
Bárban : [versek] / Borsányi Katinka. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 55–56.
Tartalmazza még: Hópihecsók (55); Gödörben (55); Leválás (56); Átváltozás (56).
59. IANCU Laura
Holdevők : [versek] / Iancu Laura. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 9.
Tartalmazza még: Gyalogholló.
60. IANCU Laura
Tél madarakkal : [versek] / Iancu Laura. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 5.
Tartalmazza még: Gondolatok a kertben.
61. JULES János
Covidba zárta / Jules János. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 74–75.
Tartalom: 1. Szun Vu Kung öreg és éhes (74); 2. Húsvéti fantázia pillangóval (74); 3. Új vallás a láthatáron (74); 4. Ez nem vitás. Itt Villon sem mondhatna mást. (75); 5. --- Héon tilutoá út az pedikűrös asszonyoktól --- (75); 6. Járvány miatt a fodrászok is bezártak (75).
62. MAKLÁRI Éva, P.
Száz év magány : [versek] / P. Maklári Éva. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 22.
Tartalmazza még: Meddig?
63. RADNAI István
Késő : [versek] / Radnai István. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 67.
Tartalmazza még: Trimarkáció ; Példabeszéd.
64. RADNAI István
Most is az időben : [versek] / Radnai István. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 34–35.
Tartalmazza még: Mézeskalács papírtrombita (34); A Kéz, amely újból felemel (35).
- Színmű
65. ANDRÁSI Attila
Tizenkilenc : dráma két felvonásban / Andrási Attila. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 27–61.
Illusztrációkkal.
- Regény
66. TRÁSER László
Cédulák. 18. [!28.] / Träser László. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 87–90.
67. TRÁSER László
Cédulák. 29. / Träser László. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 25–27.
68. TRÁSER László
Cédulák. 30. / Träser László. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 79–82.
69. TRÁSER László
Cédulák. 31. / Träser László. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 126–129.
- Elbeszélések, novellák
70. BORBÉLY László
Időtlen szorítóban / Borbély László. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 94–95.
71. HUSZÁR Zoltán
Utcabeliek. [1. rész] / Huszár Zoltán. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 53–56.
72. HUSZÁR Zoltán
Utcabeliek : (második rész) / Huszár Zoltán. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 42–45.
73. HUSZÁR Zoltán
Utcabeliek : (harmadik rész) / Huszár Zoltán. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 115–118.
74. SZÉKI Soós János
Hagyások. [1.] / Széki Soós János. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 85–87.

75. SZÉKI Soós János
Hagyások. 2. / Széki Soós János. = 21. évf.,
3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 50–52.
76. WODIANER-Nemessuri Zoltán
A hálátlanság anatómiája / W. [Wodianer]-
Nemessuri Zoltán. = 21. évf., 2. [81.] sz.
(2021. június 4.), p. 68–76.
77. WODIANER-Nemessuri Zoltán
Egy láda dicsőség / W. [Wodianer]-
Nemessuri Zoltán. = 21. évf., 1. [80.] sz.
(2021. március 15.), p. 49–58.
83. DIÓSZEGI György Antal
A történelmi öntudat nemzetet szövő erő : interjú Diószegi György Antal művelődéskutatóval / [beszélgetőtárs] Molnár Pál. = 21. évf.,
1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 81–83.
Az interjú a Gondola folyóirat 2020. november 17. számában jelent meg.
84. DÖBRENTEI Kornél
Az ám, Hazám! : beszélgetés az idén 75 éves Döbrenței Kornél költővel / [beszélgetőtárs] Kondor Katalin = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 14–19.

Beszéd

78. FELEDY Balázs
Józsa Judit, a nemzet szolgálója / Feledy Balázs. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 95–97.
Elhangzott Józsa Judit kerámiaszobrász kiállításának megnyitóján, 2020. szeptember 20-án.
79. SIMON László, L.
„A magyar kultúra tisztultabb légkörében” / L. Simon László. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 106–110.
80. SZABÓ Magda
Kókay Krisztina kiállítása / Szabó Magda. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 130.
Elhangzott Budapesten 1997. június 12-én.
85. SUTARSKI, Konrad
Hogyan menthető meg a lengyelek és a magyarok önazonossága? / Konrad Sutarski ; [beszélgetőtárs] Marta Dzbeńska-Karpińska ; fordította Szenyán Erzsébet. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 18–20.
86. UTCAI Róbert
„A fiatalokat akkor tudjuk leginkább megszólítani, ha hiteles, keresztény életet élünk, és örök értékeket sikerül felmutatnunk” – vallja Utcai Róbert csantavéri plébános / [beszélgetőtárs] Kovács Attila ; a fotókat Utcai Róbert készítette. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 35–39.
Illusztrációkkal.

Levél

81. BÉLA (Magyarország: király), IV.
IV. Béla király levele IV. Ince pápához : (1250. november 11.) / IV. Béla. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 6–8.
Orbán Viktor miniszterelnök a levél másolatát adta ajándékkul Ferenc pápának 2021. szeptember 12-én. – Jegyzettel.

Interjú

82. CSERESNYÉSNÉ Kiss Magdolna
Temetetlen halottak a Bácskában : beszélgetés Cseresnyésné Kiss Magdolnával / [beszélgetőtárs] Hetzmann Róbert. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 21–25.
87. ZSUFFA Tünde
Magyarországon valami elkezdődött : Szabó-Hangya Teréz interjúja az eucharisztikus kongresszusról / Zsuffa Tünde ; [beszélgetőtárs] Szabó-Hangya Teréz. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 62–67.
Tartalmazza még: A hit felé való fejlődés / Ágoston Ervin ; Rengett a tér / Kern Ibolya ; Isten útján tanítványként járni jó / Klemm Valéria.
88. GUTAI István
Ezernégyszáztizenhárom : (Manz József, 1941, Szentfűlöp) / Gutai István. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 77–84.
Jegyzetekkel. – A Földönfutók, hontalanok című kötet folytatása.

Önéletrajz, napló, emlékezések

89. KANYÓ Pál
A sár arany : Kanyó Pál 92 éves oromhegyesi kubikos vallomása / [lejegyezte] Bicskei Zoltán. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 36–41.
A Bicskei Zoltán portréfilmjében elhangzott vallomás szerkesztett változata. – Illusztrációkkal.
90. KUNKOVÁCS László
Jó helyre születtem / Kunkovác László. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 32–34.
91. MARCSÓK Vilma
Oltalom / Marcsók Vilma. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 60–61.
92. MÉREY Katalin
„Szabaccság!!!”. [1.] / Mérey Katalin. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 29–31. Illusztrációval.
93. MÉREY Katalin
„Szabaccság!!!”. 2. / Mérey Katalin. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 57–59.
94. MEZEY Katalin
Naplójegyzetek. 12. / Mezey Katalin. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), p. 40–42.
95. MEZEY Katalin
Naplójegyzetek. [13.] / Mezey Katalin. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 38–40.
96. MEZEY Katalin
Naplójegyzetek. 14. / Mezey Katalin. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 76–78.
97. MEZEY Katalin
Naplójegyzetek. 15. / Mezey Katalin. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 15–17.
98. MEZEY László Miklós
Szeged, avagy a ragyogó pillanatok emléke / Mezey László Miklós. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), p. 62–66.
99. STANYÓ Tóth Gizella
Az ezer esztendőkre kijelölt úton : naplójegyzet / Stanyó Tóth Gizella. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. 111–114.
100. TORDÁNÉ Petneházy Judit
Magyarnak kell lenni! : Tordáné dr. Petneházy Judit (Tann, Németország, 1945–) visszaemlékezése / [lejegyezte] Gutai István. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), p. 62–67.
Jegyzetekkel.

Műmelléletek, illusztrációk

101. GYURKOVICS Hunor
[Gyurkovics Hunor festőművész, grafikus alkotásaiból] / Gyurkovics Hunor. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.).
Tartalom: Szent István letekint a mai magyarjaira (a címlapon); Rétfalusi templom, szószék (4); Fotógépek (11); Újjáéledés 2. (17); Reneszánsz óváros – lengyelországi emlékek (21); Veronika kendője (22); Imádkozók (35); Attila (49); Árpád vezér (49); Kórógyi talpfás házak (aknás és lófejes ház) (52); Újjáéledés I. (56); A Szentlélek hatalma (59); Szent László a szentlászlói református templommal (61); Haraszi templomkazetták (67); Az utolsó keresztény (73); Haraszi templomkazetták (78); Futótűz (82); Az aracsi pusztatemplom (108); Az Aracs első számának fedlapja és a Szent Istvánt ábrázoló logó (108); Palettás önarckép (109); Szlavóniai kócsagos ládák : [8 kép] (111); Rétfalusi templomkazetták : [4 kép] (112). Színes melléklet (113-B3): Hajdúsági temető (113); Csónakfák 2. (113); Csónakfák 1. (113); A nemzet emlékére (113); Ádám és Éva (114); A tékozló fiú (114); Kiűzetés az Édenkertből (114); A fények fénye (114); Csikóstánc 1. (115); Csikóstánc 2. (115); Néptánc 1. (115); Körtánc (115); Erdélyi tánc (115); Néptánc 2. (115); Hortobágyi pásztor 3. (116); Hortobágyi pásztor 2. (116); Leáldozó (116); Hortobágyi pásztor 1. (116); Ménes 1. (117); A juhásznak jól megy dolga (117); Gulya (117); Ökörfogat (117); Csikósverseny (117); Ménes 2. (117); Régi

lengyel ház (118); Baranyai pincék (118); Stílusos óváros (118); Régi erdélyi ház (118); Aracsi puszta templom (118); Franciaországi motívum (118); Csónakos a tavon (119); Bessans (Franciaország) (119); Topolyai szántó föld (119); Krasznahorka, a bánat vára (119); Tarcál-hegység (119); Kárpátalja (119); A betlehemi csillag (120); Szabadkai városháza – fényben (120); Tűzijáték (120); Világbéke (120); A nemzet kenyere (B3); A hét vezér (a hátlapon).

102. JÓZSA Judit

[Józsa Judit kerámiaszobrász alkotásaiból] / Józsa Judit ; a képeket Gedai Csaba fotóművész készítette. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.).

Tartalom: Magyar család (a címlapon); Olvasós Boldogasszony (4); Magyar lélek (8); Fiastyúk (9); Vallásosság (10); Mária rózsakertje (20); Magyar család : (részlet) (25); Kanizsai Dorottya (34); Mértékletesség (42); Magyar nyelv – Anyanyelv (45); Erdély : (részlet) (80); Kossuth Zsuzsa (83); Nagy-Magyarország (86); Bátorság (90); Összetartás (92); Büszkeség (93); Mária szemecsig (97); Tormay Cécile (129); Gizella (129); Istenszülő Boldogasszony (131); Skapulárés Boldogasszony (132). Színes melléklet (133-B3): Szent István király (133); Józsa Judit Galéria – kirakatkiallítás Magyar Betlehem 2020 (133); Szent Kinga (133); Szent Korona (133); Szent Hedvig (133); Szent László király (133); Magyar Betlehem (133); Árpád-házi Szent Erzsébet (133); Hit (134); Okosság (134); Leleményesség (134); Remény (134); Igazságosság (134); Hősiesség (134); Szeretet (134); Erősség (134); Hazaszeretet (134); TerrAqua királynője (135); Bába motollája (135); Királyfi (135); TerrAqua királya (135); Anyai szeretet (135); Királylány (135); Zrínyi Ilona (135); Édesapám, Józsa János korondi fazekas mester (135); Sarolt fejedelmesszony (135); A Szél anyja (136); Nimród (136); Nagy Göncöl (136); A Nap anyja (136); Csodaszarvas (136); Fehérlófia (136); A Hold anyja (136); Hunor és Magor (136); Tündéresszony palotája (136); Csalogatós csárdás (137);

Hajdútánc (137); Szerelmes csárdás (137); Táltostánc (137); Sárkány koronája (138); Kerek Istenfája (138); Keresztcsillag (138); Hajnalcsillag (138); Isten pecsétje (138); Csaba útja (138); Magyar történelem (139); Magyar nyelv – Anyanyelv : (részlet) (139); Stáció a piliscsabai Szent Család-templomban (139); Fogolyszabadító Boldogasszony (139); Magyar írásbeliség – Rovásírás (139); Magyar lélek : (részlet) (139); Gyarmati Fanni, Radnóti Miklós múzsája (140); Lilla, Csokonai Vitéz Mihály múzsája (140); Vágó Márta, Szántó Judit és Kozmutza Flóra, József Attila múzsái (140); Júlia, Ballasi Bálint múzsája (140); Földtiltó Boldogasszony (B3); Boldogasszony eljegyzése (B3); Gyümöcsoltó Boldogasszony (B3); Kisboldogasszony (B3); Gyertyaszentelő Boldogasszony (B3); Fájdalmas Boldogasszony (B3); Boldogasszony bemutatása (B3); Havas Boldogasszony (B3); Nagyboldogasszony (B3); Sarlós Boldogasszony (a hátlapon).

103. KÓKAY Krisztina

[Kókay Krisztina textilművész, grafikus alkotásaiból] / Kókay Krisztina. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.).

Tartalom: Sortűz, 1956 (a címlapon); Szent jussunk (4); Feltámadás előtt (8); Palást 2. (12); Noé bárkája (14); Katedrális 1. (25); Grapefruit (67); 1848 (82); Katedrális 2. (99); Római töredék 2. (121); Római töredék 1. (123); Kaptam egy felhőt (129); Életrétegek (132); A hold titkai (134). Színes melléklet (137-B3): Esztergom, 1956 (137); Gyökér 2. (137); Áraszd reám a fényt--- Petőfi S. (137); Gyökér 1. (137); Nagyapám emlékére (138); Találkozás (138); És a torony hogy bírja ki--- (138); Feltámadás (138); Szigliget (139); Flamenco 3. (139); Flamenco 4. (139); Áraszd reám a fényt--- Petőfi S. (139); Flamenco 4. (részlet) (139); A hegy titka (139); Áraszd reám a fényt--- Petőfi S. (139); Diófa esőben (140); Térképtöredék (140); Kötelék (140); Tánc (140); Növénytanulmány 1. (141); Növénytanulmány 3. (141); Növénytanulmány 4. (141); Növénytanulmány 2. (141); Fohász (részlet) (142); Nagyapám emlékére

(részlet) (142); És a torony hogy bírja ki--- (142); Nagypám emlékére (részlet) (142); Flamenco 3. a (143); Flamenco 5. (143); Utazás (143); Flamenco 3. c (143); Flamenco 1. (143); Az égi út (143); Fájdalom (144); Bálák 2. (144); Első tűz (144); Csillagtérkép (144); Várhegy (B3); Feltámadás előtt (részlet) (B3); Őseink (B3); Ünnepek (B3); Szent István intelmei (részlet) (B3); Fohász (B3); Szent István intelmei (részlet) (a hátlapon).

104. SUTUS Pesti Emma

[Pesti Emma festőművész alkotásából] / Pesti Emma = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.).

Tartalom: Megsebzett táj 2. és Megsebzett táj 1. (a címlapon); Fekete ég (4); Fekete zápor (5); Könnycsepp (13); Csak törd meg a csendet (24); Templomtorony (33); Elmozdulás 1.2 (40); Víz felett (59); Elmozdulás (61); Redők (66); Úton (76); Fekete Hold I. (87); Két part között 1. – Hommage à Benes József (110); Kilégzés 3. (112); Lifka madarai – részletek [1, 2] (114); Lifka madarai – részletek [3, 4] (115). Színes melléklet (117-B3): Hallgass meg! 2. (117); Hallgass meg! 1. (117); Nyughatatlan nyugalom 2. (117); Hallgass meg! 8. (117); Hitetlen 1. (117); Jobb lesz holnap 1. (117); Felhőkben a por 1. (118); Tiszán túl (118); Felhőkben a por 2. (118); Türkiz Nap (118); Hullámok 1. (119); Hullámok 2. (119); Elmozdulás 1.1 (119); Ott 1. (119); Aranyóra 4. (119); Elmozdulás 1.3 (119); Fekete ház (120); Aranyóra 3. (120); A délután elolvad (120); Jeges ég (120); Kirakós 1. (121); Kilehelt pára (121); Kirakós 4. (121); Kirakós 3. (121); Hideg eső (121); Kirakós 2. (121); Hideg március 2. (122); Gleccser-sorozat 5. (122); Will I Be Here after All My Thoughts Are Done? 1. (122);

Sarkvidéki Nap (122); Kilégzés 1. (122); Will I Be Here after All My Thoughts Are Done? 2. (122); Izland 1. (123); Fekete-fürdő (123); Fekete vers (123); Gleccser-sorozat 4. (123); Aranyóra 1. (123); Elérhetetlen part (123); Törekeny hang (123); Csak egy pillanatra (124); Kilégzés 2. (124); Téglái elmozdultak (124); Holdárnyék (124); Hitetlen 2. (124); Hideg március 1. (124); Erdély 2. (B3); Gleccser-sorozat 6. (B3); Szeptember 1. (B3); Erdély 1. (B3); Gleccser-sorozat 7. (B3); Szeptember 2. (B3); Madarak otthona (a hátlapon).

Hirdetés

105. LXXX : Csíkszentmihályi Róbert szobrászművész kiállítása... : [hirdetés]. = 21. évf., 1. [80.] sz. (2021. március 15.), B2. A Magyar Művészeti Akadémia Képzőművészeti Tagozatának szervezésében. – Illusztrációval.
106. [MAGYAR irodalmi művek : 1956–2016] : [hirdetés]. = 21. évf., 3. [82.] sz. (2021. augusztus 20.), B2. A Magyar Művészeti Akadémia Kiadó könyve. – Illusztrációval.
107. SULYOK Bernadett Ami örök és ami mulandó... : [hirdetés]. = 21. évf., 2. [81.] sz. (2021. június 4.), B2. A Magyar Művészeti Akadémia Kiadó könyve. – Illusztrációval.
108. TAMÁSI Áron : [hirdetés]. = 21. évf., 4. [83.] sz. (2021. október 23.), p. B2. A Magyar Művészeti Akadémia Kiadó könyve. – Illusztrációkkal.

Névmutató

Adamczyk, Bogdan 21	István (Magyarország: király), I., Szent 36
Ágoston Ervin 87	János, Nepomuki Szent 27
Andrási Attila 65	János Pál (pápa), II., Szent 20
Bakonyi István 8	Jelenczki István 37
Bata János 9	Józsa Judit 5, 33, 78, 102
Béla (Magyarország: király), IV. 81	Juhász Lili 34
Bencze Izabella 10, 24	Julesz János 61
Bertha Zoltán 51	Kabdebó Lóránt 35
Bicskei Zoltán 89	Kanyó Pál 89
Bobory Zoltán 57	Kern Ibolya 87
Bogdán József 11	Király Csaba József 12
Bogner István 12	Klemm Valéria 87
Borbély László 70	Kodolányi János 55
Borsányi Katinka 58	Kókay Krisztina 6, 39, 80, 103
Cebula, Pawel 21	Kondor Katalin 36, 37, 84
Csámpai Ottó 13	Kovács Attila 86
Cseresnyésné Kiss Magdolna 82	Kunkovács László 90
Csíkszentmihályi Róbert 105	Lázár Vilmos 26
Csókay András 14	Maklári Éva, P. 62
Csoóri Sándor 1	Makovecz Imre 10
Dancs Rózsa 15	Manz József 88
Dante Alighieri 48	Marcsó Vilma 91
Dávid Csaba 45	Megyeri Pál 1
Diószegi György Antal 16–19, 83	Mérey Katalin 92, 93
Dobos Marianne 15, 20, 21	Mezey Katalin 94–97
Döbrentei Kornél 22, 45, 84	Mezey László Miklós 98
Dvorszky Hedvig 6	Molnár Pál 38, 83
Dzbeńska-Karpińska, Marta 85	Oláh János 39
Feledy Balázs 78	Orbán Viktor 81
Ferenc (pápa) 81	Papdi Izabella 40
Gedai Csaba 102	Pesti Emma I. Sutus Pesti Emma
Grupiński, Jerzy 45	Petneházy, család 25
Gubás Ágota 23, 24	Pósa Zoltán 41
Gutai István 25, 88, 100	Prokopp Mária 6
Gyémánt Richárd 26–29	Radnai István 63, 64
Gyulai Líviusz 49	Sági Zoltán 42
Gyurcsány Ferenc 3	Serfőző Simon 8
Gyurkovics Hunor 2, 101	Simon László, L. 79
Határ Győző 35	Stanyó Tóth Gizella 14, 43, 99
Hérány Ferenc 30	Sulyok Bernadett 107
Herbert, Zbigniew 46	Surján László 44
Hetzmann Róbert 82	Sutarski, Konrad 45, 46, 85
Hódi Sándor 31, 32	Sutarski Szabolcs 45
Hunyadi János 18	Sutus Pesti Emma 7, 104
Huszár Zoltán 71–73	Szabó Ferenc 47, 48
Iancu Laura 59, 60	Szabó Magda 80
Ince (pápa), IV. 81	Szabó-Hangya Teréz 87
	Széki Soós János 74, 75
	Széll Kálmán 48

Szmadám György 49
 Szenyán Erzsébet 46, 85
 Szigeti Réka 50
 Takaró Mihály 41
 Tamási Áron 108
 Toót-Holló Tamás 51
 Tordáné Petneházy Judit 100
 Torday Alíz 6
 Tornai József 45
 Tóth Gy. László 52
 Tóth I. János 30, 53

Träser László 66–69
 Utcai Róbert 86
 Vajda Gábor 54
 Vennes Emmy 49
 Vogt Gergely 5
 Weöres Sándor 47
 Wodianer-Nemessuri Zoltán 76, 77
 Ypszilantisz, Alexandrosz 16
 Zóka Péter 55
 Zsuffa Tünde 87

Tisztelt Olvasóink! Ha Önök 2022-ben az Aracs Alapítvány munkáját 1200 dinárral támogatják, akkor mi a továbbiakban is eljuttatjuk Önökhöz az Aracs ez évi négy példányszámát.

уплатилац		НАЛОГ ЗА УПЛАТУ	
<input type="text"/>		шифра плаћања	износ
		<input type="text" value="189"/>	<input type="text" value="1200,00.- din"/>
сврха уплате		валута	рачун примаоца
<input type="text" value="Uplata donacije"/>		<input type="text" value="DIN"/>	<input type="text" value="160-352841-17"/>
прималац		број модела	позив на број (одобрење)
<input type="text" value="FONDACIJA „ARACS” HORGOS"/>		<input type="text"/>	<input type="text" value="2022"/>
печат и потпис уплатиоца		датум валуте	
_____		_____	
место и датум пријема		датум валуте	
_____		_____	

Gedai Csaba (Budapest)
A kapu

E számunk szerzői

Aba Béla	grafikusművész, Budapest
Balázs Kovács Sándor	néprajzkutató, történész, Pécs
Bata János	költő, műfordító, Horgos
Borsányi Katinka	költő, író, Veneto
Csámpai Ottó	szociológus, író, Nyitracsehi
Cseresnyésné Kiss Magdolna	író, Budapest
Dalmay Árpád	író, kultúrpolitikus, Nyíregyháza
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Döbrentei Kornél	költő, Pomáz
Ferencz Orsolya	villamosmérnök, úrkutató, politikus, Budapest
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hódi Sándor	pszichológus, Ada
Huszár Zoltán	író, Horgos
Józsa Judit	keramikusművész, Budapest
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Kránitz Mihály	teológus, katolikus pap, Budapest
Lezsák Sándor	író, költő, politikus, Lakitelek
Madár János	költő, Budapest
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Molnár V. József	néplélek- és néprajzkutató
Papdi Izabella	könyvtáros, Csantavér
Sági Zoltán	pszichológus, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Sutarski, Konrad	költő, író, műfordító, Budapest
Szabó Ferenc SJ	költő, teológus, Budapest–Róma
Szalóki István	nyugalmazott középiskolai tanár, Budapest
Szigeti Réka	dramaturg, Budapest
Tráser László	író, újságíró, Szeged
W.-Nemessuri Zoltán	író, Budapest

Kósa Klára (Kecskemét)
Minden magyarok Himnusza

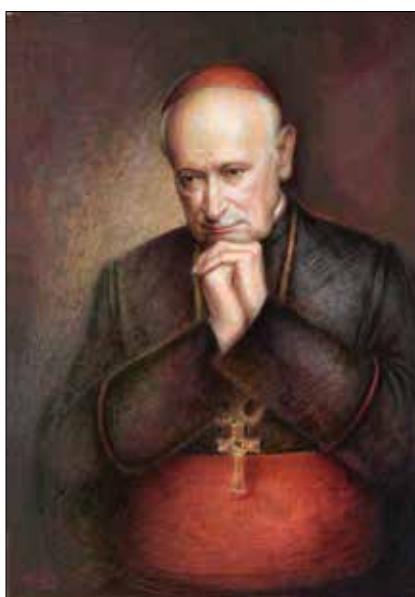
Somogyi Győző (Budapest)
Jézus a kereszten

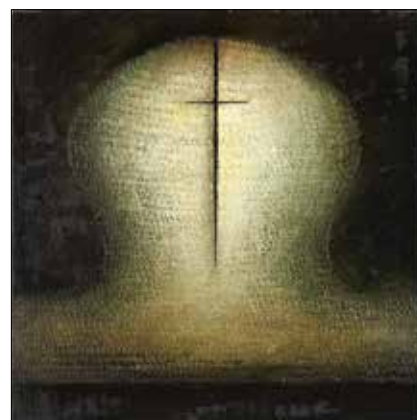
Kósa Klára (Kecskemét)
Szenháromság

Madarassy András (Budapest)
Szent Pál apostol

Valovits László (Magyarláros)
Mindszenty József bíboros,
hercegprímás

Vinczeffy László (Atyha)
Kultikus tér

A Szenháromság-templom bejárata

Véső Ágoston (Nagybánya)

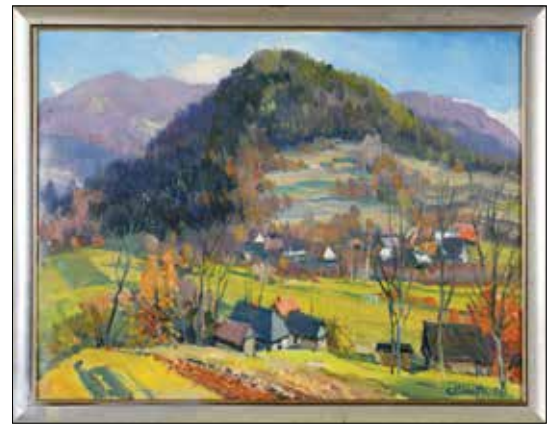
Krisztus a Getsemáne-kertben

Magyar napfogyatkozás

Szepes vára

Hegyi falu

Soltész István
(Ungvár)Katona Szabó Erzsébet
(Kolozsvár)
Palást – ZászlóKopriva Attila (Munkács)
BetlehemGöntér Endre (Lendvavásárhely)
Szent István öröksége

Székely Madonna

Lőrincz Zsuzsanna (Pozsony)
Madaras MadonnaMolnár László (Törökkanizsa)
Corpus

Legenda és történelem

Erfán Ferenc (Ungvár)
Husztsófalva, fatemplom

Kulin Ágnes (Ungvár)
Harc

A Nap fényében álló minden
titok Nagyboldogasszonya

Balázs József
(Gyergyóalfalu)

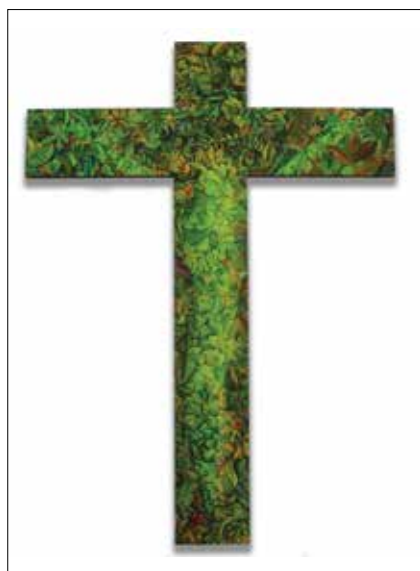
Napfeljövet – Pünkösdi önarckép

Lőrincz Zsuzsanna (Pozsony)
Szárnyas oltár

Kulin Ágnes (Ungvár)
Gyökerek

Kuti Dénes (Marosvásárhely)
A kereszt ígérete

Sipos László (Kolozsvár)
Gyökerek

Józsa Judit (Székelyudvarhely)
Magyar erények keresztje

Világfa

Id. Józsa János (Korond)

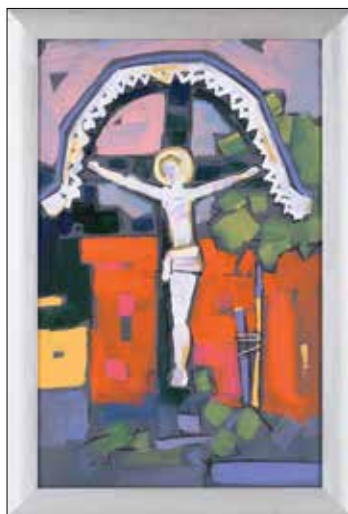
Életfa

Ifj. Józsa János
(Székelyudvarhely)
Őrző II.

Mezei Erzsébet (Székelykeve)
Fohász, Falak-sorozat I.

Kopriva Attila (Munkács)
Támasz – Oltalom

Kuti Botond (Marosvásárhely)
Bábel

Kékedi László (Miskolc)
Kereszt

Petrás Mária (Diószén)
Vizitáció

Kékedi László (Miskolc)
Életfastációk

Corpus Christi II.

Angyali szférák

Corpus Christi I.

Szent Imre

Szent István

Attila fejedelem

Duncsák Attila (Ungvár)
Az én Kassám

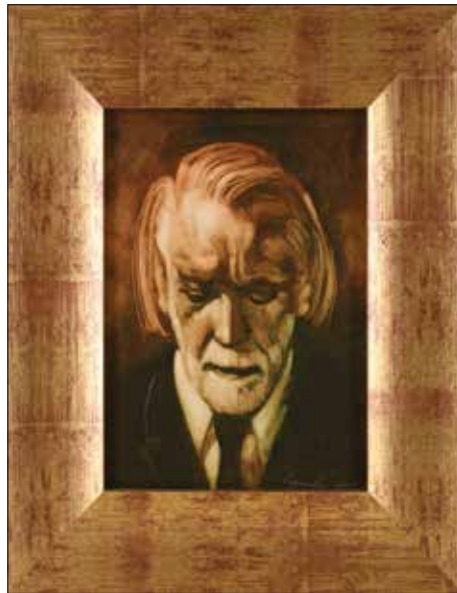
Molnár János (Budapest)
Siratás

Szűz Mária a gyermek Jézussal

Raffay Dávid (Budapest)
Napba öltözött Asszony
– Maria gravida

Vinczellér Imre (Baja)
Kodály Zoltán

Melocco Miklós (Róma)
Kisboldogasszony

Gogola Zoltán (Beregszász)
Kereszt

Vinczellér Imre (Baja)
Koncert

Gogola Zoltán (Beregszász)
Madonna

Katona Szabó Erzsébet
(Kolozsvár)
Jelkép – Zászló

Cech Gábor (Révkomárom)
A megfeszített Jézus

Balogh Edit (Marosvásárhely)
Köpenyed alatt

Balázs József (Gyergyóalfalu)
Eucharisztia

Angyal

Mária a gyermekkel

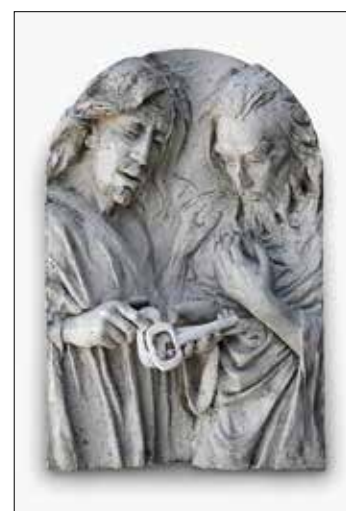

Bekay Nagy Maya (Budapest)
Erdélyi Madonna

A föltámadt Jézus
megjelenik Tamásnak

Párkányi
Raab Péter
(Balassagyarmat)

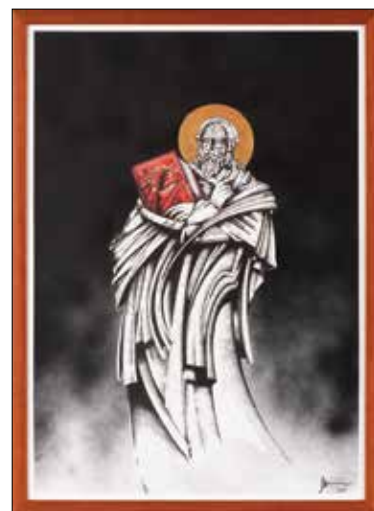
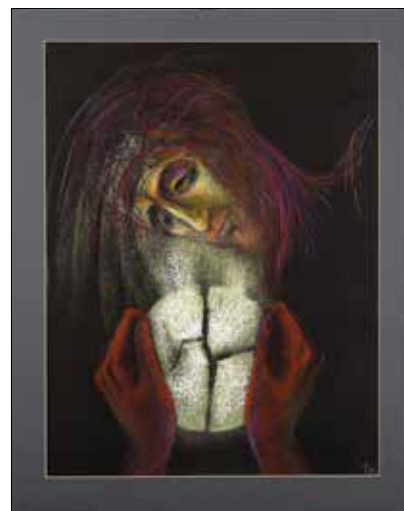
Jézus átadja a
főhatalmat Péternek

Ipolynyéki keresztút I.

Szabó Ottó (Rozsnyó)
Ipolynyéki keresztút II.

Ipolynyéki keresztút III.

Aknay János (Nyíregyháza)
Mária az Isten fiávalKorhecz Papp Zsuzsanna
(Szabadka)
Szent István koronafelajánlásaMolnár Imre (Szivác)
Az evangélistaMéry Gábor (Dunaszerdahely)
Szeplőtelen Szűz – Maria ImmaculataKorhecz Papp Zsuzsanna
(Szabadka)
Magyarok Nagyasszonya az
Árpád-házi szentekkelHervai Katalin (Sepsiszentgyörgy)
A végtelen szeretet jele:
az Eucharisztia